

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

Katowice, dnia 7 listopada 2018 r.

Poz. 6940

UCHWAŁA NR XLV/892/2018 RADY MIEJSKIEJ W BIELSKU-BIAŁEJ

z dnia 25 października 2018 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bielsko-Biała na lata 2018-2021"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz. 994 z późn. zm.), art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.)

Rada Miejska p o s t a n a w i a

§ 1. Po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjąć "Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bielsko-Biała na lata 2018-2021", będący załącznikiem do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Bielska-Białej.

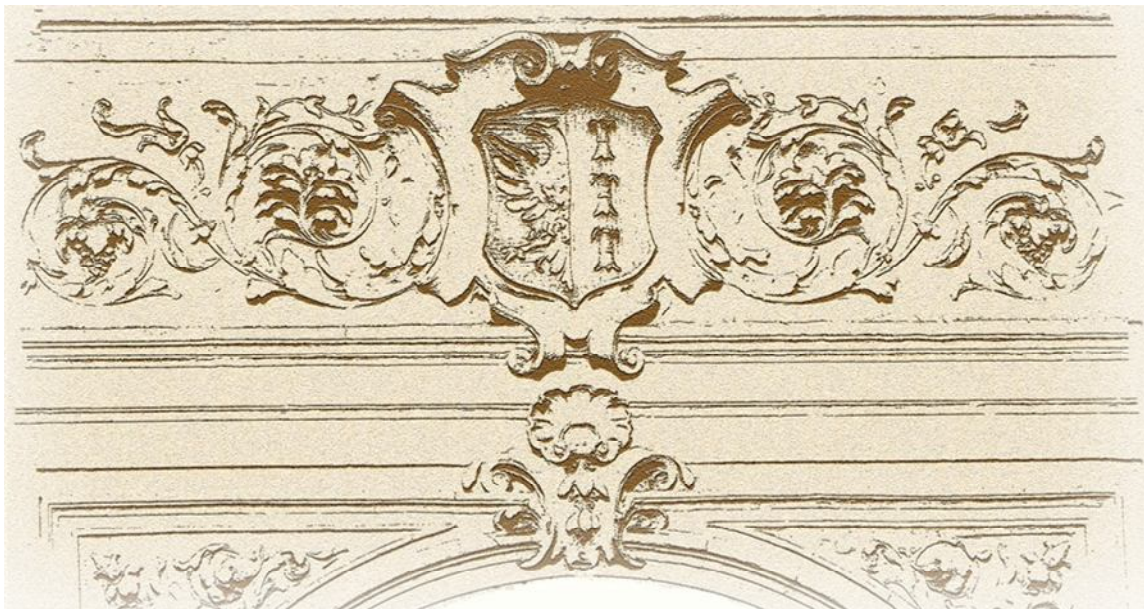
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Jarosław Klimaszewski

Załącznik do uchwały Nr XLV/892/2018
Rady Miejskiej w Bielsku-Białej
z dnia 25 października 2018 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY BIELSKO-BIAŁA
NA LATA 2018-2021

Opracowanie:
dr Ewa Janoszek

BIELSKO-BIAŁA

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.
 - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.
 - 5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego gminy.
 - 5.2.1. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.2.2. Krajobraz kulturowy
 - 5.2.3. Parki i założenia zieleni
 - 5.2.4. Cmentarze
 - 5.2.5. Zabytki archeologiczne
 - 5.2.6. Muzea
 - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.
 - 5.3.1. Wpis do rejestru zabytków
 - 5.3.2. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa
 - 5.3.3. Pomnik historii
 - 5.3.4. Park kulturowy
 - 5.3.5. Ustalenie ochrony w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego.
 - 5.4. Gminna ewidencja zabytków
 - 5.5. Zabytki o największym znaczeniu dla gminy
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.
7. Założenia programowe
 - 7.1. Priorytety Programu opieki
 - 7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami
11. Podsumowanie
12. Aneksy
 - 12.1. Rejestr zabytków nieruchomych
 - 12.2. Ewidencja zabytków archeologicznych
 - 12.3. Gminna Ewidencja Zabytków
 - 12.4. Spis obiektów objętych ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Załączniki graficzne:

1. Mapa zabytków objętych ochroną prawną.
2. Mapa zabytków objętych ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wraz z ewidencją zabytków archeologicznych
3. Mapa zabytków nieruchomych i zieleni parkowej w spisie gminnej ewidencji zabytków wraz ze strefami ochrony konserwatorskiej.

1. Wstęp

Spuścizna kulturowa to pojęcie szerokie. Zawierają się w niej materialne wytwory wielu pokoleń mieszkańców miasta, krajobraz kulturowy, miejsca cenne historycznie związane z konkretnymi osobami, instytucjami bądź zdarzeniami. Na dziedzictwo materialne Bielska-Białej składa się dorobek wieloetnicznej społeczności dwóch odrębnych miast, Bielska i Białej – z charakterystycznym układem ulic i placów, zabudową mieszkalną i przemysłową, parkami i cmentarzami. Na równi z nieruchomymi obiektami pozostają zbiory sztuki i rękodzieła, wynalazki techniki, zabytki etnograficzne i archeologiczne.

Zachowanie tej spuścizny i jej stan zależą w głównej mierze od działań podejmowanych obecnie, polegających na odpowiedniej ochronie, konserwacji i zapewnieniu możliwości funkcjonowania we współczesnych realiach społecznych i ekonomicznych. Zadania oraz kierunki tych działań określa gminny program opieki nad zabytkami, będąc opracowaniem pomocniczym w tworzeniu dokumentów strategicznych oraz nakreśleniu polityki gminy w dziedzinie ochrony szeroko pojętego krajobrazu kulturowego.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Na podstawie art. 87 ust. 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2017 poz. 2187):

zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Cel i zakres opracowania:

Art. 87 ust.2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Sposób realizacji i egzekwowania zadań programu:

Art. 87 ust. 3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 87 ust. 4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Art. 87 ust. 5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Art. 87 ust. 6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

W prawie polskim, ochronę zabytków jako obowiązek państwa i obywatela deklaruje **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r., nr 78, poz. 483) w odnośnych artykułach:

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. ust. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest **ustawa z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2017 poz. 2187)

Ustawa ta definiuje podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i konserwacji obiektów zabytkowych:

Art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

- 14) krajobraz kulturowy - przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ustawa określa obowiązki organów administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków, precyzując cele podejmowanych działań:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawa definiuje przedmiot i formy ochrony:

Art. 6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa nakreśla ogólne zasady powoływania i funkcjonowania parku kulturowego:

Art. 16. 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Art. 17. 1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
 - 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
 - 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
 - 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
 - 4) składowania lub magazynowania odpadów.
2. W razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017 r. poz. 519, z późn. zm.).

Ochrona zabytków w dokumentach strategicznych i planistycznych:

Art. 18. 1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19. 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Ustawa określa również zasady, formy i kompetencje w sporządzaniu ewidencji zabytków:

Art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

- Art. 22. 1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Ustawa określa zasady ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych:

Art. 88. 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego opracowuje krajowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynuje realizację zadań mających na celu zabezpieczenie zabytków przed skutkami zagrożeń wynikających z sytuacji kryzysowych.

2. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, z uwzględnieniem zadań administracji odpowiedniego stopnia i jednostek organizacyjnych posiadających zabytki, wskazując sposób prowadzenia prac zabezpieczających.

Ustawa reguluje kwestie organizacji instytucji ochrony zabytków, wskazując na kompetentne organy:

Art. 89. Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Obowiązki samorządów w zakresie ochrony zabytków określa
ustawa z dnia 8 marca 1990 o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r., poz.994)

Art. 7.1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte w innych obowiązujących ustawach:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
(Dz. U. z 2017 r., poz. 1073.)

Art. 1. 2. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza:

- 4) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Art. 10. 1. W studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności z:

- 4) stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
2. W studium określa się w szczególności:
4) obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Art. 15. 1. Wójt, burmistrz albo prezydent miasta sporządza projekt planu miejscowego, zawierający część tekstową i graficzną, zgodnie z zapisami studium oraz z przepisami odrębnymi, odnoszącymi się do obszaru objętego planem wraz z uzasadnieniem.

2. W planie miejscowym określa się obowiązkowo:

- 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej;

Art. 37o. 1. Związek metropolitalny sporządza ramowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego, dla całego obszaru metropolitalnego, zwane dalej „studium metropolitalnym”, uwzględniając ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa.

2. Studium metropolitalne określa:

- 2) zasady i obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, ponadregionalnych i regionalnych korytarzy ekologicznych, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, mających znaczenie dla całości obszaru metropolitalnego, w szczególności w odniesieniu do sposobów realizacji infrastruktury technicznej

Art. 38a.1. Dla obszaru województwa sporządza się, nie rzadziej niż raz na 20 lat, audyt krajobrazowy.

6. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia:

- 3) sposób uwzględnienia w audycie krajobrazowym obiektów, w tym krajobrazów, wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB), parków narodowych, rezerwatów i innych form ochrony przyrody wskazanych w art.6 ust. 1 pkt 1 – 9 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, obiektów wskazanych w art. 6 ust. 1 pkt 1ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Art. 39. 3. W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się ustalenia strategii rozwoju województwa oraz rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym, oraz określa się w szczególności:

2) system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Art. 47. 2. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju określa uwarunkowania, cele i kierunki zrównoważonego rozwoju kraju oraz działania niezbędne do jego osiągnięcia, a w szczególności:

2) wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie;

Art. 54. Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego określa:

2) warunki i szczegółowe zasady zagospodarowania terenu oraz jego zabudowy wynikające z przepisów odrębnych, a w szczególności w zakresie:

b) ochrony środowiska i zdrowia ludzi oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 Prawo budowlane (Dz. U. z 2018 r., poz. 1202)

Art. 5. 1. Obiekt budowlany wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając:

7) ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską;

Art. 29. 4 Roboty budowlane, o których mowa w ust. 1 i 2, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają pozwolenia na budowę,
- 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia, o którym mowa w art. 30 ust. 1 - przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 39. 1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67. 1. Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, właściwy organ wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję, o której mowa w ust. 1, właściwy organ wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

USTAWA z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska
(Dz. U. z 2018 r., poz. 799)

Art. 101. Ochrona powierzchni ziemi polega na:

- 2) zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi:
- f) zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego;

Art. 238. Przegląd ekologiczny instalacji, która jest kwalifikowana jako przedsięwzięcie mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale

społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, powinien zawierać

- 1) opis obejmujący:
- e) istniejące w sąsiedztwie lub bezpośrednim zasięgu oddziaływania instalacji zabytki chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

Art. 400a.1. Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje:

- 26) działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

USTAWA z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2017 r., poz. 1405)

Art. 51. 1. Organ opracowujący projekt dokumentu, o którym mowa w art. 46 lub 47, sporządza prognozę oddziaływania na środowisko.

2. Prognoza oddziaływania na środowisko:

- 2) określa, analizuje, ocenia:
- e) przewidywane znaczące oddziaływania, w tym oddziaływania bezpośrednie, pośrednie, wtórne, skumulowane, krótkoterminowe, średnioterminowe i długoterminowe, stałe i chwilowe oraz pozytywne i negatywne, na cele i przedmiot ochrony obszaru Natura 2000 oraz integralność tego obszaru, a także na środowisko, a w szczególności na:
 - zabytki

Art. 62. 1. W ramach oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko określa się, analizuje oraz ocenia:

- 1) bezpośredni i pośredni wpływ danego przedsięwzięcia na:
 - a) środowisko oraz zdrowie i warunki życia ludzi,
 - b) dobra materialne,
 - c) zabytki,
 - d) wzajemne oddziaływanie między czynnikami, o których mowa w lit. a-c,
 - e) dostępność do złóż kopalin;

Art. 66. 1. Raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko powinien zawierać informacje umożliwiające analizę kryteriów wymienionych w art.62 ust.1 oraz zawierać:

- 3) opis istniejących w sąsiedztwie lub w bezpośrednim zasięgu oddziaływania planowanego przedsięwzięcia zabytków chronionych na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- 6a) porównanie oddziaływań analizowanych wariantów na:
 - d) zabytki i krajobraz kulturowy, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków,

7) uzasadnienie proponowanego przez wnioskodawcę wariantu, z uwzględnieniem informacji, o których mowa w pkt 6 i 6a;

10) dla dróg będących przedsięwzięciami mogącymi zawsze znacząco oddziaływać na środowisko:

a) określenie założeń do:

- ratowniczych badań zidentyfikowanych zabytków znajdujących się na obszarze planowanego przedsięwzięcia, odkrywanych w trakcie robót budowlanych,
- programu zabezpieczenia istniejących zabytków przed negatywnym oddziaływaniem planowanego przedsięwzięcia oraz ochrony krajobrazu kulturowego,

b) analizę i ocenę możliwych zagrożeń i szkód dla zabytków chronionych na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w szczególności zabytków archeologicznych, w sąsiedztwie lub w bezpośrednim zasięgu oddziaływania planowanego przedsięwzięcia;

Art. 82. 1. W decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, wydawanej po przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko, właściwy organ:

1) określa:

- a) rodzaj i miejsce realizacji przedsięwzięcia,
- b) warunki wykorzystywania terenu w fazie realizacji i eksploatacji lub użytkowania przedsięwzięcia, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności ochrony cennych wartości przyrodniczych, zasobów naturalnych i zabytków oraz ograniczenia uciążliwości dla terenów sąsiednich.

USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
(Dz. U. z 2018 r., poz. 1614)

Art. 81. Teren położony poza obrębem miast i wsi o zwartej zabudowie, pokryty drzewostanem i nieobjęty ochroną na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, rada gminy może uznać za park gminny, jeżeli stanowi własność gminy, a jeżeli stanowi własność innego podmiotu – za zgodą właściciela.

Art. 83.1. Usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części niewpisanej do rejestru zabytków może nastąpić po uzyskaniu zezwolenia wydanego na wniosek:

- 1) posiadacza nieruchomości – za zgodą właściciela tej nieruchomości;
- 2) właściciela urządzeń, o których mowa w art. 49 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r. poz. 1025 i 1104), zwanej dalej „Kodeksem cywilnym” – jeżeli drzewo lub krzew zagrażają funkcjonowaniu tych urządzeń.

Art. 83a.1. Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków.

USTAWA z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
(Dz. U. z 2018 r., poz. 121)

Art. 6. Celami publicznymi w rozumieniu ustawy są:

5) opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

Art. 13. 4. Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 29. 2. Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 45. 1. Trwały zarząd na rzecz jednostki organizacyjnej ustanawia właściwy organ, w drodze decyzji, z zastrzeżeniem art. 60 ust. 3.

2a. W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Art. 68. 3. Ustaloną, zgodnie z art. 67, cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50 %. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

3a. Zgoda, o której mowa w ust. 2c i 3, może dotyczyć więcej niż jednej nieruchomości.

4. W razie zbiegu praw do bonifikat z tytułów, o których mowa w ust. 1 oraz ust. 3, stosuje się jedną bonifikatę korzystniejszą dla nabywcy.

Art. 73. 1. Jeżeli nieruchomość gruntowa została oddana w użytkowanie wieczyste na więcej niż jeden cel, stawkę procentową opłaty rocznej przyjmuje się dla tego celu, który w umowie o oddanie w użytkowanie wieczyste został określony jako podstawowy.

4. Ustalone, zgodnie z art. 72 ust. 2 i 3 pkt 5, opłaty z tytułu użytkowania wieczystego obniża się o 50 %, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 84. 1. Jeżeli nieruchomość oddana w trwały zarząd jest wykorzystywana na więcej niż jeden cel, stawkę procentową opłaty rocznej przyjmuje się dla tego celu, który w decyzji o oddaniu w trwały zarząd został określony jako podstawowy.

4. Ustalone, zgodnie z art. 83 ust. 2 pkt 3, opłaty z tytułu trwałego zarządu obniża się o 50 %, jeżeli nieruchomość lub jej część składowa zostały wpisane do rejestru zabytków. Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

4a. W razie zbiegu praw do bonifikat z tytułów, o których mowa w ust. 3 i ust. 4, stosuje się jedną bonifikatę korzystniejszą dla jednostki organizacyjnej.

Art. 96. 1. Podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział.

1a. W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

2. W przypadku gdy o podziale orzeka sąd, nie wydaje się decyzji, o której mowa w ust. 1, i pozwolenia, o którym mowa w ustępie 1a. Jeżeli podział nieruchomości jest uzależniony od ustaleń planu miejscowego, a w razie braku planu – od warunków określonych w art. 94 ust. 1 i 2, sąd zasięga opinii wójta (burmistrza, prezydenta miasta), a w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków także opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do opinii tych nie stosuje art. 93 ust. 5.

Art. 97. 1. Podziału nieruchomości dokonuje się na wniosek i koszt osoby, która ma w tym interes prawny.

1a. Do wniosku, o którym mowa w ust. 1, należy dołączyć następujące dokumenty:

3a) pozwolenie, o którym mowa w art. 96 ust. 1a, w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków;

Art. 109. 1. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży:

4) nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości;

Art. 155. 1. Przy szacowaniu nieruchomości wykorzystuje się wszelkie, niezbędne i dostępne dane o nieruchomościach, zawarte w szczególności w:

3b) rejestrach zabytków

USTAWA z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. (Dz. U. z 2017 r., poz. 862)

Art. 1. 2. Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

Art. 7b. 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami.

2. Stypendium, o którym mowa w ust. 1, polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.

3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, a organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, w drodze uchwały, określają szczegółowe warunki i tryb przyznawania stypendiów, o których mowa w ust. 1, oraz ich wysokość, mając na uwadze wspieranie rozwoju umiejętności artystycznych oraz upowszechnianie kultury i opieki nad zabytkami.

Art. 14a. 1. Tworzy się wykaz obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej. Do wykazu wpisuje się obiekty stanowiące obiekty budowlane w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r. poz. 290, 961, 1165, 1250 i 2255).

2. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, wykaz obiektów, o którym mowa w ust. 1, oraz tryb zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, uwzględniając wartości historyczne lub zabytkowe tych obiektów, a także ich pierwotne przeznaczenie na cele kulturalne

USTAWA z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2018 r., poz. 450)

Art. 4. 1. Sfera zadań publicznych, o której mowa w art. 3 ust. 1, obejmuje zadania w zakresie:
16) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach regulują ustawy:

USTAWA z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2018 r., poz. 720)

USTAWA z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (Dz. U. z 2018 r., poz. 574)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

USTAWA z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach
(Dz. U. z 2018 r., poz. 217)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i 85 ust. 1 u.o.z.

- W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:
- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Na podstawie Diagnozy przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu z celem 4 Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego) sformułowano cel główny Krajowego Programu:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji,

które z kolei realizowane będą w ramach szczegółowych zadań.

Dla wszystkich wymienionych w Krajowym Programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym programu.

Dokument jest uzupełniony o Projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka.

Zagadnienia horyzontalne:

Istotnym rozwiązaniem, porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym Programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- a. podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.);
- b. porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych (księgi rejestr A i C);
- c. zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- d. wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- e. zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków.

Zagadnienia horyzontalne nie tworzą dodatkowego poziomu w hierarchicznej strukturze dokumentu, zgodnie z jego podziałem na cel główny, cele szczegółowe i kierunki działania. W sposób istotny jednak wskazują zagadnienia priorytetowe w obszarze ochrony zabytków, przyjęte do realizacji do 2017 r.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 jest dokumentem uzupełniającym Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2013. Uzupełnienie rozszerza cele Strategii, wprowadza system jej realizacji, a także monitorowania i ewaluacji.

Misją strategii jest: „Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.”

Jako cel strategiczny przyjęto zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe programu to:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane są w obszarach priorytetowych, którym odpowiadają Narodowe Programy Kultury. W zakresie dziedzictwa kulturowego obowiązuje NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Podstawą do sformułowania tego programu jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców. W Narodowym Programie Kultury „**Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego**” wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

1. Przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
2. Podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
3. Poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
4. Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Cele operacyjne NRSK na lata 2004-2020 określa 11 Programów operacyjnych Ministra Kultury. Stanowią one uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury.

Program operacyjny „**Dziedzictwo kulturowe**” zawiera dwa priorytety:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
2. rozwój kolekcji muzealnych.

Celem priorytetu 1 jest „poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Priorytet drugi koncentruje się na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni

konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Program jest zgodny z NPK Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz NPK Rozwój instytucji artystycznych, stanowiąc ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków MK. Program realizowany jest w ramach dwóch priorytetów podległych odpowiednio Departamentowi Ochrony Zabytków i Departamentowi Dziedzictwa Narodowego.”

Program ministra kultury i dziedzictwa narodowego 2018

Program „Ochrona Zabytków”. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.

Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu.

Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą ogrywały te, dotyczące obiektów pełniących obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. Skromne środki jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego a także samorządowe instytucje kultury często nie pozwalają na przeprowadzenie kompleksowych prac, co z kolei oznacza postępującą degradację zabytkowej substancji i wymaga większego niż dotychczas wsparcia ze strony Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program finansowany jest ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 1674).

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Zgodnie z wymogami ustawowymi określono także wynikające z KPZK 2030 ustalenia i zalecenia dla przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego województw (pzpw)

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny. Tym samym KPZK 2030 ma wiele cech strategii ogólnorozwojowej, łącząc elementy zagospodarowania przestrzennego z czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego.

2.6. Uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego

Zasoby obiektów zabytkowych i krajobrazów Polski są świadectwem wielu kultur i epok. Ich rozmieszczenie pokazane na Mapie diagnostycznej 18. (Rozdział VIII.) wskazuje jedynie nasycenie ewidencjonowanymi zabytkami nieruchomymi sygnalizując niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych tych zasobów.

Dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale także – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczone, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego. W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki.

3.2. Zagospodarowanie przestrzenne Polski 2030

3.2.3. Polska przestrzeń, zachowując bogactwo walorów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, jest rozpoznawalna

Dziedzictwo kulturowe ziem polskich jest eksponowane i promowane, dzięki czemu wzrosła rozpoznawalność i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbałość o obiekty dziedzictwa kulturowego i spuściznę dawnych mieszkańców ziem polskich, wspierając zachowanie tradycji lokalnych, sprzyja rozwojowi turystyki i wspomaga proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów

V. Cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

(2) Kierunki działań

Ze względu na zidentyfikowane problemy i szanse rozwojowe działania polityki przestrzennej dla wspomagania konkurencyjności głównych miast Polski obejmuje:

1.1. Wspieranie rozwoju funkcji metropolitalnych głównych ośrodków miejskich;

Wzmacniane i eksponowane będą również funkcje symboliczne ośrodków miejskich, w tym kulturowe – wspierana będzie renowacja i modernizacja istniejącej infrastruktury kultury (teatry, filharmonie, sale wystawowe, muzea, galerie sztuki, biblioteki itd.) oraz rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów na cele kulturowe, rozwój infrastruktury turystycznej i kongresowej oraz wystawienniczo-targowej.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich

terytoriów

(2) Kierunki działań

Kierunki działań polityki przestrzennej umożliwiające realizację celu wspomaganie spójności terytorialnej obejmują:

2.2. Regionalną integrację funkcjonalną, wspomaganie rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz budowanie potencjału do specjalizacji terytorialnej,

2.2.4. Wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej

Dodatkowo zostanie wzmocnione zarządzanie ich przestrzenią funkcjonalną poprzez tworzenie nowych struktur o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych, ochronę i rewaloryzację zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski

(2) Kierunki działań

Odpowiedź na wymienione w opisie problemu wyzwania wymaga podjęcia działań w następujących obszarach:

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej,

Uspołecznienie procesów planistycznych będzie wspomagać integrację zarządzania krajobrazem kulturowym odziedziczonym i związanym ze współczesnymi stosunkami społeczno-gospodarczymi, z zarządzaniem obiektami ochrony obszarowej, ochroną wartości symbolicznych mogących być podstawą potencjału rozwoju regionów, takich jak sylweta miasta i obiektu zabytkowego, obiektów istotnych dla dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych. Procedury te będą obejmowały także programy rewitalizacji obszarów przemysłowych i kryzysowych. Działania będą dotyczyły także koordynowania przedsięwzięć związanych z rozwojem regionów i obszarów turystycznych oraz systemów rekreacyjnych w obszarach cennych przyrodniczo i atrakcyjnych turystycznie w celu ograniczenia presji ze strony turystyki na obszary o najwyższych walorach przyrodniczych (parki narodowe, rezerваты, atrakcyjne turystycznie obszary o niskiej chłonności ekologicznej) i intensyfikacji rozwoju społeczno-gospodarczego sąsiednich obszarów, w tym objętych restrykcjami konserwatorskimi, takich jak: parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, parki kulturowe, ewidencjonowane zabytkowe założenia ruralistyczne i rezydencjonalne, rezerваты archeologiczne.

VI. Typologia obszarów funkcjonalnych

6.4.2. Obszary ochrony krajobrazów kulturowych

Konieczne jest określenie przestrzeni mogącej pełnić funkcje symboliczne oraz identyfikacyjne w skali kraju i kontynentu, a także zahamowanie postępującego procesu homogenizacji krajobrazu miejskich obszarów funkcjonalnych. Potrzebne jest również określenie potencjału rozwojowego związanego z zachowaniem wartościowych elementów i struktur przestrzennych obszarów przemysłowych i miejskich zdegradowanych oraz mniej eksponowanych krajobrazów decydujących o jakości życia społeczności lokalnych i będących świadectwem historii – także najnowszej. W celu stworzenia systemu zmierzającego do zahamowania postępującej degradacji środowiska kulturowego, nieodwracalnej utraty krajobrazów historycznych i tworzących tożsamość miejsca, w tym rozwiązania konfliktów społecznych związanych z degradacją przestrzeni przyrodniczej, zabytkowych zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków architektonicznych, konieczne jest wprowadzenie do dokumentów planistycznych wszystkich szczebli zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego, umożliwiającej gospodarowanie krajobrazem w celu podniesienia konkurencyjności regionów. Wymaga to opracowania metodologii dotyczącej identyfikacji równorzędnych wartości przyrodniczych, krajobrazowych, niematerialnego dziedzictwa kulturowego związanego z regionem geograficznym i zabytkowych obiektów kultury materialnej, w tym potencjalnych obszarów stanowisk archeologicznych, oraz zarządzania nimi w celu stworzenia warunków do prowadzenia aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do tych zasobów. Zadanie obejmuje określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony (łącznie z poziomem ochrony gwarantowanym na podstawie list obiektów i obszarów) oraz prowadzenie monitoringu zachowania zasobów i zachowania materialnego dowodu do analiz archeologicznych, które wykonają następane pokolenia¹⁵⁶.

Metodologia zostanie opracowana przez zespół, złożony z przedstawicieli ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, ministra właściwego ds. kultury i dziedzictwa narodowego, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz środowisk naukowych. Obszary te zostaną wyodrębnione w planach zagospodarowania przestrzennego województw jako ustalenie wiążące.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2020+”.

Dokument ten, przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego Nr IV/38/2/2013 z dnia 1 lipca 2013 r. i stanowi aktualizację dokumentu pn. „Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „ŚLĄSKIE 2020”, przyjętego przez Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą Nr III/47/1/2010 na posiedzeniu w dniu 17 lutego 2010 roku, jako „Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000-2020”.

Cel operacyjny: B.3., definiowany jako **Harmonia społeczna i wysoki kapitał zaufania oraz dogodne warunki życia mieszkańców** wskazuje na konieczność zwiększenia udziału mieszkańców w działaniach związanych z zachowaniem i eksponowaniem unikalności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego województwa oraz jego charakterystycznych obszarów.

Cel operacyjny: C.3. definiowany jako **wysoki poziom ładu przestrzennego i efektywne wykorzystanie przestrzeni**,

„W ośrodkach miejskich, zwłaszcza o charakterze przemysłowym, dochodzi do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, przestrzennych i środowiskowych powiązanych z degradacją przestrzeni. Jest to uzasadnienie dla podjęcia działań mających na celu przywrócenie ładu przestrzennego i utrzymanie wysokiej jakości środowiska miejskiego dostępnego dla wszystkich użytkowników poprzez rewitalizację, poprawę atrakcyjności i jakości przestrzeni publicznych i nadawanie nowych funkcji obszarom miejskim.”

Kierunki działań:

1. Rewitalizacja terenów i obiektów, w tym poprzemysłowych i zdegradowanych na tereny/obiekty o funkcjach społeczno- gospodarczych oraz zapewnienie ich dostępności.
2. Poprawa jakości i atrakcyjności przestrzeni publicznych, szczególnie centrów miast i centrów dzielnic oraz przestrzeni recepcyjnych.
3. Tworzenie i rewitalizacja obszarów zieleni urządzonej oraz terenów rekreacyjnych.
4. Przywracanie pozycji lub nadawanie nowych funkcji obiektom zabytkowym oraz symbolicznym w życiu społeczności lokalnych.
5. Zapewnienie praworządności gospodarowania przestrzenią poprzez skuteczną ochronę prawa własności i interesu społecznego.
6. Rewitalizacja osiedli mieszkaniowych, w tym starych dzielnic.
7. Wspieranie powstawania atrakcyjnych terenów mieszkaniowych w miastach oraz przeciwdziałanie procesom suburbanizacji.
8. Wsparcie działań podnoszących jakość planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym, w tym działań integracyjnych.

Zakładane główne efekty planowanych działań:

1. Atrakcyjna przestrzeń publiczna w wymiarze społecznym i gospodarczym.
2. Zintegrowany i efektywny system gospodarowania przestrzenią.
3. Nadanie nowych funkcji terenom poprzemysłowym i zdegradowanym.
4. Atrakcyjne tereny mieszkaniowe.

Terytorialny wymiar interwencji – typy działań ukierunkowanych terytorialnie

1. Wsparcie inwestycji w zakresie zagospodarowania terenów poprzemysłowych i zdegradowanych – obszary wymagające rewitalizacji.
2. Rewitalizacja centrów miast, dzielnic i osiedli mieszkaniowych – obszar Metropolii i aglomeracji oraz lokalne ośrodki rozwoju.
3. Tworzenie atrakcyjnych przestrzeni publicznych i terenów mieszkaniowych – obszar Metropolii

i aglomeracji oraz lokalne ośrodki rozwoju.

Cel operacyjny: D.2. definiowany jako atrakcyjny wizerunek województwa śląskiego

Kierunki działań:

1. Promowanie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego dla mieszkańców, inwestorów, studentów, turystów.
2. Promowanie metropolitalnego wizerunku i potencjału regionu.
3. Organizacja flagowych wydarzeń biznesowych, naukowych, sportowych, kulturalnych promujących województwo i wykorzystujących wyjątkowe atuty regionu.
4. Promocja miejsc i obiektów o wartości historycznej, symbolicznej, architektonicznej, przyrodniczej.
5. Wspieranie rozwoju instytucji i infrastruktury (kulturalnych, naukowych, biznesowych (w tym wystawienniczych, sportowych, społecznych, religijnych) tworzących markę województwa śląskiego.
6. Promowanie marki produktów województwa śląskiego.

Zakładane główne efekty planowanych działań:

1. Pozytywne postrzeganie województwa śląskiego jako miejsca atrakcyjnego.
2. Województwo miejscem organizacji wydarzeń sportowych, kulturalnych, biznesowych, naukowych o charakterze ponadregionalnym.
3. Zwiększenie liczby turystów, studentów i mieszkańców.
4. Przyciąganie inwestycji zagranicznych i krajowych, wspieranie inwestycji wewnętrznych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 (RPO WSL 2014-2020) przyjęty przez Komisję Europejską (KE) 18 grudnia 2014 r. Dokument ten został przygotowany przez Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego w oparciu o zapisy zawarte w przedstawionym przez Komisję Europejską tzw. „pakiecie legislacyjnym” dla polityki spójności przyjętym w dniu 17 grudnia 2013 roku przez Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej. W pakiecie znalazły się szczegółowe regulacje odnoszące się do wszystkich funduszy Wspólnych Ram Strategicznych, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego. Obejmują one przepisy związane z misją i celami polityki spójności, ramami finansowymi, szczegółowymi ustaleniami w zakresie programowania, sprawozdawczości, zarządzania i realizacji projektów, a także przepisy związane z dużymi projektami.

Na walory dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego zwraca się uwagę już przy opisie uwarunkowań ochrony środowiska:

„Oprócz cennych zasobów przyrodniczych, województwo cechuje również bogaty potencjał w zakresie dziedzictwa kulturowego. Mimo, że region słynie przede wszystkim z zabytkowej zabudowy przemysłowej, największą część zabytków w województwie stanowi zabudowa mieszkalna. Urbanistyka w regionie może się pochwalić m.in. licznymi obiektami secesyjnymi oraz modernistycznymi. Na styku wyżej wspomnianych kategorii występują również liczne osiedla przemysłowe, zespoły fabryczno – rezydencjonalne i kolonie robotnicze. Warto również zwrócić uwagę na zły stan techniczny obiektów zabytkowych w regionie wynikający np. z niszczenia zabytków gospodarczą działalnością człowieka, braku bieżącej konserwacji i systematyczności działania. Jedyne kilka procent obiektów zabytkowych w województwie śląskim nie wymaga remontu – jest to wynik gorszy od średniej krajowej. Dlatego też ochrona bogactwa kulturowego regionu i jego promocja docelowo będzie generowała wzrost gospodarczy, przekładając się na zachowanie tożsamości tego miejsca i poprawę wizerunku województwa w otoczeniu.”

Priorytet V Ochrona środowiska naturalnego i efektywne wykorzystanie zasobów

Cel Tematyczny 6: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami:

Priorytet Inwestycyjny 6c: zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego,

kierunek działań: upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego efektywniejsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

W ramach osi priorytetowej V RPO WSL 2014-2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego 6c wyznaczono jeden cel szczegółowy: zwiększona atrakcyjność obiektów kulturowych regionu.

Cel szczegółowy priorytetu inwestycyjnego 6c jest spójny z celami głównym i szczegółowym *Umowy Partnerstwa*, którymi są odpowiednio *zwiększenie konkurencyjności gospodarki* oraz *zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie poprzez zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów*. W odniesieniu do sektora kultury, środki będą skoncentrowane na realizacji projektów mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności obiektów wpisanych do rejestru śląskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków, Szlaku Zabytków Techniki, ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także w mniejszym stopniu na zabezpieczeniu obiektów dziedzictwa kulturowego. Projekty będą przyczyniać się do poprawy dostępu do kultury, atrakcyjności obiektów kulturowych, wzmocnienia funkcji edukacyjnych i zwiększenia udziału mieszkańców regionu w kulturze, co stanowić będzie uzupełnienie innych, tzw. „miękkich” form wsparcia kultury w programach EU takich jak: Kreatywna Europa czy Europa dla obywateli. Odpowiednie wykorzystanie zasobów kulturowych oraz rozwój powiązanej z nimi oferty kulturalnej, przyczynią się również do podnoszenia regionalnego i krajowego potencjału turystycznego, co ma pozytywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu i kraju.

Opis planowanych przedsięwzięć:

Wspierane będą następujące przedsięwzięcia:

- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane dla obiektów przynależnych do Szlaku Zabytków Techniki.

W ramach jednego projektu może być dofinansowany jeden obiekt. W ramach priorytetu inwestycyjnego 6c nie będą finansowane projekty dotyczące organizacji imprez o charakterze kulturalnym, takich jak wystawy, festiwale. Wsparcie nie będzie także kierowane na budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej. Natomiast możliwe będą inwestycje infrastrukturalne mające na celu niezbędne dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych.

Główni Beneficjenci:

- Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- Podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia;
- Instytucje kultury;
- Organizacje pozarządowe;
- Kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych;
- Inne państwowe lub samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych, których ustawowym lub statutowym celem jest działalność w zakresie kultury;
- Porozumienia podmiotów wyżej wymienionych, reprezentowane przez lidera;
- Podmioty działające w oparciu o umowę/ porozumienie zgodne z zapisami ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym oraz ustawy o koncesji na roboty budowlane lub usługi.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ (Dz. Urz. Woj. Śl. z dnia 13.09.2016r., poz.4619) przyjął Sejmik Województwa Śląskiego uchwałą Nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r.

Określa on obszar ochrony krajobrazów kulturowych

„Województwo śląskie jest obszarem o wyjątkowym, zróżnicowanym i bogatym dziedzictwie kulturowym. Zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno materialne, jak i niematerialne, mają szczególne

znaczenie w zachowaniu tożsamości regionu, kształtowaniu atrakcyjności gospodarczej i turystycznej województwa.

W obszarze ochrony znalazły się najcenniejsze elementy dziedzictwa regionu takie jak: otulina parku narodowego, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obiekty proponowane do umieszczenia na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, parki kulturowe, ponadto zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, pomniki historii i obiekty figurujące w rejestrze zabytków województwa śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

(...)Głównym celem utworzenia listy najcenniejszych obiektów jest objęcie ich skuteczną ochroną przed wszelkimi ingerencjami, które mogą naruszyć integralność dzieła architektonicznego czy urbanistycznego, a w konsekwencji prowadzić do jego degradacji czy destrukcji.

W skład obszaru ochrony krajobrazów kulturowych wchodzi gminy, na terenie których zlokalizowane są poszczególne elementy dziedzictwa: Bestwina, Będzin, Bielsko-Biała, Bieruń, Blachownia, Bobrowniki, Bojszowy, Boronów, Brenna, Buczkowice, Bytom, Chełm Śląski, Chorzów, Ciasna, Cieszyn, Czechowice-Dziedzice, Czeladź, Czernichów, Czerwionka-Leszczyny, Częstochowa, Dąbrowa Górnicza, Dąbrowa Zielona, Dębowiec, Gaszowice, Gierałtówice, Gilowice, Gliwice, Goczałkowice-Zdrój, Godów, Goleszów, Gorzyce, Hażlach, Herby, Imielin, Irządze, Istebna, Janów, Jasienica, Jastrzębie-Zdrój, Jaworze, Jaworzno, Jelesnia, Kalety, Katowice, Kłobuck, Kłomnice, Kobiór, Kochanowice, Koniecpol, Konopiska, Komowac, Koszarawa, Koszęcin, Koziegłowy, Kozy, Kroczyce, Krupski Młyn, Kruszyna, Krzanowice, Krzepice, Krzyżanowice, Kuźnia Raciborska, Lelów, Lędziny, Lipie, Lipowa, Lubliniec, Lubomia, Lyski, Łaziska Górne, Łazy, Łękawica, Łodygowice, Miasteczko Śląskie, Miedźna, Miedźno, Mierzęcice, Mikołów, Milówka, Mstów, Mszana, Mykanów, Mysłowice, Myszków, Nędza, Niegowa, Ogrodzieniec, Olsztyn, Opatów, Ornontowice, Orzesze, Ożarówice, Pawłowice, Pawonków, Piekary Śląskie, Pietrowice Wielkie, Pilchowice, Pilica, Popów, Poraj, Porąbka, Poręba, Przyrów, Przystajń, Pszczyna, Pszów, Pyskowice, Racibórz, Radziechowy-Wieprz, Radzionków, Rajcza, Rędziny, Ruda Śląska, Rudnik, Rudziniec, Rybnik, Rydułtowy, Siemianowice Śląskie, Siewierz, Skoczów, Sławków, Sosnowiec, Sośnicowice, Strumień, Suszec, Szczekociny, Szczyrk, Ślemień, Świerklaniec, Świerklany, Świętochłowice, Świnna, Tarnowskie Góry, Toszek, Tworóg, Tychy, Ujszoły, Ustroń, Węgierska Górka, Wielowieś, Wilamowice, Wilkowice, Wisła, Włodowice, Wodzisław Śląski, Woźniki, Wręczyca Wielka, Wry, Zabrze, Zawiercie, Zbroslawice, Zebrzydowice, Żarki, Żarnowiec, Żory, Żywiec.

Rozwój obszaru powinien być ukierunkowany na ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnych jak i niematerialnych, mających szczególne znaczenie dla zachowania tożsamości regionu, kształtowania turystycznej i gospodarczej atrakcyjności województwa oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

2.1.6. Obszary wymagające rewitalizacji

Obszarami wymagającymi rewitalizacji są tereny znajdujące się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych. Należą do nich tereny i obiekty zdegradowane, zdewastowane, w tym głównie poprzemysłowe, powojkowe i pokolejowe, w większości zlokalizowane w centrach miast i dzielnicach śródmiejskich, w sąsiedztwie arterii komunikacyjnych i obszarów o walorach przyrodniczo-krajobrazowych. Obejmują one liczne osiedla robotnicze, zespoły zabudowy, tereny i obiekty postindustrialne. Po upadku tradycyjnych gałęzi przemysłu i braku z tym związanych procesów restrukturyzacyjnych oraz lokowaniu inwestycji na nowych terenach nastąpiła depopulacja, wyludnianie dzielnic oraz degradacja tkanki zabudowy mieszkaniowej. Powyższe doprowadziło do segregacji przestrzennej mieszkańców i powstawania dzielnic biedy i wykluczenia społecznego.

Niniejszy obszar funkcjonalny obejmuje 71 miast: Będzin, Bielsko-Biała, Bieruń, Blachownia, Bytom, Chorzów, Cieszyn, Czechowice-Dziedzice, Czeladź, Czerwionka-Leszczyny, Częstochowa, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Imielin, Jastrzębie Zdrój, Jaworzno, Kalety, Katowice, Kłobuck, Knurów, Koniecpol, Koziegłowy, Krzanowice, Krzepice, Kuźnia Raciborska, Lędziny, Lubliniec, Łaziska Górne, Łazy, Miasteczko Śląskie, Mikołów, Mysłowice, Myszków, Ogrodzieniec, Orzesze, Piekary Śląskie, Pilica, Poręba, Pszczyna, Pszów, Pyskowice, Racibórz, Radlin, Radzionków, Ruda Śląska, Rybnik, Rydułtowy, Siemianowice Śląskie, Siewierz, Skoczów, Sławków, Sosnowiec, Sośnicowice, Strumień, Szczekociny, Szczyrk, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Toszek, Tychy, Ustroń, Wilamowice, Wisła, Wodzisław Śląski, Wojkowice, Woźniki, Zabrze, Zawiercie, Żarki, Żory, Żywiec.

Główne wyzwania dla tych obszarów będą dotyczyć przywrócenia im funkcji użytkowych poprzez nowe zagospodarowanie o wysokich walorach architektury i urbanistyki, uwzględniające zagrożenia

efektywności energetycznej i poszanowania energii, ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego i kształtujące struktury pod kątem poprawy jakości środowiska zamieszkania. Istotna jest integracja przestrzenna i społeczna terenów zdegradowanych, kreowanie miejsc przestrzeni publicznej ukierunkowane na podniesienie jakości życia mieszkańców.

Nieuwzględnienie danej gminy w tym obszarze nie wyklucza jej z możliwości wyznaczenia w swoich granicach obszarów zdegradowanych i obszarów rewitalizacji zgodnie z ustawą o rewitalizacji oraz starania się o dofinansowanie w zakresie rewitalizacji.”

W ustaleniach planu znalazły miejsce następujące zapisy odnoszące się do dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych:

Wizja rozwoju przestrzennego województwa

Przyszły przestrzenny rozwój województwa śląskiego winien być oparty na konkurencyjności, efektywności, innowacyjności i postępie technicznym. Priorytetem polityki przestrzennej województwa winien być rozwój miejskich aglomeracji i ich obszarów funkcjonalnych jako biegunów wzrostu gospodarki opartej na wiedzy. Obszary te winny stać się punktem styku polskiej gospodarki z gospodarką światową oraz środowiskiem zdolnym do absorpcji i adaptacji innowacji, ale przede wszystkim do kreowania innowacji i wytwarzania szczególnego kulturowego klimatu podkreślającego tożsamość regionu.

Polityka przestrzenna województwa konfrontując pojawiające się szanse i zagrożenia z istniejącą sytuacją województwa, dążyć winna do zapewnienia wysokiej jakości życia, do pobudzania rozwoju funkcji metropolitalnych i kształtowania harmonijnego śląskiego obszaru metropolitalnego o znaczeniu europejskim, a zagospodarowanie przestrzenne województwa winno sprzyjać przełamywaniu ograniczeń i barier rozwoju, redukowaniu napięć i konfliktów w funkcjonowaniu struktur przestrzennych oraz wykorzystywaniu szans płynących z otoczenia i sił tkwiących w zagospodarowaniu przestrzennym, a także poprawianiu ładu przestrzennego. W konsekwencji zmieni się w przyszłości wizerunek województwa śląskiego, ulegną zmianie jego powiązania z otoczeniem i umocniona zostanie jego konkurencyjna pozycja w Polsce i w Europie.

Mając na uwadze decydujące znaczenie zrównoważonego rozwoju w procesie osiągania założonej wizji istotne jest uwzględnienie kompleksowych i powszechnie uznanych koncepcji urbanistycznych, tj. Nowy Urbanizm, Inteligentny Wzrost czy Odrodzenie Miast.

Realizacja polityki przestrzennej wyrażona w Planie 2020+ winna prowadzić do:

- osiągnięcia trwałej i wysokiej konkurencyjnej pozycji województwa śląskiego, jako jednego z kilku centrów rozwoju cywilizacyjnego Polski XXI wieku, ważnego i atrakcyjnego regionu Europy,
- uzyskania wizerunku województwa o przestrzennych warunkach realizujących zasady zrównoważonego rozwoju, sprawiedliwości i efektywności oraz bezpieczeństwa,
- uzyskania przestrzeni o wysokich walorach estetycznych architektury i krajobrazu, czerpiących z dziedzictwa przyrody i kultury oraz nadających przestrzeni indywidualny wyraz.

Cel 3. Przestrzeń – zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego

Oczekiwane rezultaty:

Zrównoważona przestrzeń województwa godząca interesy użytkowania terenu z wymogami jego ochrony, z prawidłowo funkcjonującym systemem ekologicznym, uwzględniającym zachowanie różnorodności biologicznej i georóżnorodności, harmonijnie ukształtowanym krajobrazem kulturowym, zapewniająca obecnemu i przyszłym pokoleniom wysoką jakość życia.

Kierunek 3.2:

Kształtowanie krajobrazów kulturowych w obszarach miejskich:

- kształtowanie atrakcyjnych terenów mieszkaniowych o wysokiej jakości rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych;
- kreowanie przestrzeni publicznych umożliwiających wspólne spędzanie czasu i integrację społeczności lokalnych;
- zachowanie tożsamości kulturowo-krajobrazowej, w tym zachowanie identyfikatorów krajobrazu, charakterystycznych dla danego obszaru wraz z ich adaptacją do nowych funkcji;
- kształtowanie terenów zieleni miejskiej pełniących funkcje rekreacyjne, zdrowotne, estetyczne i przyrodnicze;
- kształtowanie systemu zielonych pierścieni wokół miast w oparciu o lasy, parki regionalne i tereny

otwarte;

- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej;
- likwidowanie i rekultywowanie tzw. bomb ekologicznych tj. nieczynnych składowisk odpadów niebezpiecznych i skażonych terenów przemysłowych, stwarzających szczególne zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzi;
- rekultywacja, rewitalizacja i kształtowanie terenów zdegradowanych (w tym przemysłowych, powojennych, pokolejowych) z wykorzystaniem ich na tereny o funkcjach komercyjnych i publicznych (ekologicznych, turystycznych, kulturowych, usługowych i społeczno-gospodarczych);
- gospodarowanie wodami opadowymi ukierunkowane na spowolnienie odpływu ze zlewni (system mikro- i małej retencji).

Dla miejskich obszarów funkcjonalnych przyjmuje się następujące zasady zagospodarowania:

- ochrona historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego podkreślających tożsamość miast;
- zapewnienie wielofunkcyjności osiedli i dostępności do usług podstawowych;
- koncentracja struktur przestrzennych w oparciu o istniejące układy osadnicze (idea zwartych miast);
- ochrona krajobrazów otwartych (ograniczanie suburbanizacji);
- ograniczanie zawłaszczania terenów typu *greenfield* i wykorzystanie terenów typu *brownfield* przy lokalizacji inwestycji;
- ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym ich adaptacja i wykorzystanie dla nowych funkcji;
- wyposażenie przestrzeni publicznych w infrastrukturę z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, w tym utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi

Dla obszaru ochrony krajobrazów kulturowych przyjmuje się następujące zasady zagospodarowania:

- ochrona i zachowanie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych;
- ochrona krajobrazów historycznych i różnorodności kulturowej dla zachowania tożsamości regionalnej;
- zachowanie i eksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, w szczególności najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej;
- ochrona dóbr kultury współczesnej przed degradacją poprzez zapisy w gminnych dokumentach planistycznych
- rekultywacja wyrobisk i niecek osiadania w kierunku wodnym, rekreacyjnym bądź przyrodniczym;
- wdrażanie zapisów określonych w dokumentach wynikających z przepisów szczególnych, w tym z planów ochrony;
- wykluczenie możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz elektrowni fotowoltaicznych w strefach ekspozycji zabytków kultury i obiektów archeologicznych i strefach ich ekspozycji, na obszarach parków krajobrazowych.

Dla obszarów wymagających rewitalizacji przyjmuje się następujące zasady zagospodarowania:

- ochrona i zachowanie historycznych założeń i układów urbanistycznych;
- rekultywacja terenów oraz ich integracja z otoczeniem;
- rewitalizacja terenów z wykorzystaniem potencjałów endogenicznych;
- kreowanie przyjaznych przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji lokalnej społeczności, przeciwdziałającej segregacji i wykluczeniu społecznemu, przyciągających turystów i inwestorów;
- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej, w tym m.in. dzielnic śródmiejskich, współczesnych osiedli mieszkaniowych z uwzględnieniem: kształtowania przestrzeni publicznych sprzyjających integracji społeczności lokalnych, kształtowania struktur przestrzennych wspierających aktywizację i przedsiębiorczość społeczną, poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczania niskiej emisji;
- preferowanie lokalizacji usług i aktywności gospodarczych w ciągach komunikacyjnych i na terenach zdegradowanych;
- preferowanie lokalizacji nowej zabudowy jako intensyfikacji użytkowania terenów mieszkaniowych już istniejących.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2014-2017

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie śląskim został sporządzony w związku z uchwałą IV/48/7/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 10 marca 2014 r.

Programem objęte zostały: (...) wszystkie zabytki niezależnie od form ochrony, jakimi są objęte, przy czym za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Program realizuje cele szczególne określone w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, takie jak:

- 1) włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką na zabytkami.

Jako cele i kierunki działań Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim przyjęto dwa cele strategiczne:

Cel strategiczny I – Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

Dla celu strategicznego sformułowano trzy cele operacyjne

Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

- Kierunek działań I.1.A – Weryfikacja zabytków województwa
 - opracowanie kart ewidencyjnych zabytków włączonych do wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków;
 - inwentaryzacja potencjalnych obiektów zabytkowych określonych na podstawie współczesnej definicji zabytku (art. 3 pkt 1 ustawy z 23 lipca 2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami);
 - opracowania studialne dla obiektów zabytkowych oraz ustalenie ich wartości dla regionu i historii lokalnej, a także znaczenia dla dziedzictwa krajowego, europejskiego i światowego;
 - inwentaryzacja zabytków archeologicznych (AZP).
- Kierunek działań I.1.B – Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa
 - wspieranie badań naukowych nad zabytkami, historią i tradycją ziem województwa oraz świadomości historycznej, w tym prowadzenie kwerend i badań poza granicami kraju, realizacja pilotażowych projektów badawczych, tworzenie źródeł wizualnych, fonicznych i tekstowych dotyczących zjawisk kultury ludowej oraz projektów badawczych, studialnych i konserwatorskich nad zbiorami;
 - digitalizacja i upowszechnianie wyników badań naukowych za pośrednictwem multimediiów, w wydawnictwach naukowych, na konferencjach, seminariach, w tym międzynarodowych itp.;
 - badania analityczne i studialne dotyczące obiektów i obszarów zabytkowych realizowanych m.in. dla potrzeb opracowań projektowych i planowania przestrzennego, dla obiektów chronionych i planowanych do objęcia ochroną oraz dla obiektów o znaczeniu regionalnym i lokalnym w tym na terenach potencjalnych i istniejących: parków krajobrazowych, pomników historii, obiektów wpisanych do rejestru

zabytków i innych obszarów i obiektów proponowanych do objęcia ochroną, na terenach inwestycyjnych, na których znajdują się obiekty zabytkowe (również niechronione), np. na terenach przemysłowych, obszarach krajobrazu kulturowego miejskiego i wiejskiego, w tym terenach otwartych.

Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

- Kierunek działań I.2.A – Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami
 - budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu tworzenia bazy danych o zabytkach i zarządzania nią, upowszechnienia wiedzy o zabytkach oraz promocji oferty kulturowej i kulturowo-turystycznej;
 - budowa systemu informacji o przestrzeni o charakterze ponadlokalnym GIS w zakresie związanym z opieką nad zabytkami;
 - tworzenie profesjonalnych stanowisk internetowych umożliwiających monitoring stanu zachowania, użytkowania, konserwacji i przekształceń zabytków, w tym prac wynikających z ochrony archeologicznej oraz kwestii własnościowych;
 - tworzenie kompleksowych systemów informacji o zabytkach i zabezpieczeń przed nielegalnym wywozem dzieł sztuki za granicę;
 - wzmacnianie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych dla e-kultury;
 - digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych oraz tworzenie struktur udostępniania zbiorów.
- Kierunek działań I.2.B – Zarządzanie zabytkami
 - wykorzystanie systemu monitoringu i kontrola działalności inwestycyjnej w celu właściwej konserwacji zabytków na wszystkich etapach prac oraz podczas ich użytkowania, a także prowadzenie nadzoru archeologicznego na terenach inwestycyjnych;
 - wspieranie opracowania gminnych, powiatowych programów opieki nad zabytkami;
 - wykorzystanie ram prawnych dla praktycznej realizacji procedur urbanistycznych i kontrola działalności inwestycyjnej na obszarach i obiektach zabytkowych;
 - ochrona zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego – wykorzystanie ustaleń planów do wprowadzenia zasad ochrony zabytków, w tym parków kulturowych;
 - tworzenie i umacnianie finansowych i pozafinansowych mechanizmów współpracy z organizacjami, których zadania statutowe obejmują opiekę nad zabytkami;
 - organizacja warunków do wytworzenia produktów tradycyjnych i ich rejestracji;
 - tworzenie i wykorzystywanie katalogów budownictwa nawiązującego do form tradycyjnych, w tym tradycyjnego detalu architektonicznego i tradycyjnych form zagospodarowania terenu;
 - tworzenie i wykorzystywanie studiów krajobrazowych przy zagospodarowaniu terenów otwartych i wewnątrz miejskich, w tym kształtowaniu panoram miast i wsi;
 - organizacja konkursów urbanistycznych i architektonicznych mających na celu wybór najwłaściwszych sposobów działania w tkance zabytkowej i jej otoczeniu (np. harmonijne wkomponowanie nowych obiektów);
 - rekomendacja obiektów o znaczeniu krajowym, regionalnym lub lokalnym ochrony lub promocji na wyższych szczeblach;
 - rekomendacja obiektów o wysokich walorach zabytkowych do objęcia ochroną.
- Kierunek działań I.2.C – Marketing produktów kulturowych i kulturowo-gospodarczych
 - wypromowanie ofert turystyczno-kulturowych regionu w Polsce i poza granicami kraju, w tym promocja adaptowanych zabytków, promocja markowych produktów turystycznych oraz rozwój turystyki kulturowej obejmujących wsie tematyczne, parki i szlaki kulturowe, szlaki i ścieżki przyrodniczo-kulturowe;
 - przygotowanie kompleksowej i łatwo dostępnej informacji o ofertach gospodarczych uwzględniających opiekę nad zabytkami oraz ich wypromowanie w kraju i za granicą;
 - realizacja infrastruktury informującej o obiektach zabytkowych i obiektach turystyki kulturowej, np. tablice informacyjne przy obiektach zabytkowych i związanych z turystyką kulturową;
 - realizacja infrastruktury systemu informacji kulturowej i turystycznej (w tym elektronicznej), np. organizacja oznakowania drogowego do zabytków, GPS, wydawnictwa informacyjne, strony internetowe;
 - rekomendacja obiektów o znaczeniu ponadkrajowym i krajowym do wpisania na prestiżowe listy dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze

- Kierunek działań I.3.A – Integracja działań społeczno-gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami
 - opracowanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych obszarów zurbanizowanych, opartych na istniejących zasobach zabytkowych, w tym historycznych obszarów miejskich, obszarów przemysłowych, powojennych i zdegradowanych;
 - opracowanie i realizacja lokalnych strategii i wizji rozwoju obszarów wiejskich wykorzystujących miejscowe tradycje i istniejące zasoby zabytkowe;
 - opracowanie kompleksowych ofert inwestycyjnych z uwzględnieniem dopuszczalnych wariantowych funkcji użytkowych służących zaangażowaniu sektora gospodarczego w opiekę nad zabytkami (m.in. inkubatory przedsiębiorczości, instytucje otoczenia biznesu, centra usługowe, infrastruktura turystyczna i inne);
 - wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, w tym rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo, reaktywacja ginących zawodów;
 - zwiększenie możliwości zatrudnienia w wyniku różnych form aktywnego pośrednictwa pracy, w tym przekwalifikowanie oraz tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w sektorze usług kulturowych i turystyczno-kulturowych wykorzystujących zasoby zabytkowe i miejscowe tradycje, a także usług doradczych w zakresie prac w sferze opieki nad zabytkami i prac przy zabytkach;
 - organizacja prac interwencyjnych połączonych z przeszkoleniem bezrobotnych w sferze działań związanych z opieką nad zabytkami;
 - rozwój infrastruktury publicznej, w tym turystycznej, oraz innych form zachęty przyczyniających się do podejmowania i rozwijania działalności pozarolniczej wykorzystującej miejscowe tradycje, w tym turystycznej;
 - stosowanie zachęt do zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych.
- Kierunek działań I.3.B – Konserwacja i adaptacja zabytków
 - zagospodarowanie terenów przemysłowych, powojennych i zdegradowanych, nadanie im nowej funkcji (np. kulturalnej, mieszkaniowej, produkcyjnej, usługowej, infrastrukturalnej, komunikacyjno-transportowej i zieleni, w tym korytarzy ekologicznych, z uwzględnieniem obiektów zabytkowych i charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego, poprzedzone opracowaniem kompleksowych programów rewitalizacji;
 - zagospodarowanie, konserwacja i adaptacja (w tym rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja) obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem (w tym archeologicznych), również oparte na formule partnerstwa publiczno-prywatnego, a także w formie projektów transgranicznych;
 - opracowanie i prowadzenie kompleksowych programów konserwatorskich zabytków ruchomych i nieruchomych, w tym zabytków drewnianych znajdujących się w skansenach i w miejscu ich pierwotnej lokalizacji;
 - konserwacja oraz przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie i opracowywanie wyników badań nieinwestorskich i ratowniczych;
 - renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii;
 - kontrola prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;
 - budowa, rozbudowa, odbudowa, renowacja infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla historii regionu oraz służących opiece nad zabytkami;
 - działania na rzecz unowocześnienia infrastruktury technicznej oraz poprawy estetyki obiektów zabytkowych przez m.in. przystosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych, modernizację systemów grzewczych, sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, racjonalizację zużycia wody, usprawnienie gospodarki odpadami;
 - działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych;
 - zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed zniszczeniem;
 - zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej;
 - likwidacja źródeł niskiej emisji, zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w stosunku do energii ze źródeł konwencjonalnych;
 - kompleksowe oczyszczanie obiektów i przestrzeni z odpadów zawierających azbest.
- Kierunek działań I.3.C – Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych

- konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, w tym cmentarzy, obszarów fortyfikacji i budowli obronnych, parków, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną;
 - sukcesywna realizacja iluminacji zabytków;
 - wykorzystywanie tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu oraz detalu architektonicznego dla harmonijnego kształtowania krajobrazu;
 - wspieranie tradycyjnych form gospodarowania, w tym rolnictwo ekologiczne, tradycyjne techniki budownictwa, rzemiosło i przetwórstwo;
 - gospodarowanie z uwzględnieniem obowiązujących standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego przez spowalnianie lub eliminację ruchu samochodowego z centrów miast i wsi, zapewnienie racjonalnej gospodarki odpadami, budowę sieci kanalizacyjnych, modernizację sieci energetycznej i teleinformatycznej, dywersyfikacja źródeł energii w tym stosowanie źródeł energii odnawialnej, poprawę infrastruktury drogowej, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochrona bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu;
 - kształtowanie systemów terenów chronionych o walorach przyrodniczo-kulturowych przez ustanawianie nowych parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, przede wszystkim na obszarach o zachowanych regionalnych cechach krajobrazu kulturowego;
 - wzmacnianie szlaków dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego – ochrona i udostępnianie Szlaku Orlich Gniazd, Szlaku Architektury Drewnianej, Szlaku Zabytków Techniki Wiślanej Trasy Rowerowej;
 - tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych.
- Kierunek działań I.3.D – Nowoczesna i efektywna opieka nad zbiorami zabytków i ich udostępnianiem
 - modyfikacja i wdrażanie elektronicznych technik wystawienniczych, katalogów i informatorów, w tym interaktywne strony internetowe i usługi kulturowe;
 - konserwacja, digitalizacja i cyfryzacja archiwaliów, starodruków, księgozbiorów i innych;
 - przygotowywanie długofalowych programów wystawienniczych, w tym w ramach współpracy z innymi instytucjami i jednostkami oraz z wykorzystaniem zbiorów pozostających w magazynach, organizacja wystaw;
 - remonty obiektów przechowywania i udostępniania zbiorów wraz z otoczeniem pozostającym w zarządzie umożliwiające nowoczesne sposoby udostępniania, opracowywania i przechowywania zbiorów, w tym tworzenie miejsc parkingowych itd.;
 - wspieranie zakupów zabytków w celu powiększania zbiorów, w tym tworzenie kolekcji dzieł sztuki ludowej oraz zakup dóbr służących kultywowaniu lokalnych i regionalnych tradycji;
 - poprawa bezpieczeństwa zbiorów i warunków ich przechowywania przez wprowadzenie nowoczesnych technik ochrony i zabezpieczeń.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

Dla drugiego celu strategicznego sformułowano dwa cele operacyjne:

Cel operacyjny II.1 – Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami

- Kierunek działań II.1.A – Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym
 - rozwój kierunków studiów wyższych i podyplomowych w zakresie ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i opieki nad nimi;
 - aktywizacja oferty nauczania uczelni wyższych, w tym organizacja praktyk studenckich i stażów;
 - tworzenie i realizacja programów edukacyjnych dotyczących zabytków i tradycji na wszystkich poziomach nauczania podstawowego i średniego, w tym warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy;
 - opracowywanie programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną i znajomość historii regionu, w tym w ramach porozumienia z innymi placówkami;
 - realizacja warsztatów oraz innych form szkoleń w zakresie opieki nad zabytkami i dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym, w tym w środowiskach patologicznych;
 - kształcenie kadr zajmujących się dydaktyką osób dorosłych w zakresie wiedzy o zabytkach - warsztaty, wystawy, wycieczki, konkursy;
 - wsparcie dla doskonalenia zawodowego i kształcenia kadr (system dotacji inwestycyjnych oraz praw do ochrony technologii);

- podnoszenie kwalifikacji profesjonalnych kadr do opieki nad zabytkami;
 - podnoszenie kwalifikacji kadr zarządzających zabytkami, w tym przyszłych menedżerów, architektów i urbanistów – wykorzystanie współpracy europejskiej, doskonalenie zawodowe, kształcenie kadr w zakresie podstaw i jakościowych metod zarządzania;
 - podnoszenie poziomu wiedzy i rozwijanie umiejętności osób zaangażowanych w prowadzenie działalności gospodarczej lub chcących rozpocząć taką działalność przy wykorzystaniu miejscowej tradycji i zabytków, w tym w zakresie ginących zawodów;
 - organizacja interdyscyplinarnych warsztatów i szkoleń, w tym działania na rzecz zachowania folkloru oraz obrzędów i zwyczajów, zanikających zawodów i umiejętności oraz wzorców życia - przekazywanie zanikających umiejętności;
 - organizacja zajęć z zakresu wiedzy o zabytkach i tradycji w ramach Uniwersytetu Trzeciego Wieku.
- Kierunek działań II.1.B – Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach
 - organizacja konferencji, sesji popularnonaukowych i spotkań mających na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i małej ojczyźnie oraz pełniących funkcję forum dyskusyjnego;
 - popularyzacja twórczości ludowej;
 - organizacja wystaw, konkursów, przeglądów, warsztatów, festiwali w celu popularyzacji twórczości ludowej, w tym podtrzymywanie i popularyzacja gwar regionów etnograficznych;
 - upowszechnianie walorów zabytkowych województwa, wiedzy o historii, tradycji i zabytkach regionu oraz przedsięwzięć kulturalnych z nimi związanych za pomocą narzędzi multimedialnych, publikacji, akcji społecznych i programów edukacyjnych, w tym muzea wirtualne;
 - tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji;
 - promocja krajobrazów kulturowych, tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym przygotowanie katalogów;
 - realizacja wieloaspektowych projektów kulturowych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe regionu w ramach projektów transgranicznych i międzynarodowych.

Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

- Kierunek działań II.2.A – Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu
 - budowa tożsamości lokalnej i regionalnej przez promowanie inicjatyw kulturowych;
 - wspieranie przedsięwzięć mających na celu przybliżenie zabytków i tradycji regionu szerokiemu gronu odbiorców;
 - wzmacnianie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych dla e-learningu;
 - organizacja ognisk, kółek zainteresowań, warsztatów skierowanych do ludzi młodych, a także osób bezrobotnych i ze środowisk marginalizowanych.
- Kierunek działań II.2.B – Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami
 - uhonorowanie i przedstawienie jako wzór do naśladowania właściwej opieki nad zabytkami (działania zarówno przy zespołach zabytkowych, np. układy urbanistyczne, jak i przy pojedynczych budowlach i dziełach sztuki);
 - przyznawanie Nagrody Marszałka Województwa Śląskiego za Zasługi w Działalności w sferze Opieki nad Zabytkami;
 - przyznawanie Nagrody Marszałka Województwa Śląskiego za Wydarzenie Muzealne Roku;
 - konkursy popularyzujące tzw. dobrą robotę w opiece nad zabytkami, np. renowacje;
 - rekomendacja do Odznaki za Opiekę nad Zabytkami;
 - nagradzanie i wspieranie lokalnych propagatorów wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Strategia rozwoju kultury w województwie śląskim na lata 2006–2020 została uchwalona przez Sejmik Województwa Śląskiego w sierpniu 2006 r. Jest to dokument określający cele strategiczne rozwoju kultury wraz z kierunkami działań.

Uwarunkowania dziedzictwa kulturowego w województwie śląskim:

Wyrazem bogactwa i różnicowania kulturowego województwa śląskiego są jego zabytki. Szczególną grupę stanowią zabytki techniki oraz zabytkowe obiekty przemysłowe. Ten rodzaj obiektów odzwierciedla specyficzną, industrialną historię województwa, a zwłaszcza zurbanizowanej Aglomeracji Górnośląskiej.

Zachowało się również wiele budowli przemysłowych z XIX i początku XX wieku, posiadających bardzo ciekawą historię i architekturę. Część z nich ma status zabytków. Budowle te wykorzystywane zaczynają być do celów muzealnych, wystawienniczych, edukacyjnych, komercyjnych, dzięki czemu mają szansę na przetrwanie.

Zabytki przemysłowe mają największy procentowy udział w ogóle zabytków tego typu w kraju (11% wszystkich polskich zabytków o charakterze przemysłowym znajduje się w Śląskiem).

Zabytki województwa śląskiego to także cenne dzieła architektury i urbanistyki m.in. 38 układów urbanistycznych, architektura mieszkaniowa okresu historyzmu i secesji (np. bielska i bytomska secesja), przykłady architektury modernistycznej z lat trzydziestych XX wieku

Województwo bogate jest także w kompozycje krajobrazowe (m.in. 98 zabytkowych parków wraz z pałacami i rezydencjami), zabytki architektury militarnej (m.in. warownie jurajskie z gotyckimi zamkami i formami obronnymi od IX po XX wiek, śląski obszar warowny z lat 30. XX w.), drewniane budowle sakralne, w tym drewniane kościołki o konstrukcji zrębowej (w województwach podkarpackim, małopolskim, śląskim i opolskim jest ich więcej niż w całej Europie). Na mapie kulturowego dziedzictwa szczególne miejsce zajmują: Częstochowa z Klasztorem Jasnogórskim (obiekt wpisany na listę Pomników Historii RP obok Sztolni Czarnego Pstrąga i Kopalni Zabytkowej Rud Srebrnonośnych w Tarnowskich Górach) i otaczającymi Jasną Górę historycznymi sanktuariami Gidle, Leśniów, Mrzygłód, Mstów, Św. Anna, Wielgomłynny, klasztor Cystersów w Rudach (powstał w poł. XIII wieku) wraz z zachowanym krajobrazem pokazującym formy gospodarki cystersów, a także bogate w zabytki Bielsko-Biała (szczególnie modernizm okresu międzywojennego), Cieszyn i ziemia cieszyńska, w tym najstarszy zabytek architektury – romańska rotunda z XI wieku.

Najcenniejsze obiekty wpisane są do rejestru zabytków (3414 wpisów). Ich liczba, z wyłączeniem zabytków archeologicznych, przeniesionych do skansenów i nieistniejących, ale nadal wpisanych do rejestru, wynosi 3 012, co stanowi 5% w skali kraju (ósme miejsce wśród województw). W województwie śląskim znajdują się również 402 wpisane do rejestru zabytki archeologiczne, przeniesione do skansenów (stały się eksponatami muzealnymi) i nieistniejące (przeszły fizycznie istnieć, jednak nadal są wpisane do rejestru).

Największą grupę stanowią zabytki o charakterze mieszkalnym (1 376 obiektów z wyłączeniem wielkoobszarowych, przeniesionych do skansenów i nieistniejących) oraz sakralnym (437 obiektów z wyłączeniem wielkoobszarowych, przeniesionych do skansenów i nieistniejących).

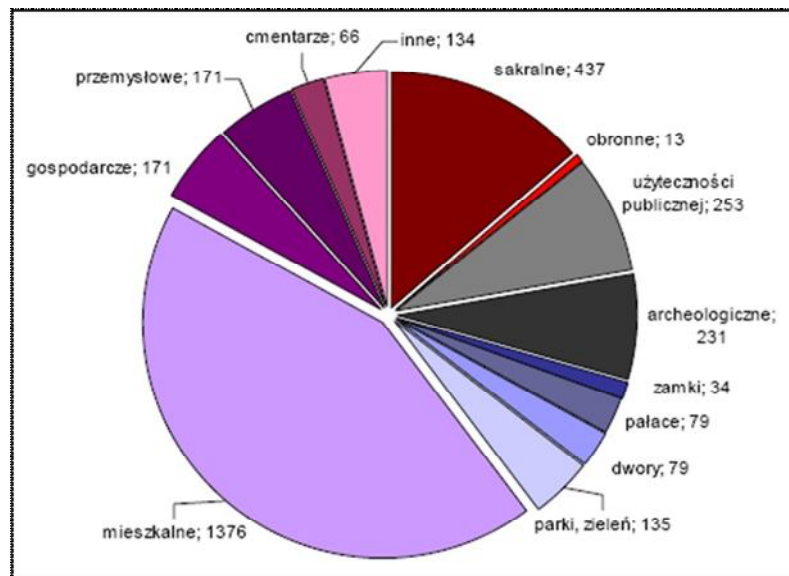
W strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

Cel I. Wzrost kompetencji potrzebnych do:

1. uczestnictwa w kulturze,
2. efektywnego zarządzania kulturą
3. twórczości artystycznej w warunkach gospodarki rynkowej.

Cel II. Wzrost poziomu uczestnictwa w kulturze (biernego – w roli odbiorców treści kulturowych i czynnego – w roli twórców treści kulturowych).

Cel III. Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych.

Zabytki województwa śląskiego ze wskazaniem ich rodzaju

Cel IV. Tworzenie lepszych warunków dla rozwoju środowisk twórczych i wykorzystywanie ich kreatywności.

W ramach celu strategicznego 3 – Upowszechnianie i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego i niematerialnego) oraz jego lepsze wykorzystywanie do celów turystycznych – określono następujące kierunki działania:

3.1 rozpoznawanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie projektów badawczych na jego temat;

W celu upowszechniania zasobów dziedzictwa kulturowego konieczne jest rozpoznanie mające na celu ustalenie jego znaczenia historycznego dla regionu. Służyć temu powinny projekty badawcze nakierowane na rozpoznawanie i diagnozowanie dziedzictwa kulturowego z zakresu historii ziem województwa, tradycji i świadomości historycznej. Pozwoli to również na lepsze zarządzanie zasobem zarówno dla opieki nad nim jak i dla celów turystyki. Istotnym elementem jest upowszechnianie wyników badań, prowadzenie prac studialnych i tworzenie syntez wykorzystywanych w procesach zarządzania kulturą, gospodarczych i inwestycyjnych.

3.2. inwentaryzowanie dziedzictwa kulturowego;

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego konieczna jest jego inwentaryzacja. Niezbędna jest aktualna wiedza o stanie zachowania zabytków znajdujących się w ewidencji, w tym objętych ochroną, jak również obiektów aspirujących do tego miana w wyniku upływu czasu. W szczególności powinna ona dotyczyć obiektów zagrożonych. Inwentaryzacja jest także podstawą wszelkich prac rewaloryzacyjnych prowadzonych przy zabytkach.

3.3. popularyzacja dziedzictwa kulturowego (w tym z użyciem najnowszych technik);

Podstawą ochrony zabytków i racjonalnej opieki nad nim jest powszechna świadomość potrzeby takich działań i ich pozytywnych skutków zarówno społecznych (przywiązanie do „mojego miejsca”, ciągłość tradycji) jak i gospodarczych (promocja miejsca, turystyka). Upowszechnianie dziedzictwa kulturowego efektywniejsze będzie wówczas, jeśli jego menedżerowie wykorzystają nowoczesne techniki popularyzatorskie, dzięki którym dotrą do szerszych kręgów odbiorców, w tym do dzieci i młodzieży, dla których tego typu instrumenty są najbardziej przyswajalne. Twórcze i nowoczesne narzędzia popularyzowania zasobu dziedzictwa kulturowego województwa przybliżą jego bogactwo.

3.4. rewitalizacja i renowacja obiektów zabytkowych;

Województwo śląskie posiada wysoki odsetek zabytków wymagających prac konserwatorskich (wśród nich są również i takie, które wymagają adaptacji do nowych funkcji). Odrestaurowane obiekty zabytkowe bezpośrednio wpłyną na wzrost atrakcyjności turystycznej regionu.

3.5. rewitalizacja obiektów i terenów poprzemysłowych i znajdowanie dla nich nowych funkcji;

Województwo śląskie posiada liczne obiekty poprzemysłowe i tereny około-przemysłowe. Jest to jeden z najważniejszych problemów restrukturyzacji województwa. W ostatnich latach zauważa się wzrost

zainteresowania turystyką przemysłową, zatem konieczne jest zachowanie i opieka nad tym specyficznym dziedzictwem oraz uczynienie z tego zasobu czynnika atrakcyjności kulturowej i turystycznej. Działania powinny być nakierowane na rewitalizację obiektów i terenów poprzemysłowych, a następnie znajdowanie dla nich nowych funkcji.

3.6. wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego regionu na potrzeby turystyki (promocja, tworzenie produktów turystyki kulturowej);

Umiejętne wykorzystywanie zasobów dziedzictwa kulturowego ma bezpośredni wpływ na wzrost atrakcyjności turystycznej regionu, zatem należy prowadzić działania, które nakierowane będą na promowanie województwa śląskiego poprzez odwołanie do niezwykle różnorodnego bogactwa kulturowego (zarówno materialnego jak i niematerialnego). Należy w tym celu tworzyć nowe produkty turystyczne, których treścią jest dziedzictwo regionu (np. szlaki tematyczne, pamiątki regionalne), systemy oznakowania już istniejących obiektów i obszarów atrakcyjnych kulturowo, tworzyć bazy danych o atrakcjach kulturowych w połączeniu z ofertą turystyczną. Należy też tworzyć programy skierowane do twórców ludowych i rękodzielników uprawiających ginące zawody obrazujące tradycje regionalne. Programy te powinny mieć na celu wspieranie tej działalności, dokumentowanie, popularyzowanie i przeciwdziałanie zanikaniu tradycyjnych zawodów i technik.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

**Strategia rozwoju Bielska-Białej do 2020 roku
Bielsko-Biała, czerwiec 2012**

Uchwałą Nr XX/496/2012 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 26 czerwca 2012 roku przyjęta została aktualizacja "Strategii Rozwoju Bielska-Białej do 2020 roku"

W strategii tej wizję rozwoju Miasta Bielska-Białej oparto między innymi na następujących założeniach:

Bielsko – Biała jest miastem efektywnie wykorzystującym endogeniczne potencjały rozwoju, dzięki:

- umiejętnemu dyskutowaniu tradycji wytwórczych i tworzeniu sposobności dla rozwoju przedsiębiorczości lokalnej,
- oszczędnemu gospodarowaniu posiadanymi zasobami materialnymi i niematerialnymi, zapobieganiu ich deprecjacji oraz systematycznemu odnawianiu tych zasobów z myślą o nowych kierunkach ich zastosowania oraz zapewnieniu możliwości dysponowania nimi przez przyszłe pokolenia,
- ciągłemu wspieraniu działalności charakteryzujących się niższym poziomem zużycia zasobów
- tradycyjnych (w tym energochłonnością), zmniejszoną skalą wywieranych przez siebie, negatywnych skutków środowiskowych, orientacją na wykorzystywanie nowych czynników wytwórczych oraz kreowaniem wysokiej wartości dodanej,
- zapewnianiu ludności dostępu do zielonych, przyjaznych przestrzeni w miejscu zamieszkania,
- rozwijaniu przestrzeni publicznych o wyrazistej, indywidualnej architekturze.

Bielsko – Biała jest miastem nowej gospodarki bazującej na wiedzy, kulturze i komercjalizacji technologii, rozwijanej dzięki:

- stwarzaniu sprzyjających warunków dla wzmocnienia potencjału intelektualnego: edukacyjnego, naukowego i kulturalnego oraz jego spożytkowania w rozwoju przemysłów kreatywnych,
- kształtowaniu dogodnego środowiska recepcji ludzi i idei w wymiarze sąsiedzkim, regionalnym, transgranicznym i globalnym,
- dostarczaniu zindywidualizowanej, wyrazistej, atrakcyjnej i rozpoznawalnej w skali międzynarodowej oferty w zakresie profilu edukacyjnego, specjalistycznych kierunków badań naukowych, wydarzeń oraz produktów kultury wysokiej i przemysłów kreatywnych,
- wspieraniu osiągania niszowej doskonałości produktowej i technologicznej w sektorze przemysłów kultury.

1.3. Priorytetowe dziedziny rozwoju

Za priorytetowe dziedziny rozwoju Miasta Bielska – Białej w horyzoncie do roku 2020 należy uznać:

- A. EFEKTYWNOŚĆ
- B. MOBILNOŚĆ
- C. ZDROWOTNOŚĆ
- D. KREATYWNOŚĆ

Zagadnienia dotyczące ochrony zabytków znalazły swoje miejsce w priorytecie „*efektywność*”.

GŁÓWNE POTENCJAŁY ROZWOJU MIASTA W DZIEDZINIE PRIORYTETOWEJ: *EFEKTYWNOŚĆ*

Jako potencjał funkcjonalny uznane zostały walory historycznego układu miasta i jego zabytki.

3.1. DIAGNOZA STRATEGICZNA W DZIEDZINIE PRIORYTETOWEJ: „*EFEKTYWNOŚĆ*”

3.1.1. STAN AKTUALNY

- Układ przestrzenny Bielska-Białej tworzy układ pasmowo – koncentryczny, podzielony na dwie części rzeką Białą. Obszar historycznego miasta obejmujący m.in. Starówkę stanowi tradycyjne centrum miasta, które charakteryzuje się rozwojem nowych form działalności usługowej. Strefa mieszkalno – usługowa rozciąga się po obu stronach rzeki Białej i obejmuje zwarty układ centrum miasta oraz osiedla mieszkaniowe pierścieniowo otaczające śródmieście i nawarstwiający się wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych miasta.
- W przestrzeni miasta zachodzą procesy rewitalizacji i rewaloryzacji. Dotyczy to przede wszystkim obszarów zabudowy mieszkaniowej historycznego centrum miasta. Prowadzone prace rewitalizacyjne oraz inwestycyjne zarówno publiczne jak i komercyjne (przestrzenie i obiekty publiczne, tereny rekreacyjne, przestrzenie i obiekty usługowe, handlowe, wystawiennicze), powodują powstawanie i rozwój w mieście wysokiej jakości przestrzeni publicznych będących czynnikiem determinującym rozwój funkcji metropolitalnych.

3.1.2. SCENARIUSZE ZMIAN

SCENARIUSZ POŻĄDANY

- Rozwój mieszkalnictwa wspierany przez władze lokalne pozwoli na wzmocnienie roli Bielska-Białej jako ośrodka zamieszkania oraz spędzania czasu wolnego. Utrzyma się atrakcyjność zamieszkania w Bielsku-Białej, co wymagać będzie racjonalizacji i utrzymania rezerw terenów dla budowy obiektów i urządzeń turystyczno - rekreacyjnych.
- Nastąpi rewitalizacja historycznej zabudowy miejskiej ukształtowanej pod wpływem różnych stylów architektury i urbanistyki. Rewaloryzacja zabudowy miejskiej będzie funkcjonalnie silnie powiązana z odnową obszarów biologicznie czynnych które, zrenaturalizowane i przebudowane, stanowiąc będą podstawę wzbogaconej oferty w zakresie spędzania czasu wolnego. Rewitalizacja stref mieszkaniowych pozwoli na zahamowanie negatywnych zjawisk związanych z suburbanizacją i rozlewaniem się miasta.
- Kreowanie wysokiej jakości przestrzeni miejskich oraz przeprowadzenie rewitalizacji obszarów w mieście pozwoli na podniesienie znaczenia miasta w procesie rozwoju województwa śląskiego i Polski Południowej poprzez organizowanie wydarzeń i imprez kulturalnych, naukowych, sportowych, politycznych i ekonomicznych o renomie międzynarodowej.

3.1.3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU W DZIEDZINIE PRIORYTETOWEJ: „*EFEKTYWNOŚĆ*”

Jako siły wymieniane są między innymi:

ZASOBY NATURALNE

SE-1 Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe.

ZASOBY FUNKCJONALNE

SE-12 Atrakcyjny układ urbanistyczny miasta.

SE-13 Rewitalizacja obszarów miejskich, w tym Starówki.

Jako słabości wymieniane są między innymi:

WE-7 Lokalizacja w obszarze śródmiejskim obiektów przemysłowych wymagających rewitalizacji.

WE-8 Ograniczone możliwości inwestycyjne miasta spowodowane m.in. wzrostem zadłużenia budżetu gminy.

Jako szansa postrzegane jest między innymi

OE-3 Utrzymanie dostępu do źródeł pomocy finansowej Unii Europejskiej, budżetu Państwa i instytucji krajowych zakresie rewitalizacji miast, ograniczania niskiej emisji i ochrony zabytków

3.2.2. KIERUNKI ROZWOJU W DZIEDZINIE PRIORYTETOWEJ A: „EFEKTYWNOŚĆ”

W dziedzinie interwencji jako zasób naturalny przewiduje się stworzenie Bielska-Białej miastem skutecznie chroniącym środowisko przyrodnicze i walory krajobrazowe, systematycznie zwiększającym swą wysoką atrakcyjność rezydencjalną. Osiągnięcie tego ma się udać za pomocą zatrzymania procesów antropopreski i degradacji zasobów naturalnych, poprzez przyrodniczą rewaloryzację przestrzeni urbanizowanych oraz generowanie nowych funkcji użytkowania terenów cennych przyrodniczo.

W dziedzinie interwencji jako zasób terenowy przewiduje się stworzenie Bielska-Białej miastem skutecznie odtwarzanego i powiększanego potencjału lokalizacyjnego, osiągającego wysoką atrakcyjność inwestycyjną. Osiągnięcie tego ma się udać za pomocą zahamowania procesów lokalizacyjnej wartości terenów i obiektów przemysłowych, poprzez rewitalizację zespołów zabudowy mieszkaniowej oraz wspieranie użytkowania terenów przemysłowych i usługowych.

W dziedzinie interwencji jako zasób funkcjonalny przewiduje się stworzenie Bielska-Białej miastem oferującym różnorodne formy atrakcyjnego spędzania czasu wolnego. Osiągnięcie tego ma się udać za pomocą waloryzacji historycznej zabudowy i przestrzeni publicznych stanowiących o przestrzeni i tożsamości miasta, poprzez przebudowę przestrzeni publicznych i poprawę standardów funkcjonowania terenów i obiektów turystycznych, sportowo-rekreacyjnych i wystawienniczych oraz kreowanie nowych miejsc centralnych i wizytówek miasta

3.2.3. PRZEDSIĘWZIĘCIA W DZIEDZINIE PRIORYTETOWEJ A: „EFEKTYWNOŚĆ”**DZIEDZINY INTERWENCJI PRZEDSIĘWZIĘCIA – ZASOBY FUNKCJONALNE**

PE-5: Rewitalizacja przestrzeni publicznych i terenów zielonych jako miejsc aktywnego spędzania czasu wolnego oraz rekreacji i sportu

PE-6: Dalsza rewitalizacja zabytkowej zabudowy centrum miasta.

**Czteroletni Plan Inwestycyjny na lata 2018-2021
Bielsko-Biała**

Czteroletnie Plany Inwestycyjne począwszy od 2004 do 2011 roku były corocznie przyjmowane uchwałami Rady Miejskiej w Bielsku-Białej. Od 2011 roku przyjmowane są zarządzeniami Prezydenta Miasta Bielska-Białej. Zasady sporządzania Czteroletnich Planów Inwestycyjnych reguluje Zarządzenie ON.0050.272.2011.RG Prezydenta Bielska-Białej z dnia 18 marca 2011 roku.

Czteroletni Plan Inwestycyjny jest:

1. jest średniookresowym dokumentem planistycznym, porządkującym zamierzenia inwestycyjne Miasta,
2. obejmuje okres czterech lat i opracowywany jest corocznie w systemie kroczącym,
3. zawiera listę zadań inwestycyjnych, finansowanych w całości lub w części ze środków budżetu Miasta,
4. pełni funkcję informacyjną o kierunkach inwestycji, planowanym terminie ich realizacji, kosztach,
5. pozwala na zdyscyplinowane i planowe przygotowywanie nowych inwestycji w tempie dopasowanym do możliwości budżetu Miasta,
6. umożliwia prognozowanie nie tylko potrzebnych zasobów finansowych, ale także źródeł ich pozyskania,
7. umożliwia miastu lepsze zarządzanie projektami inwestycyjnymi, co może przyczynić się do pobudzania rozwoju gospodarczego, sprawniejszego zarządzania oraz wdrażania „Strategii Rozwoju Bielska-Białej do 2020 roku”.

Obecnie obowiązujący Czteroletni Plan Inwestycyjny na lata 2018-2021 stanowi załącznik do Zarządzenia NR ON.0050.2727.2017.RG Prezydenta Miasta Bielska-Białej z dnia 16 Listopada 2017 r.

W planie tym, w zakresie ochrony zabytków przyjęto następujące zadania inwestycyjne:

W dziale II – Gospodarka mieszkaniowa:

(II.3) Modernizacja, przebudowa i adaptacja budynku przy ul. Wzgórze 14 w Bielsku-Białej (Rewitalizacja Starówki- kwartał G) z przeznaczeniem na działalność Miejskiego Centrum Usług Społecznościowych prowadzonego przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

(II.4) Modernizacja, przebudowa i adaptacja budynku przy ul. Rynek 16/ul. Juliusza Słowackiego 1b w Bielsku-Białej (Rewitalizacja Starówki-kwartał B).

(II.5) Modernizacja, przebudowa i adaptacja budynku przy pl. św. Mikołaja 12 w Bielsku-Białej (Rewitalizacja Starówki-kwartał D)

(II.6) Dokumentacja przyszłościowa - w ramach zaplanowanych kwot przewiduje się opracowanie m.in.: dokumentacji projektowych modernizacji kolejnych nieruchomości na Bielskiej Starówce, map, opinii itp. (pl. Rynek 11, pl. św. Mikołaja 7, ul. Jana Sobieskiego 2/4, ul. Józefa Pankiewicza 7).

(II. 8) Adaptacja pomieszczeń na lokale mieszkalne w budynku przy ul. Zygmunta Krasieńskiego 20c - roboty budowlane wewnętrzne, wykonanie instalacji wod.-kan.-gaz, elektrycznych, roboty posadzkowe, wykonanie elewacji, wykonanie stolarki okiennej i drzwiowej, dobudowa przewodów kominowych.

(II.9) Rynek 23 - przebudowa ze zmianą sposobu użytkowania lokali z funkcji mieszkalnej na użytkową.

(II.10) Adaptacja nieruchomości przy ul. Partyzantów 98 w celu wynajmu na działalność usługowo-handlową w szczególności wykonanie instalacji c.o., montaż windy oraz wykonanie nawierzchni parkingowej.

(II.19) Wykonanie izolacji pionowej budynku przy ul. Wyzwolenia 39

(II.21) Przebudowa placu i przebudowa budynku przy ul. Ks. Stanisława Stojalowskiego 53

(II.22) Wykonanie izolacji budynku przy ul. Jana Sobieskiego 92

(II.28) Ul. Wyzwolenia 204 - wykonanie izolacji oraz drenażu budynku

W dziale IV – Administracja Publiczna:

(IV.2) Wykonanie brakującego fragmentu drenażu ściany frontowej (wejście główne, schody) wraz z remontem ścian wewnętrznych - pl. Ratuszowy 1

W dziale VI – Oświata i wychowanie:

(VI.10) Wykonanie nowej elewacji w Zespole Szkół Elektronicznych Elektrycznych i Mechanicznych przy ul. Juliusza Słowackiego 24 - Uzupełnienie zniszczonych partii muru, impregnowanie ścian, wykonanie nowych tynków, wykonanie elewacji ozdobnych, wymiana obróbek blacharskich.

W dziale X – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego

(X.5) Rewitalizacja Willi Teodora Sixta w Bielsku-Białej

(X.6) Modernizacja budynku przy ul. Juliusza Słowackiego 17 zaadaptowanego na potrzeby Domu Kultury im. Wiktorii Kubisz - II etap

Z ogólnej sumy nakładów w latach 2018-2021 501 932 tys. PLN na ochronę zabytków przeznaczają się 17 967 tys PLN, co stanowi 3,58% tej sumy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Bielska-Białej

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Bielska-Białej wraz z załącznikami zostało przyjęte uchwałą Nr XIX/487/2012 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 29 maja 2012 roku.

Tematyka dziedzictwa kulturowego w części uwarunkowań:

2. OPIS STANU ISTNIEJĄCEGO – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

2.3. Ogólna charakterystyka struktury przestrzennej:

Substancja zabytkowa Bielska-Białej to przede wszystkim Bielska Starówka oraz rozproszone obiekty zabytkowe. Obecnie wyznaczone umowne granice Starówki obejmują obszar o powierzchni około 10 ha.

Strukturę tej jednostki tworzy sieć dwudziestu sześciu ulic i dwóch placów miejskich (Rynek i Plac św. Mikołaja) oraz szesnastu kwartałów z zabudową o charakterze mieszkaniowo - usługowym, dwóch kwartałów kościelnych (z Katedrą p.w. św. Mikołaja i z zespołem Kościoła p.w. św. Trójcy) i kwartał z Zamkiem Sułkowskich. Stan techniczny wielu obiektów Starówki jest bardzo zły i wymaga remontów kapitalnych. Poza Starówką do najcenniejszych zabytków znajdujących się na obszarze Miasta zalicza się m.in.: Kościół św. Stanisława w Starym Bielsku, Kościół Opatrzności Bożej w Białej, Kościół Zbawiciela przy placu Marcina Lutra, pomnik Marcina Lutra, Kościół p.w. Marcina Lutra w Białej, drewniany kościółek św. Barbary w Mikuszowicach, ratusz, Dom Tkacza, Teatr Polski, Grodzisko w Starym Bielsku, kamienicę "Pod Żabami", Hotel "Prezydent", dworzec PKP.

3. PRZEZNACZENIE I ZAGOSPODAROWANIE TERENÓW

3.4. Zieleń urządzona

Zieleń urządzona na terenie miasta to przede wszystkim zabytkowe założenia parkowe, zielen cmentarna, przykościelna – chronione zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – oraz dodatkowo w formie obiektów zieleni miejskiej, ogólnodostępnej, o funkcjach rekreacyjnych i estetycznych (zieleńce, parki, skwery, bulwary) oraz zieleni towarzyszącej zabudowaniom, zieleni ogródków działkowych a także zieleni izolacyjnej wzdłuż tras komunikacyjnych. Celem nadrzędnym jest zachowanie i pielęgnowanie walorów przyrodniczo-kulturowych, w tym ochrony i racjonalnego zagospodarowania, a także wykorzystania obiektów zabytkowych (ze szczególnym uwzględnieniem obiektów wpisanych do rejestru zabytków), miejsc historycznych, jako składnika przyrody i krajobrazu, służącego rozwojowi funkcji turystycznych i wypoczynkowych

5.3. Zasoby dziedzictwa kulturowego

5.3.1. Obszary, których zakomponowanie przestrzenne i charakter zabudowy noszą wartości kulturowe, „historyczne”:

- a) zespoły historycznego centrum Bielska i Białej – określane jako układ urbanistyczny obu miast – wpisany do rejestru zabytków (ukazane na planszy uwarunkowań),
- b) obszary wpisane do rejestru zabytków poza w/w układami (ukazane na planszy uwarunkowań),
- c) poszczególne obiekty wpisane do rejestru zabytków (ukazane na planszy uwarunkowań),
- d) zespoły historycznej zabudowy,
 - kompleksy zabudowy kamienicowej,
 - zabudowa willowa w otoczeniu zieleni,
 - kościoły i klasztory,
 - reprezentatywne budowle municypalne.
- e) kompleksy zabudowy przemysłowej,
- f) tradycyjne budownictwo podmiejskie,
- g) cmentarze,
- h) zabytkowe krzyże, figury i kapliczki,
- i) parki i założenia zieleni,
- j) ulice i trakty o historycznym przebiegu,
- k) obiekty o charakterze obronnym – linia fortów,
- l) obiekty infrastruktury kolejowej.

5.3.2. Obszary, na których znajdują się obiekty o wartościach archeologicznych:

- a) Grodzisko w Starym Bielsku,
- b) Miejskie mury obronne,
- c) stanowiska archeologiczne:
 - stanowiska o powierzchni 1 ara,
 - stanowiska o powierzchni od 0,5 do 1 ha,
 - stanowiska bez określonej powierzchni.

5.3.3. Obszary o szczególnych walorach widokowych, punkty panoramiczne eksponujące zabytkowe dzielnice miasta i poszczególne obiekty

5.3.4. Nie wyznacza się obszarów występowania dóbr kultury współczesnej o wybitnych wartościach artystycznych

Tematyka dziedzictwa kulturowego w części kierunków:

2. STREFY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNE

2.2. Strefa Śródmiejska

2.2.1. Podstawowe cele polityki przestrzennej

2.2.1.3. Ochrona zabytków architektury i urbanistyki (obszary wpisane do rejestru zabytków oraz posiadające wysokie wartości zabytkowe):

- a. uwzględnianie wytycznych konserwatorskich; określanie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w planach miejscowych
- b. kontynuacja rewitalizacji bielskiej starówki i objęcie rewitalizacją starego miasta Białej.

ROZDZIAŁ II – OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW

3. STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

3.1. Cele polityki przestrzennej miasta w zakresie kierunków zagospodarowania przestrzennego obszarów spuścizny kulturowej powinny łączyć w sobie dwa aspekty:

- a. utrzymanie i ochronę dziedzictwa kulturowego na poziomie pozwalającym na trwałe zachowanie i wyeksponowanie jego walorów
- b. zapewnienie funkcjonowania zabytków w ramach ustroju rynkowego, z wykorzystaniem ich wartości dla podnoszenia standardów życia mieszkańców i rozwoju miasta.

3.2. Wytyczne określania w planach miejscowych zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

3.2.1. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej obejmuje obszary o wysokich wartościach kulturowych, kwalifikujące się do wpisu do rejestru zabytków. Za przedmiot ochrony w strefie ochrony ścisłej uznaje się układ przestrzenny, sposób zagospodarowania i zabudowę. Wytyczne, dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w strefie ścisłej ochrony konserwatorskiej:

- a. obowiązek wskazania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zabytkowych obiektów budowlanych oraz elementów zieleni, podlegających ochronie
- b. zachowanie bądź odtworzenie zabytkowego układu urbanistycznego, w tym: rozplanowania, układu komunikacyjnego (przebiegu i szerokości ciągów komunikacyjnych), kompozycji zieleni (rekonstrukcja i uzupełnienie historycznych układów zieleni), placów, a także zabudowy z jej usytuowaniem, wysokością, gabarytem, ukształtowaniem brył, rozplanowaniem wewnątrz, detalem wystroju i wyposażenia oraz materiałem
- c. w stosunku do zabytkowych obiektów budowlanych:
 - zakaz przekształceń, rozbudowy i nadbudowy, zmiany form bryły, elewacji, geometrii dachu, kształtu okien, niszczenia lub zmiany detalu architektonicznego, wystroju lub wyposażenia – z wyjątkiem szczególnych sytuacji, w których potrzeba przekształceń wynika z odrębnych przepisów
 - prowadzenie wszelkich robót budowlanych z uwzględnieniem prac konserwatorskich i restauratorskich, a także - w zależności od potrzeb - badań konserwatorskich, architektonicznych i archeologicznych
 - możliwość rozbiórki, wyłącznie w szczególnych przypadkach uzasadnionych złym stanem technicznym obiektów, w uzgodnieniu z organem właściwym do spraw ochrony zabytków, po wykonaniu dokumentacji dla celów archiwalnych
- d. dostosowanie sposobu zagospodarowania i użytkowania terenów oraz obiektów do ich zabytkowego charakteru
- e. zharmonizowanie nowej zabudowy i elementów zagospodarowania terenu z historycznym kontekstem urbanistycznym i architektonicznym (szczególnie w zakresie: linii zabudowy, wysokości obiektów, skali, bryły i formy budynków, a także obiektów małej architektury, rodzaju nawierzchni, materiałów, urządzeń reklamowych i tablic informacyjnych)
- f. dążenie do eliminacji obiektów i elementów dysharmonizujących lub stanowiących zagrożenie dla substancji zabytkowej
- g. obowiązek uzgodnienia wszelkich robót budowlanych z organem właściwym do spraw ochrony zabytków
- h. zalecenie opracowania kompleksowych programów rewaloryzacji, uwzględniających pełne warunki ochrony dla poszczególnych zabytków lub ich zespołów – poprzedzających lub uzupełniających

miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzane dla obszarów objętych strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej

- i. zalecenie podejmowania działań, zmierzających do objęcia obszarów o wybitnych wartościach kulturowych oraz zabytkowych obiektów budowlanych formami ochrony zabytków, stosownie do przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

3.2.2. Strefa częściowej ochrony konserwatorskiej obejmuje zespoły o zachowanym rozplanowaniu i układzie przestrzennym, w znacznym stopniu nasycone zabytkowymi obiektami budowlanymi. Za przedmiot ochrony w strefie ochrony częściowej uznaje się elementy krajobrazu kulturowego (układ przestrzenny, sposób zagospodarowania i zabudowę, w szczególności obiekty objęte spisem Gminnej Ewidencji Zabytków). Wytyczne, dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w strefie częściowej ochrony konserwatorskiej:

- a. obowiązek wskazania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zabytkowych obiektów budowlanych oraz elementów zieleni, podlegających ochronie
- b. w stosunku do zabytkowych obiektów budowlanych:
 - zachowanie cech stylowych, w tym: gabarytów, brył, kształtu dachu i detalu architektonicznego
 - zakaz niszczenia, uszkodzenia i dewastowania oraz przekształceń powodujących obniżenie ich wartości historycznych, architektonicznych lub estetycznych
 - prowadzenie wszelkich robót budowlanych z uwzględnieniem prac konserwatorskich i restauratorskich, a także - w zależności od potrzeb - badań konserwatorskich, architektonicznych i archeologicznych
 - obowiązek uzgodnienia wszelkich robót budowlanych z organem właściwym do spraw ochrony zabytków
 - możliwość rozbiórki, w uzgodnieniu z organem właściwym do spraw ochrony zabytków, po wykonaniu dokumentacji dla celów archiwalnych
- c. zachowanie, uporządkowanie i uzupełnienie układów zieleni urządzonej
- d. dostosowanie sposobu zagospodarowania i użytkowania terenów oraz obiektów do ich zabytkowego charakteru
- e. zharmonizowanie nowej zabudowy z historycznym kontekstem urbanistycznym i architektonicznym w zakresie usytuowania i gabarytów obiektów budowlanych.

3.2.3. Strefa ochrony elementów obejmuje obszary o zachowanym krajobrazie kulturowym, na których zabytkowe obiekty budowlane występują, lecz nie przeważają. Za przedmiot ochrony w strefie ochrony elementów uznaje się zespoły przestrzenne o istotnych walorach kulturowych o znaczeniu lokalnym – sposób kształtowania i układ zabudowy, przebieg historycznych traktów, obiekty małej architektury, ciekły wodne i stawy, zieleń komponowaną. Wytyczne, dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w strefie ochrony elementów:

- a. obowiązek wskazania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zabytkowych obiektów budowlanych oraz elementów zieleni, podlegających ochronie
- b. zachowanie zasadniczych elementów rozplanowania oraz historycznych układów przestrzennych, takich jak: historyczny przebieg dróg jezdnych i ciągów pieszych, charakter i skala tradycyjnej zabudowy, elementy tradycyjnej kompozycji zieleni, elementy tradycyjnej gospodarki wodnej (w tym stawy hodowlane o proveniencji XVI-wiecznej)
- c. kształtowanie form architektonicznych nowej zabudowy z uwzględnieniem wartości kulturowych otoczenia
- d. obowiązek uzgodnienia z organem właściwym do spraw ochrony zabytków wszelkich robót budowlanych, prowadzonych w zabytkowych obiektach budowlanych.

3.2.4. Strefa ochrony archeologicznej obejmuje obszary, na których znajdują się zabytki archeologiczne. Za przedmiot ochrony w strefie ochrony archeologicznej, obejmującej Grodzisko w Starym Bielsku oraz Stare Miasto Bielsko, uznaje się zabytki archeologiczne stanowiące widoczny element przestrzeni. Pozostałe stanowiska archeologiczne, będące przedmiotem ochrony, objęte są strefą o promieniu 40 m od centrum każdego stanowiska. Szczegółowy wykaz stanowisk archeologicznych znajduje się w części 1 studium „Stan miasta i uwarunkowania rozwoju”.

Na terenach objętych strefą ochrony archeologicznej, wszelkie prace ziemne, w tym melioracyjne i związane z infrastrukturą techniczną, powinny być uzgadniane z organem właściwym do spraw ochrony zabytków, ustalającym warunki nadzoru archeologicznego, przy czym w strefie ochrony archeologicznej, obejmującej

Grodzisko w Starym Bielsku oraz Stare Miasto Bielsko, prace te uzależnia się od przeprowadzenia wyprzedzających badań archeologicznych

ROZDZIAŁ III - OBIEKTY I OBSZARY CHRONIONE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODREBNYCH

4. OBIEKTY I OBSZARY CHRONIONE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Ustanowionymi formami ochrony zabytków na terenie Bielska-Białej są:

- a. wpis do rejestru zabytków
- b. ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W stosunku do obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wymienionych szczegółowo w części I studium „Stan miasta i uwarunkowania rozwoju” i oznaczonych na rysunku studium, obowiązują przepisy odrębne o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków na obszarach, objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, określają przepisy szczegółowe tych planów.

Do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Bielska-Białej dołączone zostały wykazy obiektów w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz stanowisk archeologicznych, cmentarzy i zabytkowych parków. Granice stref ochrony konserwatorskiej jak i obszary i obiekty chronione na podstawie przepisów odrębnych ukazuje załącznik graficzny 2/2.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Od 2003 r., kiedy w przestał obowiązywać plan ogólny na obszarze całego miasta, zagospodarowaniem przestrzennym obejmowane są poszczególne rejony, rozproszone w granicach gminy Bielsko-Biała.

Do listopada 2017 r. uchwalonych (nieopublikowanych) zostało **131** miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, (o łącznej powierzchni **5019** ha), w trakcie opracowania pozostaje **14** planów (o łącznej powierzchni **750,52** ha). Ochroną konserwatorską w ramach planów zagospodarowania objętych zostało **1258** obiektów. W przypadku kilku planów, w tym szczególnego planu miejscowego – powiązanego z planem rewitalizacji starówki bielskiej, ustalenia ochrony w planie pokrywają się z ochroną ustawową dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Obiekty rejestrowe, znajdujące się w granicach planów ukazywane są tylko informacyjnie, bez szczegółowych ustaleń, jako chronione przepisami odrębnymi. W ramach uchwalonych planów istnieją **132** obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty objęte ochroną, na rysunkach planów zwykle oznaczone są symbolami „oz”.

Obiekty wskazane do ochrony wyszczególnione są adresowo w każdej jednostce przestrzennej, z zapisami odnoszącymi się konkretnie do danego zabytku, uwzględniającymi odrębną specyfikę każdego z obiektów. Ochroną obejmuje się zazwyczaj bryłę, gabaryt, wysokość i kształt dachu budynków, zewnętrzny detal architektoniczny (ze szczegółowym określeniem elementów), wyposażenie wnętrza oraz otoczenie (np. wille wraz z ogrodami). Zakazy dotyczą wszelkich przekształceń wpływających negatywnie na walory zabytkowe obiektów. Możliwość rozbiórki warunkowana jest jedynie utratą cech zabytkowych, bez względu na stan techniczny. Zalecenia konserwatorskie optymalne dla estetyki poszczególnych obiektów formułowane są jako docelowe.

W planach wprowadza się ochronę konserwatorską poprzez ustalenie stref ochrony – ścisłej, częściowej i elementów.

Zabytki archeologiczne zostają oznaczone na rysunkach planów, z wytyczeniem strefy ochrony archeologicznej o promieniu 40-metrów od centrum stanowiska.

Ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego objęte są również różne formy zieleni, parki w ewidencji zabytków, użytki ekologiczne czy zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, stanowiące same w sobie plany miejscowe lub wchodzące w skład planów obejmujących większe obszary. W rejonach śródmiejskich założenia zieleni chronione są w jednostkach o ustalonym zakazie zabudowy (parki, skwery, ogrody jordanowskie).

Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich w Bielsku-Białej na lata 2014-2020

Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich podjęty został Uchwałą Rady Miejskiej Nr XIX/368/2016 w sprawie zmiany uchwały nr XIII/214/2015 Rady Miejskiej w Bielsku-Białej z dnia 24 listopada 2015r. w sprawie przyjęcia „Programu Rewitalizacji Obszarów Miejskich w Bielsku-Białej na lata 2014-2020 (Kontynuacja PROM 2007-2013)”

II KONTEKST I DIAGNOZA REWITALIZACJI OBSZARÓW MIEJSKICH W BIELSKU-BIAŁEJ

Cele PROM 2014-2020:

- A. Rozwój infrastrukturalno – przestrzenny z zachowaniem dziedzictwa kulturowego,
- B. Aktywizacja gospodarcza obszarów rewitalizowanych,
- C. Zapobieganie problemom społecznym i patologiom na obszarach objętych rewitalizacją,

5. Cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk.

Diagnoza zjawisk kryzysowych oraz identyfikacja aktualnych potrzeb rewitalizacyjnych pokazują, że wobec osiągniętych rezultatów rewitalizacji, wszystkie 3 cele pozostają aktualne, adekwatne i właściwe, zatem powinny być realizowane przy wykorzystaniu potencjału projektów - kontynuowanych i nowych (uzupełniających).

Zdiagnozowane potrzeby rewitalizacyjne wskazują, jakie działania powinny zostać zaplanowane, tj. które kierunki działań powinny być preferowane przy opracowaniu projektów rewitalizacyjnych, mających na celu eliminację lub ograniczenie zjawisk kryzysowych.

Zarówno teoria jak i praktyka rozwoju miast wskazuje, że zagadnienia społeczne (C) - demografia, wykształcenie i kapitał społeczny, relacje społeczne i aktywność w kierunku samoorganizacji i przedsiębiorczości – stanowią napęd dla zmian w mieście, warunkiem tego zachowania dobrego poziomu aktywności ekonomicznej mieszkańców i atrakcyjności inwestycyjnej, co w rezultacie sprawia, że istniejące budynki i infrastruktura są regularnie remontowane, dobrze utrzymane, a nowe powstają w adekwatnej do potrzeb ilości.

Celem bezpośrednim zaktualizowanego PROM 2014-2020 jest skupienie (skoncentrowanie) aktywności na 2 najbardziej zdegradowanych, z 16 dotąd rewitalizowanych osiedli: Śródmieście-Bielsko i Złote Łany. Ustalenie tych dwóch priorytetów, powinno ułatwić realizację PROM 2014-2020, głównie koordynację działań sektora publicznego i prywatnego. Zakłada się, że zwiększy to szanse na uzyskanie wsparcia finansowego dla działań w tych obszarach i zwiększy efektywność PROM 2014-2020 (wskutek wywołania efektu synergii).

III PROGRAMOWANE DZIAŁANIA REWITALIZACYJNE

1. Lista planowanych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisem:

W wyniku dwuetapowego naboru projektów do PROM uzyskano końcowy kształt programu, który ostatecznie składa się z 65 projektów. Struktura projektów odpowiada zdiagnozowanym potrzebom rewitalizacyjnym społeczności obszaru rewitalizacji i jest zgrupowana wokół trzech celów Programu. Z analizy projektów wynika, że:

- 35 projektów będzie realizowało cel A „*Rozwój infrastrukturalno-przestrzenny z zachowaniem dziedzictwa kulturowego*”, co wpłynie na poprawę warunków mieszkaniowych, poprawę jakości przestrzeni publicznej, podaż różnorodnej oferty kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej w obiektach o dobrym standardzie.
- 17 projektów będzie realizowało cel B: „*Aktywizacja gospodarcza obszarów rewitalizowanych*”, co spowoduje wzrost aktywności zawodowej mieszkańców, rozwój przedsiębiorczości,
- 47 projektów będzie realizowało cel C: „*Zapobieganie patologiom społecznym i patologiom na obszarach objętych rewitalizacją*”, które m.in.: pozwolą na wyrównanie szans osób zagrożonych

wykluczeniem lub marginalizacją oraz osób niepełnosprawnych, ułatwią dostęp do specjalistycznej pomocy społecznej rodzinom wielopokoleniowej, spowodują wyhamowanie odpływu mieszkańców z obszaru rewitalizacji i przyciągnięcie nowych.

IV REALIZACJA PROGRAMU: FINANSOWANIE, USPOŁECZNIENIE i MONITOROWANIE

4. System wdrażania programu rewitalizacji

Program będzie realizowany z uwzględnieniem zasad partnerstwa i partycypacji społecznej.

Poszczególne grupy interesariuszy są równoprawnymi uczestnikami procesu rewitalizacji na etapie planowania, wdrażania i monitorowania Programu. Wspólnie przygotowany Program będzie wykorzystany w realizacji przyszłych przedsięwzięć z niego wynikających. Kolejnym interesariuszom planującym działania na tym obszarze wyznaczy pożądane kierunki działań wpisujące się w wizję wyprowadzenia obszaru ze stanu kryzysowego. Ponadto projektodawcom planującym ubieganie się o środki z funduszy UE pozwoli na pokazanie, że ich zamierzenia są potrzebne, wpisują się w wizję rozwoju miasta, realizują cele dokumentów strategicznych miasta, w tym przyczyniają się do osiągania celów Programu rewitalizacji, a tym samym całego procesu mającego na celu ożywienie zdegradowanych obszarów miejskich.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1 Zarys historii obszaru gminy

Zasięg terytorialny historycznych gmin katastralnych.

Naturalną granicę pomiędzy miastami Bielskiem i Białą stanowi rzeka Biała, wyznaczając zarazem wschodnią linię gmin leżących po stronie Śląska Austriackiego (po 1918 r. woj. śląskiego) i zachodnią linię gmin galicyjskich (po 1918 r. woj. krakowskiego).

Centrum Bielska oraz jego trzy przedmieścia tworzą odrębne gminy katastralne. Najmniejsza gmina – Miasto Bielsko obejmuje historyczne centrum miasta wraz z rynkiem, wzgórzem zamkowym i kościołem św. Mikołaja, zamknięte obwodem dawnych murów miejskich. Gminę tę otaczały początkowo dwa przedmieścia: Przedmieście Dolne, rozciągające się na północ i północny wschód po gminę Komorowice (Batzdorf), oraz Przedmieście Górne na zachodzie i południu od centrum. W 1824 r. z części Przedmieścia Górnego graniczącej od południa z gminą Miasto Bielsko wyodrębniono Przedmieście Żywieckie, rozrastające się w kierunku południowym wzdłuż tzw. Blichu, aż po granicę z gminą Kamienica. Od zachodu Przedmieścia Górne i Żywieckie sąsiadowały z gminami Stare Bielsko (Alt Bielitz) i Aleksandrowice (Alexanderfeld).

Rozgraniczenie między poszczególnymi przedmieściami wytyczały częściowo główne trakty komunikacyjne, biegnące promieniście od centralnej gminy Miasto Bielsko. Linia oddzielająca Przedmieście Dolne i Górne przebiegała przez tzw. Bielski Syjon (obecny Plac Lutra), biegnąc przez środek tego założenia, dalej wzdłuż dawnej drogi wrocławskiej, obecnych ulic Słowackiego i Starobielskiej. Granica między Przedmieściem Górnym i Żywieckim dzieliła stok poniżej drogi cesarskiej na Cieszyn (ul. Cieszyńska). Krótki odcinek graniczny między przedmieściem Dolnym i Żywieckim wytyczała dawna ul. Pastornak (1 Maja). Najbardziej na południe wysunięta część tego przedmieścia rozciągała się wąskim klinem po obu stronach rzeki, granicząc od wschodu z gminą Lipnik.

Miasto Biała jako gmina katastralna okolone jest od północy, wschodu i południa terenami gminy Lipnik, tworząc terytorialną wyspę, przyległą od zachodu do rzeki Białej. Lokalizacja ta wynika z historycznego rozwoju miasta, będącego w 1560 r. małym przysiółkiem na terenie wsi Lipnik, a od 1613 r. samodzielną wsią, która w 1723 r. uzyskała przywilej lokacyjny, tym samym prawa miejskie. Ostateczne wyodrębnienie Białej z dóbr lipnickich miało miejsce w 1799 r. W skład gminy katastralnej Lipnik wchodzi gmina Przedmieście Biała (Biala Vorstadt) utworzona w 1832 r. z trzech różnych terenów lipnickich. Obejmuje ona Przedmieście Komorowickie, biegnące na północ wąskim pasem pomiędzy rzeką Białą a ulicą Komorowicką (do granicy z gminą Komorowice), tereny na południe od miasta zwane Blichem na Przedmieściu Żywieckim – odnośnie do sąsiadującego przez rzekę przedmieścia Bielska, i niewielki teren za Placem Kościelnym wzdłuż Potoku Lipnickiego. Ten ostatni obszar przedmieścia łączył się ściśle z tzw. „miejską częścią” Lipnika, ulokowaną między drogą oświęcimską (ul. Wyzwolenia) a drogą cesarską na Kraków. Początek tego traktu miał miejsce jeszcze po stronie bielskiej, jego przedłużeniem w mieście Biała była Hauptstraße (ul. 11 Listopada) łącząca zarazem oba miasta. Równolegle do tej ulicy przez środek Białej

płyńie rzeka Niwka, mając swe początki w Potoku Lipnickim. Granica między Przedmieściem Komorowickim a Miastem Białą przebiega na Młynówce i dawnej ul. Granicznej (obecnie nieistniejącej). Blich Lipnicki rozciągał się pomiędzy rzeką Białą i dawnym traktem na Żywiec, (ul. Stefanii Sempołowskiej). Ulice Wyzwolenia i Stefanii Sempołowskiej wytyczały wschodnią granicę gminy Miasto Białą, rozdzielone terenem wokół Placu Kościelnego, wchodzącym głęboko w miejską część Lipnika.

Granice między przedmieściami obu miast a sąsiadującymi z nimi gminami w większości wytyczał bieg potoków: Potok Kamienicki pomiędzy Przedmieściem Żywieckim a gminą Kamienica, Potok Starobielski między Przedmieściem Górnym i częścią Dolnego a gminą Stare Bielsko, Potok Krzywa między Lipnikiem a gminą Komorowice, potok Straconka między lipnickim przysiółkiem Leszczyny a gminą Mikuszowice. Jedynie linia między przedmieściami Bielska a gminą Aleksandrowice (która jako samodzielna gmina w 1864 r. została wydzielona z gminy Stare Bielsko), biegła w przybliżeniu wzdłuż dzisiejszych ulic Grażyny i Henryka Siemiradzkiego i dalej ponad koszarami (ob. szpital w Bielsku).

Urbanistyka Bielska i Białej w I poł. XIX w.

Najstarsze urbanistyczne centrum Bielska wyznaczał kwartał zabudowy wewnątrz średniowiecznych murów miejskich (ulice Władysława Orkana, Ludwika Waryńskiego, św. Trójcy, Schodowa, Zamkowa), zgrupowany wokół miejskiego rynku. W południowej części sytuował się kościół św. Mikołaja, we wschodniej natomiast, kompleks budynków zamku i browaru zamkowego. Od murów miejskich rozchodziły się trakty komunikacyjne, wzdłuż których zgrupowana była zwarta zabudowa. W kierunku zachodnim wiódł stary trakt do Cieszyna – ulica Józefa (ob. ul. Jana Sobieskiego) biegnąca od tzw. Górnej Bramy przez Stare Bielsko oraz wytyczona po 1775 r. szosa cesarska (ul. Cieszyńska), na północ szosa wrocławska (ul. Juliusza Słowackiego) i droga pszczyńska (ul. Norberta Barlickiego). Na wschód, poprzez Dolny Rynek biegła ulica ku przeprawie na rzece Białej (Steggaffe), dochodząca do Hauptstraße (ob. ul. 11 Listopada) łączącej Bielsko i Białą. W kierunku południowym odchodziła ulica Blichowa (ul. Partyzantów). Oprócz kwartału staromiejskiego dominantę urbanistyczną stanowił ogród zamkowy, rozciągający się od zamku aż po zakole Białej, utrzymany w stylu geometrycznych ogrodów francuskich, oraz wspomniane już założenie Bielskiego Syjonu z układem budynków na planie podkowy, górujące na wzgórzu po północno-zachodniej stronie murów miejskich.

Najstarszy widok miasta z 1801 r., przedstawiony na drzeworycie Samuela Johanny'ego, obok opisanych wyżej, ukazuje jeszcze zabudowę Dolnego Przedmieścia z kościołem św. Anny i szpitalem. Ta część Dolnego Przedmieścia (z kościołem i szpitalem) spłonęła w pożarze miasta w 1808 r., w miejscu tych budynków w 1814 r. stanął Dom Cechowy sukienników. Według mapy z 1836 r. największe zagęszczenie zabudowy widoczne jest na Dolnym Przedmieściu, wokół miejskich murów, Dolnego Rynku oraz ulic wychodzących na północ – drogi pszczyńskiej (ul. Norberta Barlickiego) i Cechowej. Na Przedmieściu Górnym zwarta zabudowa rozciąga się głównie wzdłuż obu traktów na Cieszyn, Przedmieście Żywieckie natomiast rozbudowuje się między ulicami Pastornak (ul. 1 Maja) a Blichową (ul. Partyzantów), oraz wzdłuż tej ostatniej na południe.

Widok miasta Białej z 1803 r. ukazuje tzw. mapa Breuninga (*Situation Plan der König Frey Stad Biala, AP Kraków, Teki Antoniego Schneidera, 93*). Centralną oś założenia wyznacza bieg potoku Niwka i równoległa do niego ulica Główna (11 Listopada) jako przebiegająca przez Białą część drogi cesarskiej (zwana tu „Drogą handlową do Lwowa”). Oprócz niej, w kierunku wschodnim, wiodła droga do Lipnika (stara szosa na Kraków). Trakt komunikacyjny z północy na południe wyznaczała „Krajowa Droga z Krakowa przez Zator, Oświęcim do Białej i Żywca”. Odcinek do Białej stanowiła ob. ul. Wyzwolenia, z Białej do Żywca natomiast wiodła obecna ul. Władysława Broniewskiego. Oba odcinki zbiegały się w rejonie Placu Deskowego przy katolickim kościele Opatrzności Bożej. W latach 1818-1820 powstała tzw. Druga Główna Cesarska Szosa Handlowa prowadząca do Żywca i innych miast południowej Galicji (ul. Żywiecka). Zbiegała się z Szosą Cesarską na Kraków za kościołem Opatrzności Bożej. Na północ, do gminy Komorowice prowadził trakt wzdłuż rzeki Białej (ul. Komorowicka). Zabudowa koncentrowała się wzdłuż potoku Niwka (ul. ks. Stanisława Stojalowskiego), oraz wzdłuż traktów: Szosy Cesarskiej i drogi do Komorowic. Miejskie centrum tworzył kwartał Starego Rynku z ratuszem i wybiegające z niego ulice – ob. Łukowa, Cyniarska i Stanisława Staszica. U wylotu tej ostatniej, przy północno-wschodnim narożniku Rynku od 1781 roku stoi kościół ewangelicki, w 1783 na osi ulicy Stanisława Staszica założono cmentarz parafialny. Cmentarz katolicki funkcjonujący od 1790 r. ulokowany był już na Przedmieściu Białą na terenie gminy Lipnik. W trakcie budowy I Drogi Cesarskiej (po 1777 r.) powstał Nowy Rynek, usytuowany nieco na wschód od Starego. Kwartały zabudowy widoczne są również na terenie pomiędzy starym traktem żywieckim a rzeką Białą (nieistniejące już dziś ulice Zamkowa i św. Jana).

Zmiany w urbanistyce miast po 1855 r.

Opisany wyżej układ miejskiej zabudowy w Bielsku i Białej stanowił stan wyjściowy dla istotnych zmian, wprowadzonych w tkankę miejską po 1855 r. Zaznaczają się one szczególnie w przypadku urbanistyki Bielska. Głównym motorem tych przekształceń była budowa odcinka linii kolejowej „Kaiser Ferdinand Nordbahn” łączącej Bogumin, Zebrzydowice i Dziedzice, skąd poprowadzono odnogę do Bielska. Otwarcie tej linii nastąpiło 17.XII.1855 roku. Jednak bezpośredni wpływ na kształt miejskiego centrum Bielska miała budowa kolejnego odcinka kolei w kierunku Żywca, przeprowadzana w latach 1876-1878. Wiązało się z tym przedsięwzięcie przekopania 268 m tunelu kolejowego pod wzgórzem zamkowym, prowadzące do uporządkowania tego terenu. Już w 1883 roku przykrycie Młynówki płynącej wzdłuż murów zamkowych umożliwiło poprowadzenie ulicy Zamkowej, łączącej bezpośrednio Przedmieście Dolne i Żywieckie, dotąd łączyła je jedynie ul. Pastornak (1 Maja). Funkcję miejskiego rynku przejmują wówczas Plac Garncarski (plac Bolesława Chrobrego), pod którym przepływa potok Niper, skanalizowany w 1882 r. W kwartale tym w ostatnim 20-leciu XIX w. powstały najbardziej reprezentacyjne budowle miejskie – teatr, gmach poczty i Komunalnej Kasy Oszczędności. W miejsce wyburzonego muru zamkowego po 1898 r. zbudowano ciąg bazarów sklepowych bezpośrednio przylegających do wzgórza. Wraz z powstaniem nowego budynku dworca kolejowego (1889 r.) zaistniała konieczność wytyczenia ulicy usprawniającej szybkie połączenie dworca z miastem. Dotąd funkcję tę spełniała ul. Kolejowa (ul. Norberta Barlickiego), biegnąca poniżej tunelu i Wałowa. Po roku 1889 wytyczono ulicę Tunelową (od 1898 r. Cesarza Franciszka Józefa, ob. 3 Maja) będącą odtąd główną ulicą dojazdową do dworca, a zarazem najbardziej reprezentacyjnym traktem o wielkomiejskim charakterze. Tu w końcu XIX i na przełomie XX w. powstają kamienice i wille bielskich przemysłowców, hotel i synagoga (spalona 13 września 1939 r.). O częściowo jednostronnej zabudowie tej ulicy decydował tunel kolejowy po wschodniej stronie drogi. Od ulicy tej biegły na zachód liczne przecznice wznoszące się na Górne Przedmieście, krzyżujące się z ob. ulicami Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego i Juliusza Słowackiego. Tereny te, jak i całe Górne Przedmieście stają się miejscem zabudowy willowej, tu założono park miejski oraz ulokowano wszystkie miejskie cmentarze. Komunikację z Białą, oprócz starego traktu szosy cesarskiej umożliwiała ul. Wałowa, biegnąca stromym nasypem ponad wiaduktem kolejowym. Charakterystycznym punktem dla północnych obrzeży miasta był tzw. Trójkąt, układ linii kolejowych zataczających głębokie łuki – na wschód do Kalwarii i na północ i zachód przez Stare Bielsko do Cieszyna wraz z połączeniem łagodzącym ostry kąt zbiegu tych linii. Wszystkie razem tworzyły figurę trójkąta, położonego między rzeką a główną linią do Dziedzic.

Pierwszą próbą wprowadzenia ładu urbanistycznego do zabudowy Bielska był Plan Regulacji miasta, opracowany w 1899 roku przez wiedeńskiego urbanistę Maxa Fabianiego (*M. Fabiani, Erläuterungs-Bericht zum General Regulierungs-Plane der Stadt Bielitz, Wien 1899*). Jego zasadniczą cechą było dążenie do zapewnienia miastu nieograniczonego rozwoju w terenie, wraz z dogodnymi rozwiązaniami komunikacyjnymi, poprzez system koncentrycznych obwodnic.

W układzie urbanistycznym Białej nie doszło do tak znaczących zmian i usprawnień, jak w sąsiednim Bielsku. Uruchomiona w 1888 r. linia kolejowa z Bielska do Kalwarii i Krakowa tzw. Linia Miast Śląskich i Galicyjskich omija centrum miasta, biegnąc Przedmieściem Komorowickim i doliną potoku Krzywa (północnymi obrzeżami gminy Lipnik). Część linii do Żywca wybiega już na białskim Blichu, przebiegając przez lipnicki przysiółek Leszczyny. Oba dworce kolei usytuowane są więc poza granicami gminy miasto Biała. Poszerzenie terytorium miasta nastąpiło po 1872 r. wraz z przyłączeniem do niego Przedmieścia Biała, należącego jednak nadal do gminy katastralnej Lipnik. Dołączono również zabudowania zamku Habsburgów przy ul. Żywieckiej (w 1893 r. adaptowany na klasztor i szkołę) oraz budynki dworskie przy kościele Opatrzności Bożej. Nadal poza granicami miasta pozostał cmentarz katolicki, w miejskiej części Lipnika (ob. ul. Kazimierza Wielkiego) zbudowano synagogę (podobnie jak budowla bielska zniszczona w 1939 r.) Na przełomie wieku centrum finansowe i administracyjnego przenosi się ze Starego Rynku (plac Wojska Polskiego) na Plac Straży Ogniowej (plac Ratuszowy) gdzie w latach 1896-1897 powstał reprezentacyjny budynek białskiej Kasy Oszczędności, pełniący zarazem funkcję ratusza. Bardziej radykalne zmiany w tkance miejskiej (m.in. przykrycie potoku Niwka ulicą ks. Stanisława Stojalowskiego) nastąpiły dopiero po II wojnie świat., wraz z wyburzeniami śródmiejskich kwartałów i budową tzw. Osiedla Śródmiejskiego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Epoka średniowiecza

Najstarszym świadectwem osadnictwa na obszarze obecnej gminy Bielsko-Biała jest pierścieniowe grodzisko, pozostałość dawnej osady rzemieślniczej o początkach w XII w., na terenie dawnej wsi Stare Bielsko.

Tam też znajduje się wysokiej klasy zabytek epoki średniowiecza – kościół św. Stanisława z końca XIV w., z zachowanym wystrojem malarskim (polichromie z 1390, 1550 i XVII w.) oraz ołtarzem-tryptykiem z końca wieku XV, o wyraźnych wpływach malarstwa czeskiego. Kościół otoczony jest kamiennym gotyckim murem, okalającym zarazem przykościelny cmentarz. Również z końca XV w. pochodzi tryptyk Rozesłania Apostołów (ze szkoły małopolskiej) i rzeźba madonny w kościele św. Barbary w Mikuszowicach Krakowskich. Średniowieczne mury miejskie, częściowo widoczne są w pierzei ulicy Władysława Orkana, Krętej, pod wzgórzem zamkowym i przy pl. św. Mikołaja, natomiast relikty pierwszej budowli zamkowej, pochodzące z wieku XIV stanowią fragmenty ekspozycji wewnątrz obecnej – XIX-wiecznej budowli.

Epoka nowożytna

Pozostałości po renesansowej przebudowie bielskiego zamku w postaci fragmentów polichromii ściennych widnieją w obecnych wnętrzach zamkowych, wykazując analogie do malarstwa i sgrafitta z terenów Czech, Moraw i Słowacji. Zabudowa wokół staromiejskiego Rynku oraz ulicy Podcienie powstaje w II poł. XVII w., prawdopodobnie z adaptacją piwnic starszych budynków, również z tego okresu pochodzi studnia rynkowa i budynek wagi miejskiej odsłonięty w partii fundamentów. Z epoki późnego baroku datuje się biański kościół Opatrzności Bożej, (przebudowany w XIX w.), z zachowanym ołtarzem głównym i figurami (tyrolskiego warsztatu Stuflessera) wraz z amboną oraz kościół św. Trójcy w Bielsku.

Do bardziej wyróżniających się założeń urbanistycznych o cechach klasycyzmu należał tzw. Bielski Syjon (z 1782 roku), założenie kompozycyjne na planie podkowy, złożone z budynku kościoła ewangelickiego i dwóch gmachów szkolnych, przekomponowane w II poł. XIX w.

Lata 1800-1918

Z początku XIX w. zachowała się zabudowa przy starych traktach wylotowych, tworząca zespoły tzw. architektury józefińskiej, składające się z parterowych domów z wysokimi, dwuspadowymi dachami, przelotową sienią i neoklasycznym detalem. Większe skupiska tego typu architektury dominują w pierzejach ulic Jana Sobieskiego i Cieszyńskiej, oraz wzdłuż ulicy ks. Stanisława Stojałowskiego i częściowo 11 Listopada (po stronie biańskiej).

Wzmoczony ruch budowlany i rozwój przestrzenny miast rozpoczyna się w II połowie XIX wieku, wówczas powstaje większość municypalnych budowli, utrzymanych w neostylowych kostiumach, przeważnie neorenesansu i neobaroku. Szczególnie wielkomiejski charakter przybiera zabudowa wzdłuż ulic wiodących do dworca kolei – 3 Maja, Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego, Norberta Barlickiego i Cechowej, gdzie dominują kilkukondygnacyjne kamienice oraz wille z bogatym, ornamentальnym wystrojem elewacji. Willowy charakter przybiera Przedmieście Górne, gdzie historyzujące budynki wtopione są w ogrodowe otoczenie. Przebudowie ulega zamek oraz biański kościół ewangelicki – autorstwa wiedeńskiego architekta Heinricha von Ferstla. Wiedeńskie proveniencje wykazuje również gmach teatru (aut. Emil von Förster, Fellner & Helmer). Większość budynków jest dziełem miejscowych architektów. Wykształconego w Wiedniu Karla Korna (pocztą, hotel „Prezydent”, budynek Komunalnej Kasy Oszczędności, siedziby straży pożarnej, szpital miejski, budynki Sądu Grodzkiego, synagogi i większość kamienic przy reprezentacyjnej ulicy 3 Maja) oraz Emanuela Rosta sen. i jun. – ratusz, budynki szkolne (Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, Szkoła Realna, szkoła katolicka przy ul. Józefa Piłsudskiego, przebudowa zamku i kościoła Opatrzności Bożej).

Po 1850 roku w miejskim krajobrazie pojawiają się zespoły budynków fabrycznych, w większości utrzymane w charakterze prostych, kilkukondygnacyjnych brył, pozbawionych dekoracji, określane mianem prefunkcjonalistycznych. Skupione są wokół wewnętrznego podwórza tworząc przemysłowe kwartały, lub stanowią nierozzerwalny element pierzei miejskich ulic, przybierając skromny detal nawiązujący do architektury mieszkalnej. W tym typie budownictwa, w projektach z 1906 roku po raz pierwszy w Bielsku i Białej zastosowano konstrukcję żelbetową (fabryka Karla Wolfa przy ul. 1 Maja i Vöslauska Przędzalnia Czesankowa przy ul. Komorowickiej 110), która znacząco wpłynęła na zmianę formy budynków fabrycznych. Pierwsza w mieście kolonia domów robotniczych firmy Gustava Josephy'ego powstaje w 1892 roku przy ulicy prof. dr. Mieczysława Michałowicza i Franciszka Kamińskiego, tworząc zespół równolegle usytuowanych, ceglanych budynków, o szeregowym układzie.

Na przełomie i w pierwszym 10-leciu XX wieku, w architekturze Bielska i Białej silnie zaznacza się

działalność wiedeńskich architektów ze szkoły Otto Wagnera, tworzących wysokiej klasy budowle o widocznych cechach Wiener Sezession, które stanowią pierwsze przykłady wczesnego modernizmu. Współpracownik Wagnera – Max Fabiani, oprócz projektu regulacji urbanistycznej miasta, jest autorem Cafe Allegri (ul. Wzgórze 21), liczne secesyjne kamienice wznosi duet Ernst Lindner & Theodor Schreyer, wraz z monumentalnym gmachem szkoły przemysłowej. Artyści związani z Wiener Werkstätte współtworzą wystrój dwóch budowli sakralnych: kościoła św. Mikołaja i kaplicy na nowym cmentarzu ewangelickim. Leopold Bauer jako autor przebudowy pierwszego, wraz rzeźbiarzem Othmarem Schimkowitzem i witrażystą Richardem Harlfingerem nadał bielskiej katedrze cechy modernizmu, nawiązując jednocześnie do form historycznych. Wieża kościoła posiada żelbetową konstrukcję, zastosowaną po raz pierwszy w mieście w budowlu sakralnej. Kaplica cmentarna autorstwa Hansa Mayra, będąca częścią założenia tej nekropolii w swoim wnętrzu kryje witraże Leopolda Forstnera i ołtarz Wilhelma Bormanna. Samo założenie cmentarne z 1911 roku zaprojektowane przez Mayra tworzy jednorodny stylowo zespół budowli, galerii, mauzoleum i nagrobków w stylu późnej secesji i modernizmu.

Wpływy środowiska małopolskiego widoczne są w dwóch bielskich budynkach szkolnych, projektu krakowskiego architekta Sławomira Odrzywolskiego. Pochodzący z 1898 roku gmach szkoły Towarzystwa Szkoły Ludowej przy ul. Legionów odznacza się historyzującym detalem nawiązującym do gotyku i renesansu, z dekoracją malarską w łukach nadokiennych, drugi z budynków – Polskiego Seminarium Nauczycielskiego z lat 1907 operuje już bardziej uproszczoną formą, z modernistyczną stylizacją detalu)

Zespoły wczesno-modernistycznej architektury powstają po 1910 roku, wypełniając pierzeje ulic Górnego Przedmieścia. Wśród projektów przeważają realizacje firmy Karl Korn (prowadzonej przez jego syna – Feliksa), spółki Jüttner & Bolek oraz Andreasa Walczoka. Wiedeński rodowód posiadają pierwsze bielskie budynki spółdzielni mieszkaniowych z lat 1911-1912 (Ogólnoużytecznej SP przy ulicy Antoniego Osuchowskiego 2-6 projektu Hermanna Eichingera i domy kolejarские przy ul. 3 Maja 14 autorstwa Bobrowsky'ego).

Od lat 70-tych XIX stulecia w podmiejskiej dzielnicy Cygański Las pojawia się zabudowa willowa i letniskowa, odzwierciedlająca kolejne fazy stylowe w budownictwie tego typu, od drewnianych domów w stylu „cottage” i „tyrolskim”, przez neostylowe wille po modernistyczne rezydencje w założeniach parkowych.

Lata 1918-1939

Do wyróżniających się budowli z lat międzywojennych należą wille projektowane przez wiedeńczyka Victora Fenzla (ul. Fryderyka Chopina 11, ul. Artura Grottgera 14, NMP Królowej Polski 21) oraz firmę Karla Korna (Piastowska 14, Juliusza Słowackiego 28, 32). Powstają komfortowe dzielnice mieszkaniowe, m.in. przy ul. Bohaterów Warszawy i gen. Stefana Grota Roweckiego, wytyczonych po parcelacji ogrodu zamkowego, oraz wzdłuż dolnego odcinka ulicy Piastowskiej. Funkcjonalna forma, operująca kubicznymi bryłami, dużymi powierzchniami przeszkleń i zaokrąglonymi liniami balkonów i dbałość o tzw. estetykę materiału, to najbardziej istotne cechy tej architektury.

Monumentalną budowlą Gimnazjum Polskiego z lat 1924-1927 (ul. Listopadowa 70) swoją bielską działalność rozpoczyna pochodzący z Cieszyna Alfred Wiedermann. Jego późniejsze realizacje wyróżniają się ekspresjonistycznym traktowaniem formy, z elementami tzw. stylu kryształkowego – widoczne w gmachu mieszkalno-garażowym Straży Pożarnej przy ul. Grunwaldzkiej 20a-b czy Domu Oficerskim (ul. Jana Sobieskiego 70). Tendencje ekspresjonistyczne przejawiają się również w projektach bielskiego architekta Alojzego Strunza, szczególnie w budynku Przychodni Przeciwgruźliczej (ul. Partyzantów 57a), kamienicy przy ul. Adama Mickiewicza 32. Wysokiej klasy przykładem polskiej architektury XX-lecia międzywojennego z wystrojem wnętrza typowym dla stylu „kryształkowego” jest budynek Banku Polskiego, autorstwa warszawskich architektów S. Filasiewicza, J. Klimaszewskiego i S. Daukszy (wnętrze).

Reprezentatywny dla międzywojennego funkcjonalizmu styl „okrętowy”, w swojej formie i detalu uwidacznia zespół domów mieszkalnych tzw. okrągłak, usytuowany w zakolu rzeki Białej, przy ul. Bohaterów Warszawy 2a-6a (A. Wiedermann), dopasowany swoim kształtem łukowej parceli, z licznymi okrągłymi okienkami i masztami. W stylistyce tej utrzymany jest również budynek szkoły przy ul. Antoniego Osuchowskiego 8, projektu Kazimierza Sołtykowskiego z Katowic.

Dobrej klasy funkcjonalistyczna architektura powstaje przy ówczesnych inwestycjach municypalnych: łaźni miejskiej, lotniska i kąpieliska miejskiego przy ul. Marii Konopnickiej. Autorem tego ostatniego był Paweł Juraszko, którego budynek Komunalnej Kasy Oszczędności tworzy zachodnią pierzeję pl. Bolesława Chrobrego, z charakterystycznym westybulum zdobionym elewacją-witrażem.

Układy ruralistyczne dawnych wsi

Stare Bielsko – „nawsie” po obu stronach potoku Starobielskiego, przy ulicach Zapłocie Małe, Zapłocie Duże, Nad Potokiem, Dymarek, Kazimierza Sumpera. W obrębie najstarszy element osadniczy – pierścieniowe grodzisko z epoki wczesnego średniowiecza oraz gotycki kościół p.w. św. Stanisława. Ulice biegnące prostopadłe do osi układu, na linii północ-południe związane są z rozłogiem pól.

Aleksandrowice wydzielone k. XVIII w. z południowej części Starego Bielska, (jako gmina w 1864 r.) kontynuują kierunek podziału ról Starego Bielska (północ-południe). Od 1775 roku główną oś wyznacza tzw. trakt cesarski (obecna ulica Cieszyńska). Powstanie zabudowy zagrodowej związane było z parcelacją dawnych folwarków, powstawały wówczas niewielkie działki siedliskowe z rolami w ich przedłużeniu (np. ulica Antyczna: 5A, 34C, 47, 63; ul. Kazimierza Brodzińskiego: 11, 13, 15).

Komorowice Śląskie – układ o ulicach na linii wschód-zachód, biegnących prostopadłe do doliny rzeki Białej. Obecny kształt determinują drogi komunikacyjne na linii północ-południe (linia kolejowa, ulica Warszawska). W 1742 r. wytyczono zabudowę przy obecnej ulicy Złocistej i Ogrodników, z którą wiązała się szkoła ewangelicka (ul. Katowicka 19) i cmentarz.

Kamienica – założona XIII/XIV w., istniała już w 1305 roku (wymieniona w spisie dochodów diecezji wrocławskiej), oś wsi – „nawsie” z centrum osadniczym w dolinie potoku Kamieniczanka. Zachowane historyczne rozłogi po obu stronach potoku, asymetrycznie usytuowane względem siebie oraz kompleksy leśne. W 1742 roku wytyczono 5 działek wpisanych w historyczny rozłóg pól (północny zachód-południowy wschód) przy obecnej ulicy Blokowej 21 i 29 i Kormoranów.

Olszówka Dolna i Górna (wydzielone z Kamienicy w XVI w.) z wytyczeniem drogi (obecna Armii Krajowej) w 1548 r. Zabudowa zlokalizowana wzdłuż potoku Olszówka na tzw. odciętych końcówkach łąnów biegnących z Kamienicy.

Mikuszowice Śląskie – istniały już w 1312 roku (wymienione w przywileju użytkownika lasu miejskiego), z układem dróg i ulic prostopadłym do doliny rzeki Białej

Wapienica wzmiankowana w 1568 roku, rozciągająca się wzdłuż potoku Wapienica, po zachodniej stronie. Linie rozłogu łąnowo-leśnego na osi wschód-zachód. Wykształcony układ zabudowy łąnowo-zarąbkowy.

5.2.3. Parki i założenia zieleni

Park Strzelecki (park Słowackiego) sytuuje się w kwartale pomiędzy ulicami Juliusza Słowackiego, Piastowską, Fryderyka Chopina i Zygmunta Lubertowicza. W 1831 przy obecnej ulicy Juliusza Słowackiego zbudowana została strzelnica Towarzystwa Strzeleckiego, rozbudowana w 1880 roku o część mieszczącą reprezentacyjną salę balową. Wokół tych zabudowań został założony park, powiększony w 1898 roku o teren dawnego cmentarza cholerycznego (w zachodniej części), użytkowanego od roku 1832 do połowy XIX w. Wówczas też nadano nazwę Park Jubileuszowy Cesarza Franciszka Józefa. Dwutraktowe schody od 1902 roku prowadziły do wyżej położonej części Parku Strzelniczego, u ich podnóża ustawiono żeliwną, neobarokową fontannę, ufundowaną przez barona von Schwarza (obecnie w tym miejscu współczesna rzeźba). W części północno-wschodniej sytuował się brodzik dla dzieci, ponad którym w 1938 roku wzniesiono wieżę spadochronową dla ćwiczeń Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej. Oś kompozycyjna parku biegnie z kierunku wschód-zachód, wzdłuż głównej alei, obsadzonej drobnolistnymi lipami, w górnej części dominuje prostokątny układ ścieżek, w dolnej – promienisty. W parku rośnie przeszło 290 drzew i krzewów z 47 gatunków. Do ponad stuletnich zalicza się klon pospolity, sosnę czarną, wiaź górski, dąb szypułkowy, klon-jawor i robinie białą. Jako najcenniejsze uznane zostały: dąb czerwony, brzoza brodawkowata, klon srebrzysty i lipy szerokolistne.

Park Blichowy (park Mickiewicza), rozciąga się wzdłuż zachodniego brzegu rzeki Białej, pomiędzy ulicami Partyzantów, 1 Maja i Leszczyńską, na odcinku 1,5 km. Założony został po 1895 roku, przez ówczesnego ogrodnika miejskiego Franciszka Chlupacza. Północny odcinek od przejazdu kolejowego do ulicy 1 Maja przebiega wzdłuż ulicy Stefanii Sempołowskiej, po wschodniej stronie rzeki Białej. Środkowy – otwiera się w kierunku zachodnim placem z pomnikiem Adama Mickiewicza (przed 1939 rokiem z pomnikiem prezydenta Narutowicza). W południowej części mieścił się drewniany pawilon lodowy (z 1896 r.), przy

miejskiej ślizgawce, zastąpiony w 1928 roku modernistycznym budynkiem autorstwa Alfreda Wiedermanna. Do najliczniejszych drzew w parku zalicza się lipy i kasztanowce, uzupełnione przez klony i jesiony. Dużą wartością dendrologiczną odznaczają się platany klonolistne, jesion pensylwański, jesiony wyniosłe, buk purpurowy, katalpa wielkokwiatowa, lipy drobnolistne, klon srebrzysty i kasztanowiec, które posiadają charakter pomnikowy.

Park przy klasztorze św. Hildegardy, rozciągający się pomiędzy ulicami Żywiecką i Broniewskiego, powstał w połowie XIX wieku, na terenie dawnego dworu lipnickiego. Wówczas na miejscu starego dworu obronnego Komorowskich wzniesiono klasycystyczny pałac, zakupiony w 1858 roku przez arcyksięcia Albrechta Habsburga (ulica Żywiecka 20), wokół którego powstało założenie parkowe. W 1893 roku pałac z parkiem подарowany został siostrze zakonu Córek Bożej Miłości, nosząc odtąd nazwę klasztoru św. Hildegardy. Wnętrza ogrodowe wyznaczają osie pałacu, z geometrycznym założeniem przed frontem budynku o symetrycznym układzie klombów. Obrzeża obsadzone zostały szpalerami wysokich drzew. Od ulicy Żywieckiej prostopadle do osi pałacu wiedzie aleja obsadzona żywopłotem. W drzewostanie przeważają jesiony wyniosłe i klony pospolite oraz rzadkie krzewy ozdobne. Do najcenniejszych należą dęby szypułkowe, grochodrzew, sosna wejmutka, hortensja drzewkowata, pigwowiec japoński, perukowiec podolski, magnolia drzewkowata i metasekwoja chińska.

Park przy dworku barona Adolfa Klobusa (ulica Żywiecka 193) zaczęto komponować po 1870 roku, kiedy w miejscu drewnianego dworku Eduarda Zipsera zaczęto wznosić obecny neorenesansowy pałacyk barona Adolfa Klobusa. Na terenie tego dwudziestohektarowego parku istniało wówczas małe jezioro, służące zimą jako lodowisko. Dworek stanowi centrum założenia z dziedzińcem i zabudowaniami gospodarczymi od wschodu, od północy i południa wybiegają dwie drogi dojazdowe, od zachodu granicę wyznacza ulica Żywiecka. Decyduje to o układzie kompozycyjnym wnętrza ogrodowych, symetrycznym, otwartym w kierunku dworku. Przez teren ten przepływają dwa równoległe ciekły wodne. Otaczający go drzewostan przechodzi w komponowane założenie parkowe po zachodniej stronie budynku. Starodrzew grupuje się na obrzeżach parku od strony północnej i zachodniej, dominują jawory, grochodrzew, lipy drobnolistne, buki i dęby szypułkowe. Wśród najbardziej wartościowych drzew znajduje się także katalpa wielkokwiatowa i sosna wejmutka.

Park przy willi Eduarda Zipsera przy ulicy Bystrzańskiej 52, założony został po 1902 roku jako ogród wzniesionej wówczas rezydencji fabrykanta. Układ kompozycyjny parku jest dwuosiowy, wyznaczony przez krzyżujące się osie pałacu. Do pałacu prowadzi aleja wysadzana lipami. Wnętrza ogrodowe okolone są zespołami wysokiego starodrzewu w układzie tarasowym. Do najliczniejszych drzew należą lipy drobnolistne i szerokolistne, świerki i sosny wejmutki do gatunków szczególnie wartościowych – dęby szypułkowe. Okazy o dużej wartości dendrologicznej: platan klonolistny, tulipanowiec amerykański, leszczyna turecka.

W ewidencji zabytkowych założeń zieleni figurują również:

1. Ogród przy willi Emanuela Rosta jun. (ul. Komorowicka 48)
2. Ogród przy willi Bartelmussa (ul. Zdrojowa 6)
3. Ogród przy willi Deutschów (ul. Piastowska 14)
4. Ogród przy willi Emanuela Rosta sen. (ul. Legionów 21)
5. Ogród przy willi Bartelmussa (ul. Działkowców 12 A)
6. Ogród przy willi Adolfa Mänhardta (ul. Laskowa 54)
7. Ogród przy kamienicy Kwiecińskich (ul. Legionów 13)
8. Ogród przy willi Georga Schwabe (ul. Młodzieżowa 7)
9. Ogród przy willi Schneidera (ul. Olszówki 19)
10. Ogród przy willi Gustava Molendy (ul. Pocztowa 18)
11. Ogród przy willi Hessa (Grzybowa 8)
12. Park Dworcowy, (ul. 3 Maja-Warszawska)
13. Park dworski przy dawnym dworze Pruszyńskich w Hałcnowie – obecnie klasztor sióstr serafitek, (ul. Siostry Małgorzaty Szewczyk 24)
14. Park Miejski – Plac Esperanto, (ul. 3 Maja – Ludwika Zamenhoffa)
15. Park Strzygowskiego, (ul. Partyzantów)
16. Park Ratuszowy (między pl. Ratuszowym, rzeką Białą i ul. ks. Stanisława Stojalowskiego)

17. Park szpitalny przy szpitalu nr 1 (ul. Stanisława Wyspiańskiego)
18. Zadrzewienie w obrębie grodziska w Starym Bielsku (ul. Wał Szwedzki)
19. Założenie zieleni na terenie dawnych koszar wojskowych, (ul. Jana Sobieskiego)
20. Założenie zieleni w otoczeniu Leśniczówki w Lipniku, (ul. Polna 216)
21. Zielen „Nowego” Cmentarza Ewangelickiego, (ul. Listopadowa 92)
22. Zielen przy Szpitalu Onkologicznym, (ul. Wyzwolenia 18)

5.2.4. Cmentarze

Cmentarz katolicki przy ulicy Grunwaldzkiej.

Teren dla mającego powstać cmentarza katolickiego zakupiony został przez komitet parafialny w 1882 roku. Otwarcie nastąpiło dwa lata później, w roku 1884. Po 1915 roku cmentarz został wtórnie poszerzony ku zachodowi do dzisiejszej ul. Wita Stwosza i ku północy do ul. Piastowskiej z powtórzeniem kompozycji kwaterowej (proj. sygnowany i datowany – Robert Friedel, XI. 1915). Założenie cmentarne sytuuje się na rzucie wydłużonego prostokąta, o układzie kwaterowym z trzema alejami „podłużnymi” i pięcioma „poprzecznymi”. Na skrzyżowaniu alei głównej (powiązanej z bramą) z pierwszą aleją „poprzeczną” stoi granitowy krzyż z datą 1927. Ogrodzenie przy części pierwotnej murowane, w nim od pd. trójarkadowa brama z czasu założenia cmentarza 1882 – 1884, z kutymi kratami w arkadach. Obok przy murze południowym wznosi się murowany, neogotycki krużganek (z czasu budowy), ceglany z bogatym detalem kamiennym, stalowymi kotwami i sklepieniami krzyżowymi na gurtach. W krużganku znalazły miejsce grobowce wybitnych przedstawicieli zamożnego mieszczaństwa bielskiego, ujęte kutymi kratami (m.in. Karola Jankowskiego). Przy murze południowym stoi budynek administracyjny, zbudowany około 1915 roku, parterowy, częściowo podpiwniczony, z dwuspadowym dachem krytym dachówką. Na terenie cmentarza znajduje się szereg nagrobków o wartościach kulturowych, m.in. rząd grobowców przy północnym murze cmentarnym, wśród nich modernistyczny grobowiec architekta Andreeasa Walczoka. W nowszej części cmentarza, przy ogrodzeniu zachodnim wznosi się pomnik Legionistów, z około 1925 roku, ekspresjonistyczny w formie obelisku flankowanego słupkami z emblematami legionowymi.

Cmentarz ewangelicki w Starym Bielsku przy ulicy Jana Sobieskiego.

Założony w związku z powstaniem parafii ewangelickiej w Starym Bielsku i rozpoczęciem budowy kościoła w 1818 r. Kompozycja ukształtowana kon. w. XIX; jednocześnie budowa kaplicy cmentarnej (wtórnie przebud.) Po 1945 dewastacja, m. in. skucie niemieckich napisów z nagrobków akcja prowadzona w l. 50-tych). Cmentarz na rzucie trapezu, układ kwater z przecinającymi się pod kątem prostym alejami: na osi ukierunkowana na fasadę kościoła ewangelickiego aleja główna, prostopadle do niej wytyczonych kilka alei bocznych. Drzewostan związany z poszczególnymi grobami (głównie cyprysy, srebrny świerk i pospolite drzewa krajowe). Większość nagrobków kamiennych, o formie obelisków, niekiedy otoczonych kutymi kratami. Wyróżniający się nagrobek pastora J.T. Gloxina (zm. 1877) z białego marmuru, z krzyżem oraz nakrytym stołem z otwartą księgą, ogrodzenie żeliwne. W północnej części cmentarza kaplica cmentarna.

Cmentarz ewangelicki przy ulicy Andrzeja Frycza Modrzewskiego (stary)

Cmentarz ewangelicki (tzw. „stary”) założony został w 1833, powiązany aleją z zespołem ewangelickiego kościoła Zbawiciela, założoną na osi bramy cmentarnej. Cmentarz poszerzono ku zachodowi w 1895 r. Po 1945 dewastacja, prowadzona w l. 40-50-tych w sposób zorganizowany, z wymłotkowywaniem niemieckich napisów na nagrobkach.

Założenie na rzucie prostokąta. Układ kwaterowy z alejami krzyżującymi się pod kątami prostymi. Drzewostan zdewastowany, związany częściowo z alejami, głównie z poszczególnymi grobami (m. in. srebrne świerki, cisy); na skrzyżowaniu alei głównej (powiązanej z bramą) z aleją poprzeczną reszty strzyżonych grabów, tworzące półkole wygięte „gabinety”. Cmentarz otoczony murem z trójprzelotową bramą w ogrodzeniu południowym wzniesioną po 1833 roku, o formach „Rundbogenstil” z motywami neoromańskimi i kutymi kratami; po stronie zewnętrznej muru od zachodu parterowa przybudówka o analogicznych, neoromańskich cechach stylowych. Najstarsze, zachowane nagrobki wykonane z żeliwa (po 1833 - po poł. w. XIX), późnoklasycystyczne, m. in. płyta Rosy Belieger; z niezachowanym napisem, alegoryczną postacią kobiecą z krzyżem stojącą na cokole z wizerunkiem geniusza śmierci. Dominują nagrobki z końca XIX i pocz. XX w formie granitowych obelisków, z kutymi kratami ogrodzeń kwater grobowych (m. in. nagrobki rodzin Haehnel, Sennenwaldt, Adler, pomnik Theodora Sixta z aniołem na obelisku), rzadziej występują typy o formach

symbolicznych: złamanej kolumny, skały, piramidy. Nagrobki z lat 1914-1939 częściowo ze sztucznego kamienia, m. in. w postaci struktur umieszczonych przy murze (na osi alei głównej, w murze północnym: nagrobki rodzin Roth i Bulowski).

Cmentarz ewangelicki przy ulicy Listopadowej (tzw. „nowy”)

W 1909 roku, prezbiterium parafii ewangelickiej w Bielsku, rozpisało konkurs na projekt założenia nowego cmentarza wraz zabudowaniami kaplicy i przyległymi budynkami, przy dzisiejszej ulicy Listopadowej. Pierwszą nagrodę zdobył wiedeński architekt Hans Mayr. Nekropolia, otwarta w 1911 roku, łączy w sobie dwa typy założeń cmentarnych. Górna część, położona na równym terenie, przylegająca od wschodu do przykościelnego dziedzińca nawiązuje do typu campo santo, z równoległym układem rzędów, rozdzielonych żywopłotem. Tworzy przestrzeń od zachodu i południa zamkniętą arkadami krążganków, od północy ograniczoną kamiennym murem oporowym. Mur ten oddziela leżące na stoku pozostałe sektory o parkowym charakterze. Poszczególne nagrobki, utrzymane w płynnej secesyjnej stylistyce, o spływających miękko obramowaniach płyt, nakrytych falistym, blaszanym zwieńczeniem. Artystyczną całość stanowi wnętrze mauzoleum rodzin Josephy i Schwabe, o ścianach artykułowanych żłobionymi pilastrami z owalnym ornamentem pod kapitelem. Inną stylistykę prezentuje grobowiec rodziny Piesch w formie kopułowej kaplicy-tempietta, okolonej tokańskimi kolumnami. Na cmentarzu znajdują się nagrobki wielu znamienitych mieszczan (m.in. Theodora Haase, zdobiony płaskorzeźbą autorstwa wiedeńczyka Hansa Schwathe), bielskich fabrykantów (m.in. Moritza Bartelmussa z medalionem Schwathego, Gustava Molendy z płaskorzeźbą wykonaną przez Ludwika Hujera) oraz artystów – popiersie śpiewaczki Felicji Kaszowskiej-Krotowskiej autorstwa Karola Hukana z Krakowa. Kaplica cmentarna o formach łączących neobarok z secesją, z falistym szczytem wysokiego dachu i okapem nad arkadą bramy. Wystrój wnętrza również jest dziełem artystów z Wiednia, mozaiki i witraże Leopolda Forstnera, ołtarz z rzeźbą Chrystusa autorstwa Wilhelma Bormanna.

Cmentarz ewangelicki w Mikuszowicach Śląskich przy ulicy Bystrzańskiej, założony ok. 1828 r., Orientowany w stronę ulicy, układ osiowy podkreślony bramą oraz aleją główną obsadzoną tujami, zamkniętą drewnianym krzyżem z figurą Chrystusa wyciętą z blachy; brama żeliwna, dwuskrzydłowa, dekoracyjna; groby głównie z nagrobkami kamiennymi lub marmurowymi, w 50 proc. zabytkowe, przy murze płn. 3 rozbudowane o bogatych formach architektonicznych, grobowce rodzinne: mauzoleum Zipserów (1861r.) i Wenzela Hainischa (4 ćw. XIX w.), rodziny Suchy;

Cmentarz katolicki w Białej przy ulicy Cmentarnej założony w 1790 r., z wykorzystaniem cmentarz cholerycznego, rozbudowany w 1865 z budową trójarkadowej bramy od ulicy Cmentarnej. W 1882-1888 roku dalsza rozbudowa z wniesieniem krążganków od strony zachodniej. Poszerzony na południe na początku XX w., z budową krążganków od strony południowej. Układ alej krzyżowy z czterema alejami w starszej części cmentarza, z kamiennym krzyżem pośrodku centralnej alei (na osi bramy). Do najcenniejszych elementów należą: kaplica cmentarna przy murze wschodnim, z sygnaturką na kalenicy; krążganek grobowcowy przy murze zachodnim z filarowo-arkadową loggią i kutymi kratami; krążganek grobowcowy od strony południowej, z przejściem do nowszej części cmentarza, z dekoracją sztukatorską belkowania; kapliczka Matki Boskiej Bolesnej przy murze wschodnim, z rzeźbą; Nagrobek rodziny Strzygowskich z rzeźbą figuralną i przedstawieniem „bramy śmierci”, w krążganku południowych nagrobek rodziny Wenzelis z płaskorzeźbioną kopią Madonny Rafała, grobowiec rodziny Pająk z rzeźbą anioła, secesyjne epitafium Erwina Linderta z 1913 r. w krążganku zachodnim.

Cmentarz żydowski pomiędzy ulicami Cieszyńską (od pd.) i Marii Konopnickiej (od pn.).

założony na terenie Aleksandrowic w 1849. Przedłużony ku pd. zgodnie z obecnym zasięgiem zapewne po 1873 - ok. 1880 z jednoczesną budową domu przedpogrzebowego projektu Karla Korna. Poszerzony o część zach. w. XIX/XX. Zdewastowany w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 - 1945.

Część wschodnia cmentarza o układzie kwatrowym z trzema alejami „podłużnymi” (środkowa na osi tylnej elewacji synagogi cmentarnej) i dwoma „poprzecznymi”; aleje obsadzone pierwotnie strzyżonymi akacjami i kasztanowcami (zachowane reszty drzewostanu). Nagrobki kamienne, w formie macew i obelisków, kon. w. XIX - 1939, w części wsch., na osi alei „poprzecznej”, kwatera wojskowa z I wojny światowej, z symboliczną stelą z wyobrażeniem drzewa o złamanym wierzchołku; po 1945 liczne symboliczne nagrobki poświęcone „ofiaram niemieckiego barbarzyństwa”.

C m e n t a r z - część zach. Kompozycja całkowicie zatarta. W części wsch. rząd nagrobków w formie obelisków i stel.

Dom przedpogrzebowy w typie „Rundbogenstil”. Bryła i elewacje skomponowane symetrycznie. Trójczłonowa; część środkowa o wyższym, dwukondygnacyjnym gabarycie (okna w dwóch strefach), występująca ryzalitowo w elewacjach frontowej i tylnej, mieszcząca jednoprzestrzenne wnętrza synagogalne oraz para aneksów po bokach, o gabarytach parterowych, mieszczących dodatkowe pomieszczenia. Elewacje o dekoracyjnym licu ceglanym, dwubarwnym (poziome pasy żółte i ceglaste), z detalem z cegły; otwory arkadowe, na parterze znacznych rozmiarów, w górnej strefie drobne, w grupach po dwa i po trzy; stolarka bramy (na osi fasady) dwuskrzydłowa, z dekoracyjnymi płycinami, w arkadzie przeszklona z kutymi kratami z motywem Gwiazdy Dawida; w bramie na osi elewacji tylnej zachowana stolarka naświetla o maswerkowych podziałach; stolarka okienna dwuskrzydłowa, czterokwaterowa, z promienistymi podziałami w arkadach. Wnętrze nakryte drewnianym stropem plafonowym dzielonym profilowanymi belkami na prostokątne pola, z orientalizującą dekoracją malarską o motywach geometrycznych i stylizowanych roślinnych; ściany o artykulacji lizenowej, zwieńczone gzymsem; tablica ku czci żydów wymordowanych w Bielsku, w bielskim i w żywieckim w okresie okupacji hitlerowskiej 1939 - 1945.

S k w e r przed fasadą synagogi ujęty w pierzei ul. Cieszyńskiej ogrodzeniem z czasu budowy synagogi, murowanym z cegły, z kamiennym cokołem, ceglano - kamiennymi słupami i kutymi kratami; na osi brama z parą furtek po bokach, z kutymi kratami. Przed ogrodzeniem (przy ulicy) platan; w obrębie skweru zachowana wierzba płacząca.

Cmentarz wojskowy na osiedlu Wojska Polskiego, założony 1924 r., poszerzany i przekomponowywany po 1945, ok. 1980 i po 1989.

Na rzucie prostokąta. Kompozycja symetryczna, kwaterowa, osiowa. Na osi aleja główna biegnąca od bramy do pomnika, poprzedzonego prostokątnym placem. Para kwater po bokach placu otoczona grobami żołnierzy uszeregowanymi w rzędy, za pomnikiem trzy rzędy grobów. Dwie aleje do głównej osi wydzielają po bokach alei głównej i wsp. placu trzy pary kwater, w których zbiorowe groby: harcerzy poległych 1939 - 1945, nieznanymi żołnierzy poległych w II wojnie światowej, nieznanymi bojowników ruchu oporu, nieznanymi żołnierzy poległych w r. 1939, nieznanymi żołnierzy poległych w I wojnie światowej. Pomnik w formie prostopadłościanu, z reliefem ze sztucznego kamienia przedstawiającym walczących żołnierzy; na pomniku krzyż tablica z brązu, przed pomnikiem znicz. Od frontu cmentarz zamknięty ażurowym ogrodzeniem ze sztucznego kamienia, z taką bramą na osi, zwieńczoną wojskowym orłem z koroną; w ogrodzeniu stylizowane motywy generalskiego wężyka, orłów i krzyży walecznych.

Cmentarz katolicki w Leszczynach przy ulicy Ignacego Krasickiego.

Cmentarz założony w latach 1925-1927, na rzucie prostokąta, z krzyżowym układem alei wyznaczającym cztery kwatery. Skrzyżowanie kwater zaznaczone czterema lipami, aleje obsadzone kasztanowcami. Najcenniejsze nagrobki z okresu międzywojennego.

Cmentarz katolicki w Lipniku przy ulicy Polnej, założony na przełomie XVIII/XIX w., po likwidacji cmentarza przykościelnego. Założenie na rzucie prostokąta, z asymetrycznym układem głównej alei. W alei poprzecznej kamienny krzyż z 1836 r., w otoczeniu starodrzewu – lipy. Budynek kostnicy przy wejściu od strony zachodniej z 1926 r. Najcenniejsze nagrobki z lat międzywojennych.

Cmentarz ewangelicki przy ulicy Krakowskiej, założony w latach międzywojennych XX w., na rzucie prostokąta, o geometrycznym rozplanowaniu kwater. Aleja na osi wysadzana cyprysami, zamknięta budynkiem kaplicy z wieżą krytą namiotowym hełmem. Ogrodzenie cmentarza ceglane ze słupkami, brama z kutą kratą. Nagrobki z lat międzywojennych XX w.

Cmentarz katolicki Komorowic Śląskich przy ulicy Katowickiej, założony przed 1836 r, na planie trapezu, z krzyżowym układem alejek. Główna aleja u podstawy rozszerzona, wysadzana drzewami. Na cmentarzu liczne krzewy i drzewa. Najstarsze grobowce usytuowane głównie w północnej części cmentarza. Najstarsze, zachowane grobowce pochodzą z lat 1887 (Susanna Antonik), 1889 (Böhn), 1900, 1901 (Ewa Podleśny) i 1906. Prawie wszystkie reprezentują typ nagrobka z płytą stojącą z krzyżem i tablicą inskrypcyjną - większość tekstów w języku niemieckim. Wśród grobowców przedwojennych popularne są obeliski, często z czarnego marmuru. Przykładem ciekawszego rozwiązania jest grobowiec Roberta Urbanke w postaci wielkiego głazu z wyrzeźbioną zwiędłą różą, 1930 r. W zachodniej części cmentarza budka grabarza, obok metalowy stojak z dzwonkiem.

Od strony wschodniej metalowa brama z furtką, ażurowa z motywem wolut, założona między murowanymi

słupkami nakrytymi daszkami łamanymi z dachówki, pocz. XX w.

Cmentarz ewangelicki Kamienicy przy ulicy Karpackiej, założony 90-tych latach XIX w., z dwoma krzyżującymi się osiowymi alejkami wysypanymi żwirem. Większość nagrobków z kamienia i sztucznego kamienia; najstarsze z końca l. 80-tych w. XIX; ogrodzony siatką; brama żeliwna z ornamentem secesyjnym;

Kaplica cmentarna zbudowana w 1899 r., autorstwa Carl Steinhofera z Wiednia, neogotycka, jednonawowa, oszkarpowana, z taką wieżą od frontu i prezbiterium zamkniętym wielobocznie; Dach dwuspadowy, stromy; na wieży dach namiotowy; Kryte blachą; Elewacje tynkowane; W tympanonie portalu krzyż i wić roślinna; We wnętrzu wieży nad portalem rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego.

Cmentarz katolicki Kamienicy przy kościele św. Małgorzaty (ulica Karpacka)

Założony wraz z wybudowaniem nowego kościoła w 1899 r. o układzie tarasowym, poszczególne tarasy połączone schodami, układ głównych alejek na rzucie krzyża łacińskiego; Groby z nagrobkami głównie lastrиковymi, częściowo marmurowe; Ogrodzenie nowe.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Teren Gminy był objęty rozpoznaniem archeologicznym w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Badania przeprowadzono w granicach obszarów AZP nr 106–47; 106–48; 107–47; 107–48; 108–47; 108–48. Poszczególne stanowiska zinwentaryzowano w ramach Krajowej Ewidencji Zabytków Archeologicznych (KEZA)

W ewidencji zabytków archeologicznych figurują:

- Grodzisko założone w. XII/XIII jako pierścieniowa obronna osada rolniczo – produkcyjna. Osadę otaczały podwójne wały ziemne rozdzielone fosą o szerokości 15 m i głębokości 5 m - zniwelowane, częściowo czytelne w terenie. W trakcie badań archeologicznych prowadzonych w l.1933-1938 i od 1973 r. odnaleziono ślady po chatach, studniach, warsztatach rzemieślniczych /dymarkach/. Po pożarze w końcu XIV w. osada została zlikwidowana.
- Ślady osadnictwa z epoki kamienia, neolitu, średniowiecza i czasów nowożytnych (35 stanowisk)
- Dwa obozowiska z młodszej epoki kamienia i epoki brązu
- Zamek książąt Sułkowskich
- Układ staromiejski – historyczny obszar Bielska
- Historyczny obszar Białej
- Kościół św. Stanisława w Starym Bielsku wraz z cmentarzem
- Przychodnia cmentarz choleryczny

(Spis stanowisk w ewidencji zabytków archeologicznych załączony w Aneksie nr 2)

5.2.6. Muzea

Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, mające główną siedzibę w Zamku książąt Sułkowskich, kontynuuje tradycje muzealne zapoczątkowane w pierwszych latach XX wieku, kiedy w śląskim Bielsku i galicyjskiej Białej istniały dwa odrębne muzea, działając do 1939 roku. Muzeum Miejskie w Bielsku otwarto dla publiczności 14 lutego 1947 roku, w 1950 roku upaństwowiono je i podporządkowano Muzeum Górnośląskiemu w Bytomiu. Pełną samodzielność placówka odzyskała w 1963 roku, a po utworzeniu województwa bielskiego w 1975 roku została przeobrażona w Muzeum Okręgowe w Bielsku-Białej. Od lat siedemdziesiątych XX wieku przybywały oddziały terenowe: Muzeum Juliana Fałata (1973), Muzeum Techniki Włókienniczej (1979), nazwane później Muzeum Techniki i Włókiennictwa, Muzeum Emila Zegadłowicza (1980-1993), Muzeum w Kętach (1981-2000) oraz Muzeum Dom Tkacza (1992). Od początku 2001 roku Muzeum nosiło nazwę Muzeum w Bielsku-Białej z siedzibą główną w zamku oraz oddziałami Muzeum Techniki i Włókiennictwa, Willą Juliana Fałata i Domem Tkacza. Pod koniec 2013 roku nazwy te zmieniono na: Muzeum Historyczne w Bielsku-Białej, Stara Fabryka, Fałatówka i Dom Tkacza.

Zbiory Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej

Dział Archeologii

Zbiór muzealiów archeologicznych zawiera przede wszystkim zabytki archeologiczne z obszaru byłego województwa bielskiego. Materiały te reprezentują wszystkie okresy - od najstarszych śladów pobytu człowieka na tych terenach w epoce kamienia do czasów nowożytnych. Większość zbiorów działu pochodzi z badań wykopaliskowych oraz z badań własnych prowadzonych na terenie starego miasta w Bielsku i stanowisk prehistorycznych z obszaru Śląska Cieszyńskiego.

- zabytki prehistoryczne dokumentujące najstarsze ślady pobytu człowieka w tym regionie, pochodzące z badań wykopaliskowych prowadzonych na osiedlach prehistorycznych w Grodzisku, gmina Zator, w Jaworzu oraz w Cieszynie-Krasnej oraz dary pochodzące z odkryć przypadkowych, takie jak narzędzia kamienne, w tym siekiery i toporki z okresu neolitu.
- materiały średniowieczne z zamków w Oświęcimiu, Bielsku-Białej i Kobiernicach oraz dworów obronnych w Spytkowicach, Graboszycach i Czańcu, bogaty zestaw różnorodnych form ceramiki naczyńowej oraz liczne egzemplarze średniowiecznych wyrobów metalowych w postaci kluczy, grotów bełtów do kuszy, podków i innych.
- zbiór kafli piecowych pochodzących z Zamku Sułkowskich w Bielsku oraz dworu obronnego w Spytkowicach koło Oświęcimia, kafle herbowe właścicieli miasta Bielska oraz ciekawe przykłady kafli gotyckich i renesansowych.

Dział Etnografii

Zbiory liczą około czterech tysięcy pozycji inwentarzowych. Są to eksponaty pochodzące przede wszystkim z terenu byłego województwa bielskiego.

- elementy strojów ludowych (od końca XIX wieku do dnia dzisiejszego) cieszyńskich, góralskich (Beskid Śląski), pszczyńskich, laskich (przede wszystkim z okolic Białej) i wilamowickich.
- kolekcja srebrnej biżuterii, noszonej głównie w kobiecym stroju cieszyńskim, (pasy, napierstniki, czyli tzw. orpanty, broszki oraz hoczki-zapinki do serdaków-żywoćków cieszyńskich z motywami figuralnymi i roślinnymi. Zbiór tych ostatnich liczy prawie 1500 sztuk. Wykonano je pod koniec XIX i w I połowie XX wieku zarówno techniką odlewu, jak i filigranu. Licznie prezentowane są także same żywoćki oraz czepce naczółkowe z koronkowymi czółkami wykonanymi technikami klockową, szydełkową i igielkową.
- tkaniny dekoracyjne, duży zbiór haftów (jedno- i wielokolorowe, krzyżkowe, płaskie, angielskie, richelieu) oraz szydełkowe koronki koniakowskie.
- dawne malarstwo, rzeźba i oleodruki, ludowa sztuka współczesna: rzeźba, płaskorzeźba, malarstwo oraz malarstwo na szkle, zabawki i ptaszki wykonane z drewna.
- plastyka obrzędowa - szopki, maski obrzędowe i gwiazdy kolędnicze. Dwie szopki nawiązują do architektury Bielska i Białej. Najstarsza z nich nieznanego autorstwa, pochodzi z Godziszki z przełomu XIX i XX wieku. Maski wykonane są najczęściej z drewna. Najpopularniejsze są maski Żyda, Diabła i Śmierci, a także kozy kolędnicze. W zbiorach znajdują się również przebrania Cygana, Cyganki oraz Koni z grupy tzw. Dziadów kolędujących do dziś w Sylwestra i Nowy Rok w niektórych wsiach Beskidu Żywieckiego.
- przedmioty i sprzęty gospodarstwa domowego, eksponaty związane z rzemiosłami ludowymi (przede wszystkim tkactwem i obróbką drewna) oraz uprawą roli i hodowlą.

Dział Sztuki

W zbiorach znajduje się prawie sześć tysięcy eksponatów, datowanych od starożytności po czasy współczesne, najstarszym eksponatem jest fragment twarzowy pokrywy mumii wykonanej w Egipcie w pierwszym tysiącleciu przed Chrystusem.

- zespół gotyckich rzeźb i obrazów z tryptykiem powstałym na przełomie XV i XVI wieku w Antwerpii, z rzeźbioną centralnie sceną Bożego Narodzenia oraz liczne obrazy o tematyce religijnej od XVII do XX wieku.
- zbiór malarstwa, grafiki, rzemiosła artystycznego, porcelany, fajansu, szkła, srebra, cyny, tkaniny, mebli i bibelotów pochodzący z XIX i początku XX wieku, portrety lokalnych elit społeczno-politycznych autorstwa m.in.: P. M. Bohúña, M. Strzegockiego, E. Świerkiewicza i J. Stokłosińskiego.
- teki grafik secesyjnych wydawane w latach 1898-1920 przez Jahresmappe der Gesellschaft für vervielfältigende Kunst in Wien.
- zbiory malarstwa i grafiki XX i XXI wieku, począwszy od prac artystów okresu Młodej Polski (J. Stanisławski, J. Malczewski, A. Karpiński, S. Filipkiewicz, V. Hofman, S. Czajkowski, L. Wyczółkowski i inni), środowiska artystycznego Bielska i Białej okresu 20-lecia międzywojennego (J. Fałat, A. Bunsch, J. Glasner, F. Zitzman, B. P. Oczko, V. Strauss, R. Harlfinger), po dzieła artystów tworzących w tym

regionie wspólnie (członkowie Grupy Beskid: J. Bieniek, K. Kopczyński, J. Zipper, J. Grabowski, Z. Zwolski, M. Kwaśny; A. Biedrawa, E. Delekta, J. Hołard, M. Kliś, B. Krzysztof, T. Sztwiertnia), a także prace malarskie i graficzne laureatów Bielskiej Jesieni.

- zespół eksponatów związanych z cechami rzemieślniczymi, głównie postrzygaczy sukna, krawców, tkaczy, sukienników, rzeźników i szewców. Cynowe wilkomy, dzbany, kufle, srebrne i złoczone zawieszania cechowe, skórzane i metalowe tarcze oraz intarsjowane i kute ludy cechowe (ówczesne kasy pancerne i sejfy) pochodzą z okresu od XVII do XIX wieku.
- kolekcja miniatur z XVIII i XIX wieku malowanych na kości, płótnie, porcelanie, płaskorzeźbionych w kości i wosku; militariów, tj. broni białej i palnej, broni myśliwskiej oraz różnego rodzaju elementy związane z uzbrojeniem od XVI do XX wieku, a także wyroby kowalstwa artystycznego.

Dział Historii

W zbiorach działu historii znajdują się:

- dokumenty cechowe Bielska i Białej, datowane od XVI do XX wieku (przywileje, księgi cechowe, statuty, rejestry członków, świadectwa wyzwoleń),
- dokumenty dotyczące regionu, od XVIII do XX wieku (moralności, wyznaniowe, zaświadczenia szkolne, kontrakty kupna - sprzedaży gruntów, akta magistrackie),
- materiały dotyczące organizacji społecznych, instytucji społeczno-kulturalnych działających na terenie Bielska, Białej i regionu w XIX i XX wieku (Teatr w Bielsku, Stowarzyszenie Byłych Wojskowych w Białej, Stowarzyszenie "Czytelnia Polska" w Białej, Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", Stowarzyszenie „Bilitia Schlaraffia”) oraz czasopisma z XIX i XX wieku.
- dokumentacja ikonograficzna miast Bielska i Białej w postaci kart pocztowych i widokówek z XIX i XX wieku.
- kolekcja dzieł kartograficznych zawierająca najstarsze atlasy, mapy i plany, dwa klocki, zawierające około 170 ręcznie kolorowanych map datowanych od XVI wieku.
- kolekcja fotografii z lat 1860-1939 pochodząca z atelier fotograficznych Bielska i Białej.
- monety starożytne (I wiek p.n.e.-IV wiek n.e.), polskie i śląskie (XI-XVIII wiek), współczesne pamiątkowe oraz zbiór banknotów zastępczych Górnego Śląska i Ziem Odzyskanych z lat 1916-1948; medale polskie bite z okazji wydarzeń historycznych, politycznych, na cześć wybitnych osób oraz medale śląskie.
- falerystyka (XIX i XX wiek) w postaci odznaczeń, odznak, emblematów organizacji wojskowych, paramilitarnych, oddziałów polskich, a także zaborczych (Austro-Węgry).
- tłoki pieczętno cechowe, pieczęcie miejskie (także na dokumentach) z okresu XVI-XX wieku.
- sztandary organizacji politycznych i społecznych działających na terenie miasta i regionu.
- materiał archiwalny związany ze słynnym polskim akwarelistą Julianem Fałatem (1853-1929) w postaci bogatej korespondencji, dokumentacji fotograficznej, dyplomów i odznaczeń oraz archiwalia dotyczące działalności literackiej i społecznej pisarki cieszyńskiej Marii Wardas (1907-1986).
- Z okresu historii najnowszej dział kolekcjonuje pamiątki związane z działalnością „Solidarności” na Podbeskidziu w latach osiemdziesiątych (czasopisma, książki, ulotki, plakaty itd.).

Zbiory biblioteczne

Zbiory biblioteki (około 13 tysięcy woluminów) obejmują trzy działy: Zbiory Ogólne, Specjalne (64 starodruki - wydane przed 1800 rokiem) i Nietypowe.

Jedne z najwartościowszych dzieł to:

- „Con Dichiarationi...” (Sonety i wiersze) Petrarki wydane w Wenecji w 1564 roku, tłoczone w drukarni mistrza Nicolo Apresso. Książka zawiera sześć drzeworytów oraz piękny sygnet drukarski.
- druk wydany w Wittenberdze w 1539 roku - ze względu na niezachowaną stronę tytułową możemy jedynie domniemywać, iż jest to "Rutschlag von der Kirchen..." autorstwa Marcina Lutera.
- Kartografię reprezentuje atlas J. Ch. Herenberga zawierający 19 map z lat 1743-1776 wydanych w Norymberdze (miedzioryty ręcznie kolorowane).
- rękopis - tzw. "Inwentarz wilamowski" (kościół w Pisarzowicach), założony w 1636 i prowadzony do około 1725 roku z wieloma cennymi zapisami (spisy inwentarzowe z kościoła św. Marcina w Pisarzowicach oraz spisy osób ochrzczonych w tym kościele).

Stara Fabryka (oddział Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej)

Oddział Muzeum znajduje się w budynkach dawnej fabryki sukna i towarów wełnianych, założonej przez

bielskiego sukiennika Karla Traugotta Büttnera († 1884), później prowadzonej przez jego synów Karla Theodora i Gustava Adolfa.

Największą część ekspozycji zajmują maszyny i urządzenia związane z włókiennictwem, służące do produkcji wełnianych tkanin zgrzebnych. Ekspozyty zgromadzone są w czterech dużych salach, odpowiadających poszczególnym oddziałom dawnej fabryki. Są to kolejno: przędzalnia, oddział przygotowawczy tkalni, tkalnia i wykończalnia. W tej ostatniej ustawiono także zespół maszyn do produkcji kapeluszy. W mniejszych pomieszczeniach ulokowano ponadto laboratorium zakładowe i kantor mistrza. Na parterze mieści się wystawa stała *Z dziejów przemysłu w Bielsku-Białej* wprowadzając w świat, w jakim niegdyś funkcjonowały zgromadzone w Muzeum maszyny i urządzenia. Jednym z jej elementów jest Polski Fiat 126p, rocznik 1977, wyprodukowany w bielskiej Fabryce Samochodów Małolitrażowych, symbolizując najmłodszą z branż „miasta stu przemysłów” – motoryzację.

Dom Tkacza

Dom Tkacza jako ekspozycja zewnętrzna Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej – położony jest przy ulicy Jana Sobieskiego 51, na terenie Górnego Przedmieścia, istniejącego już od pierwszej połowy XV wieku i zamieszkiwanego przez sukienników bielskich. Tradycje domu, w którym znajduje się muzeum, sięgają XVIII wieku. Do pierwszych lat XX wieku mieściło się tu mieszkanie i warsztat sukiennika

Celem ekspozycji w Domu Tkacza jest próba zrekonstruowania wnętrza jako domu i warsztatu sukienniczego należącego do mistrza cechowego – starszego cechu, a więc przedstawiciela najwyższych władz cechowych. Aranżacja ukazuje funkcjonowanie domu na przełomie XIX i XX wieku.

W warsztacie znajdują się przedmioty bezpośrednio związane z pracą tkacza, m.in. krosno nicielnicowe z połowy XVIII wieku służące do wyrobu tkanin wełnianych, a także przedmioty związane z przygotowaniem i snuciem osnowy. Tu także umieszczone są m.in. dokumenty i pamiątki cechowe oraz żelazna skrzynia, stanowiąca niegdyś „kasę pancerną” cechu.

W pomieszczeniu kuchni obok naczyń i sprzętów kuchennych są tu przedmioty związane z tkactwem, ale używane do czynności pomocniczych, kołowrotek czy też motowidło. W celach porównawczych umieszczono tu mniejsze krosno tkackie, pochodzące z okolic Bielska, z drugiej połowy XIX wieku. Obok kuchni znajduje się sypialnia i reprezentacyjny pokój gospodarzy z fornirowanymi meblami z przełomu XIX i XX wieku.

Uzupełnienie ekspozycji stanowią umieszczone w sieni drzeworyty Jana Wałacha o tematyce tkackiej.

Fałatówka

Willa Juliana Fałata w Bystrej to ekspozycja zewnętrzna Muzeum Historycznego w Bielsku-Białej, o charakterze biograficzno-artystycznym. Mieści się w domu zamieszkiwanym przez artystę od 1910 roku (z niewielkimi przerwami) do śmierci w roku 1929. Zgromadzone tu zbiory liczą obecnie 80 prac autorstwa Juliana Fałata, w tym 10 obrazów olejnych, 42 akwarele, 9 litografii i 19 rysunków. W jednym z pokoi zaaranżowana została ostatnia pracownia mistrza z jego sztalugami, stolikiem na przybory malarskie i podróżną walizką. Z własnej kolekcji malarza pochodzą zbiory XVIII- i XIX-wiecznej rzeźby o tematyce sakralnej oraz grafiki współczesnych mu twórców, m.in.: Jana Kantego Gumowskiego, Władysława Lama, Ignacego Pinkasa czy opawskiego malarza Adolfa Zdrzili. Całość dopełniają autentyczne meble i przedmioty codziennego użytku pochodzące z domu artysty.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa
- 3) uznanie za pomnik historii,
- 4) utworzenie parku kulturowego,
- 5) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

5.3.1. Wpis do rejestru zabytków

O wpisie do rejestru zabytków decydują szczególne walory artystyczne lub historyczne danego obiektu, jego znaczenie w kulturowym krajobrazie regionu.

W myśl artykułu 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

rejestr zabytków (...), dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady wpisu do rejestru zabytków jak i skreślenia obiektu z rejestru określają poniższe artykuły ustawy:

Art. 9.

1. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

2. W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

3. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.

4. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.

5. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.

Art. 13.

1. Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru.

5. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Według zaktualizowanych danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, na terenie gminy Bielsko-Biała, do rejestru zabytków nieruchomych odrębnymi decyzjami wpisanych jest **210** obiektów (pod jedną decyzją może znajdować się większa liczba zabytków – np. wpis decyzyjny Bielskiego Syjonu, który obejmuje 10 obiektów), stąd też całkowita liczba zabytków chronionych ustawowo wynosi **220**.

- 1) układy urbanistyczne Bielska i Białej – 2
- 2) obiekty sakralne – 12
- 3) budowle użyteczności publicznej – 11
- 4) szkoły – 6
- 5) zamki – 1
- 6) pałacyki – 2
- 7) dwory – 2
- 8) domy - 61
- 9) kamienice – 89
- 10) wille – 21
- 11) budownictwo przemysłowe – 2
- 12) cmentarze – 6
- 13) inne: 5

(Spis obiektów w rejestrze zabytków załączony w Aneksie nr 1)

Do rejestru zabytków archeologicznych odrębną decyzją A-400/81 wpisano Grodzisko w Starym Bielsku, ze strefą ochrony pomiędzy ulicami Jana Sobieskiego -Dębowa - Stanisława Żółkiewskiego – Dymarek – Otwartą)

5.3.2. Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Zasady wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 14a. 1. Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
 - 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
 - 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
 - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
 - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
 - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
 - 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Art. 14aa. 1. Od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich i restauratorskich oraz podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do zabytku:

- 1) wpisanego do rejestru;
- 2) wpisanego do inwentarza muzeum;
- 3) wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Art. 14b. 1. Z Listy Skarbów Dziedzictwa skreśla się zabytek ruchomy, który przestał być zaliczany do jednej z kategorii, o których mowa w art. 14a ust. 2.

2. Skreślenie z Listy Skarbów Dziedzictwa następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

3. Postępowanie w sprawie skreślenia zabytku z Listy Skarbów Dziedzictwa wszczyna się z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

5.3.3. Pomnik historii

Zabytki nieruchome lub parki kulturowe o wybitnej wartości dla kultury mogą zostać uznane przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za pomnik historii. Na terenie gminy Bielsko-Biała pomniki historii nie występują.

5.3.4. Park kulturowy

Artykuł 16 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje kompetencje podmiotu tworzącego park kulturowy:

Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Na obszarze parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia, dotyczące w szczególności prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej, usługowej, przemysłowej i rolniczej, zmiany sposobu użytkowania zabytków nieruchomych, składowania bądź magazynowania odpadów oraz umieszczania tablic, napisów i ogłoszeń reklamowych.

Prawodawca określił prawa i obowiązki organów samorządu terytorialnego w zakresie tworzenia parków kulturowych. I tak, rada gminy w uchwale powołującej park określa nazwę i granice parku, ale także sposób jego ochrony, w tym zakazy i ograniczenia. W przypadku gdyby obszar parku przekraczał granice jednej gminy, może on być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał kilku rad gmin (związku gmin).

Plan ochrony parku kulturowego sporządza wójt gminy lub prezydent czy burmistrz miasta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków i przedkłada go do zatwierdzenia radzie gminy. Rada ma możliwość utworzenia jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem. Obowiązkowo dla obszarów, na których utworzono park, sporządza się miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Obecna ustawa po raz pierwszy formułuje zasady tworzenia parku kulturowego.

Jak dotąd (stan na 2009 roku) na terenie gminy Bielsko-Biała nie powstał żaden park kulturowy. Teren najbardziej predystynowany do objęcia tą formą ochrony obejmuje podmiejską dzielnicę Bielska-Białej zwaną zwyczajowo Cygański Las, z zabudową willową i uzdrowiskową z przełomu XIX i XX w.

5.3.5. Ustalenie ochrony w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się ochronę zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz, w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego:

1. uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami (art. 18 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), a także uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia oraz parków kulturowych (art. 19 ust. 1 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 cytowanej ustawy).

Do listopada 2017 r. uchwalonych (nieopublikowanych) zostało **131** miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, (o łącznej powierzchni **5019** ha), wśród nich plany o szczególnym profilu konserwatorskim, obejmujące rejon śródmiejskie z przewagą budynków zabytkowych. Zapisy w tych planach formułowane są odrębnie dla każdego z obiektów, ponadto wprowadza się strefy ochrony konserwatorskiej z obowiązującymi w nich ustaleniami. Ochroną konserwatorską w ramach planów zagospodarowania objętych zostało **1280** obiektów.

(Spis obiektów chronionych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego załączony w Aneksie nr 4).

5.4. Gminna ewidencja zabytków

W myśl artykułu 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

formę i zakres ewidencji określa art 22:

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy,

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa w art. 143 pkt 1, określa termin założenia ewidencji zabytków:

W terminie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy, Generalny Konserwator Zabytków, wojewódzcy konserwatorzy zabytków i wójt (burmistrz, prezydent miasta) założą odpowiednio krajową, wojewódzką i gminną ewidencję zabytków.

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie adresowej określa Rozporządzenie Ministra Kultury z 14 maja 2004 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 124, poz. 1305).

§ 12.1. Karta adresowa zabytku zawiera w szczególności wskazanie rodzaju zabytku, jego nazwę i miejsce położenia, z podaniem miejscowości, nazwy ulicy i numeru posesji oraz nazwy gminy i powiatu.

§ 12.2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) włącza kartę adresową do gminnej ewidencji zabytków po sprawdzeniu, czy dane zawarte w karcie są wyczerpujące i zgodne ze stanem faktycznym.

W ustawie z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r., Nr 75, poz. 474) wprowadzono zapisy regulujące stan przejściowy pomiędzy funkcjonowaniem wykazu zabytków a sporządzeniem ewidencji zabytków:

Art. 6. 1. W terminie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy Generalny Konserwator Zabytków i wojewódzcy konserwatorzy zabytków założą odpowiednio krajową i wojewódzką ewidencję zabytków.

2. W terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, o którym mowa w art. 7, wójt (burmistrz, prezydent miasta) założy gminną ewidencję zabytków.

Art. 7. W terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy wojewódzki konserwator zabytków przekaze wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta) i staroście wykaz zabytków, o których mowa w art. 1 pkt 5 lit. b niniejszej ustawy oraz wykaz zabytków nieruchomych wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Art. 8. 1. Do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków, decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do zabytków znajdujących się w wykazie, o którym mowa w art. 7 niniejszej ustawy.

2. Do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków, decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego wydaje się po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków - w odniesieniu do zabytków znajdujących się w wykazie, o którym mowa w art. 7 niniejszej ustawy.

3. Do czasu założenia gminnej ewidencji zabytków, decyzję, o której mowa w art. 39 ust. 3 i art. 49 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane, wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do zabytków znajdujących się w wykazie, o którym mowa w art. 7 niniejszej ustawy.

Kwestie związane ze sporządzeniem i funkcjonowaniem gminnej ewidencji zabytków były przedmiotem zmian w kilku ustawach.

Najbardziej znacząca zmiana wprowadzona została w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. **Prawo budowlane** (Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.), gdzie w art. 39 ust. 3 zakres prac przy zabytkach ujętych w

ewidencji uzależniono od pozwolenia organu konserwatorskiego.

3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zmiany dotyczące gminnej ewidencji zabytków wprowadzone zostały też w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o **planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.) gdzie w art. 53 ust. 4, pkt 2 określono tryb wydawania decyzji w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego:

4. Decyzje, o których mowa w art. 51 ust. 1, wydaje się po uzgodnieniu z:

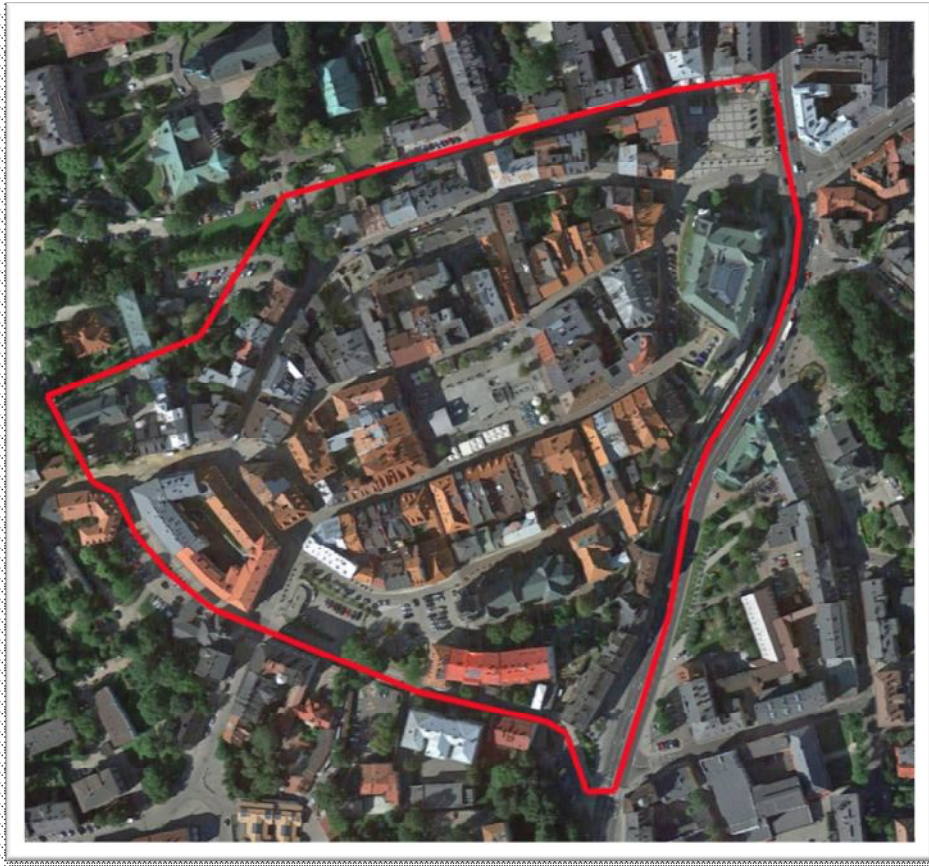
- 2) wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.) oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków dla gminy Bielsko-Biała został opracowany w 1992 roku przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków w formie kart adresowych – fiszek (ze zdjęciem obiektu) i spisu adresowego. W spisie tym (po wstępnej aktualizacji w 2017 roku) figuruje **4400 obiektów**, wśród których znajdują się także obiekty wpisane do rejestru zabytków. (**Spis obiektów gminnej ewidencji zabytków załączony w Aneksie nr 3**). Wyłączając zabytki rejestrowe, w spisie Gminnej Ewidencji Zabytków pozostaje **4180** adresów. Rzeczywista liczba samych obiektów jest większa, gdyż pod jednym adresem jako zabytkowe zaliczane są także budynki gospodarcze lub oficyny kamienic. Spis gminnej ewidencji zabytków jest na bieżąco aktualizowany przy sporządzaniu Planów Zagospodarowania Przestrzennego, aktualizacja ta dotyczy tylko terenów objętych planami. Jako kryterium wpisu do ewidencji przyjęto z reguły datę budowy obiektów sięgającą przed 1945 rok, choć w spisie znajdują się też budynki powojenne o znaczących cechach artystycznych. W ciągu 17 lat od daty sporządzenia spisu, stan tak ilościowy jak i jakościowy zabytków figurujących w ewidencji znacznie się zmienił, stąd wynika pilna potrzeba dokonania aktualizacji i korekty, uwzględniającej dzisiejsze kryteria wartościowania dziedzictwa kulturowego.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

1.

Staromiejski układ lokacyjny Bielska zawarty granicach ulic: Władysława Orkana, Ludwika Waryńskiego, św. Trójcy, Schodowej i Zamkowej, z kościołem parafialnym p.w. św. Mikołaja, kościołem p.w. św. Trójcy i zamkiem książęcym. W obrębie zespołu zachowane pozostałości nowożytnych murów miejskich, na płycie rynku odsłonięte fundamenty budynku wagi miejskiej i cembrowina studni z XVII w. oraz zrekonstruowana figura św. Jana Nepomucena.

Staromiejski układ lokacyjny miasta Bielska

W układzie mieszczańskim znajdują się następujące ulice i budynki:

- pl. Bolesława Chrobrego: 1
- pl. św. Mikołaja: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, kościół p.w. św. Mikołaja, krzyż obok kościoła
- Rynek: 1, 2, 3, 4/5, 6, 7, 8, 9, 10, 11/12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28/29, 30, 31, 32
- ul. Celna: 2, 4, 6, 8, 10, 12
- ul. Cieszyńska: 1 + oficyna, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 12A, 13, 14, 15
- ul. Jana Sobieskiego: 1, 2, 3, 4, 6 (remiza + oficyna), kościół św. Trójcy
- ul. Józefa Pankiewicza: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9/11
- ul. Juliusza Słowackiego: 1, 1B, 2, 2A, 2B, 4,
- ul. Kościelna: 1, 2
- ul. Ludwika Waryńskiego: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13
- ul. Nad Niprem: 2, 3, 5-7, 6, 8, 12, 13, 17
- ul. Piwowarska: 1, 2, 3, 4, 6, 8
- ul. Podcienie: 1, 2, 2A, 3, 5, 7, 9, 11, 13/15
- ul. Schodowa: 1, 1A, 2, 3, 4, 5 + mur obronny, 6, 8
- ul. św. Trójcy: 1, 3, 4, 5, 7
- ul. Władysława Orkana: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 10A, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, mury obronne przy numerach 11-17 i 21-25, 25
- ul. Wzgórze: 1, 2, 3/5, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 10A, 11, 12, 14, 15, 16 - zamek Sułkowskich, 19/21, 20, 22
- ul. Zamkowa: 1, 3, 8
- ul. Zaulek: 5, 7, 9

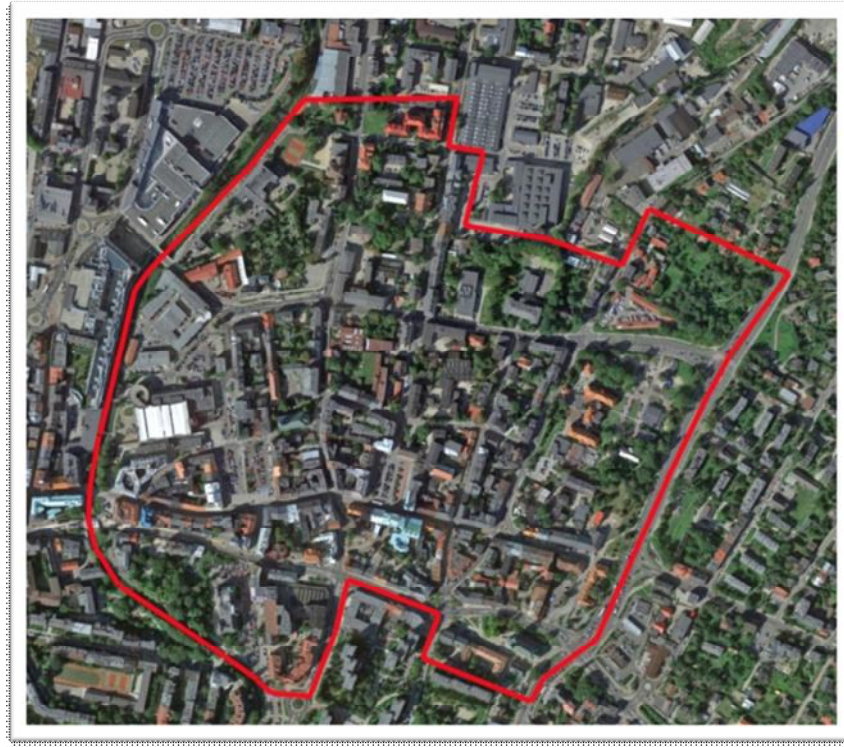
Staromiejski układ Bielska

Elementy najcenniejsze w układzie:

- Budynki o znaczących walorach artystycznych: Rynek 4/5, 6, 11/12, 15, 17, 19, 23, 24, 32; Wzgórze 3/5, 14, 15, Zamkowa 8, Podcienie 2, Plac Bolesława Chrobrego 1
- Zamek książąt Sułkowskich z kaplicą św. Anny, wewnątrz ekspozycja archeologiczna średniowiecznych murów miejskich oraz relikty dawnych budowli zamkowych (baszta, fragmenty okna, polichromie ścienne), wyposażenie wnętrza – stropy belkowe, polichromie, zbiory muzealne. W kaplicy św. Anny dekoracja freskowa.
- Pierzeja ulicy Podcienie z budynkami nr 1-3-5-7-9-11-13.
- kamienice: odtworzony ciąg podcieni w pierzei zachodniej, zachowane sklepienie piwnice budynków, zachowane neorenesansowe wyposażenie wnętrza najstarszej apteki – Rynek 15, stropy belkowe w wnętrzach, detal architektoniczny elewacji, pierwotna stolarka okienna i drzwiowa, wyposażenie wnętrza – balustrady, posadzki.
- płyta Rynku: odsłonięte zabytki archeologiczne – studnia, budynek wagi, fundamenty ratusza oraz figury św. Jana Nepomucena i Neptuna
- kościół św. Mikołaja: kamienne epitafium córek Rödlera, żelbetowa konstrukcja wieży autorstwa Leopolda Bauera, rzeźby Othmara Schimkowitza, witraże Richarda Harlfingera (w arkadowych oknach) i praskiego warsztatu C.L. Türcke, polichromia według projektu Mariana Konarskiego i Michała Gadochy z 1936 r.
- kościół p.w. św. Trójcy z lat 1604-1608.

2.

Układ lokacyjny miasta Białej, z zabudową wzdłuż ulicy 11 Listopada i Stojałowskiego oraz placu Wojska Polskiego, placu Wolności i placu Ratuszowego. W układzie znajdują się dwa kościoły: katolicki p.w. Opatrzności Bożej i ewangelicki Marcina Lutera przy ulicy Stanisława Staszica wraz z budynkiem dawnej szkoły (obecnie plebania) i cmentarzem parafialnym przy ulicy Józefa Piłsudskiego.

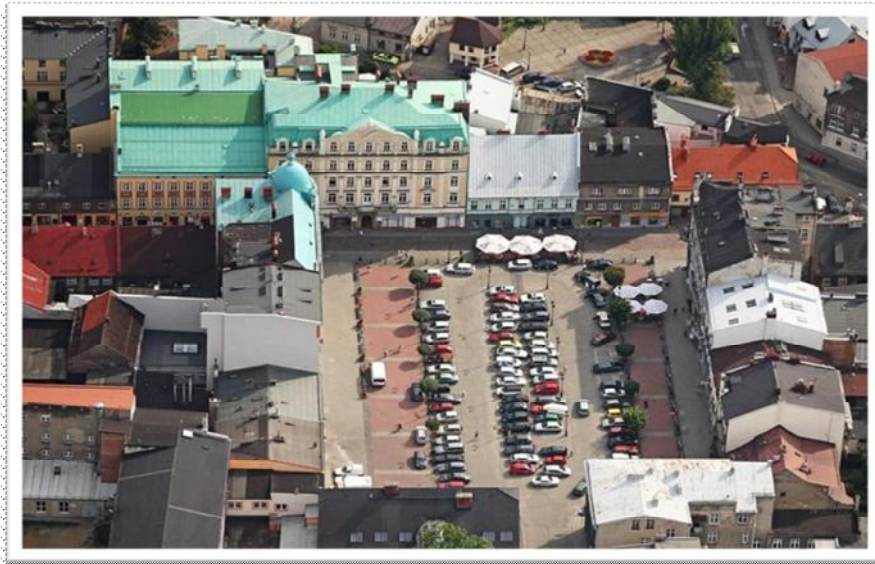
Układ lokacyjny miasta Białe

Elementy najcenniejsze w układzie:

- Budynki o znaczących walorach artystycznych:
 - pl. Ratuszowy 1 (ratusz miejski, arch. Emanuel Rost jun.)
 - pl. Ratuszowy 7 (kamienica Aloisy Gwoździowski)
 - pl. Ratuszowy 9 (remiza Straży Pożarnej, arch. Karl Korn)
 - pl. Wojska Polskiego 11 (budynek Starostwa)
 - pl. Wojska Polskiego 12/Targowa 2 (kamienica Rudolfa Nahowskiego tzw. „Pod Żabami”, arch. Emanuel Rost jun.)
 - pl. Wojska Polskiego 13 (kamienica Zygmunta Nahowskiego)
 - pl. Wolności 1 (kamienica Davida Feinera)
 - pl. Wolności 10 (kamienica Michaela Neumanna, arch. Alexander Neumann z Wiednia)
 - pl. Wolności 4 (kamienica rodziny Sabińskich)
 - pl. Wolności 7 (dawny Dom Cechowy)
 - ul. 11 Listopada 100-102 (dwór Köntzera)
 - ul. 11 Listopada 19 (dom z 1783 r.)
 - ul. 11 Listopada 34 (kamienica Racheli Mehl)
 - ul. 11 Listopada 35 / Komorowicka 1 (kamienica Schuberta, arch. Alfred Wiedermann 1935)
 - ul. 11 Listopada 38 / Ratuszowa 2 (dawny ratusz)
 - ul. 11 Listopada 40 (pałac Strzygowskich)
 - ul. 11 Listopada 60-62 (hotel „pod Orłem” z salą reductową, arch. Alexander Neumann z Wiednia)
 - ul. 11 Listopada 78-80-82 (kamienice Arnolda Grossa)
 - ul. Józefa Piłsudskiego 47 (szkoła, arch. Emanuel Rost sen.)
 - ul. Komorowicka 27 – szkoła (dawne Seminarium Nauczycielskie, arch. Sławomir Odrzywolski z Krakowa)
 - ul. Komorowicka 31 (willa Neumanna)
 - ul. Komorowicka 38 (willa Hessa, arch. Gustav Bleichert)
 - ul. Komorowicka 48 (pałac Emanuela Rosta jun.)
 - ul. Komorowicka 6 (kamienica)
 - ul. Krótka 1 / 11 Listopada 18 (kamienica własna braci Landau)
 - ul. ks. Stanisława Stojalowskiego 23 (bank, arch. Leopold i Simon Landau)

ul. ks. Stanisława Stojałowskiego 33 (dawna szkoła katolicka)
ul. ks. Stanisława Stojałowskiego 51 / Głęboka 16 (kamienica Jakubeckiego, arch. Leopold Bauer z Wiednia)
ul. Legionów 13 (kamienica Kwiecińskich, arch. Emanuel Rost jun.)
ul. Legionów 21 (willa Rosta-Rosnera, arch. Emanuel Rost sen.)
ul. Legionów 25 (szkoła, arch. Sławomir Odrzywolski z Krakowa)
ul. Stanisława Staszica: 2, 4, 6, 8, 10 (domy z końca XVIII w.)
ul. Towarzystwa Szkoły Ludowej (dom urzędniczy, arch. Wacław Nowakowski z Krakowa)
ul. Wyzwolenia 20 (szpital miejski)

- Elementy wystroju wnętrz kamienic: wzorzyste posadzki, żeliwne kute balustrady, polichromie w sieni, poidelka, stolarki drzwiowe z witrażowymi przeszkleniami i szkłem trawionym, witrażowe nadświetla z dekoracyjnym podziałem kwater, stolarki drzwiowe z dekoracją snycerską, przeszkleniami, supraportami.
- Kościół p.w. Opatrzności Bożej: rokokowa ambona i chrzcielnica, ołtarz główny i figury z tyrolskiego warsztatu Stuflessera i Rifessera z St. Ulrich k. Gröden, obraz ołtarzowy „Rozmnożenie chleba” oraz św. Józef, stacje Drogi Krzyżowej autorstwa Petera Michala Bohuna, polichromia Zdzisława Gedliczki, organy firmy Rieger z Karniowa, w otoczeniu kościoła: figura św. Jana Nepomucena na placu przed kościołem, figura św. Floriana po północnej stronie kościoła.
- Kościół Marcina Lutra: ołtarz z 1835 r. autorstwa krakowskiego rzeźbiarza Joachima Korneckiego z obrazem głównym „Jezus w Ogroju”, z 1837 r. autorstwa wiedeńskiego malarza Josefa Danhausera. Klasycystyczne organy z wytwórni Karola Kuttlera w Opawie, ambona z 1833 r. zdobiona postaciami rybaków wyciągających sieć, chrzcielnica z 1817 r., sztukaterie w nawie głównej autorstwa Jana Friedla z Opawy.
- Cmentarz ewangelicki przy ulicy Józefa Piłsudskiego z 1783 roku. Klasycystyczne pomniki z początku XIX w., liczne marmurowe epitafia przyścienne, reprezentacyjne grobowce przy murach, nagrobek Rudolfa T. Seeligera w formie sarkofagu z figurami, żeliwne kraty ogrodzeń, ceramiczne posadzki w założeniach grobowców.
- Założenia zieleni: park ratuszowy, ogród jordanowski przy ulicy Wyzwolenia, ogrody przy willach Emanuela Rosta sen i juniora.
- Przestrzeń publiczna – place miejskie, ulica 11 Listopada

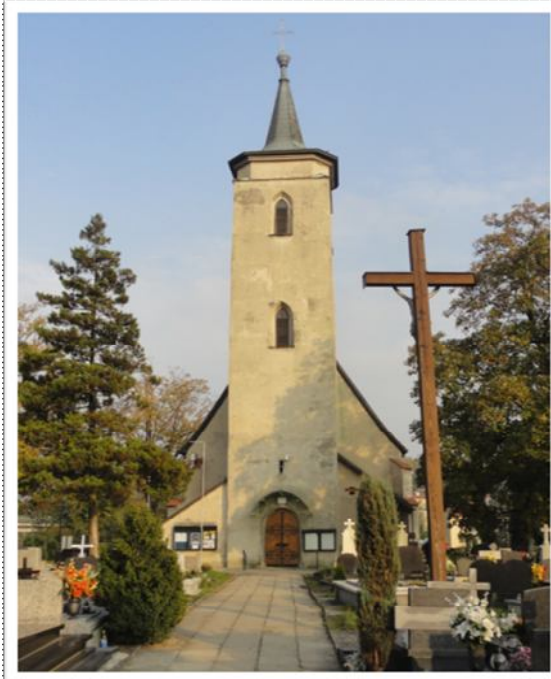

Plac Wolności

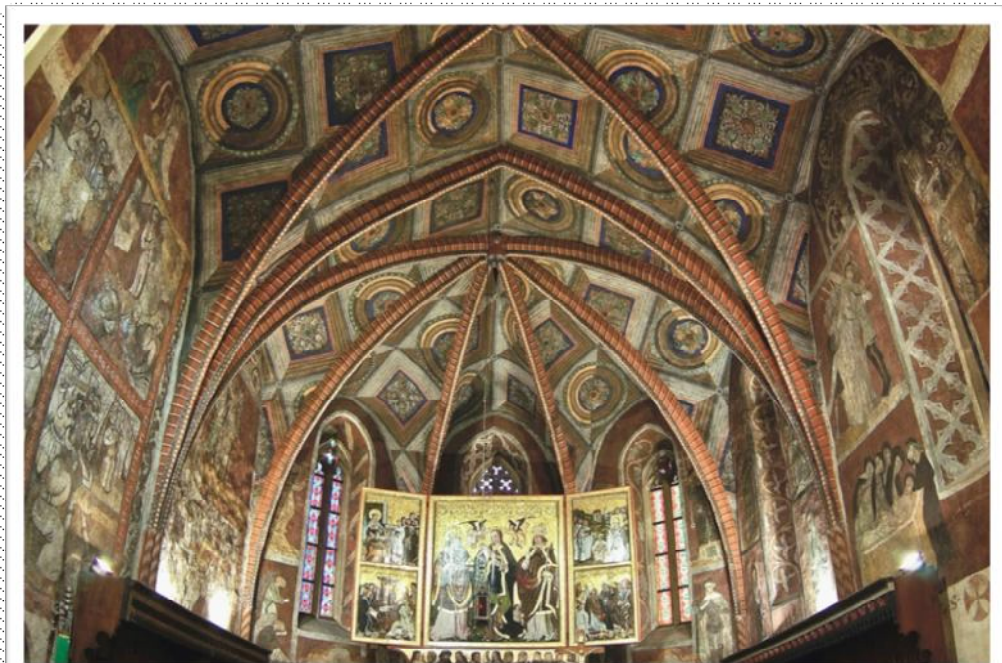
3.

Kościół p.w. św. Stanisława w Starym Bielsku z końca XIV w., z cmentarzem przykościelnym i dawną szkołą katolicką przy ul. Jana Sobieskiego 158. W kościele wystrój malarski (polichromie z 1390 – m.in. scena śmierci św. Stanisława Biskupa, 1550 i XVII w.). ołtarz główny tryptyk z końca wieku XV ze sceną Świętej

Rozmowy i scenami z życia św. Stanisława biskupa na skrzydłach oraz predellą, w apsydzie gotyckie sakramentarium z ok. 1380 r., gotyckie drzwi do zakrystii z ok. 1500 r., para jednorzędowych stali z 1563 r. fundacji dzwonnika Jana z Połomii, kamienne epitafium rycerza Jana Kecherle z Pierścica; kamienna chrzcielnica z malowaną drewnianą pokrywą z 1660 r., rokokowy chór muzyczny z 1773 r. wykonany przez cieślę Jerzego Szuberta; Kościół otoczony jest kamiennym gotyckim murem, okalającym cmentarz. Budynek szkolny z 1931 roku, klasycystyczny.

Kościół św. Stanisława w Starym Bielsku wraz z cmentarzem

Wnętrze prezbiterium kościoła św. Stanisława w Starym Bielsku

4.

Przedlokacyjne grodzisko wczesnośredniowieczne z XII/XIII w. Na jego terenie w latach 1818-1827 wzniesiono kościół Ewangelicki autorstwa budowniczego Geорга Biowskiego i murarza Andreea Schuberta, obok kościoła (ulica Jana Sobieskiego) w 1818 r. założono cmentarz.

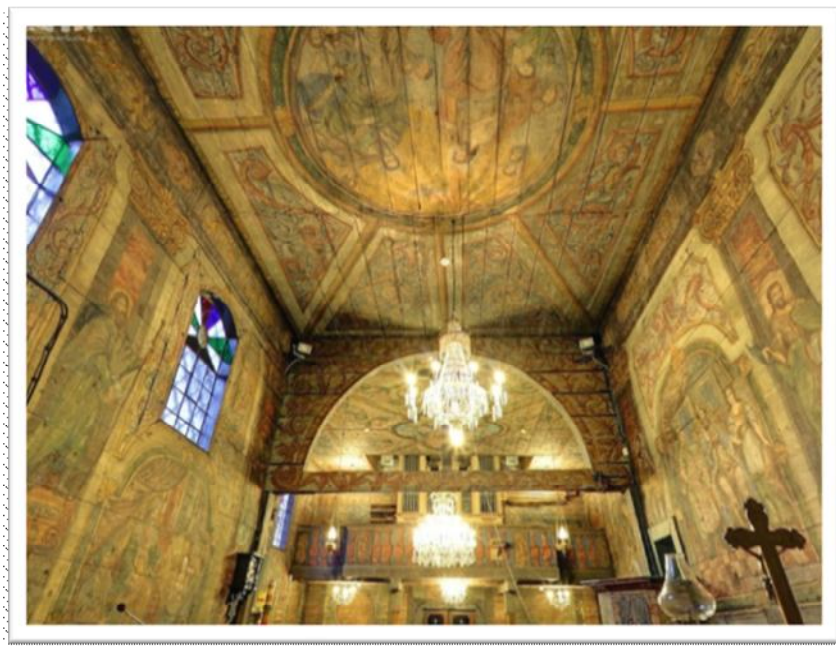

5.

Kościół p.w. św. Barbary w Mikuszowicach Krakowskich z końca XVII w., wraz z cmentarzem i dwoma figurami przydrożnymi. We wnętrzu późnobarokowe polichromie z 1723 autorstwa bielskiego malarza Johanna Mentila, rzeźba Matki Bożej z I poł. XV w., kopia tryptyku Rozesłania Apostołów z ok. 1470 r. Figury przy ulicy Cyprysowej: krzyż przydrożny z 1874 r., figura Chrystusa Nazareńskiego z 1846 r.

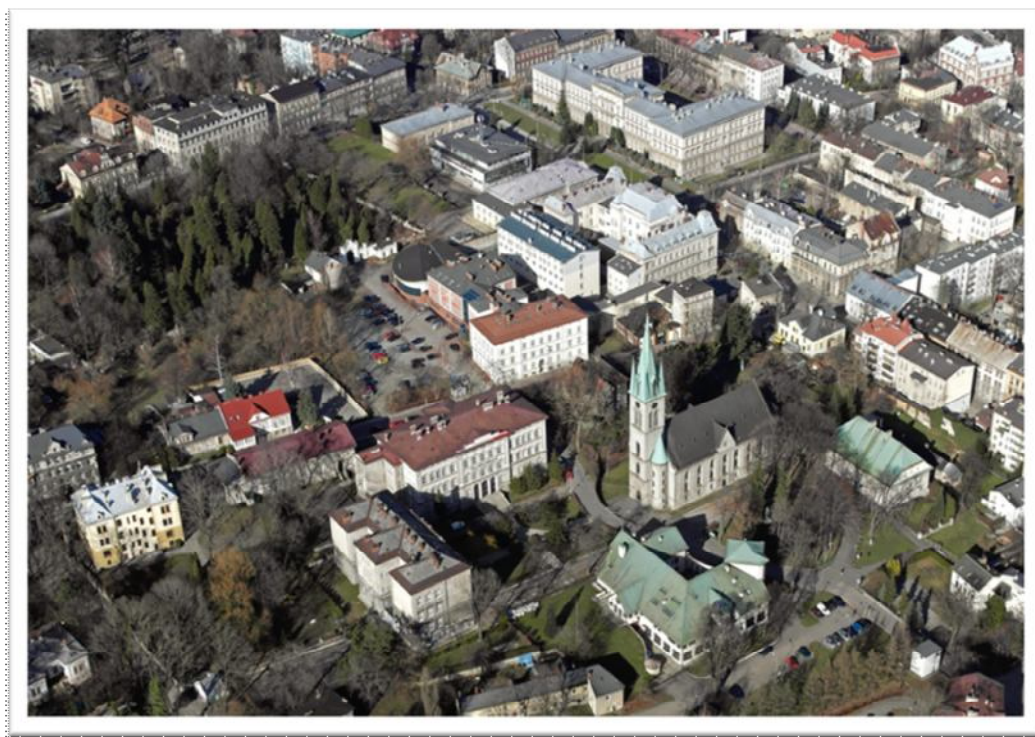
Kościół św. Barbary w Mikuszowicach Krakowskich

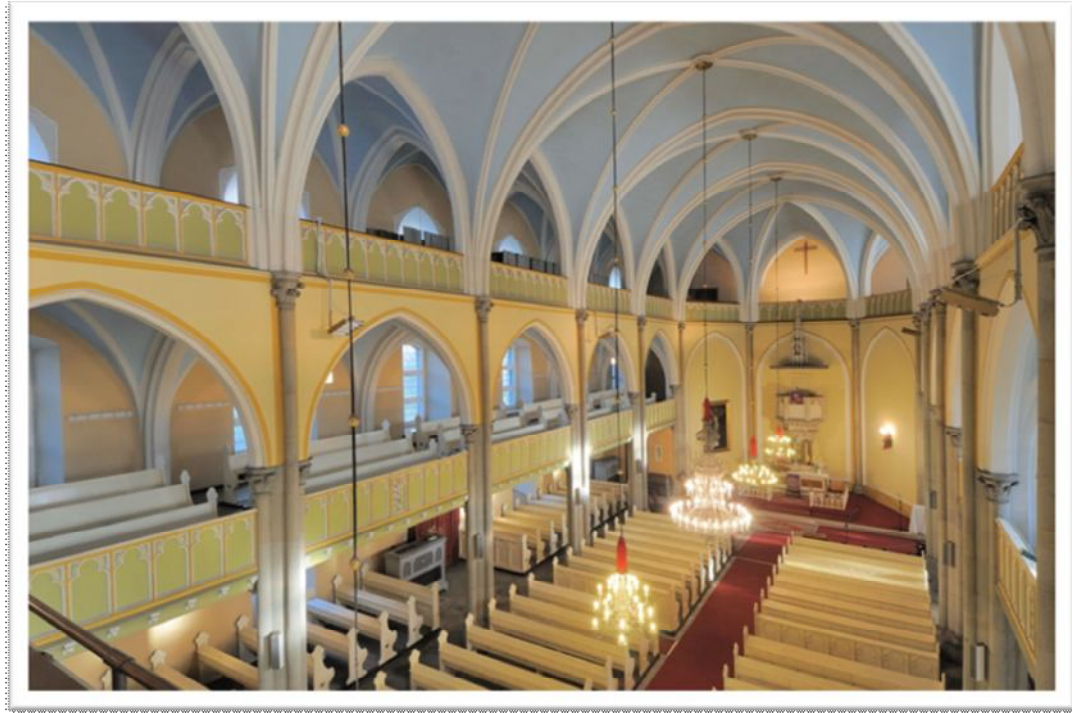
Wnętrze kościoła św. Barbary z polichromią Johanna Mentela

6.

Zespół zabudowy tzw. Bielskiego Syjonu, kwartału zabudowy powstającej od 1782 roku, zgrupowanej wokół pl. Marcina Lutra i ulicy Andrzeja Frycza Modrzewskiego wraz z cmentarzem ewangelickim.

Bielski Syjon (plac Marcina Lutra) z cmentarzem

Wnętrze kościoła ewangelickiego Zbawiciela na Bielskim Syjonie

Elementy najcenniejsze w zespole:

- kościół ewangelicki p.w. Zbawiciela (1782-1791), gotycyzowany przez Heinricha von Ferstla z amboną-ołtarzem.
- klasycystyczny budynek tzw. nowej szkoły ewangelickiej z lat 1792-1794.
- budynek Ewangelickiego Seminarium Nauczycielskiego (arch. Emanuel Rost sen.) 1867 r.
- budynek sali gimnastycznej (ul. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego 21)
- budynek Alumneum (ul. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego 12)
- gmach Ewangelickiej Szkoły Żeńskiej z 1896 r. (arch. Moritz Thien)
- willa przy ulicy Andrzeja Frycza-Modrzewskiego 15
- dawny Ewangelicki Dom Sierot przy Andrzeja Frycza ulicy Modrzewskiego 25
- pomnik Marcina Lutra z 1900 r., autorstwa wiedeńskiego rzeźbiarza Franza Vogla w otoczeniu komponowanego założenia zieleni
- Pomnik Wdzięczności i Miłości – klasycystyczny nagrobek pastora Georga Nowaka (zm. 1818, pierwotnie na cmentarzu przy kościele św. Trójcy)
- „sadzawka pastorów” – prostokątne założenie dawnej fontanny (część płyty nagrobnej rodziny Friedländer autorstwa Antona Wasserburgera z Wiednia).
- tzw. „stary cmentarz ewangelicki” z 1831 r. z neoromańską bramą główną i budynkiem kostnicy.

Brama starego cmentarza ewangelickiego, ul. Andrzeja Frycza-Modrzewskiego

7.

Zespół zabudowy wielkowiejskiej (kamienice i wille) pomiędzy ulicami 3 Maja, Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego, Juliusza Słowackiego, Listopadowej i Stanisława Wyspiańskiego z przecznicami (Andrzeja Frycza-Modrzewskiego, Henryka Sienkiewicza, Jarosława Dąbrowskiego, Grunwaldzka, Teodora Sixta, Fryderyka Chopina i Piastowska) wraz z parkiem miejskim – dawnym Parkiem Strzeleckim przy ulicy Juliusza Słowackiego.

Elementy najcenniejsze w zespole:

Budynki municypalne

- Starostwo Powiatowe i Sąd Grodzki (ulica Juliusza Słowackiego 15) projektu Karla Korna z 1898 r.
- Sala gimnastyczna Miejskiego Towarzystwa Gimnastycznego (ulica Juliusza Słowackiego 17) z 1898 roku, projektu Andreea Walczoka;
- Sala gimnastyczna szkół średnich (ulica Juliusza Słowackiego 19) projektu Ignatza Ungwera z 1891r.
- Bank Polski (ulica Teodora Sixta 19 / Zygmunta Krasińskiego 33) projekt: Jan Klimaszewski, Stanisław Filasiewicz 1928-1931
- Powiatowa Kasa Chorych (ulica Zygmunta Krasińskiego 34, firma Karla Korna 1924-1927)
- Gmach Towarzystwa „Silesia” (ulica Zygmunta Krasińskiego 32 / Teodora Sixta 17) firma Karl Korn 1922
- dawna Strzelnica (ulica Juliusza Słowackiego 27A) z 1831 r., przebudowana w 1880 r.
- remiza Straży Pożarnej (ulica Grunwaldzka 20-20a / Listopadowa 47-49) autorstwa Alfreda Wiedermanna i Antona Müllera z Cieszyna.
- Zespół Szpitala Powszechnego (ulica Stanisława Wyspiańskiego 21) autorstwa Karla Korna z lat 1891-1893.

Reprezentacyjna pierzeja ulicy 3 Maja z budynkami kamienic autorstwa m.in. Karla Korna i firmy Karl Korn, z ciągiem kamienic od nr 1-1a-3-5-7-9-9a, hotelem „Prezydent”, pasażem na ulicą Przechód projektu wiedeńczyków Hansa Mayra i Theodora Mayera, willą Alfreda Michla (nr 13), willą Bruno Pollaka (nr 17),

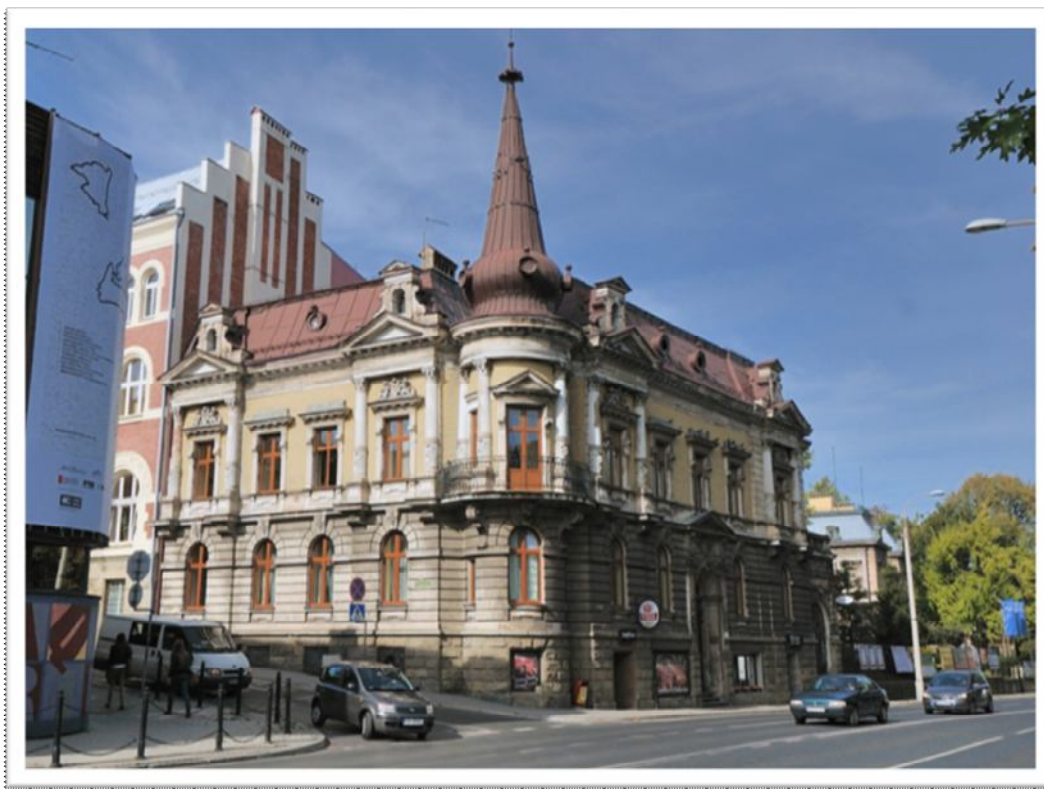
domem kolejowym (nr 14) projektu Bobrowsky'ego, ciągiem kamienic od nr 19-21-23-25, nr 27 i 29 (proj. Alexandra Neumanna z Wiednia), oraz 31, 31b-33-35-37-39.

Dawna Powiatowa Kasa Chorych ul. Zygmunta Krasieńskiego 34

Pierzeja ulicy 3 Maja, budynki nr 21-23-25

Willa Alfreda Michla ul. 3 Maja 13

Zespoły budynków szkolnych:

- Gmach dawnych Szkół Średnich (Szkola Realna i Przemysłowa) – obecne Technikum Elektryczno-Mechaniczne (ulica Juliusza Słowackiego 24 / Henryka Sienkiewicza) autorstwa Emanuela Rost sen. z lat 1873-1883;
- Szkoła Przemysłowa (ulica Teodora Sixta 20) autorstwa wiedeńczyka Ernsta Lindnera z lat 1909-1912;
- Dawne Gimnazjum Polskie (ulica Listopadowa 70 – Zygmunta Lubertowicza 3-7) projektu Alfreda Wiedermanna z lat 1924-1927;
- Szkoła podstawowa tzw. „Grażynka” (ulica Antoniego Osuchowskiego 8) projektu Kazimierza Sołtykowskiego z lat 1936-1939.

Szkoła „Grażynka”, ul. Antoniego Osuchowskiego 8

Budynki o znaczących walorach artystycznych:

- ul. Adama Mickiewicza 21 (willa Karla Korna)
- ul. Adama Mickiewicza 22 (Izraelicka Gmina Wyznaniowa, arch. Ernst Lindner & Theodor Schreier, Wiedeń 1904)
- ul. Adama Mickiewicza 23 (kamienica Heinricha Kestela)
- ul. Adama Mickiewicza 24 (willa Teodora Sixta, arch. Karl Korn)
- ul. Adama Mickiewicza 25 (kamienica Osiasa i Berty Schmelz)
- ul. Adama Mickiewicza 26 (kamienica Roberta Zipsa)
- ul. Adama Mickiewicza 27 (willa Hermanna Schneidera, arch. Andreas Walczok)
- ul. Adama Mickiewicza 3 (kamienica Josefa Grossa jun.)

- ul. Adama Mickiewicza 31a
- ul. Adama Mickiewicza 32 (kamienica Rappaporta, arch. A. Strunz, 1931)
- ul. Adama Mickiewicza 33
- ul. Adama Mickiewicza 35 (kamienica Hoffmannów, arch. F. Korn, 1910)
- ul. Antoniego Osuchowskiego 2-4-6 (domy urzędnicze, arch. Herman Eichinger, Wiedeń 1911-1912)
- ul. Bartosza Głowackiego 3 (willa Leona Sandlera, arch. F. Korn, 1921)
- ul. Bartosza Głowackiego 4-6-8 (dom Urzędników Kolei)
- ul. Fryderyka Chopina 11 (willa J. Handla, Victor Fenzl, Wiedeń 1925)
- ul. Fryderyka Chopina 13 (willa Georga Suchego)
- ul. Fryderyka Chopina 4-4a (projektu wiedeńczyka Siegfrida Sitte, 1921-1924 r.)
- ul. Fryderyka Chopina 5

Willa Hermanna Schneidera, ul. Adama Mickiewicza 27

- ul. Fryderyka Chopina 7 (kamienica Reicha, arch. F. Korn, 1932)
- ul. Fryderyka Chopina 9 (dom Victora Dańka, arch. A. Priessnitz, 1913)
- ul. Jana Matejki 4-6 (kamienica rodzin Fränkel i Neiger, arch. F. Korn, 1912)
- ul. Jana Matejki 8 (kamienica Józefa Koziela)
- ul. Jarosława Dąbrowskiego 3 (kamienica Bernharda Seroga)
- ul. Juliusza Słowackiego 14 (kamienica Ottona Walczoka, arch. A. Walczok, 1912)
- ul. Juliusza Słowackiego 16 (kamienica Josefa Hawy, arch. A. Walczok, 1912)
- ul. Juliusza Słowackiego 18 (kamienica Gertrudy Walczok, arch. A. Walczok 1924)
- ul. Juliusza Słowackiego 25 (kamienica Gottlieba Klusaka, arch. F. Korn, 1914)
- ul. Juliusza Słowackiego 28 (willa Mückenbrunna, K. Korn, 1920)
- ul. Juliusza Słowackiego 32 (willa Tugendhat, K. Korn 1923)
- ul. Listopadowa 21 (willa Severina Wilke, arch. A. Walczok, 1884)
- ul. Listopadowa 27 (dawny Ewangelicki Dom Sierot)
- ul. Listopadowa 31 (dawny Ewangelicki Dom Diakonów, arch. Br. Schulz)
- ul. Listopadowa 59 (willa Emanuela Wareckiej, arch. F. Korn, 1912)
- ul. Listopadowa 61 (willa Tramerów, arch. Jüttner & Bolek, 1912)
- ul. Piastowska 14 (willa Oskara Deutscha)
- ul. Piastowska 2
- ul. Stanisława Wyspiańskiego 5 (dom dawnego Towarzystwa „Nordmark”)
- ul. Stanisława Wyspiańskiego 8 (willa Karla Bauera, A. Strunz & Linnert, 1921)
- ul. Teodora Sixta 13

- ul. Teodora Sixta 14 (kamienica Rosenblumów, arch. Jüttner & Bolek, 1907)
- ul. Teodora Sixta 4
- ul. Teodora Sixta 6 (kamienica kamienica Rudolfa Glücklicha)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 1 (kamienica Karla Rödlera, arch. A. Walczok, 1901)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 25 (kamienica Marie Heide)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 26 (willa Karla Wenzla, E. Rost sen. 1888)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 28 (kamienica Olgi Josephy)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 29 (willa Fryderyka Tisovitz)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 31 (willa Kornhabera)
- ul. Zygmunta Krasińskiego 4 (kamienica Josefa Grossa jun.)
- Wyposażenie wnętrza kamienic: sztukaterie i polichromie ścienne, ceramiczne, wzorzyste posadzki, wystrój architektoniczny z detalem, kute balustrady schodów, stolarki drzwiowe z nadświetlami i rzeźbiarskimi supraportami, witrażowe przeszklenia, szkło trawione, żeliwne zlewy na klatkach schodowych.
- Park Strzelecki pomiędzy ulicami Juliusza Słowackiego, Fryderyka Chopina, Zygmunta Lubertowicza i Piastowską,
- Tunel kolejowy pod ulicą 3 Maja z lat 1876-1878.

8.

Zabudowa kamienic w pierzejach ulic Norberta Barlickiego, Cechowej i pl. Franciszka Smolki, kamienice i budynki użyteczności publicznej powstałe w miejscu zabudowy fabrycznej po połowie XIX w.

Elementy najcenniejsze w zespole:

Budowle autorstwa architektów z Wiednia:

- Kamienica przy ulicy Norberta Barlickiego 1 - dawna kawiarnia „Allegrì” (powojenna „Patria) z 1899 r., arch. Max Fabiani z wystrojem wnętrza (sztukaterie sufitowe, plafony).
- Pasaż (ul. Przechód) pomiędzy ulicami Norberta Barlickiego 3 i 3 Maja, z kamienicą przy ulicy Norberta Barlickiego 3 z lat 1908-1909, arch. Hans Mayra i Theodor Mayer.
- Kamienica Josefa Ungera z 1899 r. przy ulicy Norberta Barlickiego 13, arch. Alexander Neumann.
- Kamienica Geyera przy ulicy 11 Listopada 4 z 1912 r., arch. Ernst Lindner.
- Kamienica Viktora Burdy przy ulicy 11 Listopada 8, z 1905 r., arch. Titus Neugebauer.
- Kamienica Kurta Jankowsky,ego przy Placu Smolki 4, z 1911 r., arch. Ernst Lindner.
- Kamienica Alfreda Schmidta przy Placu Smolki 7, z 1905 r., arch. Ernst Lindner & Theodor Schreier.

Budynki o znaczących walorach artystycznych:

- ul. 11 Listopada 10 (kamienica Viktora Burdy, Karl Korn 1893)
- ul. 11 Listopada 6 (kamienica Pfistera, F. i C. Schulz, 1912)
- ul. Cechowa 12 (kamienica, Emanuel Rost sen., 1862)
- ul. Cechowa 18 (kamienica Gustava Molendy)
- ul. Norberta Barlickiego 11 (kamienica Bianki Jakobowicz, Emanuel Rost jun., 1904)
- ul. Norberta Barlickiego 15 (dawny „Grand Hotel”, Karl Korn 1884)
- ul. Norberta Barlickiego 19 (kamienica 1876)
- ul. Norberta Barlickiego 2 (kamienica Louisa Sachsa, Karl Korn, 1889)
- ul. Norberta Barlickiego 21 (kamienica 1869)
- ul. Norberta Barlickiego 4 (kamienica Wilhelma Löwenberga)
- ul. Norberta Barlickiego 5 (kamienica Polaczka, Wienzettel & Riedel, 1910)
- ul. Wzgórze 19 (Komunalna Kasa Oszczędności, Karl Korn 1889)

Kamienica Wiktora Burdy, ul. 11 Listopada 10

Polichromia we wnętrzu dawnej Cafe de L'Europe, ul. Wzgórze 21

9.

Funkcjonalistyczna dzielnica mieszkalna z lat 1934-1938 wzdłuż ulic Bohaterów Warszawy, gen. Stefana Grota Roweckiego, kpt. Aleksandra Kunickiego i Thomasa W. Wilsona. Kamienice z wyposażeniem wewnątrz (wysokiej klasy materiały budowlane i wykończeniowe z lat międzywojennych).

Ulica Bohaterów Warszawy 1

Funkcjonalistyczne kamienice przy ul. Bohaterów Warszawy 23 i 21

- ul. Bohaterów Warszawy 1 (proj. R. Jüttner & F. Bolek, 1934)
- ul. Bohaterów Warszawy 2A-3A-4A-5A-6A (proj. Alfred Wiedermann, 1937)
- ul. Bohaterów Warszawy 3 (proj. R. Jüttner & F. Bolek, R. Glücklich, 1934)
- ul. Bohaterów Warszawy 6
- ul. Bohaterów Warszawy 7
- ul. Bohaterów Warszawy 11 (proj. Walter Fussgänger, 1934)
- ul. Bohaterów Warszawy 13A

ul. Bohaterów Warszawy 17 (proj. R. Jüttner & F. Bolek, 1935)
ul. Bohaterów Warszawy 18
ul. Bohaterów Warszawy 21 (proj. Alfred Wiedermann, 1934)
ul. Bohaterów Warszawy 22
ul. Bohaterów Warszawy 23 (proj. Józef Kozieł 1935)
ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego 4 (proj. Paweł Juraszko 1936)
ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego 8
ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego 18
ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego 2 (proj. R. Jüttner & F. Bolek, 1935)
ul. gen. Stefana Grota-Roweckiego 22
ul. Hugona Kołłątaja 14
ul. kpt. Aleksandra Kunickiego 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10
ul. Thomasa W. Wilsona 1 / Bohaterów Warszawy 20A
ul. Thomasa W. Wilsona 11
ul. Thomasa W. Wilsona 3 (proj. Wilhelm Riedel 1937)
ul. Thomasa W. Wilsona 7 (S. Lenz 1937)
ul. Thomasa W. Wilsona 9

10.

Ulica 1 Maja z gmachem teatru, budynkiem „Małej Sceny” i z placem teatralnym oraz zespół kamienic i reprezentacyjnych gmachów użyteczności publicznej.

Elementy najcenniejsze w zespole:

- Teatr Polski autorstwa wiedeńców Emila von Förstera i spółki Fellner & Helmer z wyposażeniem: wystrój architektoniczno-sztukatorski, malowana kurtyna autorstwa Angelo Rottonary (warsztat wiedeński). Budynek „Małej Sceny”, plac teatralny z kopia fontanny i założeniem zieleni.
- Poczta Główna projektu Karla Korna z 1898 r.
- Gmach spółki „BUKO” (ulica 1 Maja 13), autorstwa wiedeńskiej firmy Theiss & Jaksch z 1922 r.

Budynki o znaczących walorach artystycznych

- ul. 1 Maja 5 (dom z salą kinową dawnego kina „Apollo”, Józef Kozieł 1930)
- ul. 1 Maja 6 (budynek dawnego Banku Austro-Węgierskiego z 1900 r.)
- ul. 1 Maja 11 (willa Erwina Bathelta, 1901 r.)
- ul. 1 Maja 12 (dworek Mänhardta z ok. 1820 r.)
- ul. 1 Maja 15 (willa Karola Steffana, Andreas Walczok, 1901)
- ul. 1 Maja 17 (dawna fabryka Piescha, przed 1870)

Willa Erwina Bathelta, ul. 1 Maja 11

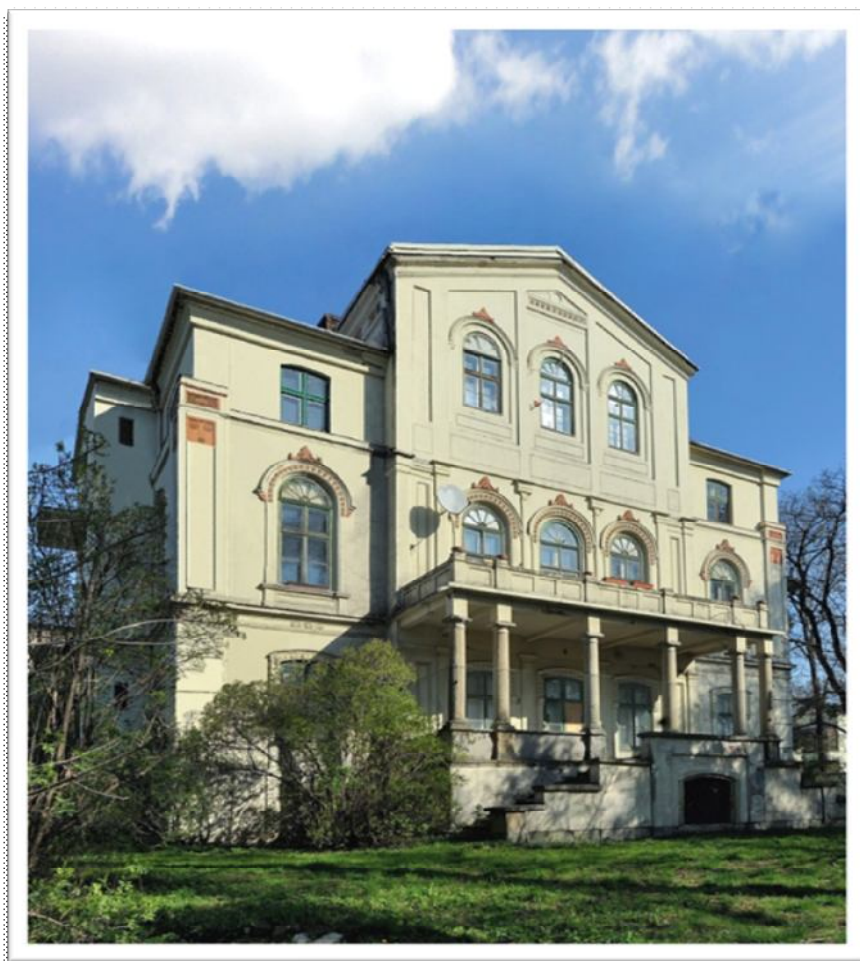
11.

Dzielnica willowa Żywieckiego Przedmieścia przy ulicach Józefa Lompy, Zdrojowej, św. Anny, NMP Królowej Polski i Artura Grotgera z budynkami willowymi:

- ul. Artura Grotgera 14 (willa O. Twerdy, V. Fenzl, Wiedeń 1923)
- ul. Józefa Lompy 13 (willa K. Wolfa, F.i C. Schulz, 1920)
- ul. Józefa Lompy 8 (willa Machalitz)
- ul. NMP Królowej Polski 17 (willa T. Prochaska, Wilhelm Riedel, 1920)
- ul. NMP Królowej Polski 21 (willa A. Bartelmussa, V. Fenzl, Wiedeń 1923),
- ul. NMP Królowej Polski 36
- ul. św. Anny 22 (willa Adolfa Kunza)
- ul. św. Anny 3 (willa O. Lesieckiego, 1929)
- ul. Zdrojowa 11A (willa M. K. Bartelmussa, Victor Fenzl (Wiedeń). 1921)
- ul. Zdrojowa 6 (willa C. J. Bartelmussa, Emanuel Rost sen., ok. 1872)

Willa Adolfa Kunza, ul. św. Anny 22

Willa Karla J. Bartelmussa, ul. Zdrojowa 6

12.

Dzielnica willowa Górnego Przedmieścia przy ulicach Stanisława Moniuszki, Wita Stwosza, Słonecznej, gen. Józefa Hallera po pl. Zwycięstwa z budynkami willowymi:

- ul. gen. Józefa Hallera 8
- ul. Słoneczna 2 (willa Junga, Andreas Walczok, 1905)
- ul. Słoneczna 3 (willa Ottona Brochmanna, Lesiecki i Scholz, 1931)
- ul. Słoneczna 4 (willa Josefa Prochaski, Vojtek & Rossmann, Polska Ostrawa 1904)
- ul. Stanisława Moniuszki 18
- ul. Wita Stwosza 3
- ul. Wita Stwosza 6a (willa Karla Englerta)

Willa Josefa Prochaski, ul. Słoneczna 4

13.

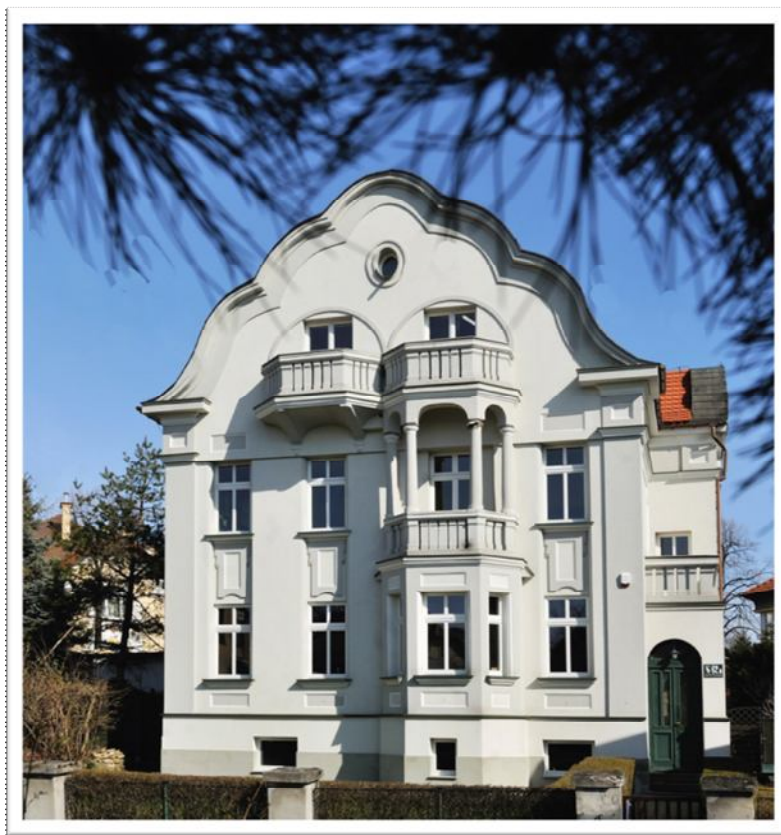
Zabudowa wzdłuż historycznych traktów wylotowych – ulic Cieszyńskiej i Jana Sobieskiego. domy sukienników z końca XVIII w.

- ul. Cieszyńska: 12, 18, 30, 42,
- ul. Jana Sobieskiego: 11, 13, 17, 19, 21, 23, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 41, 47

budynki o znaczących walorach artystycznych:

- ul. Cieszyńska 19/21 (kamienica Nitschów, Jüttner & Bolek 1903)
- ul. Cieszyńska 24 (pałacyk Juliusa Rotha, 1888 r.)
- ul. Jana Sobieskiego 6 (remiza Straży Pożarnej, Karl Korn 1884)
- ul. Jana Sobieskiego: 51 (dom tkacza),

- ul. Jana Sobieskiego 62a (willa Klemensa Matusiaka, Szatanek & Hanausek 1924),
- ul. Jana Sobieskiego 70 (dom oficerski, Alfred Wiedermann, 1924)
- ul. Jana Sobieskiego 83 (dawne koszary piechoty, obecnie szpital, Erwin Rieger, Wiedeń 1893-1895)
- ul. Jana Sobieskiego: stacje wodociągowe

Willa Klemensa Matusiaka, ul. Jana Sobieskiego 62A

Dom Oficerski, ul. Jana Sobieskiego 70 – Strzelców Podhalańskich 14-16-18

14.

Obiekty architektury przemysłowej:

- Zespół Gazowni Miejskiej pomiędzy ulicami Gazowniczą i Michała Grażyńskiego, z najstarszymi budynkami wzniesionymi po 1861, autorstwa C.R. Kühnella (dwa zbiorniki gazowe od strony południowej i budynek mieszkalny), piecownia przy ulicy Michała Grażyńskiego 5 projektu opawskiej firmy Ed. Ast & Comp., budynek zarządu przy ulicy Gazowniczej 14 z 1928 r., autorstwa A.J. Walczoka.
- Elektrownia Miejska (ulica Partyzantów 66) autorstwa braci Friedricha i Karla Schulz z lat 1892-1893.
- ulica Partyzantów 22 – zespół fabryki grępli Adolfa Mänhardta z dwoma budynkami willowymi z 1878 r., halą fabryczną z 1869 r., narożną halą od ulicy Sikornik z 1905 r. i skrzydłem wzdłuż ulicy Sikornik z roku 1922.
- ul. prof. dr. Mieczysława Michałowicza 3 / Sikornik – zespół odlewni fabryki maszyn Gustawa Josephy’ego z najstarszą halą odlewni (obecnie pawilon handlowy) z 1899 r. i modernistycznym założeniem fabrycznym wzniesionym po 1926 roku.
- ul. Powstańców Śląskich 6 / Partyzantów 21 (fabryka maszyn Gustava Josephy’ego), kompleks odbudowany po pożarze według projektu z 1926 r. w latach powojennych (od 1949)
- ul. Komorowicka 45 budynek przędzalni czesankowej braci Münch, z lat 1906-1907.
- ul. Komorowicka 110 budynek Przędzalni Czesankowej spółki z Vöslau, z lat 1907-1908, autorstwa opawskiej firmy Ed. Ast & Comp. (pierwszy żelbetowy budynek fabryczny w Białej).
- ul. 1 Maja 20, budynki fabryki suknienniczej Karla Wolfa, w pierzei ulicy wzniesione w latach 1872-1894, żelbetowa hala fabryczna z 1907 roku, autorstwa opawskiej firmy Ed. Ast & Comp. (pierwszy żelbetowy budynek fabryczny w Bielsku).
- ul. Podwale 60-76 (przędzalnia konopi, lnu i juty braci Deutsch), zespół budynków pomiędzy ulicami Podwale, Grażyńskiego, Kilińskiego i Okrzei, z lat 1890-1899 oraz 1924-1928.
- ul. Michała Grażyńskiego 22-24 (odlewnia i fabryka maszyn Gülcher & Schwabe) z ceglana halą odlewni z ok. 1900 r.
- ul. Komorowicka 36 (fabryka włókiennicza Karla Hessa) czworobok budynków fabrycznych z ok. 1880 r.
- ul. Józefa Piłsudskiego 3 (farbiarnia Schlesingera-Rabinowitza), ceglane budynki fabryczne powstałe ok. 1870 r.
- ul. ks. Stanisława Stojalowskiego 61 (fabryka likierów i rumu Arnolda Grossa) z halami fabrycznymi z 80-tych lat XIX wieku i ceglanym kominem.
- pl. Ratuszowy 5 (fabryka sukna Fryderyka Tislovitza) autorstwa firmy Karla Korna z 1922 r.

Fabryka Adolfa Mänhardta, ul. Partyzantów 22

Zespół Gazowni, ul. Gazownicza i Michała Grażyńskiego

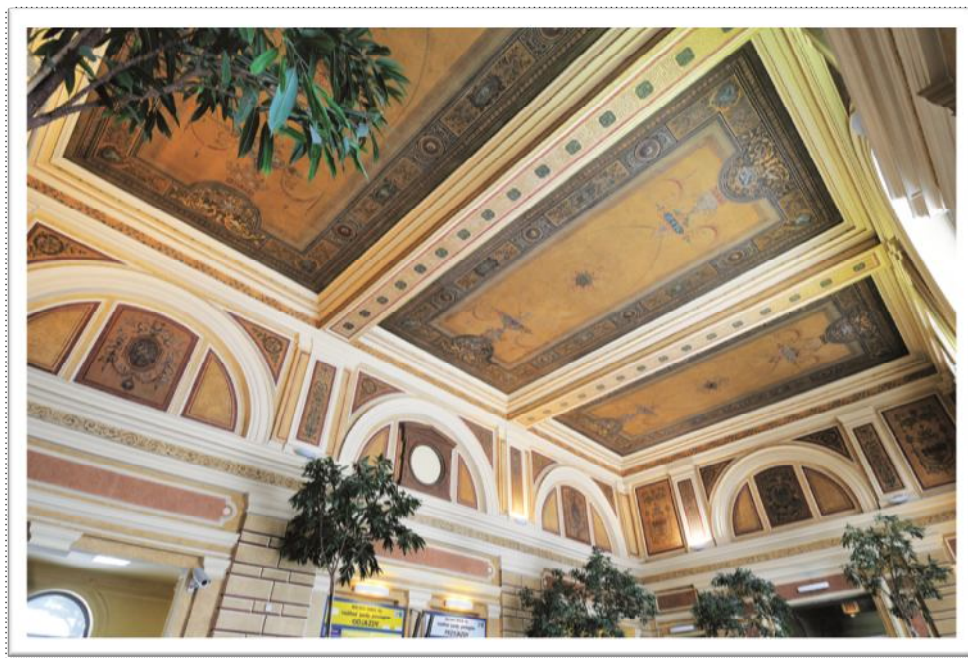
15.

Zespół budynków kolejowych przy ulicy Warszawskiej i Podwale

- tzw. „stary dworzec” z ok. 1860 r.; „nowy dworzec” przy ulicy Warszawskiej z 1890 r., proj. Carla i Friedricha Schulz i Karla Korna, polichromie holu autorstwa wiedeńskiej firmy Wild & Weygand.
- budynki dworca towarowego przy ulicy Podwale 59b

Dworzec kolejowy

Polichromie w budynku dworca kolejowego

16.

Kolonie domów robotniczych dla pracowników fabryki Gustava Josephy'ego przy ulicach prof. dr. Mieczysława Michałowicza, Robotniczej i Franciszka Kamińskiego:

- ul. Franciszka Kamińskiego 16-18-20-22 (z 1892 r.)
- ul. prof. dr. Mieczysława Michałowicza 17-39 i 41-43-45 (z 1892 r.) i 14-16 (z lat 1909-1911)
- ul. Robotnicza 1-11, 1a-11a, 2-4-6 (z lat 1903-1905)

Dom kolonii robotniczej, ul. Robotnicza 9A

Kamienica kolonii robotniczej, ul. prof. dr. Mieczysława Michałowicza 45

17.

Kolonia willowa Urzędniczej Spółki Budowlanej pomiędzy ulicami Juliusza Słowackiego nr 40-42-46-50, Andrzeja Struga 7 i Urzędniczą 1-2/4-3-5-7 z 1925 roku. Projekty domów wykonane przez firmę Karla Korna.

Dom przy ul. Urzędniczej 2-4

18.

Willa Eduarda Zipsera z założeniem parkowym przy ulicy Bystrzańskiej 52 z 1902 r., autorstwa Emanuela Rosta z bogatym wyposażeniem wnętrza: polichromie sufitowe, wystrój sztukatorski, kasetonowe stropy, plafony, stolarki drzwiowe z dekoracją snycerską, intarsjami, rzeźbiarskimi supraportami i przeszkleniami szkłem trawionym, przepierzenie ścian z drewnianej stolarki z intarsjami i przeszkleniem, witrażowe okna holu ze szkłem gomółkowym, przeszklenie świetlika dachowego ze szkłem trawionym, kuta balustrada schodów, wzorzyste, ceramiczne posadzki, kafelki ścienne w dawnej kuchni z dekoracją ornamentalną.

Willa Eduarda Zipsera, ul. Bystrzańska 52

19.

Dworek barona Adolfa Klobusa w Mikuszowicach Krakowskich przy ulicy Żywieckiej 193, z 70-tych lat XIX w., wraz z dwoma budynkami gospodarczymi i założeniem parkowym.

Dworek barona Klobusa, ul. Żywiecka 193

20.

Zespół pałacu fabrykanckiego rodziny Bartelmuss przy ulicy Działkowców 12A z końca XIX w., z założeniem parkowym i wyposażeniem wnętrza (wystrój sztukatorski, stolarka drzwiowa z przeszkleniami szkłem trawionym).

Willa rodziny Bartelmuss, ul. Działkowców 12A

21.

Zabudowa willowa i uzdrowiskowa dzielnicy Olszówka z końca XIX i początku XX w. zgrupowana wzdłuż ulic: Olszówka, Laskowa, Poczтова z dawną remizą tramwajową i hotelami.

Elementy najcenniejsze w zespole:

Budynki dawnych hoteli i domów kuracyjnych:

- ul. Olszówka 20 (tzw. Kurhaus Nahmanna) z 70-tych lat XIX w.
- ul. Olszówka 22 (nowy hotel „Beskid”) z 1904 r.
- ul. Olszówka 24 (stary hotel „Beskid”) z 1895 r.
- ul. Olszówka 29 (restauracja „Czerwony Kapturek”) z połowy XIX w. (dawna restauracja Bernarda Blocha) rozbudowana w latach międzywojennych XX w.
- ul. Poczтова 32 (dawna leśniczówka) z 1857 r.

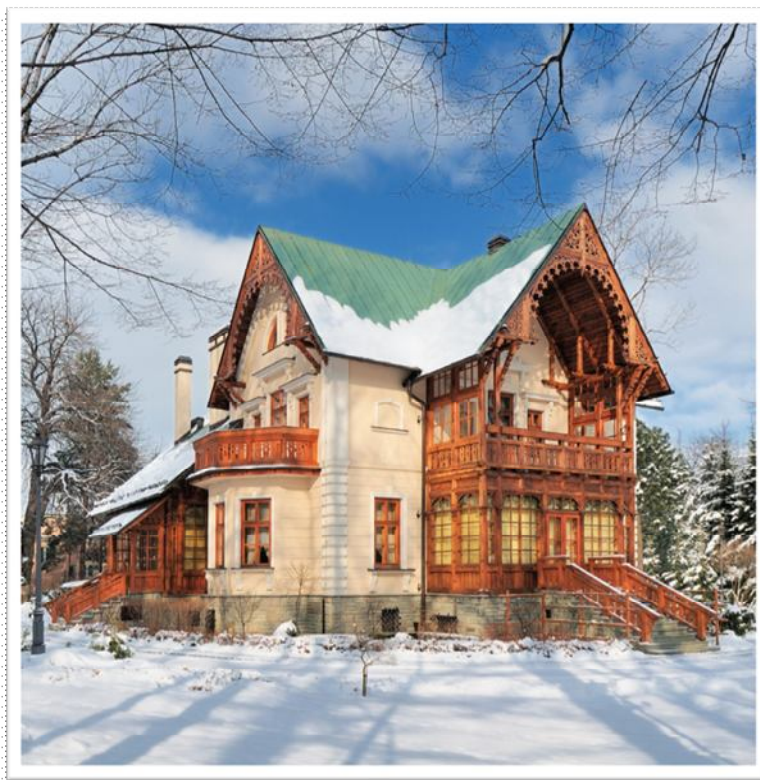
Willa Salomona Pollaka, ul. Olszówka 49

Założenie parkowo-leśne Cygańskiego Lasu wzorowane na Lasku Wiedeńskim.

Budynki o znaczących walorach artystycznych:

- ul. Olszówka 19 (willa Hugo Schneidera) z 1911 r.
- ul. Olszówka 26 (willa Josefa Nachmanna) z 1904 r.
- ul. Olszówka 28 (willa Adolfa Pollaka) z 1888 r.
- ul. Olszówka 46 (willa Karla Korna) z 1890 r.
- ul. Olszówka 49 (willa Salomona Pollaka) z lat 70-tych XIX w.
- ul. Olszówka 67 (willa Johanna Scholza „Anna”) z 1907 r.
- ul. Olszówka 77 (willa Marie Hähnel) z lat 90-tych XIX w.
- ul. Olszówka 102 (willa Olgi Josephy) z 1891 r.
- ul. Poczтова 12 (willa Schäffer-Riesenfeld) z 1888 r.
- ul. Poczтова 14 (willa Karla Riesenfelda)
- ul. Poczтова 18 (willa Gustava Molendy) z 1907 r.
- ul. Poczтова 22 (willa Antona Fischera)
- ul. Poczтова 24 (willa Richarda Bathelta) z 1907 r.
- ul. Laskowa 38 (willa Jadwigi Polatschek) z 1893 r.
- ul. Laskowa 54 (willa Adolfa Mänhardta) z 1890 r.
- ul. Grotowa 11 (willa Strzygowskich) z lat 20-tych XX w.
- ul. Grzybowa 8 (pałacyk Hermine Hess „Florian”) z 1888 r.

- ul. Różana 3 (willa E. Drozd) z 1929 r.
- ul. Różana 4 (willa Wolfganga Josephy'ego) z lat 30-tych XX w.
- ul. Młodzieżowa 7 (willa Georga Schwabe) z 1907 r.
- ul. Miła 6 (willa Elwire Büttner) z 1895 r.
- ul. Filatelistów 1 (willa Ericha Eichhorna) ok. 1898 r.
- ul. Tennisowa 12 (willa Bruno Jellinka) z 1923 r.

Willa Adolfa Mänhardta, ul. Laskowa 54

Willa Ericha Eichhorna, ul. Filatelistów 1

Wnętrze willi Gustawa Molendy, ul. Pocztowa 18

22.

Zespół dworu starostów lipnickich, klasycystyczny pałac arc. Albrechta Habsburga z połowy XIX w. – przed 1858 r. (ob. klasztor sióstr Córek Bożej Miłości), kaplica pałacowa z 1896 r. autorstwa Emanuela Rosta, budynek szkolny (ul. Władysława Broniewskiego 13) z 1907 r., i założenie parkowe. W obrębie założenia figura św. Jana Nepomucena z końca XVIII w.

Dawny dwór Starostów Lipnickich

23.

Dom Żołnierza Polskiego przy ulicy Władysława Broniewskiego 27, proj. Ludwik Landau w 1925 r., w stylu zakopiańskim, z wystrojem i układem wnętrza.

Dom Żołnierza, ul. Władysława Broniewskiego 27

24.

Zespół zabudowań dworu rodziny Nahowskich w Lipniku: willa (ulica Lipnicka 72) z 1886 r., czworak z 3 ćw. XIX w., (ulica Lipnicka 70) budynki służby oraz założenie parkowe.

Dwór rodziny Nahowskich, ul. Lipnicka 72

25.

Kościół rzymskokatolicki p.w.
Narodzenia NMP w Lipniku
z lat 1881-1893, autorstwa Gustawa Bleicherta,

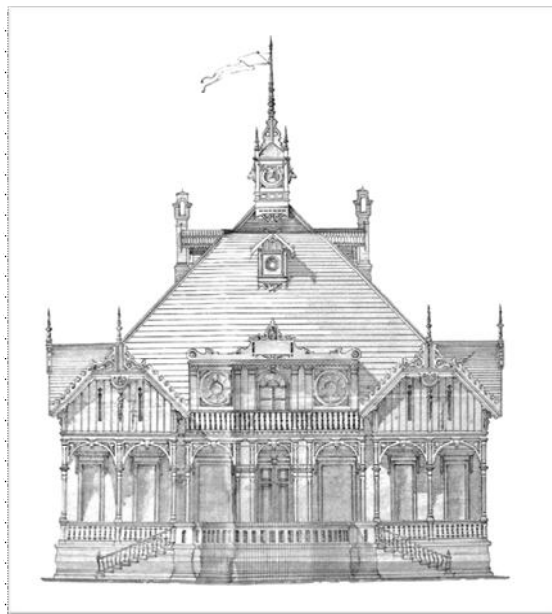
- gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem ok. 1470 r.,
- ołtarze boczne z 1883 r.,
- witraże i polichromia autorstwa Adama Bunscha z lat 1948-1957
- mur okalający kościół (dawniej cmentarz przykościelny) z 14 kaplicami.

Kościół Narodzenia NMP w Lipniku

26.

Leśniczówka w Lipniku przy ulicy Polnej 216 z 1884 roku, autorstwa Emanuela Rosta sen., w otoczeniu parkowym z amfiteatrem.

Projekt leśniczówki w Lipniku, Emanuel Rost sen.

Fragment wystroju snycerskiego werandy leśniczówki

27.

Zespół kąpieliska miejskiego przy ulicy Marii Konopnickiej z 1936 roku, projektu Pawła Juraszki, (wykonawstwo firma Karol Korn), zabudowa funkcjonalistyczna z wieżą skoków, parą basenów i budynkiem kawiarni. Przy wejściu rzeźba pływaczki (Gertruda Dawidowicz).

Kąpielisko przy ul. Marii Konopnickiej

28.

Ekspresjonistyczny budynek przychodni przeciwgruźliczej przy ulicy Parkowej 1, autorstwa Aloisa Strunza z lat 1928-1930 przy Parku Blichowym.

Dawna przychodnia przeciwgruźlicza, ul. Parkowa 1

29.

Zespół zabudowań lotniska dawnej Śląskiej Szkoły Lotniczej przy ulicy Cieszyńskiej 317-323 z lat 1934-1936: budynek wieży kontrolnej (ul. Cieszyńska 321), budynek szkoleniowy / hotelowy (ul. Cieszyńska 317), hala hangaru samolotowego (ul. Cieszyńska 323), założenie zieleni z aleją dojazdową i małą architekturą.

Kompleks budynków lotniska

Budynek wieży kontrolnej

30.

Kościół rzymskokatolicki p.w. Nawiedzenia NMP w Hałcnowie przy ulicy Wyzwolenia z zespołem dawnego dworu hałcnowskiego przy ulicy Siostry Małgorzaty Szewczyk 24.

Elementy najcenniejsze w zespole:

- Kościół rzymskokatolicki p.w. Nawiedzenia NMP z lat 1777-1784, przebudowany w latach 1859-1864. We wnętrzu rzeźba ołtarzowa – Pieta z 1945 r., (kopia XVII-wiecznej), Kościół otoczony murem z kaplicami pasyjnymi i krzyżem XVII/XVIII w.
- Figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, na kolumnie z k. XVIII w.
- Budynek plebanii (ulica Wyzwolenia 334)
- Dwór Pruszyńskich z końca XVIII w. (obecnie klasztor sióstr serafitek), ul. Siostry Małgorzaty Szewczyk 24
- Kapliczka z figurą św. Józefa z XIX w.
- Założenie ogrodowe z aleją dojazdową i murem oporowym
- Stary cmentarz z kaplicą cmentarną i krucyfiksem z 1833 r., w otoczeniu starodrzewu.

Kościół p.w. Nawiedzenia NMP w Hałcnowie

Dwór Pruszyńskich, klasztor sióstr serafitek, ul. Siostry Małgorzaty Szewczyk 24

31.

Historyczne kompleksy stawów:

- Staw Blachurowy pomiędzy ulicami Barkowską i Grenady o tradycji średniowiecznej, wzmiankowany w 1491r., z łąkami w dolinie potoku.
- Kompleks stawów hałnowskich z łąkami pomiędzy ulicami Janowicką i Zagrody w północno-wschodniej części Hałnowa, w obrębie przysiółku Zagrody.
- Kompleks stawów i łąk w dolinie Białej, w północno-zachodniej części Komorowic Krakowskich pomiędzy ulicami Za Kuźnią, Sejmową i Muchomorów, połączone ze stawami Bestwińskimi.

Stawy w Komorowicach Krakowskich

Stawy w Hałnowie

32.

Zapora wodna i jezioro Wielka Łąka w Wapienicy z budynkiem leśniczówki „Barbara” i studzienkami.

- Zapora dostępna z ulic Tartacznej i Zapora zbudowana w latach 1928-1931 przez firmę Dyckerhoff & Wittmann z Drezna, żelbetowa o długości 309 m., wysokości 23 m. Spiętrza wody trzech potoków: Barbara, Wapienica i Żydowski, tworzących potem rzekę Wapienica.
- zbiornik wodny, zwany Jeziorem Wielka Łąka, położony po stronie pd. zapory, położone na wys. 478 m. n. p. m., o powierzchni 24 ha, głębokości 22 m. i pojemności ok. 1,3 mln m³.
- Trzy studzienki z lat 1893-1895 zasilane wodą ze sztucznego jeziora leżącego w granicach Wapienicy
- Leśniczówka „Barbara” przy ulicy Tartacznej 284, zbudowana w 2 poł. XIX w. jako zameczek myśliwski dla księcia Jana Sułkowskiego.
- Budynek dawnej gajówki.

Zapora wodna w Wapienicy na jeziorze Wielka Łąka

Leśniczówka „Barbara” w Wapienicy, ul. Tartaczna 284

33.

Cmentarze (poza wymienionymi w obszarach podlegających ochronie).
(szczegółowe opisy w rozdziale 5.2.4. Cmentarze)

- Cmentarz katolicki przy ulicy Grunwaldzkiej z roku 1884.
- Cmentarz ewangelicki przy ulicy Listopadowej (tzw. „nowy”) z lat 1909-1911, autorstwa wiedeńczyków Hansa Mayra i Theodora Mayera.
- Cmentarz ewangelicki w Mikuszowicach Śląskich przy ulicy Bystrzańskiej z ok. 1828 r.
- Cmentarz katolicki w Białej przy ulicy Cmentarnej z 1790 r.,
- Cmentarz żydowski przy ulicy Cieszyńskiej z 1849 r.
- Cmentarz wojskowy na osiedlu Wojska Polskiego, założony w 1924 r.,
- Cmentarz ewangelicki w Komorowicach Śląskich, założony przed 1836 r.
- Cmentarz katolicki w Leszczynach przy ulicy Ignacego Krasickiego z 1927 r.
- Cmentarz katolicki w Lipniku przy ulicy Polnej
- Cmentarz ewangelicki przy ulicy Krakowskiej
- Cmentarz katolicki Kamienicy przy ulicy Karpackiej wraz z neogotyckim kościołem jubileuszowym p.w. św. Małgorzaty z 1899 r., (autorstwa wiedeńczyka Karla Steinhofera).
- Cmentarz ewangelicki Kamienicy przy ulicy Karpackiej z 1899 r., wraz z kaplicą cmentarną autorstwa Karla Steinhofera (Wiedeń) neogotycką, z wieżą w górnej kondygnacji ośmioboczną, nakryta szpiczastym namiotowym dachem. Elewacje, za wyjątkiem południowej nawy bocznej tynkowanej, ceglane, narożniki, oraz detale architektoniczne kamienne, malowane; W tympanonie głównego portalu od zachodu płaskorzeźba Chrystusa niosącego krzyż; W tympanonie portalu pod wieżą Baranek Eucharystyczny; Wyposażenie w większości nowe; Z pierwotnego zachowane neogotyckie figury świętych, projektu Karola Steinhofera z Wiednia

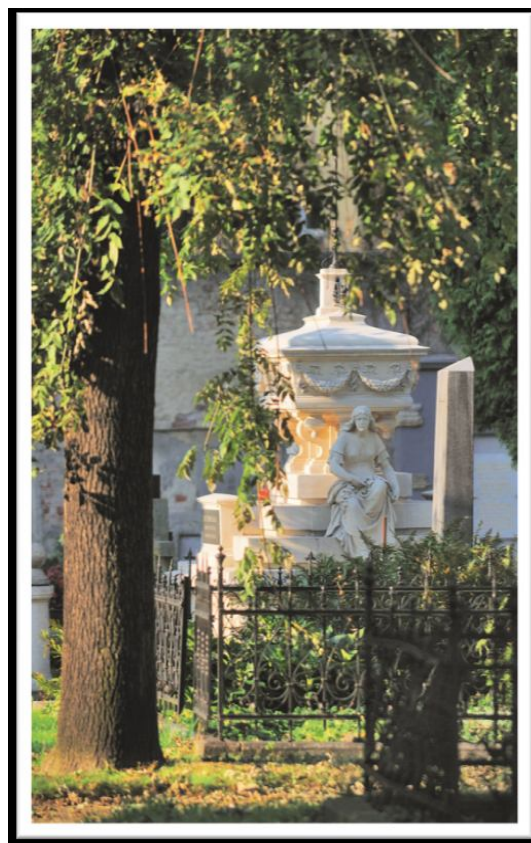
Krużganki cmentarza katolickiego, ul. Grunwaldzka

Kaplica na nowym cmentarzu ewangelickim, ul. Listopadowa

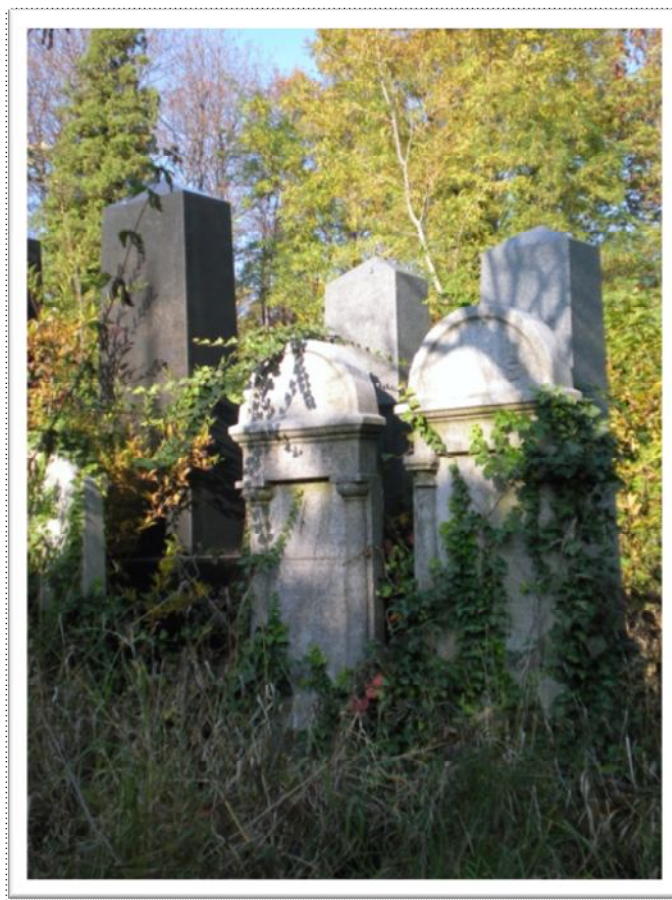
Cmentarz katolicki w Białej

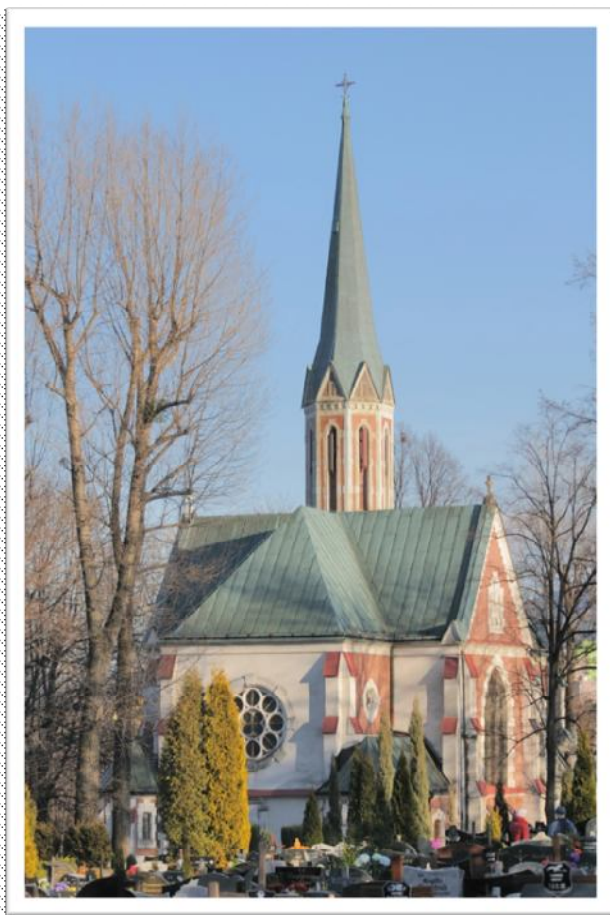
Cmentarz parafii ewangelickiej p.w. Marcina Lutra w Białej

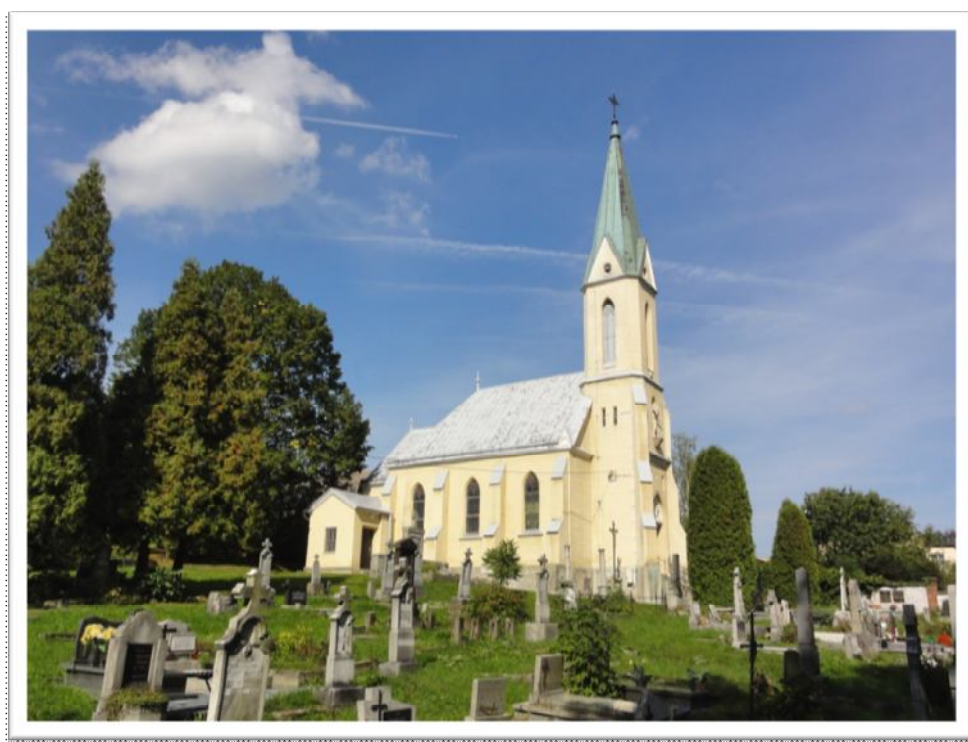
Dom przedpogrzebowy na cmentarzu żydowskim przy ul. Marii Konopnickiej

Cmentarz żydowski przy ul. Marii Konopnickiej

Kościół św. Małgorzaty w Kamienicy wraz z cmentarzem

Kaplica na cmentarzu ewangelickim w Kamienicy

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • zasoby dziedzictwa kulturowego o szczególnych walorach: wysokiej klasy obiekty architektury wielkomiejskiej z wyposażeniem wewnątrz, liczne zabytki przemysłu i techniki, kościoły i cmentarze, willowe dzielnice podmiejskie, zabudowa wiejska oraz założenia zieleni parkowej • dziedzictwo kultury materialnej, w szczególności zabytki architektury zachowane bez strat i zniszczeń wojennych • wielokulturowość obszaru, w tym również wielość nacji, religii i tradycji • dziedzictwo twórców przybyłych z innych rejonów Europy – szczególnie związanych z artystycznym środowiskiem wiedeńskim • tradycje związane z rozwojem przemysłu włókienniczego i maszynowego; • obszary ochrony krajobrazu kulturowego w granicach zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i użytków ekologicznych • historyczne powiązania handlowe, kulturowe, administracyjne z państwami Europy Środkowej (Czechy, Słowacja, Węgry, Austria) • historyczne trakty (Trakt cesarski) • rozwijająca się aktywna turystyka związana z zabytkami (szlaki kulturowe – budownictwa drewnianego, zabytków techniki oraz szlak fortyfikacji XX-wiecznych) • wzrost aktywności organizacji społecznych i obywatelskich w dziedzinie opieki nad zabytkami 	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan zachowania wielu obiektów zabytkowych wynikający z wieloletniego braku bieżącej konserwacji i systematyczności działania, stosowania, niewłaściwych technologii i materiałów w substancję zabytkową • niespójność prawna uniemożliwiająca skuteczną ochronę zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków • zmiana stosunków własnościowych wskutek wymiany ludności po 1945 r. • nieuregulowana własność części obiektów zabytkowych lub niekorzystny podział własności • brak odpowiedniego inwestora dla obiektów wystawionych do sprzedaży • wzrastająca liczba obiektów i terenów przemysłowych wymagająca rewitalizacji • brak świadomości społecznej dotyczącej zasobów dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej • niedostateczna edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego • niedostateczna świadomość środowisk inwestorskich i projektowych • niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej • niewystarczający udział mediów lokalnych w propagowaniu i promocji zabytków • kradzieże (szczególnie dotyczące cmentarzy i obiektów pozostających w pustostanach i obiektów archeologicznych)

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy europejskich i programów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego • wzrost wartości zabytku i lokalnych tradycji jako produktu turystycznego • włączanie obiektów zabytkowych w obieg gospodarczy • rozwój organizacji pozarządowych • promowanie wielokulturowych korzeni 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki • brak środków finansowych właścicieli obiektów na konserwację • presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo-kulturowych • braki w zakresie tworzenia prawa lokalnego, w tym niekontrolowana urbanizacja, brak realizacji wytycznych konserwatorskich, • niestabilność przepisów prawa

<p>miasta</p> <ul style="list-style-type: none"> • opracowanie planów miejscowych o charakterze konserwatorskim określających zasady i kierunki ochrony zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> • brak doradztwa dla osób prywatnych inwestujących w obiekty zabytkowe • brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i efektywnej ich promocji
---	---

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety Programu opieki

Priorytet I:

Uznanie dziedzictwa kulturowego za wyznacznik specyfiki miasta i jego atrakcyjności.

Założenia aktualnej strategii rozwoju Bielska-Białej łączą w sobie wizję miasta jako „silnego ośrodka przemysłu, handlu, usług i turystyki Polski Południowej” z funkcją rezydencjonalną i specyfiką ośrodka naukowego. Cele te, mimo iż bezpośrednio nie koncentrują się na tematyce dziedzictwa kulturowego, nie mogą być w pełni zrealizowane bez uwzględnienia istotnej roli zabytków. Uznanie kluczowego miejsca spuścizny kulturowej w przestrzeni miasta i podjęcie odpowiednich działań celem jej zachowania i rewaloryzacji powinno być traktowane jako priorytetowe. Bielsko-Biała niezaprzeczalnie wyróżnia się wśród innych miast regionu klasą artystyczną miejskiej architektury mieszkalnej oraz budowli municypalnych i sakralnych. Najbardziej wartościowe przykłady z XIX i początku XX wieku czerpią z wzorców wiedeńskich i uniwersalistycznych form modernizmu. Są to unikalne wartości dziedzictwa Bielska-Białej, które w połączeniu z walorami krajobrazowymi i położeniem geograficznym stanowią duży potencjał rozwojowy.

Priorytet II:

Przywracanie tożsamości miasta i jego mieszkańców przez upowszechnianie i promowanie wiedzy o miejscowej spuściznie kulturowej.

Największe zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego Bielska-Białej, oprócz kilku dziesięcioleci zaniedbywania, stanowiły zmiany społeczne i socjologiczne, jakie miały miejsce po 1945 roku, oraz w latach 70-tych jako pochodna wprowadzenia zakładów przemysłowych nowych branży (Fiat). Wymiana ludności, związana z opuszczeniem miasta przez dużą część jego rodowitych mieszkańców i osiedleniem się przybyszów przeważnie ze wschodnich terenów Polski, zerwała ciągłość lokalnych tradycji i identyfikację z miejscem zamieszkania. Nie pozostało to bez wpływu na spuściznę materialną, pozbawioną właścicieli, której geneza i wartość pozostawały niezrozumiałe. W sposób szczególnie dramatyczny sytuacja ta dotknęła bielskie i bialskie cmentarze, ale i miejscową architekturę, użytkowaną niezgodnie z pierwotnym przeznaczeniem (np. wille zamieniane na budynki wielorodzinne). Przywrócenie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania, szczególnie ważne dla pokoleń bielszczan urodzonych w latach powojennych, zrozumienie tożsamości opartej na wielokulturowości i zróżnicowaniu religijnym, przekłada się na świadome wykorzystanie walorów spuścizny kulturowej, gwarantując zarazem jej przetrwanie.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki.

W ramach **Priorytetu I: „Uznanie dziedzictwa kulturowego za wyznacznik specyfiki miasta i jego atrakcyjności”** określono następujące kierunki działania:

Kierunek 1: Utrzymanie i ochrona dziedzictwa kulturowego na poziomie pozwalającym na trwałe zachowanie i wyeksponowanie jego walorów.

Blisko pięćdziesiąt lat zaniedbywania dużej części substancji zabytkowej miasta stworzyło sytuację, w wyniku której większość obiektów wymaga pilnych i specjalistycznych zabiegów konserwatorskich. W wielu przypadkach działania renowacyjne powinny być prowadzone w oparciu o programy konserwatorskie, opracowane w sposób kompleksowy dla całych kwartałów miejskich, obejmujące zarówno elewacje jak i wnętrza obiektów zabytkowych. Kierunek zapoczątkowany programem rewitalizacji bielskiej starówki winien być kontynuowany w przypadku kolejnych kwartałów Śródmieścia, rozciągając strefę zrewitalizowaną, tworząc tzw. rejon o wysokiej atrakcyjności. Dotyczy to w szczególności kwartałów pomiędzy ulicami 3

Maja, Adama Mickiewicza, Zygmunta Krasińskiego, Juliusza Słowackiego i Listopadową o reprezentacyjnym charakterze zabudowy wielkomiejskiej oraz pierzei ulicy 11 Listopada – utrzymanej w charakterze traktu pieszego, z zabudową śródmieścia Białej. Nie bez znaczenia dla stanu obiektów zabytkowych i ich odpowiedniej ekspozycji jest obecność ruchu kołowego w centrum miasta. Ograniczenie ruchu pojazdów mechanicznych przez ściśle centrum miasta a zwłaszcza przez ul. 3 Maja jest uzależnione od inwestycji drogowych oraz rozbudowania infrastruktury parkingów, ścieżek rowerowych jak również usprawnienia komunikacji miejskiej. Ograniczenie ruchu pojazdów w centrum, na odcinku od ulicy Piastowskiej do Michałowicza i opracowanie odpowiedniego systemu ruchu w tym rejonie jest rozwiązaniem docelowym, pozwalającym na przywrócenie reprezentacyjnego charakteru tej części Śródmieścia.

Zadania:

- Włączenie w programy rewitalizacyjne obszarów o szczególnym znaczeniu artystycznym i kulturowym;
- Konsekwentna realizacja zatwierdzonych planów rewitalizacji (Starówki Bielskiej);
- Opracowanie rozwiązań komunikacyjnych pozwalających na ograniczenie ruchu pojazdów w rejonach śródmiejskich;
- Sporządzenie studium widokowo-krajobrazowego gminy celem ochrony widoków, panoram i stref widokowych związanych z obiektami zabytkowymi;
- Sporządzenie kompleksowego planu remontów obiektów zabytkowych będących własnością gminy;
- Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy;
- Zwiększanie środków na realizację uchwały umożliwiającej pozyskiwanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach będących własnością innych podmiotów;
- Cykliczne rozpropagowanie informacji na temat możliwości pozyskania dotacji celowej na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych umieszczane w prasie i portalach internetowych;
- Cykliczne rozpropagowanie informacji na temat możliwości uzyskania czasowego zwolnienia z podatku od nieruchomości dla wyremontowanych obiektów zabytkowych;
- Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji, instalowania reklam);
- Sporządzenie uchwały krajobrazowej i konsekwentne przestrzeganie zasad dotyczących reklam, zwłaszcza w ścisłym centrum;
- Organizacja konkursów wyłaniających najlepiej zrewitalizowany zabytek na terenie miasta;
- Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżami (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.)

Kierunek 2: Uregulowanie sytuacji własnościowej nieruchomości zabytkowych gwarantującej ich odpowiednie utrzymanie.

Po latach upaństwowienia nieruchomości, kwestie majątkowe w odniesieniu do obiektów zabytkowych przedstawiają zróżnicowany obraz, z przewagą własności gminnej w zarządzie Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej. Wiele zabytków przeszło w ręce prywatne osób fizycznych i instytucji, część pozostająca własnością gminy została przeznaczona do sprzedaży. Szczególnie ważnym problemem w przypadku sprzedaży nieruchomości z obiektami zabytkowymi staje się uwzględnienie w warunkach przetargu zapisów zakazujących ich wyburzenia oraz zaleceń konserwatorskich precyzujących warunki ich ochrony.

Zadania

- Wprowadzenie monitoringu sprzedaży obiektów zabytkowych z określeniem warunków przetargów;
- Opracowanie oferty inwestycyjnej dla obiektów poprzemysłowych o zróżnicowanej wartości artystycznej i kulturowej (z określeniem obiektów do ochrony czy ewentualnych przekształceń i adaptacji);
- Dążenie do scalania własności i unikanie podziałów nieruchomości zabytkowych (np. wille w otoczeniu parkowym);

Kierunek 3: Zapewnienie funkcjonowania zabytków w ramach ustroju rynkowego, z wykorzystaniem ich wartości dla podnoszenia standardów życia mieszkańców i rozwoju miasta.

Wiele z budynków zabytkowych, szczególnie związanych z produkcją przemysłową, straciło swoje pierwotne przeznaczenie, jak również obiekty użytkowane przez różne instytucje państwowe z określoną funkcją zagospodarowania jako przedszkola, szkoły, domy wczasowe czy przychodnie zdrowia. Problem zmiany funkcji i adaptacji stał się jedyną szansą zachowania budynków przemysłowych natomiast w przypadku innych opuszczonych obiektów, pojawił się problem odpowiedniego zagospodarowania, które pozwoliłoby zachować wartości zabytkowe i jednocześnie umożliwić samofinansowanie.

Zadania

- Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja do nowych funkcji opuszczonych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy), wpływających korzystnie na walory zabytkowe;
- Zachowanie zabytkowych wnętrz przy adaptacjach do nowych funkcji, dostosowanie funkcji do charakteru wnętrza;
- Zachowanie jako własności gminnej obiektów – tzw. kulturowych wizytówek miasta, z przeznaczeniem na cele reprezentacyjne willa rodziny Bartelmuss przy ul. Działkowców 12A, willa Karla Bartelmussa przy ul. Zdrojowej 6, willa Emanuela Rosta sen. przy ul. Legionów 21.
- Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, celem zapobieżenia ewentualnym sytuacjom konfliktowym, związanym z wykorzystaniem tych zabytków;
- Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

Kierunek 4: Podniesienie standardów miejskich przestrzeni publicznych i terenów zielonych

Estetyka przestrzeni publicznej, architektury obiektów municypalnych, zakomponowanie placów miejskich, ulic spacerowych, skwerów, parków i ogrodów miejskich jest pierwszą wizytówką miasta, świadcząca o dobrym zarządzaniu majątkiem wspólnym.

Projekty reprezentacyjnych obiektów i małej architektury w przestrzeni miejskiej powinny być wyłaniane w drodze konkursów architektonicznych, gdzie kryterium wyboru nie jest uzależnione jedynie od ceny. Wartości artystyczne projektu powinny być decydujące.

Przywrócenie pierwotnej funkcji placów jako miejsca spotkań i zgromadzeń, usunięcie parkingów z ich powierzchni i wprowadzenie małej architektury o wysokich walorach projektowych staje się wymogiem europejskich standardów w przestrzeni publicznej.

Z uwagi na niewielką liczbę parków miejskich i terenów zielonych w centrum miasta, zachowanie istniejących założeń zieleni i tworzenie nowych jest koniecznością, poprawiającą jakość życia zwłaszcza w rejonach śródmiejskich. Jednym z działań w tym kierunku jest przywrócenie mieszkańcom zaniedbanych ogrodów jordanowskich (np. przy ulicy Wyzwolenia, Broniewskiego) oraz dbałość o istniejące założenia parkowe i skwery.

Zadania

- Organizacja konkursów architektonicznych w przypadku obiektów miejskich, małej architektury, placów, obiektów w szczególnie eksponowanych miejscach;
- Realizacja nagrodzonych projektów konkursowych na zakomponowanie płyty i otoczenia placów miejskich;
- Wybór dobrej klasy projektów małej architektury zharmonizowanych z zabytkową tkanką miejską;
- Usuwanie parkingów z rynków miejskich (pl. Wojska Polskiego, pl. Wolności, pl. św. Mikołaja, pl. Żwirki i Wigury);
- Opracowanie projektu rewaloryzacji oraz realizacja (w nawiązaniu do historycznych) nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie zabytkowych śródmieść;
- Określenie zasad i ich egzekwowanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;
- Iluminacja najcenniejszych zabytków gminy;
- Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym gminnych parków, cmentarzy, ogródków jordanowskich i założeń ogrodowych przy willach);
- Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: gminnych, parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp.

- Tworzenie zamkniętych i strzeżonych enklaw zieleni.

Kierunek 5: Zwiększenie ilości obiektów objętych ochroną prawną.

Obecnie (listopad 2017 r.) ochroną ustawową poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego objętych jest **29,09%** zabytków miasta (nie wliczając obiektów objętych wpisem do rejestru zabytków liczba ta wynosi **26,36%**). Rejestr zabytków obejmuje jedynie **5%** obiektów zabytkowych. W sumie ochroną prawną poprzez obie wymienione wyżej formy objętych jest **31,36%** wszystkich obiektów zabytkowych w mieście. Oprócz tej ochrony, w przypadku 47 obiektów proponuje się wpis do rejestru zabytków a w odniesieniu do dzielnicy Olszówka - utworzenie parku kulturowego.

Zadania

- Sporządzanie planów zagospodarowania przestrzennego dla rejonów cennych pod względem kulturowym (np. górne przedmieście od ul. Stanisława Moniuszki do ronda Hulanka);
- Utworzenie parku kulturowego obejmującego całe zespoły zabudowy lub dzielnice o unikalnym charakterze;
- Wymóg uzyskania pozwolenia na budowę przy pracach w obiektach z Gminnej Ewidencji Zabytków (celem uniknięcia prac na tzw. zgłoszenie – będących poza kontrolą konserwatorską)
- Uwzględnianie zapisów programów rewitalizacji, studiów widokowo-krajobrazowych, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego w realizacji zagospodarowania przestrzennego gminy (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- Wpis obszarowy do rejestru zabytków terenów śródmieścia;
- Wskazanie obiektów przeznaczonych do wpisu do rejestru zabytków.

Lp.	Obiekt	Adres	Data powstania
1.	willa	1 Maja 11	1902
2.	kamienica	1 Maja 13 / Inwalidów 2	1922
3.	willa	1 Maja 15	1901
4.	pocztą	1 Maja 2	1898
5.	kamienica	11 Listopada 10	1893
6.	pałacyk	11 Listopada 40 / Ratuszowa 1	ok. 1880
7.	kamienica	3 Maja 5	1901
8.	kamienica	3 Maja 9a	1903
9.	kamienica	Norberta Barlickiego 11	1904
10.	kamienica	Bohaterów Warszawy 1	1934
11.	kamienica	Bohaterów Warszawy 17	1935
12.	kamienica	Bohaterów Warszawy 21	1934
13.	willa	Fryderyka Chopina 11	1925
14.	domy	Fryderyka Chopina 4-4a	1921-1924
15.	remiza SP	Grunwaldzka 20a-b	1925-1928
16.	kościół	Karpacka – kościół św. Małgorzaty	1899
17.	kaplica	Karpacka – kaplica na cmentarzu ewangelickim	1899
18.	szkoła	Komorowicka 27	1907-1910
19.	kamienica	Krótką 1 / 11 Listopada 18 / ks. Stanisława Stojałowskiego 7	1913
20.	willa	Legionów 21	1880
21.	willa	Józefa Lompy 13	1920
22.	kamienica	Adama Mickiewicza 22	1904
23.	willa	Adama Mickiewicza 27	1903
24.	kamienica	Adama Mickiewicza 3	1901-1905
25.	kamienica	Młyńska 7	1910
26.	willa	Olszówka 49	ok. 1870
27.	szkoła	Antoniego Osuchowskiego 8	1936
28.	przychodnia	Partyzantów 57a	1928-1930
29.	szkoła	Józefa Piłsudskiego 47	1874

30.	kamienica	pl. Franciszka Smolki 4	1911
31.	kamienica	pl. Wolności 10	1904
32.	kamienica	pl. Wolności 4	1911
33.	kamienica	pl. Żwirki i Wigury 12	1905
34.	dom	Polna 216 (Leśniczówka)	1884
35.	willa	Różana 3	1929
36.	kamienica	Teodora Sixta 10	1907
37.	Bank Polski	Teodora Sixta 15	1928-1931
38.	szkoła	Teodora Sixta 20 / Juliusza Słowackiego / Piastowska	1909-1912
39.	willa	Słoneczna 4	1903
40.	szkoła	Juliusza Słowackiego 24	1873-1883
41.	willa	Juliusza Słowackiego 32 / Stefana Żeromskiego	1923
42.	dom	Stanisława Staszica 10	XVIII/XIX
43.	dom	Stanisława Staszica 4	XVIII/XIX
44.	dom	Stanisława Staszica 6	XVIII/XIX
45.	dom	Stanisława Staszica 8	XVIII/XIX
46.	kamienica	Zamkowa 8	1895
47.	willa	Zdrojowa 6	1872

W ramach **Priorytetu II: „Przywracanie tożsamości miasta i jego mieszkańców przez upowszechnianie i promowanie wiedzy o miejscowej spuściznie kulturowej”** określono następujące kierunki działania:

Kierunek 1: Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta

W ostatnich latach stopniowo wzrasta ilość publikacji naukowych i popularnonaukowych oraz profesjonalnych witryn internetowych poświęconych historii i dziedzictwu kulturowemu miasta, odpowiadając na zainteresowanie mieszkańców tą problematyką. Wprowadzenie lekcji regionalnych w przedszkolach, szkołach i nowych kierunków studiów, związanych z kulturą regionu, oraz rozszerzenie systemu informacji miejskiej obejmującego najcenniejsze zabytki w znacznym stopniu przybliży wiedzę w najbliższym otoczeniu.

Zadania:

- Finansowanie publikacji i projektów medialnych dotyczących historii i dziedzictwa kulturowego miasta;
- Powiększanie zakresu systemu informacji miejskiej w najbardziej uczęszczanych miejscach i obiektach;
- Utrzymanie programów edukacyjnych dotyczących zabytków i tradycji regionu na wszystkich poziomach nauczania, począwszy od przedszkoli poprzez szkoły podstawowe i średnie;
- rozwój kierunków studiów wyższych i podyplomowych w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i opieki nad zabytkami;
- Opracowanie uchwały krajobrazowej dla miasta, regulującej zasady umieszczania reklam, ich wielkości i formy;
- Tworzenie parków tematycznych (np. średniowieczna osada na grodzisku w Starym Bielsku)

Kierunek 2: Opracowanie pełnej bazy danych o obiektach zabytkowych

Podstawę wiedzy o dziedzictwie kulturowym stanowi rzetelne i pełne rozpoznanie obiektów zabytkowych oraz ich udokumentowanie, z wykorzystaniem najnowszych technologii do tworzenia baz danych.

Zadania

- Systematyczna weryfikacja obiektów w spisie Gminnej Ewidencji Zabytków pod kątem autentycznych wartości artystycznych i kulturowych;
- Wprowadzanie nowoczesnych programów do tworzenia baz danych w dyspozycji służb ochrony zabytków;
- Tworzenie cyfrowych baz danych związanych z działalnością służb konserwatorskich;
- Udostępnienie danych o zabytkach dla publicznej wiadomości (internet)
- Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia widokowo-krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów

zabytkowych;

Kierunek 3: Promocja spuścizny kulturowej regionu

Zadania:

- Organizacja konferencji, sesji popularnonaukowych i spotkań mających na celu popularyzację wiedzy o zabytkach i małej ojczyźnie oraz pełniących funkcję forum dyskusyjnego;
- Organizacja wystaw, konkursów, przeglądów, warsztatów, festiwali w celu popularyzacji dziedzictwa regionu;
- Opracowywanie programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną oraz znajomość historii regionu;
- Upowszechnianie walorów zabytkowych gminy, wiedzy o historii, tradycji i zabytkach regionu oraz przedsięwzięć kulturalnych z nimi związanych za pomocą narzędzi multimedialnych, publikacji, akcji społecznych i programów edukacyjnych, w tym muzea wirtualne;
- Tworzenie stron internetowych na temat zabytków i tradycji;
- Promocja krajobrazów kulturowych, tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym przygotowanie katalogów;
- Realizacja wieloaspektowych projektów kulturowych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe regionu w ramach projektów transgranicznych i międzynarodowych;
- Aktywizacja lokalnych społeczności poprzez uświadomienie wartości dziedzictwa kulturowego i historii miejscach ich zamieszkania.

Kierunek 4: Rozwój tzw. turystyki kulturowej i szlaków architektury: drewnianej, przemysłowej, militarnej.

Zadania:

- Wytypowanie obiektów tworzących szlak tematyczny (np. szlak architektury przemysłowej, śladami artystów wiedeńskich, szlak architektury drewnianej, sakralnej);
- Stworzenie ścieżki edukacyjnej wzdłuż polskiej linii fortów 1939 r.
- Tworzenie infrastruktury wokół obiektów zabytkowych i szlaków;
- Organizacja wycieczek – tras tematycznych, promujących historyczną spuściznę miasta;
- Tworzenie parków tematycznych związanych bezpośrednio z historią miasta (np.: średniowieczna osada na grodzisku, przemysł np.: sukienniczy w niezagospodarowanej fabryce itp.);

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (m.in. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ochrona obiektów w drodze decyzji budowlanej, nadzór konserwatorski wynikający z przepisów prawa budowlanego, budowa parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych);
- instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- instrumentów społecznych (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, stowarzyszeniami, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- instrumentów kontrolnych (m.in. aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art 87 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Przed opracowaniem sprawozdania, sporządza się ocenę poziomu realizacji gminnego programu, uwzględniającą stopień wykonania zadań i ich efektywność.

kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

W ramach priorytetu I: „Uznanie dziedzictwa kulturowego za wyznacznik specyfiki miasta i jego atrakcyjności”

- Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (lub inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom
- Poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- Liczba utworzonych parków kulturowych
- Liczba przeprowadzonych konkursów architektonicznych
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych

W ramach priorytetu II: „Przywracanie tożsamości miasta i jego mieszkańców przez upowszechnianie i promowanie wiedzy o miejscowej spuściznie kulturowej”

- Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego)
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych,
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników)
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej
- Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na środki publiczne i środki prywatne.

Środki publiczne:

Finansowanie środkami publicznymi realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy (w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy wpływem źródła dochodów budżetowych a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczą opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków (art. 29 ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych).

Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

- 1) bezpośrednie wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
- 2) wydatki w formie: dotacji dla jednostek samorządu terytorialnego, dotacji dla innych jednostek sektora finansów publicznych, dotacji spoza jednostek sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych lub dotacji podmiotowych.

Obok instrumentu finansowania strefy ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemajątkowych) jest możliwe przez dołączenie do ustawy budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów. Oznacza to, że w kolejnych ustawach budżetowych planowane będą wydatki na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej. Ponadto opracowywanie wieloletnich programów i projektów realizowanych ze środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności oraz innych środków UE jest obowiązkiem ustawowym.

Przekazywanie publicznych środków na rzecz strefy ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez zakłady budżetowe, gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych), rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych) oraz przez fundusze celowe. W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednio powiązanie spływających dochodów z określonymi wydatkami. Zakłady budżetowe i gospodarstwa pomocnicze mogą tworzyć minister i wojewoda. Rachunki środków specjalnych są dodatkowym źródłem pieniędzy (poza budżetem), jakie może uzyskać jednostka budżetowa. Fundusze celowe są powoływane ustawowo. Mają określone przeznaczenie i dysponenta. Jedynym funduszem działającym w strefie ochrony i opieki nad zabytkami jest Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (fundusz państwowy). Stosowanym instrumentem z zakresu ochrony zabytków jest przekazywanie dóbr kultury na utrzymanie przez państwowe osoby prawne. Finansowanie opieki nad zabytkami na stanie państwowych osób prawnych powinno być dokonywane z ich środków własnych. Zabytki i inne dobra kultury mogą pozostawać w dyspozycji państwowych osób prawnych: instytucji kultury (w tym muzeów) lub, rzadziej, wykorzystywane są na potrzeby spółek lub agencji państwowych

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorządy dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorządy mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

Środki prywatne:

Sektor prywatny jest istotnym, ale mało wykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami. Wykorzystanie tego źródła jest uwarunkowane odpowiednimi rozwiązaniami prawnymi. Do zwiększenia udziału środków prywatnych w ochronie i opiece nad zabytkami mogą przyczynić się działania państwa realizowane za pomocą tzw. partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP) i pomocy publicznej

Wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami przez udzielenie pomocy ze środków publicznych podlega w UE zasadniczym ograniczeniu.

Pomoc publiczna to określone zasady wsparcia podmiotu gospodarczego przez państwo (na wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) oraz przez władze samorządowe, organizacje, a nawet osoby, nad którymi państwo nie sprawuje bezpośredniej kontroli, a które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych w jakiegokolwiek formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty, zwolnienia z zaległości podatkowych, zwolnienia z należności niepodatkowych, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu). Ochrona dóbr kultury jest jednym z dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej w UE, choć podlega zasadniczym ograniczeniom.

Zasady finansowania:

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny ma jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego.

Na zasadach i w trybie określonym w przepisach odrębnych prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku będącym w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych są finansowane ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu, bądź jest, którym podlegają te jednostki.

Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytku.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, bądź posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku. Dotacja taka może być udzielona przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego” lub przez wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może być udzielona do wysokości 50% (w szczególnych przypadkach 100%) nakładów koniecznych i może być udzielona na dofinansowania: nakładów na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po złożeniu tego wniosku, lub nakładów koniecznych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich, lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

11. Podsumowanie

W Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami przyjęto dwa zasadnicze priorytety, wyznaczające określone kierunki i zadania gminy.

1. Uznanie dziedzictwa kulturowego za wyznacznik specyfiki miasta i jego atrakcyjności.
2. Przywracanie tożsamości miasta i jego mieszkańców przez upowszechnianie i promowanie wiedzy o miejscowej spuściznie kulturowej.

Kierunki wynikające z priorytetu I determinują określone zadania, polegające na działaniach zapewniających zachowanie, ochronę o odpowiednie wykorzystanie obiektów zabytkowych. Należą do nich:

- Utrzymanie i ochrona dziedzictwa kulturowego na poziomie pozwalającym na trwałe zachowanie i wyeksponowanie jego walorów;
- Uregulowanie sytuacji własnościowej nieruchomości zabytkowych gwarantującej ich odpowiednie utrzymanie;
- Zapewnienie funkcjonowania zabytków w ramach ustroju rynkowego, z wykorzystaniem ich wartości dla podnoszenia standardów życia mieszkańców i rozwoju miasta;
- Podniesienie standardów miejskich przestrzeni publicznych i terenów zielonych;
- Zwiększenie ilości obiektów objętych ochroną ustawową;
- Zachęcanie właścicieli obiektów zabytkowych do remontów konserwatorskich poprzez zwiększanie w budżecie miejskim środków finansowych na dotacje celowe oraz stosowanie innych ulg (np. czasowe

zwolnienie z podatku od nieruchomości);

- Opracowanie uchwały krajobrazowej;

Wśród zadań wynikających z powyższych kierunków do najbardziej kluczowych należy opracowanie programów rewitalizacji śródmieścia, realizacja istniejących programów rewitalizacji (Starówka) związana z konkretnymi pracami renowacyjnymi przy obiektach oraz monitorowanie warunków sprzedaży zabytków z zapewnieniem odpowiedniej funkcji użytkowania. Postuluje się również objęcie ochroną większej liczby obiektów.

Kierunki wynikające z Priorytetu II wyznaczają cele związane z popularyzacją i upowszechnieniem wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy oraz kładą nacisk na prace dokumentacyjne związane z opracowywaniem studiów, publikacji będących pokłosiem badań nad spuścizną zabytkową oraz baz danych skupiających pełną wiedzę w zakresie poszczególnych obiektów. Należą do nich:

- Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym miasta
- Opracowanie pełnej bazy danych o obiektach zabytkowych
- Promocja spuścizny kulturowej regionu
- Rozwój tzw. turystyki kulturowej i szlaków architektury: drewnianej, przemysłowej, militarnej.

Zadania wynikające z powyższych kierunków precyzują działania w poszczególnych zakresach, koncentrując się na zapewnieniu finansowania prac studialnych i badawczych nad dziedzictwem kulturowym, organizowania sesji naukowych i projektów multimedialnych popularyzujących tematykę ochrony zabytków wśród szerokich kręgów mieszkańców oraz tworzenia krajoznawczych szlaków tematycznych śladami typów architektury charakterystycznych dla terenu gminy.

Wytyczne te zakładają wielokierunkowe działania realizowane w perspektywie wieloletniej, jako proces prowadzący do poprawy stanu spuścizny kulturowej i odpowiedniego jej wykorzystania.

REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Lp.	Adres	Obiekt	Nr decyzji
1.	1 Maja 1	teatr + mała scena	A-459/86
2.	1 Maja 9	kamienica	A-655/91
3.	11 Listopada 1 – Norberta Barlickiego 6	dom	A-26/76
4.	11 Listopada 100	dom – dwór Thomkego-oficyna	A-29/76
1.	11 Listopada 102	dom – dwór Thomkego	A-30/76
5.	11 Listopada 19	kamienica	A-27/76
6.	11 Listopada 27 – Pl. WP 1	dom	A-592/88
7.	11 Listopada 54	kamienica	A-28/76
8.	11 Listopada 55	kamienica	A-728/98
9.	11 Listopada 60/62	hotel „Pod Orłem”	A-686/92
10.	11 Listopada 68 – Szkolna 3A	dom	A-405/82
11.	3 Maja 10	NOT	A-473/86
12.	3 Maja 12	hotel „Prezydent”	A-437/86
13.	3 Maja 13	pałacyk Alfreda Michla	A-403/81
14.	3 Maja 17	kamienica Bruno Pollaka	A-698/94

15.	3 Maja 1a	kamienica	A-696/94
16.	3 Maja 25	kamienica	A-685/92
17.	3 Maja 29	kamienica	A-699/94
18.	3 Maja 3	kamienica	A-697/94
19.	3 Maja 31	kamienica	A-700/94
20.	Adama Mickiewicza 19	kamienica	A-668/91
21.	Adama Mickiewicza 21	kamienica Karla Korna	A-436/84
22.	Adama Mickiewicza 23	kamienica	A-549/88
23.	Adama Mickiewicza 24	willa Theodora Sixta	A-706/94
24.	Andrzeja Frycza-Modrzewskiego	cmentarz ewangelicki „Stary”	A-194/06
25.	Biała	układ urbanistyczny	A-479/87
26.	Bielsko	układ urbanistyczny	A-1/76
27.	Bystrzańska 52	willa Zipsera	A-288/09
28.	Cechowa 14	dom	A-31/76
29.	Cechowa 16	kamienica	A-32/76
30.	Cechowa 20	kamienica	A-707/94
31.	Celna 1 – Rynek 7	kamienica	A-8/76
32.	Celna 10	kamienica	A-14/76
33.	Celna 12	dom	A-15/76
34.	Celna 2	kamienica	A-9/76
35.	Celna 4	dom	A-10/76
36.	Celna 6	dom	A-11/76
37.	Celna 6 – Ludwika Waryńskiego 5	dom – oficyna nr 6	A-12/76
38.	Celna 8	dom	A-13/76
39.	Cieszyńska	cmentarz żydowski	A-582/88
40.	Cieszyńska 1 – Kościelna 2	kamienica	A-16/76
41.	Cieszyńska 11	dom	A-22/76
42.	Cieszyńska 13	dom	A-23/76
43.	Cieszyńska 2 – Rynek 1	kamienica	A-17/76
44.	Cieszyńska 3/5	kamienica	A-18/76
45.	Cieszyńska 4	dom	A-19/76
46.	Cieszyńska 7	dom	A-20/76
47.	Cieszyńska 9	kamienica	A-21/76
48.	Cmentarna	cmentarz katolicki w Białej	A-491/87
49.	Cyprysowa	kościół Św. Barbary	A-2/76
50.	Jana Sobieskiego	cmentarz ewangelicki	A-498/87
51.	Jana Sobieskiego	kościół p.w. Św. Trójcy	A-132/76
52.	Jana Sobieskiego 1	kamienica	A-77/76
53.	Jana Sobieskiego 11	kamienica	A-80/76
54.	Jana Sobieskiego 110	kościół ewangelicki w Starym Bielsku	A-177/76
55.	Jana Sobieskiego 12	kamienica	A-81/76
56.	Jana Sobieskiego 13	kamienica	A-82/76
57.	Jana Sobieskiego 16	kamienica	A-83/76
58.	Jana Sobieskiego 17	dom	A-84/76
59.	Jana Sobieskiego 176A	kościół p.w. św. Stanisława z cmentarzem	A-176/76
60.	Jana Sobieskiego 19	dom	A-85/76
61.	Jana Sobieskiego 21	dom	A-87/76

62.	Jana Sobieskiego 22	kamienica	A-88/76
63.	Jana Sobieskiego 23	dom	A-89/76
64.	Jana Sobieskiego 25	kamienica	A-90/76
65.	Jana Sobieskiego 267 (d. 146)	dom	A-194/77
66.	Jana Sobieskiego 27	dom	A-91/76
67.	Jana Sobieskiego 28	dom	A-92/76
68.	Jana Sobieskiego 29	dom	A-93/76
69.	Jana Sobieskiego 31	kamienica	A-94/76
70.	Jana Sobieskiego 33	kamienica	A-95/76
71.	Jana Sobieskiego 35	dom	A-96/76
72.	Jana Sobieskiego 36	dom	A-97/76
73.	Jana Sobieskiego 38	dom	A-98/76
74.	Jana Sobieskiego 47	dom	A-99/76
75.	Jana Sobieskiego 51	dom – „Dom Tkacza”	A-100/76
76.	Jana Sobieskiego 62	dom	A-101/76
77.	Jana Sobieskiego 63	dom	A-102/76
78.	Jana Sobieskiego 70 – 3 Plk. Strzelców Podhalańskich 14-16-18	kamienica	A-402/81
79.	Jana Sobieskiego 9	kamienica	A-79/76
80.	Józefa Pankiewicza 2 – Władysława Orkana 19	kamienica	A-60/76
81.	Józefa Pankiewicza 4	kamienica	A-62/76
82.	Józefa Piłsudskiego	cmentarz ewangelicki w Białej	A-591/88
83.	Juliusza Słowackiego 2	dom	A-64/76
84.	Juliusza Słowackiego 2b - Podcienie	dom	A-63/76
85.	Juliusza Słowackiego 4	dom	A-65/76
86.	Kamienicka 11	willa Hajduka	A-692/93
87.	Karpacka 148	dom – dawna szkoła	A-158/76
88.	Karpacka 5 – Filomatów 2	dom	A-547/87
89.	Komorowicka 48	pałac Emanuela Rosta	A-452/86
90.	Kościelna 1 – Rynek 32	dom	A-125/76
91.	ks. Stanisława Brzóska	kościół p.w. Narodzenia NMP	A-343/11
92.	ks. Stanisława Stojalowskiego 2	dom – oficyna	A-35/78
93.	ks. Stanisława Stojalowskiego 2	kamienica	A-34/78
94.	ks. Stanisława Stojalowskiego 33	dom – dawna szkoła	A-128/76
95.	Laskowa 54	willa Adolfa Mänhardta	A-409/86
96.	Legionów 13	kamienica Kwiecińskich	A-494/87
97.	Legionów 24	dom	A-448/86
98.	Legionów 25	dom	A-434/86
99.	Listopadowa	cmentarz ewangelicki „Nowy”	A-466/86
100.	Listopadowa 21	willa	A-713/95
101.	Listopadowa 31	willa	A-429/83
102.	Listopadowa 70	Gimnazjum Polskie	A-490/86
103.	Młodzieżowa 7	willa	A-462/15
104.	NMP Królowej Polski 17	willa	A-594/88
105.	NMP Królowej Polski 21	willa	A-590/88
106.	NMP Królowej Polski 36	willa	A-586/88
107.	Norberta Barlickiego 15	kamienica d. hotel „Grand”	A-474/86
108.	Norberta Barlickiego 4	kamienica	A-663/90

109.	Olszówka 46	willa	A-701/84
110.	Partyzantów 22	fabryka Mänhardta	A-723/96
111.	Partyzantów 62	kamienica – dawny dom opieki	A-233/09
112.	Piastowska 14	willa Deutsch	A-717/95
113.	Pienińska 27	dom	A-189/77
114.	Piwowarska 1	dom	A-3/76
115.	Piwowarska 2	dom	A-4/76
116.	Piwowarska 3 – św. Trójcy 4	dom	A-5/76
117.	Piwowarska 4	kamienica	A-6/76
118.	Piwowarska 6	dom	A-7/76
119.	pl. Bolesława Chrobrego 1	bank	A-468/86
120.	pl. Marcina Lutra	Bielski Syjon – kościół ewangelicki, d. szkoły męska i żeńska, pomnik Lutra, skwer z sadzawką pastorów, sala gimnastyczna (nr 21), willa ul. Modrzewskiego 15, Dom Sierot ul. Modrzewskiego 25, budynek nr 23, plebania, starodrzew	A-122/04
121.	pl. Marcina Lutra 12	dom – plebania ewangelicka	A-130/76
122.	pl. Opatrzności Bożej	kościół p.w. Opatrzności Bożej	A-135/76
123.	pl. Ratuszowy 1	ratusz	A-721/96
124.	pl. św. Mikołaja	kościół p.w. św. Mikołaja	A-136/60
125.	pl. św. Mikołaja 12	dom	A-126/76
126.	pl. Wojska Polskiego 12 – Targowa 2	kamienica "Pod Żabami"	A-593/88
127.	pl. Wojska Polskiego 16	kamienica	A-575/88
128.	pl. Wolności 7	dom - dawny Dom Cechowy	A-127/76
129.	Pocztowa 12	willa Schäffer	A-669/91
130.	Pocztowa 18	willa Molendy	A-434/15
131.	Pod Grodziskiem	grodzisko	A-400/81
132.	Pod Grodziskiem 2	dom	A-138/76
133.	Podcienie 1	kamienica	A-36/76
134.	Podcienie 11	kamienica	A-41/76
135.	Podcienie 13	kamienica	A-42/76
136.	Podcienie 3	kamienica	A-37/76
137.	Podcienie 5	kamienica	A-38/76
138.	Podcienie 7	kamienica	A-39/76
139.	Podcienie 9	kamienica	A-40/76
140.	Północna 11	willa fabrykancka	A-291/10
141.	Ratuszowa 2 - 11 Listopada 38	kamienica - dawny ratusz	A-250/09
142.	Rynek 1/ Cieszyńska 2	kamienica	A-17/76
143.	Rynek 10	kamienica	A-445/15
144.	Rynek 11	kamienica – Pilsner Hof	A-382/12
145.	Rynek 12	kamienica	A-111/76
146.	Rynek 14	kamienica	A-112/76
147.	Rynek 15	kamienica	A-113/76
148.	Rynek 19	kamienica	A-114/76
149.	Rynek 2	kamienica	A-105/76
150.	Rynek 20	kamienica	A-116/60

151.	Rynek 21 – Zaulek 3	kamienica	A-115/76
152.	Rynek 22	kamienica	A-116/76
153.	Rynek 24	dom	A-117/76
154.	Rynek 24 - oficyna	dom	A-118/76
155.	Rynek 25	kamienica	A-119/76
156.	Rynek 26	kamienica	A-120/76
157.	Rynek 27	kamienica	A-121/76
158.	Rynek 28/29	kamienica	A-122/76
159.	Rynek 3	kamienica	A-106/76
160.	Rynek 30	kamienica	A-123/76
161.	Rynek 31	kamienica	A-124/76
162.	Rynek 4/5	kamienica	A-107/76
163.	Rynek 7	kamienica	A-108/76
164.	Rynek 8	kamienica	A-109/76
165.	Rynek 9	kamienica – dawny ratusz	A-444/15
166.	Schodowa 1-1a	kamienica	A-688/92
167.	Schodowa 2 – Władysława Sikorskiego 7	kamienica	A-212/07
168.	Siostry Małgorzaty Szewczyk 24	dwór w Hałcnowie	A-154/76
169.	Stanisława Staszica	kościół ewangelicki w Białej	A-134/76
170.	Stanisława Staszica 2/2a	dom – d. szkoła ewangelicka	A-129/76
171.	Straconki 6	dawna szkoła	A-648/89
172.	Sukiennicza 7 – 1 Maja 8	fabryka Büttnera	A-711/95
173.	św. Anny 22	willa	A-649/89
174.	św. Jana Chrzciciela	kościół p.w. św. Jana Chrzciciela	A-334/11
175.	św. Stanisława 12	dom	A-192/77
176.	Waleriana Łukasińskiego 20	dom – dawny folwark Zipsera	A-379/79
177.	Warszawska 2	dworzec kolejowy	A-704/94
178.	Wita Stwosza 6a	willa	A-589/88
179.	Władysława Broniewskiego 13	szkoła Sióstr św. Hildegardy	A-492/17
180.	Władysława Broniewskiego 27	Dom Żołnierza	A-656/91
181.	Władysława Orkana - Kręta	mury miejskie	A-131/76
182.	Władysława Orkana 14	kamienica	A-58/76
183.	Władysława Orkana 18	kamienica	A-59/76
184.	Władysława Orkana 2 – Wzgórze 15	kamienica	A-47/76
185.	Władysława Orkana 20	kamienica	A-61/76
186.	Władysława Orkana 5	kamienica	A-56/76
187.	Władysława Orkana 8	kamienica	A-57/76
188.	Wyzwolenia 319	dawna szkoła	A-646/89
189.	Wyzwolenia 336	kościół p.w. Nawiedzenia NMP	A-144/76
190.	Wzgórze 10	kamienica	A-54/76
191.	Wzgórze 12	kamienica	A-702/94
192.	Wzgórze 14	kamienica	A-55/76
193.	Wzgórze 16	zamek książęcy	A-133/76
194.	Wzgórze 19	kamienica – d. Komunalna Kasa Oszczędności	A-385/81
195.	Wzgórze 4	kamienica	A-50/76
196.	Wzgórze 6	dom	A-52/76
197.	Wzgórze 7	dom	A-49/76
198.	Wzgórze 7	dom – oficyna domu nr 3	A-48/76

199.	Wzgórze 8	kamienica	A-53/76
200.	Wzgórze 9 – Podcienie 15	kamienica	A-51/76
201.	Zamkowa	mury miejskie	A-136/76
202.	Zamkowa 8	kamienica z oficyną	A/507/18
203.	Zapłocie Małe 23 (St. Biel. 29)	dom + stodoła	A-188/77
204.	Zniczowa 14	dom	A-197/77
205.	Zygmunta Krasińskiego 10	dom Heinricha Mehlo	A-104/76
206.	Zygmunta Krasińskiego 24	kamienica	A-574/88
207.	Zygmunta Krasińskiego 26	willa Wenzla	A-449/15
208.	Zygmunta Krasińskiego 28	willa	A-703/94
209.	Żywiecka 193	dworek Adolfa Klobusa	A-382/80
210.	Żywiecka 20	klasztor ss. Córek Bożej Miłości i dawny dwór Habsburgów	A-481/87

EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Lp.	Nr KEZA ⁱ	Nr stanowiska	Funkcja – Chronologia	Forma ochrony	Lokalizacja
1	107-47/1	1	Grodzisko	strefa ochrony (między ulicami: Jana Sobieskiego – Dębową – Stanisława Żółkiewskiego – Dymarek – Otwartą)	Grodzisko (ul. Wał Szwedzki) Rej. Zabytków A-400/81
2	107-48/1	2	śląd osadnictwa - epoka kamienia	strefa r 40m od centrum na pgr. 4120, 6871	Ul. Księży Las
3	107-48/2	3	śląd osadnictwa - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 6871	Na płn. od ul. Wincentego Witosa, na wsch. Od zakrętu drogi S1
4	107-48/3	4	obozowisko - epoka kamienia (neolit / wczesna epoka brązu)	strefa r 40m od centrum na pgr. 6871, 3380/13, 2280/15	Na płn. od ul. Wincentego Witosa, na płn-zach. od ul. Macieja Rataja
5	107-48/4	5	śląd osadnictwa - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 3251/29, 6871, 3251/32	Na zachód od ul. Saskiej
6	107-48/5	6	obozowisko - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 2987/10, 2987/12, 2987/13, 2987/28, 2987/30, 2987/35, 3061/5, 3061/11	Na płn. od ul. Wincentego Witosa i wylotu ulic Pasazerskiej i Władysława Kiernika

7	107-47/13	12	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 2017, 2018, 2007/2, 3261	Ul. Komandorska
8	107-47/14	13	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 1913/2, 1913/3, 1913/6, 1913/7, 1913/8, 1913/9, 3280/3, 1908/2, 1908/10	Między ulicami Gwarków a Jana Sobieskiego
9	107-47/15	14	śląd osadnictwa - wczesne średniowiecze / średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 581/5 i 530/8, 535/16, 535/11, 3374/1	Ul. Dymarek
10	107-47/16	15	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 458/27, 522/25, 522/27, 3402, 470/57	Między ulicami Juhasów a Stoczniową
11	107-47/17	16	śląd osadnictwa – epoka kamienia (neolit) / średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 472/5, 435/1, 434/2	Wzgórze Trzy Lipki na płn. od ul. Pienińskiej
12	107-47/18	17	śląd osadnictwa - średniowiecze / ok. nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 1467/24, 1467/25, 1467/27, 1467/35, 1291/14, 3321/6	Ul. Hutnicza
13	107-47/19	18	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 646/65, 646/68, 3382/3, 662/49	Ul. Zuchów
14	107-47/20	19	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 839/20, 843/36, 843/37, 843/60, 843/61, 3349/4	Na płn. od ul. Jedwabniczej i ul. Okrętowej
15	107-47/21	20	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 843/25, 843/26, 843/42, 843/47, 843/48, 843/49, 853/50, 843/51, 3349/4	Między ul. Jedwabniczą i ul. Okrętową
16	107-47/22	21	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 1023/6, 1023/7, 1023/8, 1023/9, 1023/16, 1023/17, 1023/18, 1023/21, 1023/22 1026	Ul. Podhajecka na pd. od ul. Jana Sobieskiego
17	107-47/23	22	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 2772/2, 2772/4, 2772/5, 2772/ 6, 2772/10, 2772/17, 2772/18, 2763/36, 2768/1	Między ulicami Kołodziejską - Zapłocie Duże i Wakacyjną
18	108-47/7	23	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 3349/1, 3349/2, 2391/5, 2321/16, 2714/12	Na pd. od ul. Skarpowej – na osi ul. Borówkowej
19	108-47/8	24	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 129/13, 129/14, 2598, 163/3, 163/5, 163/6, 163/9	Ul. Karbowa
20	107-48/11	26	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 807/5, 807/13, 807/15, 807/16	Ul. Listopadowa naprzeciw cmentarza ewangelickiego

21	107-48/12	27	śląd osadnictwa - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 6869	Aleja Jana Pawła II na płn. od linii kolejowej
22	107-48/13	28	śląd osadnictwa - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 3460/19, 3460/20	Na płn. od linii kolejowej i ul. Reksia
23	107-48/14	29	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 3035/10, 3035/12, 3035/14, 3027, 2993/4	Na płn. od skrzyżowania ul. Hałcnowskiej i ul. Spartakusa
24	107-48/15	30	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 2696/19, 2696/70, 2696/110, 2696/111, 2696/200, 3197/6, 3197/7, 3197/12, 2691/18	Między ulicami Krasnoludków i Skrzatów
25	107-48/16	31	zamek - średniowiecze / okres nowożytny	strefa ochrony na parcelach 200, 201, 202, 318	Ul. Wzgórze 16 - Zamek Sułkowskich
26	107-48/17	32	historyczny obszar Bielska - średniowiecze / okres nowożytny	strefa ochrony (między ulicami: Zamkową – gen. Władysława Sikorskiego – Mikołaja Kopernika – Ludwika Waryńskiego – Nad Niprem – Wzgórze)	Rynek, Wzgórze Zamkowe i ulice jak obok
27	107-48/18	33	śląd osadnictwa – okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 293	Ul. Podcienie 7
28	107-48/19	34	śląd osadnictwa – okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 53, 54, 55, 56, 51/1, 83/2, 87/1, 107/1, 107/2, 108/2	Dom przy ul. Norberta Barlickiego 6 – 11 Listopada 1
29	107-48/20	35	cmentarz - okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 9/2	W podwórzu domu pl. Franciszka Smolki 3 i ul. Cechowej 3
30	108-48/4	36	śląd osadnictwa - średniowiecze / okres nowożytny	strefa r 40m od centrum na pgr. 906/1, 51/14, 51/15, 51/19, 51/21	Między al. Armii Krajowej i ul. Olszówka
31	106-48/1	37	śląd osadnictwa - pradzieje	strefa r 40m od centrum na pgr. 234/2, 233/2, 230/2, 232/1, 231	Ul. Terenowa na wschód od ul. Katowickiej
32	106-48/2	38	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 246/14, 246/15, 88/12	Ul. Michała Grażyńskiego u wylotu ul. Konwojowej
33	106-48/3	39	śląd osadnictwa - epoka kamienia	strefa r 40m od centrum na pgr. 584/24	Komorowice teren oczyszczalni na wsch. Od ul. Michała Grażyńskiego
34	106-48/4	40	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 630/27, 2767/1, 2767/2, 630/55, 630/56	Komorowice nad oczyszczalnią między ul. Bestwińską i Michała Grażyńskiego
35	106-48/5	41	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 945/2	Na zach. od ul. Bestwińskiej u wylotu ul. Świtezianki

36	106-48/6	42	śląd osadnictwa - pradziej	strefa r 40m od centrum na pgr. 982/1	Na pd. od ul. Muchomorów na płn. od ul. Dumnej
37	106-48/7	43	śląd osadnictwa - epoka kamienia	strefa r 40m od centrum na pgr. 1006/1, 1006/2, 1008	Na płn. od ul. Muchomorów
38	106-48/8	44	śląd osadnictwa - epoka kamienia	strefa r 40m od centrum na pgr. 1104/1, 1105/4	Ul. Świtezianki nad potokiem Kromparek
39	106-48/9	45	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa R 40m od centrum na pgr. 1195/1, 1195/2, 1288	Między ul. Obcą i ul. Gliwicką
40	106- 48/10	46	śląd osadnictwa - średniowiecze	strefa r 40m od centrum na pgr. 1067/11, 1067/12, 1067/13, 1067/14, 1967/15, 1067/16, 1067/17, 1067/21, 1053/6	Między ul. Janowicką i ul. Jakuba Jasińskiego
41	106- 48/11	47	śląd osadnictwa - epoka kamienia	strefa r 40m od centrum na pgr. 1137/4, 1137/5, 1137/8, 1137/15, 1137/17, 1137/18, 1137/19, 1137/21, 1137/24, 11	Na wsch. od ul. Janowickiej poniżej wylotu ul. Nad Słonice
42	106- 47/61	48	śląd osadnictwa - epoka kamienia (neolit)	strefa r 40m od centrum na pgr. 3903/1, 3903/1, 3903/3, 3903/4, 91/1	Ul. Czeladnicza
43	107- 47/25	49	kościół z cmentarzem – średniowiecze	strefa wzdłuż ogrodzenia cmentarza – pgr. 4024, 563, 557/14	Kościół św. Stanisława w Starym Bielsku z cmentarzem
44	107- 48/21	50	Historyczny obszar Białej - okres nowożytny	strefa ochrony (między ulicami: Józefa Piłsudskiego – Wałową – Ludwika Zamenhofa – 3 Maja – Zamkową – Hugona Kołłątaja – Kierową – Romana Dmowskiego - Żywiecką – Lwowską	Historyczny obszar Białej – pomiędzy ulicami jak obok

¹ KEZA – KRAJOWA EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

SPIS OBIEKTÓW W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW			
L.p.	Cecha (wg. TERYTU)	Adres	Liczba obiekto w
1.	ul.	1 Maja: 1, 2, 3, 4, 4A, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 12A, 13, 14, 15, 16, 16A, 17, 17A fabryka, 18A, 19, 20, 21, 22, 24, 25, [26, 26A, 30-fabryka], 34, 36, 38, 42, 44, 45/47, 46, 48, 49	40
2.	ul.	11 Listopada: 1, 3, 4, 7 + oficyna 7B, 9, 10, 14/16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 + oficyna 25A, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46 + oficyna 46A, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60 + oficyna, 61, 62, 63 + oficyny 63A, 63B, 63C, 64 + oficyny 64A, 64B, 65 + oficyna 65A, 65B, 66, 68, 70, 72/74, 76, 78 + oficyna, 80, 82, 86, 90, 100 + oficyna 102	74
3.	ul.	13 Zakrętów: 5A, 29C, 31C, 34, 149A, 191, 193A, 206	8
4.	ul.	3 Maja: 1, 1A, 3, 5, 7, 9, 9A, 9B, 10, 12, 13, 14/16, 17, 18A – stary dworzec kolejowy, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 31A, 31B, 33, 35, 37, 39	27
5.	ul.	3 Pułku Strzelców Podhalańskich: 5, 10, 14–16–18	3
6.	ul.	Adama Bunscha: 37	1
7.	ul.	Adama Mickiewicza: 1, 2, 3, 4, 6, 7A, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 21A, 21B, 22, 23, 24 + garaż, 25, 26, 27 + ogrodzenie i garaż, 28, 29, 30, 31, 31A, 32, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 44, 46	41
8.	pl.	Adama Mickiewicza: 2, 3, pomnik Adama Mickiewicza, park	3
9.	ul.	Adolfa Dygasińskiego: 3, 4, 9, 12, 14, 15, 20, 22, 24, 26	10
10.	ul.	Agawy: 20, 42	2
11.	ul.	Akacyjowa: 6	1
12.	ul.	Akademicka: 33	1
13.	ul.	Akademii Umiejętności: 11, 12, 17, 18, 19, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 49, 50	15
14.	ul.	Aktorów: 8, 14, 16	3
15.	ul.	Albatrosów: 42	1
16.	al.	Aleja Armii Krajowej: 12A, 22, 50/52, 56, 60, 62, 132, 181, 310, 317, 341	11
17.	al.	Aleja gen. Władysława Andersa: 6, 19, 21, 511	4
18.	ul.	Aleksandra Fredry: 9, 21	2
19.	ul.	Aleksandrowicka: 5, 12, 15, 15A, 16, 17, 20, 21, 22, 24, 29, 30, 35, 37, 46	15
20.	ul.	Andrzeja Frycza-Modrzewskiego: 2, 8, 8A, 12, 14A, 15, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 36, cmentarz ewangelicki	15
21.	ul.	Andrzeja Małkowskiego: 1	1
22.	ul.	Andrzeja Struga: 1, 3, 7	3

23.	ul.	Anieli Krzywoń: 14, 15A	2
24.	ul.	Antoniego Czechowa: 5, 7, 9, 50, 2/4 – 42/44	5 (+22)
25.	ul.	Antoniego Osuchowskiego: 2-4-6, 8, 9	3
26.	ul.	Antyczna: 33A, 34C, 47, 53A, 63	5
27.	ul.	Anyżowa: 2, 4, 6	3
28.	ul.	Architektów: 20, 27 + stodoła, 33A, 41, 67, 80A, 86A, 87, 108	10
29.	ul.	Argentyna: 17, 20, 22, 23, 28	5
30.	ul.	Artura Grottera: 3, 5, 8, 9, 12, 14	6
31.	ul.	Astrów: 3, 5	2
32.	ul.	Azaliowa: 12	1
33.	ul.	Bagażowa: 6, 7	2
34.	ul.	Bajki: krzyż	1
35.	ul.	Bałtycka: 6	1
36.	ul.	Barkowska: 2, 10, 65, 66, 78B, 88, 89, 92, 111B, 115, 135, 165B, 187, 204, 243	15
37.	ul.	Bartosza Głowackiego: 1, 3, 4, 5, 6, 8	6
38.	ul.	Bazaltowa: 3, 7/9, 14, 17	4
39.	ul.	Bażantów: 12	1
40.	ul.	Bednarska: 10	1
41.	ul.	Berestecka: 25	1
42.	ul.	Bestwińska: 1, 5, 29, 31, 48, 49, 72A, 91, 118, 128, 149, 151, 154, 157, 197, 240, 256, 258, figura św. Jana Nepomucena (ul. Rakietowa), figura z krzyżem (ul. Jasna Rola), figura przydrożna (ul. Samotna)	21
43.	ul.	Biegunowa: 18, 20	2
44.	ul.	Bierna: 6	1
45.	ul.	Biwakowa: 17	1
46.	ul.	Błokowa: 1, 11, 13, 28, 30, 33	6
47.	ul.	Bluszczowa: 1, 3	2
48.	ul.	Bławatków: 5, 8	2
49.	ul.	Błońska: 1	1
50.	ul.	Błotna: 10, 11	2
51.	ul.	Bohaterów Warszawy: 1, 2A-6A, 3, 6, 7, 11, 12, 13A, 14, 17, 18, 21, 22, 23	14
52.	ul.	Bohaterów Westerplatte: 2, 3, 4, 5, 6, 16, 18, 19, 21, 23, 25, 29, 41, 45	14
53.	pl.	Bolesława Chrobrego: 1	1
54.	ul.	Bolesława Krzywoustego: 5	1
55.	ul.	Bolesława Prusa: 5, 12, 17, 20, 29, 31, 33, 35, 36/38, 40, 42, 44, 46, 51, 54, 55, 58, 60, 66, kapliczka-grota	20
56.	ul.	Bolesława Śmiałego: 23, 27, 29, 31, 34, 36	6
57.	ul.	Borowa: 15	1
58.	ul.	Borsucza: 46, 49	2

59.	ul.	Bosmańska: 8C-leśniczówka	1
60.	ul.	Botaniczna: 6, 10, 12, 18	4
61.	ul.	Braterska: 59, 66, 87, 100, 106	5
62.	ul.	Bratków: 2, 12, 34	3
63.	ul.	Bronisława Czecha: 5, 7	2
64.	ul.	Browarna: 3, 4, 7, 10, 11, 17	6
65.	ul.	Budrysów: 20, 30	2
66.	ul.	Bursztynowa: 5, 44	2
67.	ul.	Bystra: 11, 52/54A, 77, 127, 137A	5
68.	ul.	Bystrzańska: 2, 3, 4, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 27, 28, 29, 30, 33, 38, 40, 42, 44, 47, 52 + park, 57, 68, 72, 74, 75, 76, 80, 102, 104, 105, 110, 111, 112, 116, cmentarz ewangelicki + brama cmentarna, krzyż przydrożny przy nr 114C	44
69.	ul.	Bzowa: 11, 15, 21, 24, 32, 42, 46	7
70.	ul.	Cała: 6	1
71.	ul.	Cechowa: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 + oficyna, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 31	23
72.	ul.	Cegielniana: 3, 11, 13, 15, 16, 21, 58	7
73.	ul.	Celna: 2, 4, 6, 8, 10, 12	6
74.	ul.	Ceramiczna: 2 + stodoły i krzyż przydrożny i park, 3, 5, 5B + stodoła, 7/9, 13/15, 19, 23	12
75.	ul.	Chemików: 11	1
76.	ul.	Chłodna: 16, 18	2
77.	ul.	Chmielna: 10	1
78.	ul.	Chmurna: 6	1
79.	ul.	Chocholowska: 16	1
80.	ul.	Cicha: 6, 7, 8, 10, 12, 16, 20	7
81.	ul.	Ciesielska: 6	1
82.	ul.	Cieszyńska: 1 + oficyna, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 12A, 13, 14, 15, 18, 19/21, 23, 23A, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 40A, 42, 44, 46 + oficyna, 47, 48, 49, 50, 51, 52 + oficyna, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 74, 76, 76a, 78-pozostałość browaru, stacja trafo przy nr 80, 82, 83, 84, 86, 92 + cmentarz żydowski i ogrodzenie, 94, 96, 96A, 98, 99, 101, 103, 107, 109, 116A, 118, 122, 145, 153, 155A – remiza, 157, 159, 163, 167, 171, 175, 214, 304, 306, (317, 319, 321, 323 –Aeroklub i lotnisko), 327, 330, 331, 335, 368, 383, 387, 388, 391/393, 421A, 425B, 427B, 427, za nr 444	113
83.	ul.	Ciżemki: 39, 46A	2
84.	ul.	Cygańska: 5	1
85.	ul.	Cyniarska: 10, 12, 13, 14, 16, 18, 28	7
86.	ul.	Cypriana Kamila Norwida: 1, 2, 3, 4/6, 12	5
87.	ul.	Cyprysowa: 10, 14, 16, 25, stodoła przy nr 26, 27, 39, 43, 45, 59, 63–fabryka, krzyż przydrożny, figura Jezusa Nazareńskiego, kościół św. Barbary	14

88.	ul.	Czajek: 5	1
89.	ul.	Czarna: 7, 11, 22	3
90.	ul.	Czechowicka: 7, 25, 27, bn. – portiernia	4
91.	ul.	Czeladnicza: 37, 61	2
92.	ul.	Czeremchowa: 24 + stodoła	2
93.	ul.	Czereśniowa: 4, 5, 7, 8, 10, 20 – szkoła	6
94.	ul.	Czerwona: 5, 7, 9, 13, 15, 16, 19, 21, 48, 55, 72, 73, 77, 84, 87, 88, 92, 103, 105, 107, 109, 114, 116, 145	24
95.	ul.	Czorszyńska: 8, 14, 22, 26A	4
96.	ul.	Czupel: 10	1
97.	ul.	Daliowa: 41	1
98.	ul.	Dereniowa: 12	1
99.	ul.	Deszczowa: 19, 27, 31, 47A, 64, figura NMP	6
100.	ul.	Długa: 24	1
101.	ul.	Do Lasu: 21, 36, 65	3
102.	ul.	Dolinowa: 4, 9	2
103.	ul.	Dolna: 14	1
104.	ul.	Dożynkowa: 1C, 11B	2
105.	ul.	dr. Tytusa Chalubińskiego: 11A, 20, 22	3
106.	ul.	Drukarzy: 2A, 3	2
107.	ul.	Drużyny: 4, 6, 8, 10, 12, 14	6
108.	ul.	Dumki: 9A, 14, 50A	3
109.	ul.	Dumna: 13, 19, 19A, stodoła przy nr 25, 37A	5
110.	ul.	Dusznicka: 12, 16, 20, 24/26, 27, kapliczka przy nr 164	6
111.	ul.	Dworcowa: 9, 18, 22-stacja kolejowa	3
112.	ul.	Dworkowa: 6, 7, 8	3
113.	ul.	Dworska: 14	1
114.	ul.	Działkowców: 12A + ogród, 14	2
115.	ul.	Działowa: 12, stodoła przy nr 16	1
116.	ul.	Dziewanny: 8	1
117.	ul.	Dzięciołów: 10	1
118.	ul.	Dzwonkowa: 39, 54, 81, 104	4
119.	ul.	Edwarda Dembowskiego: 3	1
120.	ul.	Edwarda Zajączka: 1	1
121.	ul.	Elizy Orzeszkowej: 2A, 4, 7, 8, 9, 10, 11A, 13 + budynek gosp., 14, 19, 29, 31, 45, 89, 90, 93	17
122.	ul.	Emila Zegadłowicza: 10, 12, 14, 18, 20	5
123.	ul.	Emilii Plater: 10, 11, 12	3
124.	pl.	Esperanto: park miejski	1
125.	ul.	Eugeniusza Kwiatkowskiego: pomnik Polaków rozstrzelanych przez Gestapo	1
126.	ul.	Fabryczna: 1, stacja trafo, budynek przemysłowy	3

127	pl.	Fabryczny: 1, 2, 3, 4, 5 – dawna fabryka Jankowskiego	5
128	ul.	Falista: 19, 46	2
129	ul.	Filarowa: 18, obora i stodoła przy nr 8, 11, 59, 73A + budynek gospodarczy	6
130	ul.	Filatelistów: 1, 14	2
131	ul.	Filomatów: 1, 3, 3A, 7, 13, 15, 19, 23	8
132	ul.	Fizyków: 7 + stodoła	2
133	ul.	Franciszka Kamińskiego: 3, 5, 6, 7, 9/11, 15, 16-18, 20-22, 25	9
134	pl.	Franciszka Smolki: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	7
135	ul.	Fryderyka Chopina: 3 + służbówka, 4/4A/6, 7, 9, 11, 13	7
136	ul.	Gabrieli Zapolskiej: 3, 7, 8, 10, 14	5
137	ul.	Gajowa: 4, budynek obok 4	2
138	ul.	Garncarska: 1, 3	2
139	ul.	Gazownicza: 1-3, 9, 14, 15, 19/21, 23, 32 – zespół gazowni, 40	8
140	ul.	gen. Józefa Hallera: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 20, 22	10
141	ul.	gen. Józefa Kustronia: 11, 12, 15, 18, 30, 32, 33, 35/37, 38, 41, 43, 43A, 47, 52A, 54, 58, 62 + budynek gosp., 63, 67, 88, 90, 92, 96, 99, mozaika I. Bieńka na budynku nr 63	26
142	ul.	gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza: 44, 46, 48	3
143	ul.	gen. Stefana Grota-Roweckiego: 2, 4, 6, 8, 18, 22, 34	7
144	ul.	gen. Władysława Sikorskiego: 2, 4, 4A-C, 4B, 8 + sala gimnastyczna, 9, 10	9
145	ul.	Gilów: 1, 3, 7, 9, 13	5
146	ul.	Giuseppe Garibaldiego: 1, 4, 6, 8, 10	5
147	ul.	Glebową: 16	1
148	ul.	Gładka: 15/15A + kapliczka, 28, 30, 61	5
149	ul.	Głębocka: 1, 2, 3, 5, 7, 10, 11, 12, 13, 16	10
150	ul.	Głogowska: 19	1
151	ul.	Gminna: 44	1
152	ul.	Gołębia: 15	1
153	ul.	Goryczkowa: 15	1
154	ul.	Gościnną: 82, 88	2
155	ul.	Goździków: 23, 25	2
156	ul.	Górska: 36, 46, 50, 52, 64, 74, 76, 81, 82, 95, 96, 104, 108, 112A, 116, 121, 122/124, 125, 126, 134, 137, 141, 142, 145, 148, 155, 156, 158, 160, 161, 170, 171, 174, 177, 180, 189, 202, 204, 208, 214, 216/218, 224, 258, 260, 262, 268, 270, 305, kapliczka przy ul. Wspólnej, ujęcie wody naprzeciw nr 224, kościół w Straconce, kamienna rzeźba lwa przy nr 129	52
157	ul.	Graniczną: 4, 6	2
158	ul.	Grawerską: 21	1
159	ul.	Grażyną: 2, 29/29A, 35, 41	4
160	ul.	Grenady: 63B, 73B	2
161	ul.	Groblową: 6A, 10A, 11, 12	4

162	ul.	Grochowa: 9	1
163	ul.	Grodzka: 6, 8, 10, 12	4
164	ul.	Groniczek: 10	1
165	ul.	Groszkowa: 31, 50	2
166	ul.	Grotowa: 11 + ogród	1
167	ul.	Gruntowa: 45, 47B, 49, 53A, 60	5
168	ul.	Grunwaldzka: 1, 2A, 3, 4, 4A, 6, 6A, 8/10, 9/9A, 12, 16, 17, 18, 19, 20, 20A, 20B + wieża strażacka, 22A, 22B, 22C, 26, 26B, 28 + cmentarz katolicki, 29, 38, 39, 40, 42, 44	31
169	ul.	Gruszowa: 6	1
170	ul.	Grzybowa: 1, 6, 8, 9, 11, 16, 18	7
171	ul.	Gwardzistów: 43, 46A	2
172	ul.	Halcnowska: 27, 37, 64, 68A, 77, 80, 83, 116, 127A, 209, 229, 249	12
173	ul.	Handłowa: 23	1
174	ul.	Harcerska: 6, 14	2
175	ul.	Harnasiów: 32B, 40	2
176	ul.	Henryka Siemiradzkiego: 12, 22, 23, 25	4
177	ul.	Henryka Sienkiewicza: 5, 9	2
178	ul.	hetm. Jana Zamoyskiego: 6, 10, 11, 12, 15, 22, 23, 25, 26, 27	10
179	ul.	Hetmańska: 5, 9	2
180	ul.	Hodowców: 57	1
181	ul.	Hoża: 3, 7	2
182	ul.	Hugona Kollątaja: 4 + ogrodzenie, 10 + garaż, 14, 16	5
183	ul.	Hutnicza: 57	1
184	ul.	I Armii Wojska Polskiego: 6, 8, 23, 27	4
185	ul.	Iglasta: 68	1
186	ul.	Ignacego Daszyńskiego: 22, 61, 62, 64, 67, 87, 98, 127, figura przy nr 65	9
187	ul.	Ignacego Jana Paderewskiego: 3, 5 + hale fabryczne, 7 + hale fabryczne, 8, 10, 11 + budynek fabryczny, 18	7
188	ul.	Ignacego Krasickiego: 13, 21, 27, 31, cmentarz katolicki	5
189	ul.	Ignacego Łukasiewicza: 4, 5, 7, 8, 10, 11	6
190	ul.	Inwalidów: 2B/2C, 3, 4	3
191	ul.	Inżynierska: 3, 6	2
192	ul.	Irysów: 15, 19, 20, 21, 22	5
193	ul.	Jabłeczna: 2, 3, 5, 6, 8	5
194	ul.	Jacka Odrowąża: 1, 19, 33	3
195	ul.	Jaglana: 2 (dawny ks. Kusia 29)	1
196	ul.	Jałowcowa: 3	1
197	ul.	Jana Kasprowicza: 5, 9	2
198	ul.	Jana Kazimierza: 1, 5, 6	3
199	ul.	Jana Kilińskiego: 1	1

200	ul.	Jana Kochanowskiego: 1, 2, 3, 4, 5, 7	6
201	ul.	Jana Matejki: 2, 3, 4, 6, 8	5
202	ul.	Jana Sobieskiego: 1, 2, 3, 4, 6 (remiza + oficyna), 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 21A, 22, 23, 24 + oficyna, 25, 25A, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 + oficyna, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 45, 47 + oficyna 47A, 50, 51, 52, 54, 58, 62, 62A, 63, 64, 66, 67, 73, 75, 76, 82, 83, 83A, 85, 86, 86A, 87, 90, 92/92A, 118, 120A, 124, 130, 132, 140/142, 158, 174/174A, 181, 182, 191, 195, 197, 215, 224, 260, 267, 270, 283, 293, 294B + 2 stodoły, 296, 297, 304, 306, 308, 310, 312, 316, 334A, 335, 342, 343, 352B, 363, 375, 396, 400, 406, 415C, 418, 429/431, 430A, 444-remiza, pomnik, stacja trafo, stacja wodociągowa obok nr 51, stacja wodociągowa obok nr 54, wiadukt kolejowy, kościół p.w. Św. Trójcy, kościół św. Stanisława, kościół ewangelicki w Starym Bielsku + cmentarz	121
203	ul.	Janowicka: 1, 7, 11, 12, 13, 18, 27A, 50/50A, 52, 61, 82, 107, 121, 146C, 184C, 190C + stodoła, 210, 219, 223, 227, kapliczka przy nr 61, krzyż przydrożny przy nr 150, figura z ul. Księży Las	24
204	ul.	Janusza Korczaka: 14, 16/18, 20/22, 24/26, 28/30, 41	10
205	ul.	Jarosława Dąbrowskiego: 3, 12, 14	3
206	ul.	Jaskółcza: 10, 13, 19, 23	4
207	ul.	Jaskrowa: 27A, 29	2
208	ul.	Jasna Rola: 4, 13	2
209	ul.	Jasna: 1-3, 2-4, 5-7, 8, 9-11, 10-12, 13-15, 14-16, 19	16
210	ul.	Jaworowa: 10, 14 + park, 25	3
211	ul.	Jaworzańska: 2, 38, 66A, 105C, 131, 133, 182, 189 + stodoła	9
212	ul.	Jazowa: 6, 24, 30, 31, 32	5
213	ul.	Jedności: 9	1
214	ul.	Jedwabnicza: schron bojowy	1
215	ul.	Jeleniowa: 2, 6	2
216	ul.	Jemiolowa: 24, 39	2
217	ul.	Jesienna: 7, 8, 12	3
218	ul.	Jeżynowa: 3 – szkoła, 4, 38, 78, figura przydrożna	5
219	ul.	Joachima Lelewela: 7, 9, 11, 12, 17, 19, 20, 21, 27, 28	10
220	ul.	Jodłowa: 9	1
221	ul.	Józefa Bema: 12	1
222	ul.	Józefa Bożka: kapliczka	1
223	ul.	Józefa Chelmońskiego: 10	1
224	ul.	Józefa Lompy: 7/9 + oficyna, 8, 13, 16, 16A, 18	7
225	pl.	Józefa Niemczyka: 1, 4	2
226	ul.	Józefa Pankiewicza: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9/11	8
227	ul.	Józefa Piłsudskiego: 2-6, 3/3A, 15, 16, 27, 42, 46, 47, 50, 52, 54, cmentarz ewangelicki	12
228	ul.	Juhasów: 6, 7, 114, schron bojowy	4
229	ul.	Juliana Fałata: 3, 5, 5A	3
230	ul.	Juliana Tuwima: 5, 8, 10	3

231	ul.	Juliana Ursyna Niemcewicza: 2, 6, 8	3
232	ul.	Juliusza Kossaka: 6, 10	2
233	ul.	Juliusza Słowackiego: 1, 1B, 2, 2A, 2B, 4, 6, 6A, 7, 7A, 8/10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 21A + oficyna, 24, 25, 26, 27, 27A, 28, 28A, 28B, 30, 32 + garaż i ogrodzenie, 33-35, 34, 34A, 36 (fabryka Münstermanna), 38, 40, 41, 42, 44, 46, 50, 51, 54, 57, 58, 59, 61, 62, 67, 67A, 68, 69, 78, 80, 82, park miejski	59
234	ul.	Junacka: 3, 11, 23	3
235	ul.	Juranda: 42, 65	2
236	ul.	Kalinowa: 9, 13, 19	3
237	ul.	Kameliowa: 35	1
238	ul.	Kamieniarzy: 11, 15	2
239	ul.	Kamienicka: 11, 11A, 16, 17, 20	5
240	ul.	Kamieniec Podolski: 10A-B	1
241	ul.	Kamieniołom: 30	1
242	ul.	Karbową: 54	1
243	ul.	Karola Ambrożego: 1	1
244	ul.	Karola Miarki: 5, 7, 9, 11A, 11B, 15	6
245	ul.	Karpacka: 5, 7, 9, 10, 11 i obok, 12, 14, 15, 16, 18, 21, 22, 27, 41, 43, 46, 50, 52, 54, 56, 58, 66, 71, 75, 76, 81, 83, 85, 89, 91, 92, 93, 97, 99, 101, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 119, 125, 134, 147, 148, 148A, 150, 160, 165, 169, 170, 175, 176, 177, 178, 182, 183, 186, 188, 189, 192, 200 + stodoła, 211, 218, 230, kaplica ewangelicka + cmentarz, kościół św. Małgorzaty + cmentarz	77
246	ul.	Kaskadowa: 16, 23C, 37, 51A, 67, 96, dwa schrony bojowe	8
247	ul.	Kasztelańska: 7, 13, 15	3
248	ul.	Kaszyska: 20, 70	2
249	ul.	Katowicka: 19 + budynek gospodarczy, 29B, 63, 70, 71 – remiza, 75, 79, 81, 119, 123, 169A, 174A, 185, 187, figura przydrożna, cmentarz ewangelicki	17
250	ul.	Kazimierza Brodzińskiego: 3, 5, 7, 11, 13, 15, 36, 38, 47-przepust kolej., 50	10
251	ul.	Kazimierza Przerwy-Tetmajera: 4, 6/8, 7, 9, 10, 14, 18	7
252	ul.	Kazimierza Pułaskiego: 2, 2B, 4, 4A, 5, 6, 8, 11, 13	9
253	ul.	Kazimierza Wielkiego: 1-dawna fabryka Fränkla, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 26 + budynek gospodarczy	11
254	ul.	Kępna: 14	1
255	ul.	Klubowa: 20, 24	2
256	ul.	Kmicica: krzyż przydrożny obok nr 7	1
257	ul.	Kolejowa: 5, 7, 8, 9, 11, 13, 58, 64, 131-przystanek kolejowy Mikuszowice	9
258	ul.	Kolibrów: 3-5	1
259	ul.	Kolista: 18, 18A, 32, 33, 34, 36, 38, 44, 47, 52, 56, 66, 105	13
260	ul.	Kolonia: 8, 12, 14, 16, 20, 22, 26, 31	8

261	ul.	Kolorowa: 9 + altana	2
262	ul.	Komandorska: 3 + kuźnia, 20B, 30C, 60	5
263	ul.	Komorowicka: 1, 2, 4, 6, 8 + piekarnia, 10, 13, 14, 15, 16, 17A, 19, 21, 22, 25, 26, 27 + oficyna, 29, 31, 32, 34, 36, 37 + oficyna, 38, mur wzdłuż nr 38, 39/41-fabryka + willa, 45, 47 + portiernia, 48 + ogród, 54, 56, 60, 62, 64, 66, 70, 74, 78, 88, 92, 94, 98, 110 + fabryka Weldoro, 116, 118, 122, 124, 127, 128, 129, 136, 138, 144, 146, 148, 152, 156, 161, 162, 165, 166, 170, 176, 177, 178, 182 + stodoła, 184, 188, 189, 190A, 192, 200 + krzyż przydrożny, 206, 208, 211, 212, 215, 216, 217, 219, 224, 226, 235, 252, 261, 262, budynek obok nr 262, 266, 318, 344, 344A	99
264	ul.	Konarowa: 3, 5	2
265	ul.	Konfederatów Barskich: 10	1
266	ul.	Koniczynki: 10	1
267	ul.	Konna: 4/4A, 13, 18, 20	4
268	ul.	Konstantego Damrota: 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13	7
269	ul.	Konstantego Idefonsa Gałczyńskiego: 5, 9, 23, 24, 26, 28, 30, 34	8
270	ul.	Konwaliowa: 4 + budynek gospodarczy	2
271	ul.	Kopytko: 13, 29A, 31, 38, 71 + stodoła	6
272	ul.	Kornela Ujejskiego: 3, 4, 5, 6, 9, 10-powojenne	5
273	ul.	Kosmiczna: 21	1
274	ul.	Kosynierów: 6, 6B, 21/23, 22, 25/27, 26/28, 29/31, 30/32, 33/35, 34/36	17
275	ul.	Koszykowa: 7	1
276	ul.	Kościelna: 1, 2	2
277	ul.	Kotlarska: 36	1
278	ul.	kpt. Aleksandra Kunickiego: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10	7
279	ul.	Krakowska: 2, 5, 6, 7, 10, 12, 12A, 19, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 53, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 122, 150, 174, 206, 226A, 242, 243, 244A, 249, 251, 259, 262, 270, 288, 297, 300, 308, 316, 323, 338, 342, 343, 366, 379, 383, 391, 401, 407, 414, 421, 426, 427, 429, 437, 439, 442, 462, 475, 480, 502, 514, 520 + stodoła, 539, 572, 596, ujęcie wodociągowe przy ulicy Pola, kapliczka przy nr 388, cmentarz ewangelicki z kaplicą cmentarną	73
280	ul.	Kresowa: 5, 7, 14	3
281	ul.	Królewska: 6, 8, 76, 81, 83, 86A, 119	7
282	ul.	Krótką: 1	1
283	ul.	Kryniczna: 5	1
284	ul.	Krzemienna: 22	1
285	ul.	Krzemionki: 60, 66A, 96, 100	4
286	ul.	Krzywa: 5, 11, 31, 37	4
287	ul.	Krzyżowa: 14, 16, 35, krzyż przy nr 14	4
288	ul.	ks. Jana Kusia: 39, 49, 73	3
289	ul.	ks. Piotra Skargi: 1, 3, 5, 6, 7, 9, 11	7

290	ul.	ks. Stanisława Brzóska: 3, 13, 24, 75, 75B, 80, 98, 111 + stodoła, 113, 131, 146, 174A, 187A, 208, 211 + stodoła, 212, 215, 218, 219, 232, 239, 241, 246, krzyż (przy ulicy Leśnej)	26
291	ul.	ks. Stanisława Stojalowskiego: 1, 2 + oficyna, 4, 6, 8, 9, 10, 10B, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 33, 37/39, 41, 43, 45, 47, 48, 53, 55, 57, 59 + oficyna, 61	34
292	ul.	Księcia Józefa Poniatowskiego: 24, 25, 27/29	3
293	ul.	Księżycowa: 40B-z częścią drewnianą, 42B, 44, 45, 54	5
294	ul.	Kupiecka: 11, 14, 16 + stodoła i budynek gospodarczy	5
295	ul.	Kurkowa: 11	1
296	ul.	Kustosza: 20, 22, 23/25, 26	4
297	ul.	Kwiatowa: 6, 7, 8, 8A, 10, 12	6
298	ul.	Kwietniowa: 1, 8, 10	3
299	ul.	Lajkonika: 35	1
300	ul.	Laskowa: 6, 10, 15, 17, 18, 22, 26, 38, 54 + ogród, 70	10
301	ul.	Laurowa: 37, 38, 41, krzyż przydrożny	4
302	ul.	Lechicka: 2, 16	2
303	ul.	Legionów: 1, 6 + mur, 9, 10, 12, 13 + ogród, 14, 16, 17, 18, 20, 21 + ogród, 22 + oficyna 22A, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30/32, 31-33, 37	24
304	ul.	Lekarska: 6, 16A	22
305	ul.	Leopolda Staffa: 9, 11	2
306	ul.	Leszczyńska: 3, 11, 16, 19, 21, 23A, 25, 31, 36, 38/38A, 40, 42, 59, 67	14
307	ul.	Leśna: 21, 31B	2
308	ul.	Leśników: 14, 24	2
309	ul.	Letnia: 7, 9	2
310	ul.	Lipnicka: 3, 5, 6, 7, 8, 12, 12A, 14, 18, 28, 34, 35, 37, 38A, 40, 41, 42, 45, 49, 50, 55, 60 + stodoła, 61, 63, 64, 66, 66A, 69 + stodoła, 70, 72 + brama, 72B, 72C, 80, 85, 88, 96, 103, 110, 111, 112, 113, 115/115A, 116, 117, 118, 119A, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 133, 134 + mostek na Niwce, 141, 144, 152, 154, 166, 168, 176, 186, 190, 194, 198, 200, 214, 216, 218, 220, 226, 258 – remiza	76
311	ul.	Lipowa: 8	1
312	ul.	Lisia: 2, 20, 26	3
313	ul.	Listopadowa: 9 – fabryka + komin, 16, 21, 31, 33, 34/36, 37, 39, 41, 46, 47/49, 48, 50, 51A, 52, 53 + oficyna, 54, 55, 57, 59, 61, 70 – d. Gimnazjum Polskie, 79, 83, 85, 92 + cmentarz z kaplicą cmentarną, kruzgankami i założeniem zieleni, 105, 119, 120	31
314	ul.	Lotnicza: 3, 20, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, stacja wodociągowa przy nr 26	10
315	ul.	Lubiana: 11C + obora	2
316	ul.	Ludwika Solskiego: 17	1
317	ul.	Ludwika Waryńskiego: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11	9
318	ul.	Łagodna: 14	1
319	ul.	Łączna: 8 + budynek gospodarczy	2

320	ul.	Łęgowa: 23, 27, 29	3
321	ul.	Łowiecka: 77, 114C, 138, 162	4
322	ul.	Łubinowa: 12	1
323	ul.	Łuczników: 101	1
324	ul.	Łukowa: 1, 3, 5 + oficyna, 13, 15, 17	7
325	ul.	Łupkowa: 2, 3, 9, 12	4
326	ul.	Macierzanki: 155A (być może nr 15)	1
327	ul.	Magnolii: 12, 18/20, 22, 26/28, 30	5
328	ul.	Magurka Straceńska: 1, 2 figury	3
329	ul.	Magurka: schronisko górskie	1
330	ul.	Maków: 3, 5, 7, 11, 15, 21, 32, 36, 50/50A, 53, 56	11
331	ul.	Maksyma Gorkiego: 10, 15, 16, 18, 20, 26, 30, 32, 38, 40, 42, 44	12
332	ul.	Malowany Dworek: 45	1
333	ul.	Mała: 3	1
334	ul.	Małej Straconki: 5, 6, 90, 92, 94, 110	6
335	pl.	Marcina Lutra: 1B, 4B, 7 (d. Szkoła żeńska), 8 (d. Szkoła męska i ewangelickie seminarium nauczycielskie), 12 (plebania), 14, stacja trafo, kościół ewangelicki, pomnik Lutra, sadzawka	10
336	ul.	Mariana Langiewicza: 59 + krzyż, 62, 70, 75, 82, krzyż na Złoty Łanach na pln. od Langiewicza,	7
337	ul.	Marii Dąbrowskiej: 2, 4, 8	3
338	ul.	Marii Konopnickiej: 1, 3, 5 + wieża basenowa, 6 - szpital miejski, 8, 9, 10, 12/12A, 14, 16, 19, 21, 23, 25, 27, 31, 36, 38, 40	20
339	ul.	Marii Rodziewiczówny: 2	1
340	ul.	Marii Skłodowskiej-Curie: 3, 4, 7, 9, 13, 14, 16	7
341	ul.	Marynarska: 20A, 24, 26, 26A	4
342	ul.	Marzanny: 7	1
343	ul.	Maślaków: 13	1
344	ul.	Matowa: 15	1
345	ul.	Mazańcowicka: 2, 25, 36, 40, 89, 93, 94A, 96, 100A, 103, 105, 109	12
346	ul.	Mazurska: 70	1
347	ul.	Mechaników: 3	1
348	ul.	Mglista: 8	1
349	ul.	Michała Lermontowa: 10, 11, 12, 13, 19, 20/22, 24/26, 29, 31/33, 38	10
350	ul.	Michała Drzymały: 6, 10, 13, 14, 18, 20	6
351	ul.	Michała Grażyńskiego: 1, 3/5, 18/20, 22/24, 27, 31, 38-40, 54, 55, 64, 67, 71, 74	13
352	ul.	Mieczysława Karłowicza: 6, 8, 9, 11, 12, 16, 18, 21, 23	9
353	ul.	Miedziana: 29, 37, 39	3
354	ul.	Miernicza: 67 + stodoła, 77, 89, 95, 132, 160, krzyż przydrożny	8
355	ul.	Mieszka I: 16, 21, 22, 25, 31, 40/42, 46	7

356	ul.	Międzyrzecka: 7, 9, 23, 25, 27, 31, 33, 35A, 60, 67, 80, 81A, 91, 94, 104A, 301	16
357	ul.	Miętowa: 19, 33, 40, 51, 58, 60, 70, 79	8
358	ul.	Mikołaja Kopernika: 1 + oficyna, bn	2
359	ul.	Mikołaja Reja: 3, 6, 8, 15	4
360	ul.	Miła: 1, 3, 6, 7	4
361	ul.	mjr. Hubala: 4	1
362	ul.	Młodej Polski: 8	1
363	ul.	Młodzieżowa: 7 + ogród, 14 + gosp., 104	3
364	ul.	Młynówka: 8, 16, 18, 22, 42	5
365	ul.	Młyńska: 2, 4, 7, 10, obok nr 10, 11/13, 23 (budynki przemysłowe), 16, 20, 29, 38 + budynek przemysłowy, 49, 50A, 51, 52, 52A, 53/55, 54, 56, 58, 62, 64, 66, 69, 74	26
366	ul.	Modra: 1, 8	2
367	ul.	Montażowa: 22	1
368	ul.	Morelowa: 3	1
369	ul.	Mostowa: 1	1
370	ul.	Mroczna: 2, 10, 12, 17	4
371	ul.	Murarzy: 6, 8, 14, 37, 40A, 41A, 49	7
372	ul.	Muszlowa: 7	1
373	ul.	Nad Białą: 3 - zespół rzeźni miejskiej	1
374	ul.	Nad Niprem: 2, 3, 5-7, 6, 8, 12, 13, 17	8
375	ul.	Nad Potokiem: 7, 9, 11, 13, 15, 17, 27, 36, 42, 46, 52, 66, 67A, 78, 79, 94, 101 (remiza OSP), 102, 104, 117 + warsztat, 124, 133, 136, 137B, 143, 144, 145	28
376	ul.	Nadbrzeźna: 2	1
377	ul.	Napędowa: 10	1
378	ul.	Narciarska: 28, 37	2
379	ul.	Nasypowa: 4, 5, 26	3
380	ul.	Niwna: 5, 8, 10	3
381	ul.	NMP Królowej Polski: 3-5-5A, 7, 9, 8, 11, 14, 17, 20, 21 + ogrodzenie, 36	12
382	ul.	Norberta Barlickiego: 1, 2, 2A, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14/16, 15, 17 + oficyna, 18, 19, 20, 21 + oficyna, 22, 23, 25, 25A	25
383	ul.	Nowiny: 12	1
384	ul.	Nowy Świat: 33, figura przydrożna	2
385	ul.	Ochota: 2	1
386	ul.	Odrzańska: 26, 53A, 99	3
387	ul.	Odysei: 29, 44/46, 55, figura przydrożna	4
388	ul.	Ogrodników: 17	1
389	ul.	Ogrodowa: 3, 7, 9, 11A/11B, 17	5
390	ul.	Okopowa: 4	1
391	ul.	Okręgowa: 35A, 39A	2

392	ul.	Olimpijska: 3, 5, 11, 15, 16, 30, 36, 49	8
393	ul.	Olszowa: 38	1
394	ul.	Olszówka: 2, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19 + ogród, 20, 22, 23, 24, 26, 27A-zajezdnia, 28, 29, 31, 32, 37, 41, 46, 49, 49A, 51, 52, 57, 67, 73, 74, 77, 84, 89, 91, 102 + gosp., 103, 130, 147, dwie stacje trafo	43
395	ul.	Olszynowa: 8	1
396	pl.	Opatrzności Bożej: 14, 18, 19, 20, kościół Opatrzności Bożej, figura św. Floriana, figura św. Nepomucena	7
397	ul.	Oplótek: 7	1
398	ul.	Orchidei: 10 + stodoła, 27, 29, 31, 59, 63, 69	8
399	ul.	Orla: 2, 10	2
400	ul.	Orna: stodoła przy dawnym nr 3, 26	2
401	ul.	Oświęcimska: 2, 6	2
402	ul.	Otwarta: 4A, 5	2
403	ul.	Owsiana: 49	1
404	ul.	Palmowa: 15, 21, 29	3
405	ul.	Papierowa: 1, 3/5, 4, 6, 7, 8, 9, 10	8
406	ul.	Paproci: 2, 9A, 10	3
407	ul.	Parkowa: 1	1
408	ul.	Partyzantów: 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 20, 21 (fabryka Josephy'ego), 22 (d. Fabryka Mänhardta), 23, 24, 25, 27, 29, 29B, 29C, 39, 41, 43 + oficyna, 50, 53, 55/57, 59, 62/62A, 63, 64A, 65A, 66A – elektrownia, 67, 68, 74, 98 + fabryka, 223, park „Blichowy”, park Strzygowskiego, pomnik „poległym za Polskę”	37
409	ul.	Pedagogiczna: 4	1
410	ul.	Piaskowa: 10, przystanek kolei Bielsko-Biała Leszczyny	2
411	ul.	Piastowska: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14 + ogród, 15, 16, 18, 21, 35, 36, 39, 50, 58, 62-64-66, 67, 110	23
412	ul.	Pieczarkowa: 35A, 41	2
413	ul.	Piekarska: 15 - stacja kolejowa Bielsko-Biała Wschód	1
414	ul.	Pienińska: 5A, 12, 27, 98B, 98C, 104, 222, 226, schron bojowy	9
415	ul.	Pieszka: 6	1
416	ul.	Pikowa: 4, 7	2
417	ul.	Piotra Bardowskiego: 2, 3 – zespół koszarów, 4	3
418	ul.	Piotra Czajkowskiego: 4, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 15	8
419	ul.	Pisarska: 50, 76B	2
420	ul.	Piwna: 8	1
421	ul.	Piwowarska: 1, 2, 3, 4, 6, 8	6
422	ul.	plk. Stanisława Dąbka: 2, 4, 6, 8	4
423	ul.	Pocztowa: 2, 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14, 16, 18 + ogród, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 + oficyna, 27, 28, 30, 32, 41, 45, pomnik Andreasa Schuberta	26
424	ul.	Pod Grodziskiem: 2, 8, 9, 20, 25, 37, 75, 81, Grodzisko z zadrzewieniem	9

425	ul.	Pod Kasztanem: 9	1
426	ul.	Podcienie: 1, 2, 2A, 3, 5, 7, 9, 11, 13-15	9
427	ul.	Podgórna: 19, 26, 29	3
428	ul.	Podleśna: 20	1
429	ul.	Podwale: 33-35 (częściowo wyburzone), 37-39 (częściowo wyburzone), 36-38, 41-45-47, 54, 56, 59B-dworzec towarowy, 60-76 LENKO, 65	11
430	ul.	Pogodna: 2, 8, 9, 11, 12, 14, 19	7
431	ul.	Pokoju: 12	1
432	ul.	Poligonowa: 75, 110, 131A/133A, schron bojowy	4
433	ul.	Połna: 2, 21, 21A, 29, 32A, 35C, 37C, 48B, 81C, 91C, 101C, 107C, 109C, 131, 158, 216B – leśniczówka + założenie zieleni, 225, 235, 249, 257, 258, 264, 285A, 291, krzyż przydrożny przy nr 60, cmentarz katolicki, kościół Narodzenia NMP + plebania ul. ks. Brzóska 3	28
434	ul.	por. Jana Łyska: 7 + stodoła (dawny Kolistka 72)	2
435	ul.	Potok: 14	1
436	ul.	Powstańców Śląskich: 3, 5, 6, 8, 9	5
437	ul.	Północna: 11	1
438	ul.	Praska: 22	1
439	ul.	Prądnicza: 7	1
440	ul.	prof. dr. Mieczysława Michałowicza: 7, 9/9A, 11, 12, 14, 15, 16, 17-19, 18, 21-23, 25-27, 28, 29-31, 30, 32, 33-35, 37-39, 41-43-45, 49, 53 + oficyna 53A, 57, 58, 58A, 60, 62	28
441	ul.	Promienna: 5, 7, 12	3
442	ul.	Prosta: 23, 24, 31, 58/60, 61, 73	6
443	ul.	Przechód: 1	1
444	ul.	Przećiętna: 11, 173, 184	3
445	ul.	Przegibek przełęcz: figura przydrożna	1
446	ul.	Przekop: 1, 11, 12, 13	4
447	ul.	Przełom: 5	1
448	ul.	Przemysłowa: 10, 13, 14, 20, 23, 27, 30, 32, 32	9
449	ul.	Przy Torach: 1 + oficyna, 7, kapliczka, kościół p.w. Św. Franciszka z Asyżu	5
450	ul.	Przyległa: 19	1
451	ul.	Pszczela: 5	1
452	ul.	Pszenna: 14, 28	2
453	ul.	Rafowa: 5, 14A, 21, 61, 98B, 106A, figura przydrożna	7
454	ul.	Rajdowa: 50	1
455	ul.	Ratuszowa: 1, 3	2
456	pl.	Ratuszowy: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, park ratuszowy	7
457	ul.	Robotnicza: 1, 1A, 2, 3, 3A, 4, 5, 5A, 6, 7, 7A, 9, 9A, 11, 11A	15
458	ul.	Rodzinna: 7, 9 + gosp., 14A, 15, 28, 36	7
459	ul.	Rolna: 46, 61, 66, 73, 81, krzyż przydrożny	6
460	ul.	Romana Dmowskiego: 6, 12	2

461	ul.	Romualda Traugutta: 21-23 (fabryka kapeluszy), 25, 27, 29, figura przydrożna	5
462	ul.	Różana: 3, 4 + ogród	1
463	ul.	Rubinowa: 7	1
464	ul.	Rudawka: 55	1
465	ul.	Rumiankowa: 35, 65	2
466	ul.	Rusalki: 2	1
467	pl.	Rynek: 1, 2, 3, 4/5, 6, 7, 8, 9, 10, 11/11A, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28/29, 30, 31, 32	29
468	ul.	Rysia: 31 + stodoła	2
469	ul.	Rzeczna: 1, 2, 6	3
470	ul.	Rzemieśnicza: 2	1
471	ul.	Rzeźnicza: 2 – zespół rzeźni miejskiej	1
472	ul.	Sabały: 32, 35C, 67	3
473	ul.	Samodzielna: 1, obok nr 1, 9 + stodoła	4
474	ul.	Samotna: 58A + zabudowania gospodarcze	2
475	ul.	Saneczkowa: 25, 51	2
476	ul.	Sarnia: 22, 33	2
477	ul.	Saska: 50B, 59	2
478	ul.	Sąsiedzka: 11 + stodoła, 19	2
479	ul.	Schodowa: 1, 1A, 2, 3, 4, 5 + mur obronny, 6, 8	9
480	ul.	Sejmowa: 22 + stodoła, 30, figura św. Jana Nepomucena	4
481	ul.	Serdeczna: 40B, 41, krzyż przydrożny (tylko figura jest zabytkowa bo krzyż jest nowy)	3
482	ul.	Sielska: 3	1
483	ul.	Sierpniowa: 4, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 32, 34, 38	10
484	ul.	Sikornik: 1, 4, 5, 7 + oficyna, 8, 9, 10, 12 + oficyna 12A, hale fabryczne Befamy	12
485	ul.	Siostry Małgorzaty Szewczyk: 24 dwór + budynki gosp. + park, 27, 30, 42	4
486	ul.	Skarpowa: 56, 67, 85, 88 + stodoła, 89, 91	7
487	ul.	Skibowa: 4, 10	2
488	ul.	Składowa: 2	1
489	ul.	Skowronków: 3C, 13B, 27, 45	4
490	ul.	Skrajna: 3, 19, 25	3
491	ul.	Skwerowa: 24, 45	2
492	ul.	Słoneczna: 1, 2, 3, 4	4
493	ul.	Smocza: 43	1
494	ul.	Smolna: 9, 17	2
495	ul.	Sodowa: 3, 5, 55	3
496	ul.	Sokolska: 4, 8, 10	3
497	ul.	Solna: 6, 8, 10, 12, 12A	5
498	ul.	Sosnowa: 54	1

499	ul.	Sowia: 1	1
500	ul.	Sporna: 7, 8, 9, 10, 15	5
501	ul.	Sportowa: 8, 29	2
502	ul.	Spółdzielców: 4	1
503	ul.	Srebrna: 7, 33	2
504	ul.	Stanisława Dubois: 3, 4	2
505	ul.	Stanisława Konarskiego: 3	1
506	ul.	Stanisława Moniuszki: 3, 4, 5, 6, 7, 9, 17, 18	8
507	ul.	Stanisława Staszica: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, kościół ewangelicki	10
508	ul.	Stanisława Wyspiańskiego: 5, 6, 7, 8 + ogrodzenie, 8A, 10, 12, 13, 13A, 14, 16, 17, 19, 21 zespół szpitala + park przyszpitalny, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 34A, 35, 37	25
509	ul.	Stanisława Żółkiewskiego: 3, 5, 7, 8, 12, 24, 28, 30, 32	9
510	ul.	Starobielska: 5, 9, 11 + oficyna, 14, wiadukt kolejowy	6
511	ul.	Starostów Lipnickich: 2	1
512	ul.	Startowa: 30, 34	2
513	ul.	Stefana Batorego: 2, 4, 5, 6, 7A, 7B, 7C, 8, 9A, 11, 12, 13A, 15, budynek obok nr 15, 17, 19, 21, 21A, 22, 23, 24, 32	22
514	ul.	Stefana Czarnieckiego: 1, 7	2
515	ul.	Stefana Jaracza: 1, 3	2
516	ul.	Stefana Żeromskiego: 4, 6, 5/7, 9, 11	5
517	ul.	Stefanii Sempołowskiej: 1, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 16A, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 48, 52	27
518	ul.	Stokrotek: 4, 8/10, 12, 16	4
519	ul.	Stolarska: 5	1
520	ul.	Storczyków: 19	1
521	ul.	Straconki: 6, 7, 11, 13, 15, 21, 57, 90, 92, 94/96, 102, 103 – remiza OSP, 103A, 104, 143, 151, 155, 166, 177, figura przydrożna k. kościoła w Leszczynach, figura Jezusa Nazareńskiego	21
522	ul.	Stroma: 3, 5	2
523	ul.	Strumienna: 25, 26, 32	3
524	ul.	Sukiennicza: 2 + fabryka Geyera, 3, 7 (Muzeum Techniki), 8, 11	6
525	ul.	Szara: 8, 9	2
526	ul.	Szczęśliwa: 62	1
527	ul.	Szczygłów: 2 + stodoła, 11, 14, 15, 16, 18	7
528	ul.	Szeroka: 4, 16, 19, 20, 22, 23, 24	7
529	ul.	Szklana: 10A	1
530	ul.	Szkolna: 3, 4, 6, 7, 9 - fabryka, 10, 12, 13-fabryka, 14 + oficyna 14A, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 28, 30, 31, 32, krzyż przy nr 23	22
531	ul.	Szlachecka: 4	1
532	ul.	Sztabowa: 8A	1
533	ul.	Szynszyli: 54	1
534	ul.	Śląska: 2, 4	2

535	ul.	Średnia: 49, 55	2
536	ul.	św. Anny: 3, 4, 5, 8, 16, 18, 22, 26, 28	9
537	ul.	Św. Franciszka: 14	1
538	ul.	św. Jana Chrzciciela: 11, 34, kościół w Komorowicach	3
539	pl.	św. Mikołaja: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, kościół p.w. św. Mikołaja, krzyż obok kościoła	17
540	ul.	św. Stanisława: 12	1
541	ul.	św. Trójcy: 1, 3, 4, 5, 7	5
542	ul.	Światopelka: 69, 86, krzyż przydrożny	3
543	ul.	Świerkowa: 48	1
544	ul.	Świt: 31	1
545	ul.	Świtezianki: 1, 55, 58	3
546	ul.	Tadeusza Kościuszki: 11/11B, 13, 15	3
547	ul.	Tadeusza Regera: 4, 6, 18, 41, 135	5
548	ul.	Tadeusza Rejtana: 3 (+ odlewnia Josephy'ego), 15 (budynki fabryki Josephy'ego)	3
549	ul.	Tadeusza Romanowicza: 3, 7	2
550	ul.	Tadeusza Rychlińskiego: 9, 11, 20, 22, 24, 26, 28, 30	8
551	ul.	Tadeusza: 5, 19B, 35, 42A, 56, 57	6
552	ul.	Taksówkarzy: 13A	1
553	ul.	Targowa: 2, 4	2
554	ul.	Tarninowa: 29, 31	2
555	ul.	Tartaczna: 284, krzywa chatka, zapora wodna	3
556	ul.	Taternicza: 17A, 34	2
557	ul.	Tenisowa: 12 + garaż, 24	3
558	ul.	Teodora Sixta: 3, 8, 8A, 9, 10A, 11, 13, 14, 20 + 3 budynki warsztatów i ogrodzenie, 21	13
559	ul.	Teodora Tomasza Jeża: 3, 5	2
560	ul.	Teofila Aleksandra Lenartowicza: 7, 9	2
561	ul.	Thomasa W. Wilsona: 1, 3, 4, 7, 9, 11	6
562	ul.	Tkacka: 16	1
563	ul.	Towarowa: 36, 44, 46	3
564	ul.	Towarzystwa Szkoły Ludowej: 13-15-17-19, 18, 22	3
565	ul.	Trakeyjna: 4 + pięć obiektów kolejowych w „Trójkacie”, 16	2
566	ul.	Trawiasta: 16	1
567	ul.	Tulipanów: 5/7, 6, 8, 9	4
568	ul.	Turystyczna: 24	1
569	ul.	Twarda: 8, 18, 47, 63, schron bojowy nad nr 65	5
570	ul.	Twórcza: 2 + oficyna, 18	3
571	ul.	Uczniowska: 2, 10, 14, 22	4
572	ul.	Uroczna: 3, 20, 24	3
573	ul.	Urzędnicza: 1, 2/4, 3, 5, 7	5

574	ul.	Ustronie: 2, 5, 6, 12, 14, 16, 17, 19	8
575	ul.	Wacława Grodeckiego: 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 20	9
576	ul.	Wajdeloty: 13, 14, 15, 17, 19	5
577	ul.	Waleriana Łukasińskiego: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 37, 41, 43, 44/46, 48, 52	30
578	ul.	Wał Szwedzki: 7, 13, 15, 19, 23, 27	6
579	ul.	Wałachowej: 3, 6	2
580	ul.	Wapienicka: 20/22, 38, 41, 53	4
581	ul.	Wapienna: 3, 3A, 5, 8A, 9, 16	6
582	ul.	Warszawska: 1, 2 – dworzec kolejowy, 3, 5, park dworcowy	4
583	ul.	Wawelska: 4, 12, 17, 25	4
584	ul.	Wąska: 11	1
585	ul.	Wczasowa: 9, 14, 46, 66	4
586	ul.	Wesoła: 4, 6, 10, 12	4
587	ul.	Wędrowców: 11, 14C, 44A, 71C, 95B	5
588	ul.	Widok: 3, 10, 14, 16, 17, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 31, 34, 35, 41, 43	17
589	ul.	Wielkopolska: 57, 59	2
590	ul.	Wierzbowa: 17, 25	2
591	ul.	Wiklinowa: 11	1
592	ul.	Wiktora Przybyły: 1, 7, 10, 11	4
593	ul.	Wilcza: 4	1
594	ul.	Willowa: 1, 3, 11, 13, 27/29	5
595	ul.	Wincentego Kadłubka: 51	1
596	ul.	Wincentego Pola: 8	1
597	ul.	Wincentego Witosa: 2, 11, 15, 17, 26/28, 30, 31, 32, 34, 37, 41, 43, 47, 50, 53, 61, 64, 149, 201, 213, 220, 241, 255 , krzyż przydrożny	24
598	ul.	Wita Stwosza: 1A, 2, 3, 4, 5, 6, 6A, 6B, 7, 8, 11A, 15, 19, 20, 24, 26, 28, 31, 35, 36, 43, 45A	22
599	ul.	Władysława Broniewskiego: 5, 13, 19 + oficyna 19A, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 32, 34, 38, 40/42, 62, 64, figura św. Jana Nepomucena	18
600	ul.	Władysława IV: 42, 52	2
601	ul.	Władysława Jagielly: 3, 5, 8, 10	4
602	ul.	Władysława Łokietka: 3, 4	2
603	ul.	Władysława Orkana: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 10A, 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, mury obronne przy numerach 11-17 i 21-25, 25	21
604	ul.	Władysława Stanisława Reymonta: 2, 4, 6	3
605	ul.	Władysława Syrokomli: 10	1
606	ul.	Władysława Żeleńskiego: 3, 6, 48, 90B, 114, 131	6
607	ul.	Włodzimierza Majakowskiego: 4 + garaż, 6, 8, 11, 20/22, 25, 28	8
608	ul.	Wodna: 73, przepust kolejowy	2
609	ul.	Wojciecha Bogusławskiego: 16, 19	2

610	pl.	Wojska Polskiego: 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 15 + oficyna, 16, 17	14
611	pl.	Wolności: 1 + oficyna, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10	10
612	ul.	Wolska: 7	1
613	ul.	Wróblowicka: 35, 70, 96, 97	4
614	ul.	Wrzosowa: 14	1
615	ul.	Wspólna: 2, 18, 31, 31B, 39, 40, 53, 66, 67, 68	10
616	ul.	Wyzwolenia: 5, 6, 6A, 7, 9, 11, 12, 14, 17, 18/20 zespół szpitala + portiernia + ogrodzenie i założenie zieleni, 19, 21, 24, 24A, 25, 26, 27, 28, 29, 31 + oficyna, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 63, 65, 67, 96, 98, 100/100B, 104, 106, 113, 117, 117A, 120 + 2 bud gosp., 123, 129, 131, 133, 135, 161, 204, 219, 251, 257, 274, 285, 287, 293, 319, 341, 343, 345, 349, 400, 420A, 454, 462A, 494B, 541, 575, 587, 601, kapliczka szafkowa, Kościół Matki Bożej Bolesnej + plebania nr 334, stary cmentarz z kaplicą	79
617	ul.	Wzgórze: 1, 2, 3/5, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 10A, 11, 12, 14, 15, 16 – zamek, 19, 21, 20, 22	19
618	ul.	Xawerego Dunikowskiego: 4, 6, 8, 14, 47, 1/3 – 41/43	6 (+20)
619	ul.	Za Kuźnią: 93, 93A, 101	3
620	ul.	Zacisze: 1, 2, 6	3
621	ul.	Zagajnik: 41A, 46, 48	3
622	ul.	Zagrody: 71C, 85B (połowa domu), 99C, 119 + stodoła, 123 + stodoła, 135, 143/145, 175, 189	11
623	ul.	Zajazdowa: 7, 14	2
624	ul.	Zakątna: 16A, 22	2
625	ul.	Zakole: 10, 12, 18	3
626	ul.	Zamknięta: 8 (dawny Czolgistów 8)	1
627	ul.	Zamkowa: 1, 3, 8	3
628	ul.	Zapłocie Duże: 6, 17, 18, 20, 22, 25A, 33, 34, 36, 41, 52, 74 + stodoła, 111, 120, 130 + 130A, 140 + stodoła, 237, 286	21
629	ul.	Zapłocie Małe: 17, 23 + stodoła, 33, 61, 67, 90, 128, 141A + stodoła, 147A, 153A, 155A	13
630	ul.	Zapora: 16, 46, 54, 60, 76-78, 94, 100, 101, 107 + gospod., 114, 114A, 186C, 186D, 230 – leśniczówka	15
631	ul.	Zaulek: 5, 7, 9	3
632	ul.	Zawiła: 18, 36, 37A + stodoła, 41C, dwa schrony bojowe	7
633	ul.	Zawodzie: 4, 11 + stodoła, 16 + stodoła, 19, 45, 49, krzyż przydrożny	9
634	ul.	Zbożowa: 2, 3/5, 6, 8, 11, 12, 13, 14	8
635	ul.	Zdrojowa: 3, 4 + oficyna 4A, 5, 6 + ogród, 10, 11A, 15, 17	9
636	ul.	zespół fortyfikacji z 1939 roku	1
637	ul.	Zgody: 8, 12	2
638	ul.	Zielona: 6, 12, 14, 16 + oficyna, 18-20, 22	7
639	ul.	Złocista: 14, 16, 22, 28	4
640	ul.	Złota: 4, 10, 12, 14	4

641	ul.	Złote Łany: 3A, 6, 7, 11 + gospodarczy, 14, 15, 16, 21 + stodoła, 23, 27, 28	13
642	ul.	Złoty Potok: 4 – plebania, 7 – szkoła w Straconce	2
643	ul.	Zniczowa: 14	1
644	ul.	Zofii Kossak-Szczuckiej: 21	1
645	ul.	Zuchów: 14, 17, 19, 21, 35, 131A, 141, 165, 212	9
646	ul.	Zwardońska: 22, 141	2
647	ul.	Zwierzyniecka: 13	1
648	pl.	Zwycięstwa: 1 – szpital, 2, 3, krzyż, pomnik	5
649	ul.	Zygmunta Krasieńskiego: 4, 5 + oficyna 5A, 6, 10, 11 + oficyna, 13, 17, 18, 20C, 21, 21A, 22, 23, 24, 25, 26 + garaż, 27, 27A, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38	29
650	ul.	Zygmunta Lubertowicza: 1-3-3A, 7	2
651	ul.	Żabia: 4	1
652	ul.	Żabiniec: 7, 14	2
653	ul.	Żeglarska: 13, 36B, 50	3
654	ul.	Żniwna: 50	1
655	ul.	Żurawinowa: 5	2
656	pl.	Żwirki i Wigury: 1/1A, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12	8
657	ul.	Żywa: 6, 9, 9B + stodoła, 22, 24	6
658	ul.	Żywiecka: 11, 13, 15, 17, 20 + ogród, 21, 23, 25, 39, 41, 43, 47, 52, 54, 56, 58, 79, 81, 87, 92, 97, 99, 103, 107, 109, 112, 113, 116, 116A, 117, 120, 122, 124, 124A, 126, 131 + figura, 134, 142, 146, 157, 168, 169, 172, 177, 179, 190, 192, 193 – Dworek + budynki gosp. 189 + park dworski, 196, 198, 200, 203, 205, 209, 210, 211, 213, 216, 227, 252, 253, 254, 261, 263, 267, 271, 273, 275, 285, 287, 289, 293, 299, 303, 315, 316, 318, 326, 327, 338, 342, 349 + stodoła, 350, 352, 353, 355, 360, 363, 372, 384 + stodoła, 402, figura obok nr 177	97
659	ul.	Żywieckie Przedmieście: 8	1
660	ul.	Żyzna: 3, 5	2
OGÓLEM			4400

**OBIEKTY OBJĘTE OCHRONĄ W MIEJSCOWYCH PLANACH
ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO**

L.p	Obiekt	Adres	Nr planu
1.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Adama Asnyka 18A	35E
2.	dawna szkoła	Jana Sobieskiego 158	2-strefa
3.	dom	Jana Sobieskiego 174/174a	2-strefa
4.	dom	św. Stanisława 12	2-strefa
5.	dom	Tarninowa 29	35E
6.	dom	Janowicka 1	1
7.	dom	Janowicka 7	1
8.	dom	Janowicka 27A	1
9.	dom	Janowicka 50/50A	1
10.	dom	Janowicka 52	1
11.	dwór	Siostry Małgorzaty Szewczyk 24	1
12.	dom	Wyzwolenia 257	1
13.	dom	Wyzwolenia 285	1
14.	dom	Wyzwolenia 287	1
15.	dom – WYBURZONY	Wyzwolenia 288	1
16.	dom – WYBURZONY	Wyzwolenia 289	1
17.	dawna szkoła	Wyzwolenia 319	1
18.	dom – plebania	Wyzwolenia 334	1
19.	kościół Nawiedzenia NMP	Wyzwolenia 336	1
20.	szkoła podstawowa	Wyzwolenia 343	1
21.	dom	Wyzwolenia 345	1
22.	dom	Wyzwolenia 349	1
23.	dom - WYBURZONY	Wyzwolenia 367	1
24.	cmentarz ewangelicki	Jana Sobieskiego	2
25.	tunel kolejowy	Jana Sobieskiego	2
26.	cmentarz przy kościele św. Stanisława	Jana Sobieskiego	2
27.	kościół św. Stanisława	Jana Sobieskiego	2
28.	kościół ewangelicki w St.Biel.	Jana Sobieskiego 110	2
29.	dom	Celna 10	6
30.	dom	Celna 12	6
31.	dom	Celna 2	6
32.	dom	Celna 4	6
33.	dom	Celna 6	6
34.	dom	Celna 8	6
35.	dom	Cieszyńska 1	6
36.	dom	Cieszyńska 3	6
37.	dom	Cieszyńska 4	6
38.	dom	Cieszyńska 5	6
39.	dom	Cieszyńska 7	6
40.	dom	Cieszyńska 9	6
41.	sąd	Cieszyńska 10	6
42.	dom	Cieszyńska 11	6
43.	dom	Cieszyńska 13	6
44.	kamienica	Cieszyńska 15	6

45.	kościół Św. Trójcy	Jana Sobieskiego	6
46.	dom	Jana Sobieskiego 2/4	6
47.	dom	Jana Sobieskiego 3	6
48.	dom – NOWY DOM	Jana Sobieskiego 5	6
49.	remiza Straży Pożarnej	Jana Sobieskiego 6	6
50.	kamienica	Jana Sobieskiego 8	6
51.	dom	Jana Sobieskiego 27	6
52.	dom	Jana Sobieskiego 33	6
53.	dom	Józefa Pankiewicza 1 – Rynek 15	6
54.	dawny ratusz	Józefa Pankiewicza 11	6
55.	dom	Józefa Pankiewicza 2 – Władysława Orkana 19	6
56.	dom	Józefa Pankiewicza 3 – Rynek 14	6
57.	dom	Józefa Pankiewicza 4 – Władysława Orkana 21	6
58.	dom	Józefa Pankiewicza 5 – Rynek 12	6
59.	dom	Józefa Pankiewicza 7	6
60.	dom	Józefa Pankiewicza 8 – Władysława Orkana 25	6
61.	dom – WYBURZONY	Listopadowa 12	6
62.	kamienica Hoinkesa	Ludwika Waryńskiego 2	6
63.	dom	Ludwika Waryńskiego 3	6
64.	kamienica	Ludwika Waryńskiego 4	6
65.	dom-oficyna	Ludwika Waryńskiego 5	6
66.	dom	Ludwika Waryńskiego 6	6
67.	dom-oficyna	Ludwika Waryńskiego 7	6
68.	dom	Ludwika Waryńskiego 8	6
69.	dom	Ludwika Waryńskiego 9	6
70.	dom	Ludwika Waryńskiego 11	6
71.	dom	Nad Niprem 3	6
72.	kamienica	Nad Niprem 5	6
73.	kamienica	Nad Niprem 7	6
74.	dom	Nad Niprem 19	6
75.	dom	Piwowarska 1	6
76.	dom	Piwowarska 2	6
77.	dom	Piwowarska 3	6
78.	dom	Piwowarska 4	6
79.	dom	Piwowarska 6	6
80.	dom	Piwowarska 8	6
81.	dawna KKO - Bank	pl. Bolesława Chrobrego 1	6
82.	stacja trafo	pl. Marcina Lutra	6
83.	kamienica	pl. św. Mikołaja 10	6
84.	dom	pl. św. Mikołaja 11	6
85.	dom	pl. św. Mikołaja 12	6
86.	dom	pl. św. Mikołaja 14	6
87.	plebania	pl. św. Mikołaja 15	6
88.	plebania	pl. św. Mikołaja 16	6
89.	kościół p.w. św. Mikołaja	pl. św. Mikołaja 16A	6
90.	kamienica	pl. św. Mikołaja 2	6
91.	dom	pl. św. Mikołaja 3	6
92.	kamienica	pl. św. Mikołaja 4	6
93.	kamienica	pl. św. Mikołaja 5	6

94.	dom	pl. św. Mikołaja 6	6
95.	kamienica	pl. św. Mikołaja 7	6
96.	dom	pl. św. Mikołaja 8/9	6
97.	kamienica	pl. Żwirki i Wigury 1/1a	6
98.	kamienica	pl. Żwirki i Wigury 3	6
99.	kamienica	pl. Żwirki i Wigury 4	6
100.	kamienica	pl. Żwirki i Wigury 5 – Schodowa 8	6
101.	dom	Podcienie 1	6
102.	dom	Podcienie 11	6
103.	dom	Podcienie 13	6
104.	dom	Podcienie 2	6
105.	dom	Podcienie 2a	6
106.	dom	Podcienie 3	6
107.	dom	Podcienie 5	6
108.	dom	Podcienie 7	6
109.	dom	Podcienie 9	6
110.	dom	Rynek 1 / Cieszyńska 2-4	6
111.	dom	Rynek 2	6
112.	dom	Rynek 3 + oficyna	6
113.	kamienica Hoffmanna	Rynek 4/5	6
114.	kamienica	Rynek 6	6
115.	dom	Rynek 7 / Celna 1	6
116.	dom	Rynek 8	6
117.	Ratusz /dawny/	Rynek 9	6
118.	dom	Rynek 10	6
119.	kamienica „Pilsner Hof”	Rynek 11	6
120.	dom	Rynek 12	6
121.	dom	Rynek 13/14	6
122.	dom	Rynek 15	6
123.	dom	Rynek 16	6
124.	dom	Rynek 18	6
125.	dom	Rynek 19	6
126.	dom	Rynek 20	6
127.	dom	Rynek 21	6
128.	dom	Rynek 22	6
129.	dom	Rynek 23	6
130.	dom	Rynek 24	6
131.	dom	Rynek 25	6
132.	dom	Rynek 26	6
133.	dom	Rynek 27	6
134.	dom	Rynek 28/29	6
135.	dom	Rynek 30	6
136.	dom	Rynek 31	6
137.	dom	Rynek 32 – Kościelna 1	6
138.	kamienica	Schodowa 2 – Sikorskiego 7	6
139.	dom	Schodowa 3	6
140.	klasztor	Schodowa 4/6	6
141.	dom	Schodowa 5	6
142.	dom	św. Trójcy 5	6
143.	dom	św. Trójcy 7	6
144.	dom	Władysława Orkana 2	6
145.	dom	Władysława Orkana 4	6

146.	dom	Władysława Orkana 5	6
147.	dom	Władysława Orkana 6	6
148.	dom	Władysława Orkana 8	6
149.	kamienica	Władysława Orkana 10	6
150.	kamienica	Władysława Orkana 10A	6
151.	dom	Władysława Orkana 12 – Juliusza Słowackiego 2	6
152.	dom	Władysława Orkana 14	6
153.	dom	Władysława Orkana 16	6
154.	dom	Władysława Orkana 17	6
155.	dom	Władysława Orkana 18	6
156.	dom	Władysława Orkana 19	6
157.	dom	Władysława Orkana 20	6
158.	dom	Wzgórze 11	6
159.	Zamek Książęcy	Wzgórze 16	6
160.	dom	Wzgórze 2 – Schodowa 1-1a	6
161.	kamienica	Wzgórze 3/5	6
162.	dom	Wzgórze 4	6
163.	dom	Wzgórze 6	6
164.	dom	Wzgórze 7	6
165.	dom	Wzgórze 8	6
166.	dom	Wzgórze 9 – Podcienie 15	6
167.	dom	Wzgórze 10	6
168.	oficyna	Wzgórze 10a	6
169.	dom	Wzgórze 12	6
170.	dom	Wzgórze 14	6
171.	kamienica	Zamkowa 8	6
172.	dom	Zaułek 3 – Rynek 21	6
173.	zagroda	Szklana 10A	31
174.	dom – WYBURZONY	Mazańcowska 69	33
175.	dom	Hałcowska 77	35B
176.	dom	Hałcowska 83	35B
177.	stodoła	Hałcowska 83	35B
178.	dom	Hałcowska 116	35B
179.	dom	Zagrody 71C	35G
180.	kaplica cmentarna	Krakowska	37
181.	cmentarz ewangelicki	Krakowska	37
182.	dom, ogród	Stanisława Wyspiańskiego 13	47
183.	dom, ogród	Stanisława Wyspiańskiego 17	47
184.	dom, ogród	Stanisława Wyspiańskiego 19	47
185.	szpital	Stanisława Wyspiańskiego 21	47
186.	szpital	Stanisława Wyspiańskiego 21	47
187.	szpital	Stanisława Wyspiańskiego 21	47
188.	szpital	Stanisława Wyspiańskiego 21	47
189.	szpital	Stanisława Wyspiańskiego 21	47
190.	figura obok domu nr 150	Janowicka	49
191.	dom, ogród	Janowicka 107	49
192.	schron bojowy	Zuchów	50
193.	szkoła	Lipnicka 34	54
194.	dom, ogród	Lipnicka 64	54
195.	dom, ogród	Lipnicka 66	54
196.	dom, oficyna	Lipnicka 66a	54

197.	dom	Lipnicka 70	54
198.	zespół dworski	Lipnicka 72	54
199.	dom, ogródek	ks. Stanisława Brzóska 13	57
200.	dom	Odrzańska 99	57
201.	krzyż przy nr 60	Polna	57
202.	dom	Polna 32 A	57
203.	dom	Polna 48 B	57
204.	dom	Władysława Żeleńskiego 3	57
205.	chałupa	Władysława Żeleńskiego 6	57
206.	dom	Władysława Żeleńskiego 90b	57
207.	dom, w ogrodzie	Władysława Żeleńskiego 114	57
208.	figura	Władysława Żeleńskiego 114	57
209.	dom	Władysława Żeleńskiego 131	57
210.	dom	Falista 19	58
211.	dom - PRZEBUDOWANY	Falista 45	58
212.	dom	Falista 46	58
213.	dom	Młodzieżowa 104	58
214.	dom	Antyczna 34C	61
215.	figura	Jeżynowa	61
216.	schron bojowy	Kaskadowa	61
217.	schron bojowy	Kaskadowa	61
218.	dom	Kaskadowa 23C	61
219.	dom	Kaskadowa 37	61
220.	dom	Kaskadowa 51A	61
221.	dom	Kaskadowa 67	61
222.	dom – NOWY DOM	Kaskadowa 9	61
223.	dom	Kaskadowa 96	61
224.	dom	Łowiecka 114C	61
225.	dom	Łowiecka 162	61
226.	dom	Łowiecka 77	61
227.	dom	Łuczników 101	61
228.	dom stodoła – WYBURZONE	Rysia 18	61
229.	dom	Rysia 31	61
230.	dom	Skarpowa 56	61
231.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Skarpowa 64	61
232.	dom	Skarpowa 88	61
233.	dom	Wróblowicka 97	62
234.	dom, sad, ogród	Biwakowa 17	66
235.	dom – WYBURZONY	Kopytko 25	66
236.	dom	Kopytko 31	66
237.	Spółdz. Pracy „Grot”	Leśników 18	66
238.	dom	Leśników 24	66
239.	chałupa	Smocza 43	66
240.	figura św. Jana Nepomucena	Bestwińska	67
241.	dom	Bestwińska 48	67
242.	dom, ogród	Bestwińska 154	67
243.	figura	Bestwińska-Rakietowa	67
244.	dom	13 Zakrętów 193A	69
245.	dom	13 Zakrętów 206	69
246.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Barkowska 108	69

247.	dom	Barkowska 111B	69
248.	dom	Barkowska 165B	69
249.	dom	Bystra 11	69
250.	dom	Bystra 127	69
251.	stodoła	Bystra 127	69
252.	dom	Bystra 137A	69
253.	dom	Bystra 52-54	69
254.	dom	Bystra 77	69
255.	dom – NOWY DOM	Grenady 20	69
256.	dom	Grenady 63B	69
257.	dom - PRZEBUDOWANY	Grenady 73B	69
258.	dom	Hałcnowska 209	69
259.	chałupa	Odysei 29	69
260.	dom	Odysei 44-46	69
261.	dom	Odysei 45	69
262.	dom	Odysei 55	69
263.	stacja trafo	Jana Sobieskiego (obok nr 400)	76
264.	dom	Jana Sobieskiego 396	76
265.	dom	Jana Sobieskiego 400	76
266.	dom	Jana Sobieskiego 406	76
267.	dom	Rafowa 61	76
268.	schron bojowy	Zapłocie Małe	76
269.	schron bojowy	Zapłocie Małe	76
270.	kamienica	Jana Kilińskiego 1	91
271.	dom	Komorowicka 43a	91
272.	dom	Komorowicka 45	91
273.	fabryka br. Münch	Komorowicka 47	91
274.	kamienica	Komorowicka 92	91
275.	dom	Komorowicka 94	91
276.	dom	Komorowicka 98	91
277.	dom	Kosynierów 6	91
278.	dom	Michała Grażyńskiego 27	91
279.	kamienica	Michała Grażyńskiego 31	91
280.	fabryka	Michała Grażyńskiego 38-40	91
281.	dworzec towarowy PKP	Podwale	91
282.	dworzec towarowy PKP	Podwale 59b	91
283.	fabryka	Podwale 65-67	91
284.	willa, ogród	Stanisława Konarskiego 3	91
285.	wiadukt	Trakcyjna	91
286.	kapliczka	Górska	94A
287.	cmentarz katolicki	Polna	96
288.	dom	Polna 81 C	96
289.	dom	Polna 91 C	96
290.	dom	Polna 101 C	96
291.	dom	Polna 107 C	96
292.	dom	Polna 109 C	96
293.	dom	Polna 131	96
294.	dom	Polna 175 (św. Franciszka 14)	96
295.	szkoła	Polna 29	96
296.	dom, ogród - PRZEBUDOWANY	Hutnicza 9	98
297.	dom, ogród - PRZEBUDOWANY	Hutnicza 28	98
298.	schron bojowy	Jana Sobieskiego (na pd od nr 415c)	98

299.	dom, ogród, sad	Jana Sobieskiego 191	98
300.	dom – WYBURZONY	Jana Sobieskiego 192	98
301.	dom	Jana Sobieskiego 195	98
302.	dom – PRZEBUDOWANY	Jana Sobieskiego 198	98
303.	dom	Jana Sobieskiego 267	98
304.	dom, ogród, sad	Jana Sobieskiego 296	98
305.	młyn	Jana Sobieskiego 415C	98
306.	dom – PRZEBUDOWANY	Jedwabnicza 11	98
307.	dom, ogród, sad	Kamieniec Podolski 10a-b	98
308.	dom	Komandorska 20 B	98
309.	dom, ogród - PRZEBUDOWANY	Komandorska 26 B	98
310.	dom	Komandorska 30 C	98
311.	dom, sad	Okrętowa 22 (Rafowa 21)	98
312.	willa, zielen, ogród	Zapłocie Duże 18	98
313.	dom, ogród	Zapłocie Duże 20	98
314.	dom, ogród, sad	Zapłocie Duże 25A	98
315.	dom, ogród, sad	Zapłocie Duże 34	98
316.	dom, ogród, sad	Zapłocie Duże 36	98
317.	zagroda, sad	Zapłocie Małe 17	98
318.	dom, sad	Zapłocie Małe 23	98
319.	dom, ogród, sad	Zapłocie Małe 61	98
320.	dom	Zapłocie Małe 67	98
321.	dom – WYBURZONY	Zapłocie Małe 81	98
322.	chałupa	Aleja Armii Krajowej 341	99
323.	Szkoła Podstawowa	Władysława Broniewskiego 23	100
324.	willa	Leszczyńska 36	102
325.	dom	Leszczyńska 38-38A	102
326.	dom	Leszczyńska 40	102
327.	pomnik „Poległym za Polskę”	Partyzantów	102
328.	chałupa, ogródki	Partyzantów 223	102
329.	dom, sad	Dworska 14	107
330.	pałac	Działkowców 12A	107
331.	dom	Działkowców 14	107
332.	karczma - zajazd	Jana Sobieskiego 429	107
333.	dom, ogród	Jana Sobieskiego 430A	107
334.	Remiza Straży Pożarnej	Jana Sobieskiego 444	107
335.	dom – WYBURZONY	Jana Sobieskiego 462	107
336.	dom	Jaskrowa 27A	107
337.	willa, ogród	Jaskrowa 29	107
338.	dom	Tadeusza Regera 135	107
339.	dom – WYBURZONY	Wypoczynkowa 18A	107
340.	fabryka kos – WYBURZONA	Wypoczynkowa 64	107
341.	dom	Bzowa 11	108
342.	dom	Bzowa 15	108
343.	dom	Bzowa 21	108
344.	dom	Bzowa 24	108
345.	dom	Bzowa 32	108
346.	dom	Bzowa 42	108
347.	dom	Bzowa 46	108
348.	dom	Kępna 14	108
349.	dom	Magnolii 12	108
350.	dom	Magnolii 14	108

351.	dom	Magnolii 18-20	108
352.	dom, ogród	Magnolii 22	108
353.	dom	Magnolii 28	108
354.	dom	Magnolii 30	108
355.	dom	Orchidei 10	108
356.	dom	Orchidei 27	108
357.	dom	Orchidei 29	108
358.	dom	Wincentego Witosa 26-28	108
359.	dom	Wincentego Witosa 30	108
360.	dom	Wincentego Witosa 32	108
361.	dom	Wincentego Witosa 34	108
362.	dom, ogród – DO ROZBIÓRKI	Wyzwolenia 108	108
363.	dom	Wyzwolenia 120	108
364.	dom	Wyzwolenia 161	108
365.	dom	Zakole 12	108
366.	dom	Zakole 18	108
367.	leśniczówka	Rudawka 55 (dawny nr 78)	110
368.	dom	Aleja Armii Krajowej 181	111
369.	willa, zielen	Jaworowa 10	111
370.	willa, zielen	Jaworowa 14	111
371.	willa, ogród	Junacka 3	111
372.	dom	Junacka 11	111
373.	willa, ogród	Junacka 23	111
374.	willa, ogród, sad	Laskowa 10	111
375.	chałupa	Laskowa 18	111
376.	dom, ogród	Laskowa 22	111
377.	dom	Laskowa 26	111
378.	willa, ogród	Laskowa 38	111
379.	willa	Laskowa 54	111
380.	dom	Łączna 8	111
381.	dom, ogród	Miła 1	111
382.	dom	Miła 3	111
383.	willa, ogród, sad	Miła 6	111
384.	chałupa, sad	Miła 7	111
385.	dom	Olszówka 20	111
386.	willa, ogród	Olszówka 22	111
387.	hotel	Olszówka 24	111
388.	dom, ogród	Olszówka 26	111
389.	willa	Olszówka 28	111
390.	dom	Olszówka 32	111
391.	chałupa	Olszówka 45 (Jaworowa 25)	111
392.	willa	Olszówka 46	111
393.	dom, ogród	Olszówka 52	111
394.	dom, ogród	Olszówka 56 (Bałtycka 6)	111
395.	dom	Olszówka 66 (gen. Zajączka 1)	111
396.	chałupa, sad	Olszówka 74	111
397.	dom, ogród - PRZEBUDOWANY	Olszówka 76	111
398.	chałupa	Rzeczna 1	111
399.	chałupa	Rzeczna 6	111
400.	willa, ogród, sad	Sporna 7	111
401.	willa, ogród	Sporna 8	111
402.	willa, ogród	Sporna 9	111

403.	willa, ogród	Sporna 10	111
404.	dom – WYBURZONY	Sporna 18	111
405.	dom	Bestwińska 149	112
406.	figura św. Jana Nepomucena	Sejmowa (przeniesiona na wschód w rejon zakładów)	112
407.	dom, ogród	Sejmowa 22	112
408.	zagroda	Sejmowa 30	112
409.	krzyż	Światopełka / Potok	113
410.	dom, ogród	Światopełka 69	113
411.	dom	Cieszyńska 12	114
412.	kamienica, ogród	Cieszyńska 14	114
413.	dom	Cieszyńska 18	114
414.	pałac, ogród	Cieszyńska 24	114
415.	kamienica	Cieszyńska 26	114
416.	dom Hoinkesa, ogród	Cieszyńska 30	114
417.	dom	Cieszyńska 42	114
418.	Szkoła, ogród	Jana Sobieskiego 15	114
419.	oficyna	Jana Sobieskiego 25a	114
420.	dom	Jana Sobieskiego 37	114
421.	kamienica	Jana Sobieskiego 39	114
422.	dom, ogród	Jana Sobieskiego 41	114
423.	dom	Jana Sobieskiego 43	114
424.	kamienica	Jana Sobieskiego 45	114
425.	oficyna	Jana Sobieskiego 47a	114
426.	kamienica	Jana Sobieskiego 11	114
427.	kamienica	Jana Sobieskiego 13	114
428.	dom	Jana Sobieskiego 17	114
429.	dom	Jana Sobieskiego 19	114
430.	dom	Jana Sobieskiego 21	114
431.	dom	Jana Sobieskiego 23	114
432.	kamienica	Jana Sobieskiego 25	114
433.	dom	Jana Sobieskiego 27	114
434.	dom	Jana Sobieskiego 29	114
435.	kamienica	Jana Sobieskiego 31	114
436.	oficyna	Jana Sobieskiego 33	114
437.	kamienica	Jana Sobieskiego 33	114
438.	dom	Jana Sobieskiego 35	114
439.	dom	Jana Sobieskiego 47	114
440.	kamienica	Jana Sobieskiego 9	114
441.	dom, zielen	ks. Piotra Skargi 6	114
442.	dom	Czerwona 114	115
443.	dom	Czerwona 116	115
444.	krzyż	Szlak (w okolicy)	115
445.	dom	Wyzwolenia 100-100B / Magnolii 2	115
446.	dom	Wyzwolenia 104	115
447.	dom	Wyzwolenia 106	115
448.	dom	Wyzwolenia 113	115
449.	dom	Wyzwolenia 115A (117A)	115
450.	dom	Wyzwolenia 117	115
451.	bud. gospodarczy	Wyzwolenia 120	115
452.	bud. gospodarczy	Wyzwolenia 120	115
453.	dom	Wyzwolenia 123	115

454.	dom – nowy dom (bez wartości)	Wyzwolenia 125	115
455.	dom	Wyzwolenia 129	115
456.	dom	Wyzwolenia 131	115
457.	dom	Wyzwolenia 133	115
458.	dom	Wyzwolenia 135	115
459.	dom	Wyzwolenia 98	115
460.	dom	Krakowska 297	116
461.	dom	Krakowska 323	116
462.	dom	Krakowska 343	116
463.	dom	Krakowska 421	116
464.	dom	Krakowska 427	116
465.	dom	Krakowska 429	116
466.	dom	Krakowska 437	116
467.	dom	Krakowska 439	116
468.	dom, ogród	Władysława Broniewskiego 64	35K, 81
469.	szkoła	Jeżynowa 3	118
470.	dom	Jeżynowa 38	118
471.	dom	Jeżynowa 4	118
472.	dom	Jeżynowa 78	118
473.	kaplica cmentarna	Karpacka	118
474.	Kościół św. Małgorzaty	Karpacka 146	118
475.	dom	Karpacka 148	118
476.	dom	Karpacka 148a	118
477.	dom	Karpacka 150	118
478.	dom – WYKREŚLONY Z REJESTRU	Karpacka 154	118
479.	dom	Karpacka 160	118
480.	dom	Karpacka 170	118
481.	chałupa – WYBURZONA	Karpacka 172	118
482.	dom	Karpacka 176	118
483.	dom	Karpacka 178	118
484.	dom	Karpacka 182	118
485.	dom	Karpacka 186	118
486.	dom	Karpacka 188	118
487.	dom – ZOSTAŁO PÓŁ DOMU	Karpacka 190	118
488.	dom	Karpacka 192	118
489.	dom	Karpacka 218	118
490.	dom	Zwardońska 141	118
491.	kamienica	Bystrzańska 27	119
492.	dom, ogród, sad	Bystrzańska 29	119
493.	dom	Bystrzańska 33	119
494.	dom	Bystrzańska 47	119
495.	dom, ogród, sad	Kolejowa 5	119
496.	dom	Kolejowa 7	119
497.	dom, ogród	Kolejowa 8	119
498.	dom, ogród, sad	Kolejowa 9	119
499.	dom, ogród	Kolejowa 11	119
500.	dom, ogród	Kolejowa 13	119
501.	dom	Kolejowa 58	119
502.	dom, ogród	Kolejowa 64	119
503.	dom	ks. Jana Kusia 49	119
504.	dom, ogród	Piaskowa 10	119

505.	willa, ogród	Piwna 8	119
506.	dom, ogród	Przemysłowa 13	119
507.	dom, ogród	Przemysłowa 14	119
508.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Przemysłowa 16	119
509.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Przemysłowa 18	119
510.	dom, ogród	Przemysłowa 20	119
511.	dom, ogród	Przemysłowa 23	119
512.	dom, ogród	Przemysłowa 30	119
513.	dom, ogród	Przemysłowa 32	119
514.	dom – WYBURZONY	Przędzalnicza 7 (Kolejowa 56)	119
515.	dom, ogród	Sokolska 4	119
516.	dom	Sokolska 8	119
517.	willa, ogród, sad	Tkacka 16	119
518.	zagroda - dom	Lipnicka 69	120
519.	stodoła	Lipnicka 69	120
520.	chałupa – WYKREŚLONA Z EWID.	Gruntowa 29	123
521.	dom	Gruntowa 45	123
522.	dom	Gruntowa 47B	123
523.	dom	Gruntowa 49	123
524.	dom	Gruntowa 53A	123
525.	dom	Gruntowa 60	123
526.	dom	Juhasów 114	123
527.	dom	Pienińska 104	123
528.	dom	Pienińska 222	123
529.	dom	Pienińska 226	123
530.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Pienińska 96	123
531.	dom	Pienińska 98B	123
532.	dom	Pienińska 98C	123
533.	schron bojowy	Pienińska na pd od ZPK Sarni Stok	123
534.	schron bojowy	Twarda	123
535.	schron bojowy	Twarda / Gruntowa	123
536.	schron bojowy	Zawiła – na pd-zach od 41C	123
537.	schron bojowy	Zawiła – na pñ-zach od 41C	123
538.	dom	Zawiła 18	123
539.	dom	Zawiła 36	123
540.	dom	Zawiła 37A	123
541.	dom	Zawiła 41C	123
542.	schron bojowy	Zuchów / Boh. Monte Cassino	123
543.	dom	Zuchów 131A	123
544.	dom – BRAK W EWIDENCJI	Zuchów 137	123
545.	dom	Zuchów 141	123
546.	dom	Zuchów 165	123
547.	dom	Zuchów 212	123
548.	schron bojowy	Zuchów na wschód od nr 165	123
549.	dom, ogród, sad	Azaliowa 12	124
550.	dom, zieleń	Gościnną 82	124
551.	dom, zieleń	Gościnną 88	124
552.	Urząd Gminy Kamienica	Karpaćka 125	124
553.	chałupa	Karpaćka 147	124

554.	dom	Karpacka 165	124
555.	dom zieleń	Karpacka 169	124
556.	dom, sad	Karpacka 175	124
557.	dom, ogród, sad	Kolista 66	124
558.	dom, sad	Kolista 105	124
559.	chałupa	Niwna 5	124
560.	zajazd “Dwór Thomkego”	11 Listopada 102	125
561.	oficyna zajazdu	11 Listopada 100	125
562.	dom	11 Listopada 16	125
563.	kamienica	11 Listopada 18	125
564.	dom	11 Listopada 19	125
565.	dom	11 Listopada 20	125
566.	dom	11 Listopada 21	125
567.	dom	11 Listopada 22	125
568.	dom	11 Listopada 23	125
569.	dom	11 Listopada 24	125
570.	dom	11 Listopada 25	125
571.	dom	11 Listopada 25A	125
572.	dom	11 Listopada 26	125
573.	dom	11 Listopada 27	125
574.	dom	11 Listopada 28	125
575.	dom	11 Listopada 29	125
576.	dom	11 Listopada 30	125
577.	kamienica	11 Listopada 31	125
578.	dom	11 Listopada 32	125
579.	kamienica	11 Listopada 33	125
580.	kamienica	11 Listopada 34	125
581.	kamienica	11 Listopada 35	125
582.	kamienica	11 Listopada 36	125
583.	dom	11 Listopada 37	125
584.	kamienica	11 Listopada 38 – Ratuszowa 2	125
585.	dom	11 Listopada 39	125
586.	pałacyk	11 Listopada 40	125
587.	dom	11 Listopada 42	125
588.	kamienica	11 Listopada 44	125
589.	dom	11 Listopada 45	125
590.	kamienica	11 Listopada 46	125
591.	kamienica	11 Listopada 46A	125
592.	dom	11 Listopada 47	125
593.	kamienica	11 Listopada 48	125
594.	dom	11 Listopada 49	125
595.	dom	11 Listopada 50	125
596.	dom	11 Listopada 51	125
597.	dom	11 Listopada 53	125
598.	dom	11 Listopada 54	125
599.	kamienica	11 Listopada 55	125
600.	kamienica	11 Listopada 56	125
601.	dom	11 Listopada 58	125
602.	kamienica	11 Listopada 59	125
603.	hotel “Pod Orłem”	11 Listopada 60	125
604.	kamienica	11 Listopada 61	125
605.	oficyna	11 Listopada 61	125

606.	sala redutowa hotelu "Pod Orłem"	11 Listopada 62	125
607.	dom	11 Listopada 63	125
608.	oficyna wschodnia	11 Listopada 63A	125
609.	dom-oficyna	11 Listopada 63B	125
610.	dom	11 Listopada 64	125
611.	dom-oficyna	11 Listopada 64A	125
612.	dom	11 Listopada 65	125
613.	oficyna	11 Listopada 65B	125
614.	dom	11 Listopada 66	125
615.	dom – WYBURZONY	11 Listopada 67	125
616.	dom	11 Listopada 68	125
617.	kamienica	11 Listopada 70	125
618.	dom	11 Listopada 72/74	125
619.	dom	11 Listopada 76	125
620.	kamienica	11 Listopada 78	125
621.	oficyna	11 Listopada 78	125
622.	kamienica	11 Listopada 80	125
623.	kamienica	11 Listopada 82	125
624.	dom	11 Listopada 86	125
625.	kamienica	Cyniarska 10	125
626.	kamienica	Cyniarska 12	125
627.	kamienica	Cyniarska 13	125
628.	kamienica	Cyniarska 14	125
629.	kamienica	Cyniarska 16	125
630.	kamienica	Cyniarska 18	125
631.	fabryka	Cyniarska 28	125
632.	dom	Giuseppe Garibaldiego 1	125
633.	dom	Giuseppe Garibaldiego 10	125
634.	dom	Giuseppe Garibaldiego 4	125
635.	dom	Giuseppe Garibaldiego 6	125
636.	dom	Giuseppe Garibaldiego 8	125
637.	dom	Głęboka 11	125
638.	kamienica	Głęboka 16	125
639.	dom	Głęboka 3	125
640.	dom	Głęboka 5	125
641.	kamienica	Ignacego Jana Paderewskiego 10	125
642.	fabryka	Ignacego Jana Paderewskiego 11	125
643.	fabryka	Ignacego Jana Paderewskiego 11	125
644.	dom	Ignacego Jana Paderewskiego 18	125
645.	dom	Ignacego Jana Paderewskiego 3	125
646.	kamienica	Ignacego Jana Paderewskiego 5	125
647.	dom	Ignacego Jana Paderewskiego 7	125
648.	dom	Ignacego Jana Paderewskiego 8	125
649.	cmentarz ewangelicko-augsburski	Józefa Piłsudskiego	125
650.	kamienica	Józefa Piłsudskiego 16	125
651.	fabryka	Józefa Piłsudskiego 2	125
652.	fabryka	Józefa Piłsudskiego 27	125
653.	fabryka	Józefa Piłsudskiego 3-3A	125
654.	fabryka	Józefa Piłsudskiego 3-3A	125
655.	willa	Józefa Piłsudskiego 42	125
656.	kamienica	Józefa Piłsudskiego 46	125
657.	szkoła	Józefa Piłsudskiego 47	125

658.	kamienica	Józefa Piłsudskiego 50	125
659.	kamienica	Józefa Piłsudskiego 52	125
660.	fabryka	Józefa Piłsudskiego 6	125
661.	kamienica	Komorowicka 10	125
662.	szkoła ewangelicka	Komorowicka 13	125
663.	dom	Komorowicka 14	125
664.	dom	Komorowicka 15	125
665.	kamienica	Komorowicka 16	125
666.	dom	Komorowicka 17	125
667.	dom	Komorowicka 19	125
668.	kamienica	Komorowicka 21	125
669.	dom	Komorowicka 22	125
670.	dom	Komorowicka 25	125
671.	dom	Komorowicka 26	125
672.	szkoła	Komorowicka 27	125
673.	dom	Komorowicka 32	125
674.	kamienica	Komorowicka 34	125
675.	fabryka	Komorowicka 36	125
676.	hala w podwórzu	Komorowicka 36	125
677.	willa	Komorowicka 38	125
678.	kamienica	Komorowicka 4	125
679.	pałacyk Rosta	Komorowicka 48	125
680.	kamienica	Komorowicka 6	125
681.	kamienica	Komorowicka 8	125
682.	figura św. Jana Nepomucena	ks. Stanisława Stojałowskiego	125
683.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 10	125
684.	oficyna fabryczna	ks. Stanisława Stojałowskiego 10A [10b]	125
685.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 12	125
686.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 13	125
687.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 14	125
688.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 15	125
689.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 17	125
690.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 18	125
691.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 19	125
692.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 20	125
693.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 22	125
694.	bank	ks. Stanisława Stojałowskiego 23	125
695.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 25	125
696.	dawana szkoła katolicka	ks. Stanisława Stojałowskiego 33	125
697.	dom – WYBURZONY	ks. Stanisława Stojałowskiego 36	125
698.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 37/39	125
699.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 41	125
700.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 43	125
701.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 45	125
702.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 47	125
703.	kamienica	ks. Stanisława Stojałowskiego 48	125
704.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 53	125
705.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 55	125
706.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 57	125
707.	fabryka-komin	ks. Stanisława Stojałowskiego 61	125
708.	fabryka	ks. Stanisława Stojałowskiego 61	125
709.	dom	ks. Stanisława Stojałowskiego 9	125

710.	dom	Legionów 12	125
711.	kamienica	Legionów 13	125
712.	altana	Legionów 13	125
713.	dom	Legionów 14	125
714.	dom	Legionów 16	125
715.	dom	Legionów 17	125
716.	dom	Legionów 18	125
717.	dom	Legionów 20	125
718.	willa Rosta sen.	Legionów 21	125
719.	dom	Legionów 22	125
720.	dom-oficyna	Legionów 22A	125
721.	szkoła	Legionów 24	125
722.	szkoła	Legionów 25	125
723.	kamienica	Legionów 26	125
724.	kamienica	Legionów 27	125
725.	kamienica	Legionów 28	125
726.	dom	Legionów 29	125
727.	kamienica	Legionów 30	125
728.	dom	Legionów 9	125
729.	dom	Łukowa 13	125
730.	dom	Łukowa 15	125
731.	dom	Łukowa 17	125
732.	dom	Łukowa 3	125
733.	dom	Łukowa 5	125
734.	kamienica	Nadbrzeżna 2	125
735.	figura św. Floriana	pl. Opatrzności Bożej	125
736.	figura św. Jana Nepomucena	pl. Opatrzności Bożej	125
737.	kościół p.w. Opatrzności Bożej	pl. Opatrzności Bożej	125
738.	dom	pl. Opatrzności Bożej 14	125
739.	dom	pl. Opatrzności Bożej 18	125
740.	dom	pl. Opatrzności Bożej 19	125
741.	kamienica	pl. Opatrzności Bożej 20	125
742.	ratusz	pl. Ratuszowy 1	125
743.	kamienica	pl. Ratuszowy 3	125
744.	kamienica	pl. Ratuszowy 4	125
745.	fabryka	pl. Ratuszowy 5	125
746.	fabryka	pl. Ratuszowy 6	125
747.	kamienica	pl. Ratuszowy 7	125
748.	remiza OSP	pl. Ratuszowy 9	125
749.	dom	pl. Wojska Polskiego 10	125
750.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 11	125
751.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 12	125
752.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 13	125
753.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 14	125
754.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 15	125
755.	dom	pl. Wojska polskiego 16	125
756.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 2	125
757.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 3	125
758.	dom	pl. Wojska Polskiego 4	125
759.	dom	pl. Wojska Polskiego 5	125
760.	dom	pl. Wojska Polskiego 6	125
761.	kamienica	pl. Wojska Polskiego 9	125

762.	kamienica	pl. Wolności 1	125
763.	kamienica	pl. Wolności 10	125
764.	kamienica	pl. Wolności 2	125
765.	kamienica	pl. Wolności 3	125
766.	kamienica	pl. Wolności 4	125
767.	dom	pl. Wolności 5	125
768.	kamienica	pl. Wolności 6	125
769.	dawny dom cechowy	pl. Wolności 7	125
770.	dom	pl. Wolności 8	125
771.	fabryka	pl. Wolności 8	125
772.	kamienica	Ratuszowa 3	125
773.	kamienica	Romana Dmowskiego 12	125
774.	kościół ewangelicki	Stanisława Staszica	125
775.	dom	Stanisława Staszica 10	125
776.	kamienica	Stanisława Staszica 11	125
777.	dawna szkoła ewangelicka	Stanisława Staszica 2/2A	125
778.	dom	Stanisława Staszica 3	125
779.	dom	Stanisława Staszica 4	125
780.	dom	Stanisława Staszica 6	125
781.	dom	Stanisława Staszica 8	125
782.	dom	Szkolna 10	125
783.	dom	Szkolna 12	125
784.	fabryka	Szkolna 13	125
785.	dom	Szkolna 14	125
786.	dom	Szkolna 15	125
787.	dom	Szkolna 16	125
788.	dom	Szkolna 17	125
789.	dom	Szkolna 18	125
790.	dom	Szkolna 19	125
791.	kamienica	Szkolna 20	125
792.	kamienica	Szkolna 25	125
793.	dom	Szkolna 28	125
794.	willa	Szkolna 30	125
795.	kamienica	Szkolna 31	125
796.	dom	Szkolna 32	125
797.	dom	Szkolna 4	125
798.	dom	Szkolna 6	125
799.	dom	Szkolna 7	125
800.	krzyż	Szkolna przy nr 23	125
801.	dom	Towarzystwa Szkoły Ludowej 18	125
802.	dom	Władysława Jagiełły 10	125
803.	dom	Władysława Jagiełły 3	125
804.	dom	Władysława Jagiełły 5	125
805.	dom	Władysława Jagiełły 8	125
806.	dom	Wyzwolenia 11	125
807.	dom	Wyzwolenia 12A	125
808.	dom	Wyzwolenia 12A	125
809.	dom	Wyzwolenia 14	125
810.	dom	Wyzwolenia 17	125
811.	kamienica	Wyzwolenia 19	125
812.	szpital – zespół z ogrodem	Wyzwolenia 20	125
813.	budynek dyrekcji	Wyzwolenia 20	125

814.	portiernia	Wyzwolenia 20	125
815.	prosektorium	Wyzwolenia 20	125
816.	radiologia	Wyzwolenia 20	125
817.	kamienica	Wyzwolenia 21	125
818.	dom	Wyzwolenia 24	125
819.	dom	Wyzwolenia 24A	125
820.	dom	Wyzwolenia 26	125
821.	dom	Wyzwolenia 27	125
822.	dom	Wyzwolenia 28	125
823.	dom	Wyzwolenia 29	125
824.	kamienica	Wyzwolenia 31	125
825.	kamienica	Wyzwolenia 33	125
826.	kamienica	Wyzwolenia 34	125
827.	dom	Wyzwolenia 36	125
828.	dom	Wyzwolenia 38	125
829.	dom	Wyzwolenia 39	125
830.	dom	Wyzwolenia 4 [ks. S. Stojałowskiego 59- oficyna]	125
831.	dom	Wyzwolenia 40	125
832.	kamienica	Wyzwolenia 41	125
833.	dom	Wyzwolenia 42	125
834.	kamienica	Wyzwolenia 43	125
835.	dom	Wyzwolenia 44	125
836.	kamienica	Wyzwolenia 45	125
837.	kamienica	Wyzwolenia 47	125
838.	kamienica	Wyzwolenia 6	125
839.	kamienica	Wyzwolenia 6A	125
840.	dom	Wyzwolenia 7	125
841.	dom	Wyzwolenia 9	125
842.	dom - PRZEBUDOWANY	Karbowa 38	128
843.	dom	Karbowa 54	128
844.	dom - WYBURZONY	Młodzieżowa 57	128
845.	dom	Anyżowa 2	129
846.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Dolinowa 10	129
847.	chałupa	Dolinowa 4	129
848.	dom	Dolinowa 9	129
849.	dom	Górska 104	129
850.	dom	Górska 108	129
851.	dom	Górska 112	129
852.	dom	Górska 116	129
853.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Górska 120	129
854.	dom	Górska 122/124	129
855.	dom	Górska 126	129
856.	dom	Górska 134	129
857.	dom	Górska 142	129
858.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Górska 144	129
859.	dom	Górska 148	129
860.	dom	Górska 156	129
861.	dom	Górska 158	129

862.	dom	Górska 160	129
863.	chałupa	Górska 174	129
864.	dom	Górska 180	129
865.	dom	Górska 202	129
866.	chałupa	Górska 204	129
867.	chałupa	Górska 214	129
868.	dom	Górska 216	129
869.	dom	Górska 224	129
870.	dom i stacja wodociągowa	Górska 36	129
871.	dom	Górska 46	129
872.	dom	Górska 52	129
873.	dom	Górska 64	129
874.	dom	Górska 74	129
875.	dom	Górska 76	129
876.	dom	Górska 82	129
877.	dom	Górska 88 [Jeleniowa 2]	129
878.	dom	Górska 96	129
879.	chałupa	Jeleniowa 6	129
880.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Małej Straconki 29	129
881.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Małej Straconki 31	129
882.	dom	Małej Straconki 5	129
883.	dom	Małej Straconki 6	129
884.	dom	Pikowa 4	129
885.	dom	Pikowa 7	129
886.	dom	Prosta 61	129
887.	dom	Prosta 73	129
888.	krzyż	Rolna	129
889.	chałupa	Rolna 81	129
890.	dom	Sowia 1	129
891.	dom - POWOJENNY	Sowia 14	129
892.	dom	Wczasowa 66	129
893.	dom	Wilcza 4	129
894.	krzyż	Zawodzie	129
895.	dom	Zawodzie 16	129
896.	chałupa	Zawodzie 19	129
897.	dom	Zawodzie 4-4A	129
898.	dom	Zawodzie 45	129
899.	dom	Zawodzie 49	129
900.	dom	Żabia 4	129
901.	willa	Blokowa 3 (1)	131
902.	willa	Bystrzańska 11	131
903.	remiza OSP	Bystrzańska 13	131
904.	dom	Bystrzańska 14	131
905.	dom	Bystrzańska 15	131
906.	willa	Bystrzańska 16	131
907.	dom	Bystrzańska 17	131
908.	dom	Bystrzańska 18	131
909.	dom	Bystrzańska 19	131
910.	dom	Bystrzańska 2	131
911.	dom	Bystrzańska 21	131

912.	dom	Bystrzańska 22	131
913.	dom	Bystrzańska 23	131
914.	dom	Bystrzańska 28	131
915.	dom	Bystrzańska 3	131
916.	willa	Bystrzańska 30	131
917.	dom	Bystrzańska 4	131
918.	dom	Bystrzańska 40	131
919.	dom	Bystrzańska 44	131
920.	dom	Bystrzańska 6	131
921.	dom	Bystrzańska 8	131
922.	stacja trafo	Fabryczna	131
923.	dom	Fabryczna 1	131
924.	willa	Filatelistów 1	131
925.	dom	gen. Józefa Kustronia 88	131
926.	dom	gen. Józefa Kustronia 90	131
927.	dom	gen. Józefa Kustronia 92	131
928.	dom	gen. Józefa Kustronia 96	131
929.	fabryka	gen. Józefa Kustronia 99	131
930.	willa	Grotowa 11	131
931.	willa	Grzybowa 1	131
932.	dom	Grzybowa 11	131
933.	dom – WYBURZONY	Grzybowa 14	131
934.	dom	Grzybowa 16	131
935.	dom	Grzybowa 18	131
936.	dom	Grzybowa 6	131
937.	dom	Grzybowa 8	131
938.	willa	Grzybowa 8	131
939.	dom	Grzybowa 9	131
940.	dom	Kalinowa 13	131
941.	willa	Kalinowa 19	131
942.	dom	Kalinowa 9	131
943.	dom	Karola Ambrożego 1	131
944.	willa	Młodzieżowa 7	131
945.	dom	Olszówka 10	131
946.	willa	Olszówka 102	131
947.	budynek gospodarczy	Olszówka 102	131
948.	dom	Olszówka 11	131
949.	willa	Olszówka 14	131
950.	dom	Olszówka 16	131
951.	dom	Olszówka 18	131
952.	willa	Olszówka 19	131
953.	willa	Olszówka 2	131
954.	willa	Olszówka 23	131
955.	zajezdnia tramwajowa	Olszówka 27a	131
956.	dom-restauracja	Olszówka 29	131
957.	dom	Olszówka 3	131
958.	dom	Olszówka 31	131
959.	dom	Olszówka 41	131
960.	willa	Olszówka 49	131
961.	dom	Olszówka 49A	131
962.	dom	Olszówka 51	131

963.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Olszówka 53	131
964.	dom	Olszówka 57	131
965.	willa	Olszówka 6	131
966.	willa	Olszówka 67	131
967.	dom-restauracja	Olszówka 73	131
968.	willa	Olszówka 77	131
969.	dom	Olszówka 9	131
970.	dom	Pocztowa 11	131
971.	altana – WYBURZONA	Pocztowa 11	131
972.	willa	Pocztowa 12	131
973.	dom	Pocztowa 14	131
974.	dom	Pocztowa 16	131
975.	willa	Pocztowa 18	131
976.	willa	Pocztowa 2	131
977.	dom	Pocztowa 20	131
978.	willa	Pocztowa 22	131
979.	dom	Pocztowa 23	131
980.	willa	Pocztowa 24	131
981.	dom	Pocztowa 25	131
982.	willa	Pocztowa 27	131
983.	dom	Pocztowa 28	131
984.	dom	Pocztowa 3	131
985.	willa	Pocztowa 4	131
986.	willa	Pocztowa 6	131
987.	dom	Pocztowa 8	131
988.	dom	Podleśna 20	131
989.	dom – WYBURZONY	Podleśna 6	131
990.	willa	Różana 3	131
991.	willa	Różana 4	131
992.	portiernia	Różana 4	131
993.	gospodarczy	Różana 4	131
994.	budynek ogrodowy	Różana 4	131
995.	dom	Rzeczna 2	131
996.	dom	Startowa 30	131
997.	dom	Startowa 34	131
998.	willa	Tenisowa 12	131
999.	willa	Tenisowa 24	131
1000.	dom	Wolska 7	131
1001.	dom	Antyczna 47	133
1002.	dom	Antyczna 53A	133
1003.	dom – WYBURZONY	Cieszyńska 259	133
1004.	lotnisko-budynek szkoleniowy	Cieszyńska 317	133
1005.	lotnisko-wieża kontrolna	Cieszyńska 321	133
1006.	lotnisko-hangar	Cieszyńska 323	133
1007.	dom	Cieszyńska 327	133
1008.	willa	Lotnicza 42	133
1009.	willa	Lotnicza 46	133
1010.	dom	Olszowa 38	133
1011.	dom	Pieczarkowa 41	133
1012.	kamienica	3 Maja 1	135
1013.	kamienica	3 Maja 19	135

1014.	kamienica	3 Maja 21	135
1015.	kamienica	3 Maja 23	135
1016.	kamienica	3 Maja 27	135
1017.	kamienica	3 Maja 31a	135
1018.	kamienica	3 Maja 31b	135
1019.	kamienica	3 Maja 33	135
1020.	kamienica	3 Maja 35	135
1021.	kamienica	3 Maja 37	135
1022.	kamienica	3 Maja 5	135
1023.	kamienica	3 Maja 7	135
1024.	kamienica	3 Maja 9	135
1025.	kamienica	3 Maja 9a	135
1026.	kamienica	Adama Mickiewicza 1	135
1027.	kamienica	Adama Mickiewicza 11	135
1028.	kamienica	Adama Mickiewicza 13	135
1029.	dom	Adama Mickiewicza 15	135
1030.	kamienica	Adama Mickiewicza 16	135
1031.	kamienica	Adama Mickiewicza 17	135
1032.	dom	Adama Mickiewicza 18	135
1033.	kamienica	Adama Mickiewicza 2	135
1034.	kamienica	Adama Mickiewicza 21a	135
1035.	dom	Adama Mickiewicza 21b	135
1036.	Dom Gminy Żydowskiej	Adama Mickiewicza 22	135
1037.	kamienica	Adama Mickiewicza 26	135
1038.	willa i ogrodzenie	Adama Mickiewicza 27	135
1039.	garaż	Adama Mickiewicza 27	135
1040.	kamienica	Adama Mickiewicza 28	135
1041.	kamienica	Adama Mickiewicza 29	135
1042.	dom	Adama Mickiewicza 3	135
1043.	kamienica	Adama Mickiewicza 30	135
1044.	kamienica	Adama Mickiewicza 31a	135
1045.	kamienica	Adama Mickiewicza 32	135
1046.	kamienica	Adama Mickiewicza 33	135
1047.	kamienica	Adama Mickiewicza 35	135
1048.	kamienica	Adama Mickiewicza 37	135
1049.	kamienica	Adama Mickiewicza 39	135
1050.	dom	Adama Mickiewicza 4	135
1051.	kamienica	Adama Mickiewicza 41	135
1052.	kamienica	Adama Mickiewicza 43	135
1053.	kamienica	Adama Mickiewicza 44	135
1054.	kamienica	Adama Mickiewicza 46	135
1055.	dom	Adama Mickiewicza 6	135
1056.	kamienica	Adama Mickiewicza 7a	135
1057.	dom	Adama Mickiewicza 8	135
1058.	kamienica	Adama Mickiewicza 9	135
1059.	bursa ewang. sem. naucz	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 12	135
1060.	kamienica	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 2	135
1061.	dom	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 20	135
1062.	dom	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 22	135
1063.	kamienica	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 26	135
1064.	willa	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 29	135
1065.	willa	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 36	135

1066.	kamienica	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 6 [8]	135
1067.	kamienica	Andrzeja Frycza – Modrzewskiego 8 [8A]	135
1068.	dom dla urzędników	Antoniego Osuchowskiego 2-4-6	135
1069.	szkoła powszechna	Antoniego Osuchowskiego 8	135
1070.	willa	Antoniego Osuchowskiego 9	135
1071.	kamienica	Bartosza Głowackiego 1	135
1072.	willa	Bartosza Głowackiego 3	135
1073.	kamienica kolejarska	Bartosza Głowackiego 4-6-8	135
1074.	kamienica	Bartosza Głowackiego 5	135
1075.	dom	Drukarzy 2a	135
1076.	dom	Drukarzy 3	135
1077.	dom	Drukarzy 5 [Fryderyka Chopina 7]	135
1078.	dom	Drukarzy 6 [Fryderyka Chopina 9]	135
1079.	willa	Fryderyka Chopina 11	135
1080.	willa	Fryderyka Chopina 13	135
1081.	dom	Fryderyka Chopina 3	135
1082.	służbówka	Fryderyka Chopina 3	135
1083.	dom	Fryderyka Chopina 4-4a	135
1084.	dom	Fryderyka Chopina 5 [Grunwaldzka 4a]	135
1085.	dom	Fryderyka Chopina 6	135
1086.	dom	Grunwaldzka 1	135
1087.	dom	Grunwaldzka 12	135
1088.	kamienica	Grunwaldzka 16	135
1089.	kamienica	Grunwaldzka 18	135
1090.	kamienica	Grunwaldzka 2 [Juliusza Słowackiego 21]	135
1091.	straż pożarna-wieża	Grunwaldzka 20	135
1092.	straż pożarna	Grunwaldzka 20-20a	135
1093.	straż pożarna	Grunwaldzka 20b	135
1094.	kamienica	Grunwaldzka 22a	135
1095.	kamienica	Grunwaldzka 22b	135
1096.	kamienica	Grunwaldzka 2a	135
1097.	willa	Grunwaldzka 3	135
1098.	kamienica	Grunwaldzka 4	135
1099.	dom	Grunwaldzka 4a	135
1100.	dawna drukarnia	Grunwaldzka 6	135
1101.	dom	Grunwaldzka 6a	135
1102.	dom	Grunwaldzka 8/10	135
1103.	kamienica	Grunwaldzka 9/9A	135
1104.	dom	Henryka Sienkiewicza 9	135
1105.	kamienica	Jana Matejki 2	135
1106.	kamienica	Jana Matejki 3	135
1107.	kamienica	Jana Matejki 4	135
1108.	kamienica	Jana Matejki 6	135
1109.	kamienica	Jana Matejki 8	135
1110.	dom	Jana Sobieskiego 14	135
1111.	kamienica	Jana Sobieskiego 18	135
1112.	kamienica i oficyna	Jana Sobieskiego 24	135
1113.	dom	Jana Sobieskiego 26	135
1114.	dom	Jana Sobieskiego 30	135
1115.	dom	Jana Sobieskiego 32	135
1116.	kamienica	Jana Sobieskiego 34	135
1117.	kamienica	Jarosława Dąbrowskiego 12	135

1118.	kamienica	Jarosława Dąbrowskiego 14	135
1119.	kamienica	Jarosława Dąbrowskiego 3	135
1120.	kamienica	Jarosława Dąbrowskiego 6	135
1121.	dom	Juliusza Słowackiego 11	135
1122.	dom	Juliusza Słowackiego 12	135
1123.	kamienica	Juliusza Słowackiego 14	135
1124.	kamienica	Juliusza Słowackiego 15	135
1125.	kamienica	Juliusza Słowackiego 16	135
1126.	sala gimnastyczna	Juliusza Słowackiego 17	135
1127.	kamienica	Juliusza Słowackiego 18	135
1128.	sala gimnastyczna	Juliusza Słowackiego 19	135
1129.	kamienica	Juliusza Słowackiego 21	135
1130.	kamienica	Juliusza Słowackiego 21a	135
1131.	szkoła	Juliusza Słowackiego 24	135
1132.	kamienica	Juliusza Słowackiego 25	135
1133.	dom	Juliusza Słowackiego 26	135
1134.	Dawna strzelnica	Juliusza Słowackiego 27	135
1135.	Dawna strzelnica	Juliusza Słowackiego 27a	135
1136.	willa	Juliusza Słowackiego 28	135
1137.	willa	Juliusza Słowackiego 28a	135
1138.	willa	Juliusza Słowackiego 28b	135
1139.	kamienica	Juliusza Słowackiego 6	135
1140.	kamienica	Juliusza Słowackiego 6a	135
1141.	kamienica	Juliusza Słowackiego 7	135
1142.	dom	Juliusza Słowackiego 8/10	135
1143.	willa	Listopadowa 16	135
1144.	willa	Listopadowa 33	135
1145.	dom	Listopadowa 34-36	135
1146.	dom	Listopadowa 37	135
1147.	dom	Listopadowa 39	135
1148.	willa	Listopadowa 41	135
1149.	willa	Listopadowa 46	135
1150.	straż pożarna	Listopadowa 47-49	135
1151.	willa	Listopadowa 48	135
1152.	willa	Listopadowa 50	135
1153.	oficyna	Listopadowa 51a	135
1154.	willa	Listopadowa 52	135
1155.	kamienica i oficyna	Listopadowa 53	135
1156.	dom	Listopadowa 54	135
1157.	kamienica	Listopadowa 55	135
1158.	dom	Listopadowa 57	135
1159.	willa	Listopadowa 59	135
1160.	willa	Listopadowa 61	135
1161.	fabryka mydła Wilkego	Listopadowa 9	135
1162.	fabryka mydła-komin	Listopadowa 9	135
1163.	willa	Mieczysława Karłowicza 11	135
1164.	dom	Mieczysława Karłowicza 6	135
1165.	willa	Mieczysława Karłowicza 8	135
1166.	willa	Mieczysława Karłowicza 9	135
1167.	kamienica	Nad Niprem 12	135
1168.	kamienica	Nad Niprem 2	135
1169.	dom	Nad Niprem 6	135

1170.	dom	Nad Niprem 8	135
1171.	dom	Nad Niprem 13	135
1172.	dom	Nad Niprem 17	135
1173.	Hotel Royal	Piastowska 1	135
1174.	kamienica	Piastowska 15	135
1175.	szkoła	Piastowska 21 (Sixta 20)	135
1176.	kamienica	Piastowska 3	135
1177.	dom	Piastowska 35	135
1178.	kamienica	Piastowska 5	135
1179.	kamienica	Piastowska 7	135
1180.	dom	pl. Marcina Lutra 4b	135
1181.	dom	Stanisława Moniuszki 4	135
1182.	dom	Stanisława Wyspiańskiego 10	135
1183.	dom	Stanisława Wyspiańskiego 12	135
1184.	dom	Stanisława Wyspiańskiego 14	135
1185.	kamienica	Stanisława Wyspiańskiego 16	135
1186.	dom	Stanisława Wyspiańskiego 26	135
1187.	kamienica	Stanisława Wyspiańskiego 30	135
1188.	kamienica	Stanisława Wyspiańskiego 32	135
1189.	kamienica	Stanisława Wyspiańskiego 34	135
1190.	szkoła	Stanisława Wyspiańskiego 5	135
1191.	dom	Stanisława Wyspiańskiego 6	135
1192.	willa	Stanisława Wyspiańskiego 7	135
1193.	willa	Stanisława Wyspiańskiego 8	135
1194.	kamienica	Stanisława Wyspiańskiego 8a	135
1195.	kamienica	Teodora Sixta 10	135
1196.	kamienica	Teodora Sixta 11	135
1197.	kamienica	Teodora Sixta 13	135
1198.	kamienica	Teodora Sixta 14	135
1199.	bud. mieszkalno-biurowy zakładów „Silesia”	Teodora Sixta 17	135
1200.	Bank Polski	Teodora Sixta 19	135
1201.	Szkoła Przemysłowa	Teodora Sixta 20	135
1202.	Szkoła Przemysłowa	Teodora Sixta 20	135
1203.	Szkoła-warsztaty	Teodora Sixta 20	135
1204.	Szkoła-warsztaty	Teodora Sixta 20	135
1205.	Szkoła-warsztaty	Teodora Sixta 20	135
1206.	dom	Teodora Sixta 21	135
1207.	kamienica	Teodora Sixta 3	135
1208.	kamienica	Teodora Sixta 6	135
1209.	kamienica	Teodora Sixta 8	135
1210.	kamienica	Teodora Sixta 8A	135
1211.	kamienica	Teodora Sixta 9	135
1212.	dom	Wiktora Przybyły 1	135
1213.	kamienica	Wiktora Przybyły 10	135
1214.	kamienica	Wiktora Przybyły 11	135
1215.	dom	Wiktora Przybyły 7	135
1216.	kamienica	Zygmunta Krasieńskiego 11	135
1217.	kamienica	Zygmunta Krasieńskiego 13	135
1218.	szkoła	Zygmunta Krasieńskiego 17	135
1219.	dom	Zygmunta Krasieńskiego 18	135
1220.	kamienica	Zygmunta Krasieńskiego 19-21	135

1221.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 20c	135
1222.	oficyna	Zygmunta Krasińskiego 21a	135
1223.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 22	135
1224.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 23	135
1225.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 25	135
1226.	willa i garaż	Zygmunta Krasińskiego 26	135
1227.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 27	135
1228.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 27a	135
1229.	willa	Zygmunta Krasińskiego 29	135
1230.	dom	Zygmunta Krasińskiego 30	135
1231.	willa	Zygmunta Krasińskiego 31	135
1232.	bud. powiatowej Kasy Chorych	Zygmunta Krasińskiego 34	135
1233.	dom	Zygmunta Krasińskiego 38	135
1234.	dom	Zygmunta Krasińskiego 5	135
1235.	oficyna	Zygmunta Krasińskiego 5A	135
1236.	kamienica	Zygmunta Krasińskiego 6	135
1237.	rzeźnia miejska	Komorowicka 49 / Rzeźnicza	138
1238.	dom	Bestwińska 72A	140
1239.	zagroda	Jasna Rola 13	140
1240.	stodoła	Jasna Rola 4	140
1241.	stodoła	Jasna Rola 4	140
1242.	dom	Cieszyńska 330	142
1243.	willa	Cieszyńska 335	142
1244.	dom	Cieszyńska 368	142
1245.	dom-przedszkole	Cieszyńska 383	142
1246.	dom	Cieszyńska 387	142
1247.	dom	Cieszyńska 388	142
1248.	szkoła	Cieszyńska 391-393	142
1249.	dom	Cieszyńska 398 / Twórcza 2	142
1250.	dom	Cieszyńska 421A	142
1251.	dom - WYBURZONY	Cieszyńska 423A	142
1252.	dom + stodoła – WYKREŚLONA Z EWIDENCJI	Cieszyńska 427	142
1253.	dom – nie figuruje w ewidencji	Cieszyńska 431	142
1254.	dom - PRZEBUDOWANY	Cieszyńska 436A	142
1255.	dom	Cieszyńska za nr 444	142
1256.	szkoła	Jaworzńska 2	142
1257.	dom	Krzywa 11	142
1258.	dom	Krzywa 31	142
1259.	dom	Krzywa 5	142
1260.	dom	Międzyrzecka 23	142
1261.	dom	Międzyrzecka 25	142
1262.	dom	Międzyrzecka 27	142
1263.	dom	Międzyrzecka 31	142
1264.	dom	Międzyrzecka 33	142
1265.	dom	Międzyrzecka 35A	142
1266.	kościół p.w. Św. Franciszka	Międzyrzecka 45	142
1267.	dom	Międzyrzecka 7	142
1268.	dom	Międzyrzecka 9	142
1269.	dom	Pieczarkowa 35A	142
1270.	kapliczka	Przy Torach / Brozka	142
1271.	dom-plebania	Przy Torach 1	142

1272.	dom	Rusałki 2	142
1273.	dom	Tadeusza Regera 18	142
1274.	dom	Tadeusza Regera 4	142
1275.	dom	Tadeusza Regera 6	142
1276.	dom – PRZEBUDOWANY	Twórcza 22	142
1277.	dom – NOWY DOM	Wapienicka 27	142
1278.	dom	Wapienicka 38	142
1279.	dom	Wapienicka 41	142
1280.	chałupa	Wapienicka 53	142
1281.	dom	Wierzbowa 25	142
1282.	dom	Zapłocie Duże 286	142
1283.	dom	Zniczowa 14	142
1284.	dom	gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza 44	144
1285.	dom	gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza 46	144
1286.	dom	gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza 48	144
1287.	willa	Komorowicka 31	144
1288.	dom	Komorowicka 37	144
1289.	willa	Komorowicka 39	144
1290.	fabryka	Komorowicka 41	144
1291.	kamienica	Komorowicka 54	144
1292.	kamienica	Komorowicka 56	144
1293.	kamienica	Komorowicka 60	144
1294.	dom	Komorowicka 62	144
1295.	kamienica	Komorowicka 64	144
1296.	kamienica	Komorowicka 66	144
1297.	kamienica	Komorowicka 70	144
1298.	kamienica	Komorowicka 74	144
1299.	kamienica	Komorowicka 78	144
1300.	kamienica	Legionów 37	144
1301.	dom	Michaiła Lermontowa 10	144
1302.	kamienica	Michaiła Lermontowa 11	144
1303.	dom	Michaiła Lermontowa 12	144
1304.	kamienica	Michaiła Lermontowa 13	144
1305.	dom	Michaiła Lermontowa 19	144
1306.	dom	Michaiła Lermontowa 20	144
1307.	dom	Michaiła Lermontowa 22	144
1308.	dom	Michaiła Lermontowa 24	144
1309.	dom	Michaiła Lermontowa 26	144
1310.	dom	Michaiła Lermontowa 29	144
1311.	dom	Michaiła Lermontowa 31	144
1312.	dom	Michaiła Lermontowa 33	144
1313.	dom	Michaiła Lermontowa 38	144
1314.	kamienica	Teodora Tomasza Jeża 3	144
1315.	kamienica	Teodora Tomasza Jeża 5	144
1316.	kamienica	Towarzystwa Szkoły Ludowej 13	144
1317.	kamienica	Towarzystwa Szkoły Ludowej 15	144
1318.	kamienica	Towarzystwa Szkoły Ludowej 17	144
1319.	kamienica	Towarzystwa Szkoły Ludowej 19	144
1320.	dom	Wyzwolenia 63	144
1321.	dom	Wyzwolenia 65	144
1322.	dom	Wyzwolenia 67	144
1323.	krzyż	Ceramiczna	160

1324.	most	Lipnicka	160
1325.	pomnik	pl. Adama Mickiewicza	160
1326.	dom	Złote Łany 14	160
1327.	dom	Olszówka 84	163
1328.	dom	Aleja gen. Władysława Andersa 511	187
1329.	dom	Wędrowców 95B	187
1330.	krzyż	Bestwińska / Jasna Rola	67, 140
1331.	zagroda	Jasna Rola 4	67, 140
1332.	przedszkole, ogród	Krakowska 243	88, 139
1333.	dom, ogród	Krakowska 259	88, 139
1334.	krzyż	Wincentego Witosa	88, 139
1335.	dom – WYKREŚLONY Z EWIDENCJI	Wincentego Witosa 49	88, 139
1336.	dom, ogród	Wincentego Witosa 53	88, 139
1337.	dom, ogród	Wincentego Witosa 61	88, 139
1338.	dom, ogród	Wincentego Witosa 64	88, 139
OGÓLEM		1338 –60=1278	

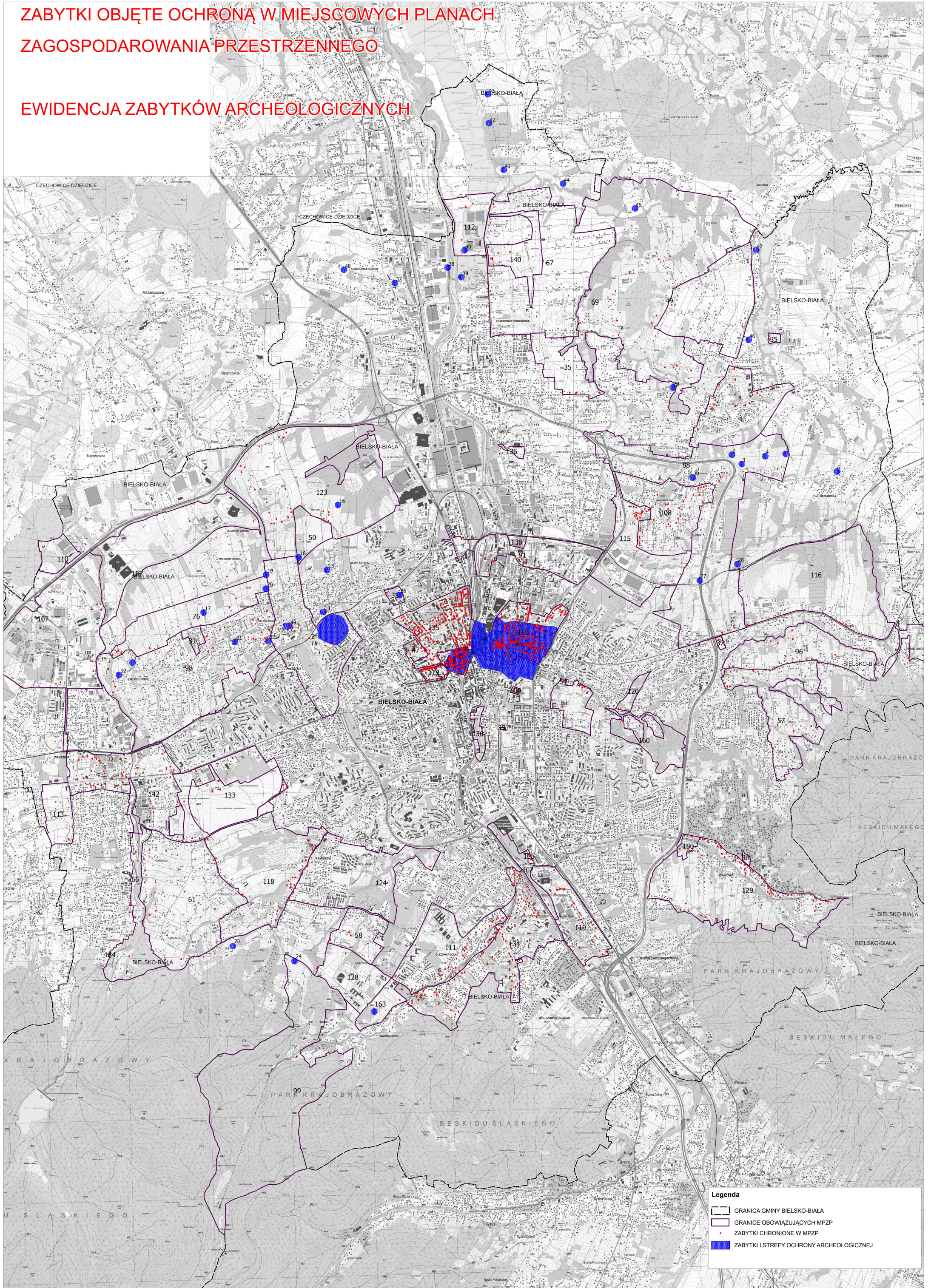
**OBIEKTY OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ
REJESTR ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH**

LEGENDA

- GRANICA MIASTA
- MURY MIEJSKIE
- OBIEKTY W REJESTRZE ZABYTKÓW
- OBSZARY W REJESTRZE ZABYTKÓW

ZABYTKI OBJĘTE OCHRONĄ W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

ZABYTKI NIERUCHOME I ZIELEŃ PARKOWA W SPISIE GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

